T.C.
İNÖNÜ ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ

İKLİM SİYASETİNİN BELİRLENME SÜRECİNİN ANTHONY GIDDENS'IN YAPILAŞMA TEORİSİ İLE ANALİZİ: Türkiye'nin İklim Siyaseti Örneğinde Bir İnceleme

YÜKSEK LİSANS TEZİ

Danışman
Prof. Dr. Mihriban ŞENGÜL

Hazırlayan
Esra TUNÇ

MALATYA 2021

T.C.
İnönü Üniversitesi
Sosyal Bilimler Enstitüsü
Siyaset Bilimi ve Kamu Yönetimi Anabilim Dalı
Kentleşme ve Çevre Sorunları Bilim Dalı Yüksek Lisans Programı

İKLİM SİYASETİNİN BELİRLENME SÜRECİNİN ANTHONY GIDDENS'IN YAPILAŞMA TEORİSİ İLEANALİZİ:

Türkiye'nin İklim Siyaseti Örneğinde Bir İnceleme

YÜKSEK LİSANS TEZİ

Hazırlayan
Esra TUNÇ

Danışman

Prof. Dr. Mihriban Şengül

Malatya-2021

ONUR SÖZÜ

Yüksek lisans tezi olarak sunduğum "İklim Siyasetinin Belirlenme Sürecinin Anthony Giddens'ın Yapılaşma Teorisi İle Analizi: Türkiye'nin İklim Siyaseti Örneğinde Bir İnceleme" başlıklı bu çalışmanın bilimsel ahlâk ve geleneklere aykırı düşecek bir yardıma başvurulmaksızın, tarafımdan yazıldığını, yararlandığım bütün eserlerin hem metin içinde hem de kaynakçada yöntemine uygun biçimde gösterilenlerden oluştuğunu belirtir, bunu onurumla doğrularım.

…./…./2021

Esra TUNÇ

ÖNSÖZ

Yüksek lisans tezi olarak hazırlanan bu çalışma, çok aktörlü ve çatışmalı bir yapıya sahip olan iklim siyasetinin belirlenme sürecinin Anthony Giddens'ın yapılaşma teorisiyle nasıl açıklanabildiğini inceleme amacı taşımaktadır.

Tezin planlanması, araştırılması ve yönetilmesi sürecinde bilgi ve deneyimleri ile çalışmama farklı açılardan bakmamı sağlayan danışman hocam Prof. Dr. Mihriban ŞENGÜL'e teşekkürlerimi sunarım.

Çalışmalarımda bana destek olan ablalarıma ve maddi ve manevi olarak yanımda olan babam Tarık TUNÇ'a teşekkürlerimi sunarım.

Hayatımın her evresinde olduğu gibi tez çalışma sürecimde de emeğini, fedakârlığını, sabrını, her konuda sınırsız desteği ile sonsuz sevgisini benden esirgemeyen ve daima yanımda olarak bana cesaret, güç ve moral veren canım annem Gülten Gül TUNÇ'a sonsuz şükranlarımı ve teşekkürlerimi sunarım.

Esra TUNÇ

ÖZET

İKLİM SİYASETİNİN BELİRLENME SÜRECİNİN ANTHONY GIDDENS'IN YAPILAŞMA TEORİSİ İLE ANALİZİ

Türkiye'nin İklim Siyaseti Örneğinde Bir İnceleme

Bu çalışma, çok aktörlü ve etkileşimsel bir ortamda oluşan iklim siyasetini üreten sürecin Anthony Giddens'ın geliştirmiş olduğu yapılaşma teorisi ile nasıl açıklanabileceğini inceleme amacı taşımaktadır. İklim siyasetine odaklanmanın temel sebebi, çelişkili ve çatışan çıkarlar tarafından üretilen iklim siyaseti sürecini kurumsalcı/yeni kurumsalcı yaklaşımlarla açıklamanın yetersiz kaldığını ortaya koymaktır. Ancak pozitivist ve hermeneutik yaklaşım tarafından ortaya çıkarılan yapı-eylem düalizminin yerine yapılaşma teorisi, yapı ile eylem ilişkisini sentezci bir tutumla bütünsel olarak biraraya getirme imkânı sunmaktadır. Böylece iklim siyasetinin belirlenme sürecini açıklamak adına yapılaşma teorisinin metodolojik araçlarından faydalanılmıştır.

Buradan hareketle bu çalışmada, yapılaşma teorisinin iklim siyasetinin belirlenme sürecini açıklama olanaklılığı, Türkiye örneğinde ortaya konmaya çalışılmıştır. Yapılaşma teorisinin metodolojik araçlarını Türkiye'nin iklim siyasetinin belirlenme sürecine uygulayarak, teorinin açıklayıcılığı konusunda var olan tartışmalara katkıda bulunulmuştur.

Anahtar Kelimeler: İklim Değişikliği, İklim Siyaseti, Anthony Giddens, Yapılaşma Teorisi, Yapı ile Eylem

ABSTRACT

THE ANALYSIS WİTH ANTHONY GIDDENS'S STRUCTURATION THEORY OF DETERMINATION PROCESS OF CLİMATE POLICY

A Review in Turkey's Climate Politics Typical

The study aims to investigate how the process that produces climate politics in a multi-actor and interactive environment can be explained by the structuration theory developed by Anthony Giddens. The main reason for focusing on climate policy is to demonstrate that it is insufficient to explain the process of climate policy produced by contradictory and conflicting interests with institutionalist/new institutionalist approaches. However, instead of the structure-action dualism revealed by positivist and hermeneutic approaches, the structuration theory offers the opportunity to holistically combine the relationship between structure with action with a synthesizer attitude. Thus, the methodological tools of theory of structuration were utilized for explaining the determination process of climate politics.

Fort this point of view, in this study was tried to prove the possibility of explaining the process of determining climate policy of the structuration theory in the example of Turkey. By applying the methodological tools of structuration theory to explanatoriness the process of determining Turkey's climate policy was contributed to the existing discussions on the explanateriness of to the theory.

Keywords: Climate Change, Climate Policy, Anthony Giddens, Structuration Theory, Structure with Actions

İÇİNDEKİLER

Onur Sözü iii

Önsöz iv

Özet v

Abstract vi

İçindekiler vii

Kısaltmalar x

1. ARAŞTIRMANIN KONUSU, AMACI, SORUSU VE YÖNTEMİ 1

1.1. Araştırmanın Konusu ve Amacı 1

1.2. Araştırmanın Sorusu ve Yöntemi 8

1.3. Bilgi Toplama ve İşleme Teknikleri 10

1.4. Kavram Tanımları 12

1.5. Araştırmanın Sunuş Sırası 13

2. EPİSTEMOLOJİK VE METODOLOJİK AÇIDAN ANTHONY GIDDENS'IN YAPILAŞMA TEORİSİ VE SOSYAL OLGULARIN AÇIKLANMASI 15

2.1. Yapılaşma Teorisinin Epistemolojik Bağlamı 15

2.1.1. Yapı/Eylem Düalizmi 16

2.1.2. Pozitivist Yaklaşım 18

2.1.3. Yapısalcı Yaklaşım 22

2.1.4. İşlevselci Yaklaşım 24

2.1.5. Hermeneutik(Yorumcu) Yaklaşım 26

2.1.5.1. Eylem Felsefesi 29

2.1.5.2. Etnometodoloji Yaklaşımı 30

2.1.6. Marksist Yaklaşım 32

2.2. Yapılaşma Teorisi ve Metodolojik Temelleri 35

2.2.1. Anthony Giddens'ın Yapılaşma Teorisi 36

2.2.2. Yapılaşma Teorisinin Metodolojik Araçları 39
2.2.2.1. *Fail /Aktör* 39
2.2.2.2. *Güç* 41
2.2.2.3. *Yapı (Kurallar ve Kaynaklar)* 43
2.2.2.4. *Yapının İkiliği* 46
2.2.2.5. *Sistem* 46
2.2.3. Yapılaşma Teorisinin Sosyal Olgulara Uygulanması 48
2.2.4. Yapılaşma Teorisinin Sunduğu İmkânlar 49
2.2.5. Yapılaşma Teorisinin Kısıtlayıcı Yönleri 52
3. DOĞAL VE TOPLUMSAL BİR OLGU OLARAK İKLİM DEĞİŞİKLİĞİ VE KÜRESEL İKLİM SİYASASINI BELİRLEYEN SÜREÇLER 55
3.1. Doğal ve Toplumsal Bir Olgu Olarak İklim Değişikliği 56
3.1.1. İklim Değişikliğinde Coğrafi ve Fiziksel Süreçler 57
3.1.2. İklim Değişikliğinde İnsan Etkileri 60
3.2. İklim Siyasetine İlişkin Egemen Açıklama Biçimleri 63
3.3. Küresel İklim Siyaseti: Yapı(lar), Aktörler 66
3.3.1. Küresel İklim Siyasetinin Tarihsel Gelişimi 69
3.3.2. Küresel İklim Siyasetinin İçinde Geliştiği Ekonomi Politik Koşullar 76
3.3.3. Küresel İklim Siyasetinin Aktörleri 80
3.3.3.1. Küresel İklim Siyasetinde Aktör Olarak Devlet 82
3.3.3.2. Küresel İklim Siyasetinde Devlet Dışı Aktörler 84
3.3.3.2.1. Ekonomik Amaçlı Olmayan Uluslararası Kuruluşlar . 85
3.3.3.2.2. Uluslararası Ekonomik Örgütler 87
3.3.3.2.3. Bölgesel Örgütler 89
3.3.3.2.4. Şirketler 90
3.3.3.2.5. Sivil Toplum Kuruluşları ve Örgütsüz Yurttaşlar 92
3.3.3.2.6. Bilim İnsanları 94

4. TÜRKİYE'NİN İKLİM SİYASETİNİ BELİRLEYEN SÜRECİN YAPILAŞMA TEORİSİNİN OLANAKLARI İLE ANALİZİ 97
4.1. Türkiye'nin İklim Siyasetindeki Yapı(lar) ve Aktörler 97
4.1.1. Türkiye'de Doğal ve Toplumsal Bir Olgu Olarak İklim Değişimi 99
4.1.2. Türkiye'de İklim Siyasetinin Oluşma Süreci 102
4.2. Türkiye'nin İklim Siyaseti 107
4.3. Türkiye'nin İklim Siyasetinde *Failler/Aktörler*, *Güç*, *Yapı* (*Kurallar ve Kaynaklar*), *Yapının İkiliği* ve *Sistem* 112
4.3.1. Türkiye'nin İklim Siyasetinde *Aktörler/Failler* 112
4.3.2. Türkiye'nin İklim Siyasetinde *Güç* 127
4.3.3. Türkiye'nin İklim Siyasetinde *Yapı (Kurallar ve Kaynaklar)* 131
4.3.4. Türkiye'nin İklim Siyasetinde *Yapının İkiliği* 133
4.3.5. Türkiye'nin İklim Siyasetinde *Sistem* 135
4.4. Bir Olgu Olarak Türkiye'nin İklim Siyasetinin Belirlenme Sürecinin Yapılaşma Teorisiyle Açıklanmasının İmkânları ve Kısıtlılıkları 137
4.4.1. Türkiye'nin İklim Siyasetinin Belirlenme Sürecinin Yapılaşma Teorisiyle Açıklanmasının Sunduğu İmkânlar 141
4.4.2. Türkiye'nin İklim Siyasetinin Belirlenme Sürecinin Yapılaşma Teorisiyle Açıklanmasının Kısıtlılıkları 144
5. SONUÇ 146
KAYNAKÇA 150

KISALTMALAR

AB	: Avrupa Birliği
BM	: Birleşmiş Milletler
BMİDÇS	: Birleşmiş Milletler İklim Değişikliği Çerçeve Sözleşmesi
ÇED	: Çevresel Etki Değerlendirmesi
GEF	: Global Environmental Fund (Küresel Çevre Fonu)
HES	: Hidroelektrik Santrali
IMF	: International Monetary Fund (Uluslararası Para Fonu)
IPCC	: Intergovernmental Panel on Climate Change (Hükümetlerarası İklim Değişikliği Paneli)
İDÇS	: İklim Değişikliği Çerçeve Sözleşmesi
İDEP	: İklim Değişikliği Eylem Planı
İDES	: Ulusal İklim Değişikliği Stratejisi
İDHYKK	: İklim Değişikliği ve Hava Yönetimi Koordinasyon Kurulu
İDKK	: İklim Değişikliği Koordinasyon Kurulu
iklimBU	: Boğaziçi Üniversitesi İklim Değişikliği ve Politikaları Uygulama ve Araştırma Merkezi
MÜSİAD	: Müstakil Sanayici ve İşadamları Derneği
OECD	: Organisation for Economic Co-operation and Development (Ekonomi İşbirliği ve Kalkınma Örgütü)
OPEC	: Organization of Petroleum Exporting Countries (Petrol İhraç Eden Ülkeler Örgütü)
REC Türkiye:	: Regional Environmental Center Türkiye (Bölgesel Çevre Merkezi Türkiye)
TBMM	: Türkiye Büyük Millet Meclisi
TMMOB	: Türk Mühendis ve Mimar Odaları Birliği

TOBB	: Türkiye Odalar ve Borsalar Birliği
TÜBİTAK	: Türkiye Bilimsel ve Teknolojik Araştırma Kurumu
TÜBİTAK MAM	: Türkiye Bilimsel ve Teknolojik Araştırma Kurumu Marmara Araştırma Merkezi
TÜSİAD	: Türkiye Sanayiciler ve İş İnsanları Derneği
UNDP	: United Nations Development Programme (Birleşmiş Milletler Kalkınma Örgütü)
UNEP	: United Nations Environment Programme (Birleşmiş Milletler Çevre Programı)
UNICEF	: United Nations International Children's Emergency Fund (Birleşmiş Milletler Çocuklara Yardım Fonu)
WB	: World Bank (Dünya Bankası)
WHO	: World Health Organization (Dünya Sağlık Örgütü)
WTO	: World Trade Organization (Dünya Ticaret Örgütü)
WWF	: World Wildelife Fund (Dünya Doğayı Koruma Vakfı)
YÖK	: Yükseköğretim Kurulu

İKLİM SİYASETİNİN BELİRLENME SÜRECİNİN ANTHONY GIDDENS'IN YAPILAŞMA TEORİSİ İLE ANALİZİ
Türkiye'nin İklim Siyaseti Örneğinde Bir İnceleme

Esra TUNÇ

1. ARAŞTIRMANIN KONUSU, AMACI, SORUSU VE YÖNTEMİ

Çalışmanın bu bölümünde, araştırmanın konusu, amacı ve sorusu ile araştırmanın hazırlanmasında izlenen yöntem açıklanmıştır.

1.1. Araştırmanın Konusu ve Amacı

Doğanın nasıl kavrandığı ve açıklandığı, kültürel, ekonomik ve siyasal nedenlerin ve sonuçların oluşmasıyla etkileşim halindedir. Doğanın varlık alanının tanımlanmasında kullanılan kriterler, birey ve toplumun etki alanını da belirler. Bu noktada doğa ile insan ilişkisinin bütünselliğini belirtmek amacıyla "toplumsal doğa" kavramını kullanmak daha açıklayıcı olmaktadır.

Toplumsal doğa kavramı, doğa ile insan bütünselliğinin görülmesiyle birlikte doğanın toplumsal etkilerle dönüşmesinin yanında toplumun da doğa ile birlikte dönüşmesi sürecini açıklar. Yani doğa ile insan ilişkinin düalist olmayan kavranışını sunar (Castree, 2001). Buna bağlı olarak toplumsal doğanın içinde gelişen olguların, ortaya çıkmasında ve gelişmesinde etkili olan yapısal özelliklerin de incelenmesi gerekir.

Toplumsal doğanın içinde gelişen bir olgu olarak iklim değişikliğini üreten eşitsiz ve çatışmalı unsurlar, beraberinde iklim siyasetini belirler. Bu noktada belirtmek gerekir ki iklim siyasetinin incelenmesinin amacı, iklim değişikliğinin doğal ve toplumsal bir olgu/olay olmasının yanında çatışmalar ve eşitsiz ilişkiler tarafından şekillenen bir sistem olmasından kaynaklanır.

Çevrenin korunması ile ekonomik çıkarların korunması arasındaki çatışmalı ilişki, iklim siyasetinin çok aktörlü yapısını ve bu yapının içindeki devletin rolünü belirlemektedir. İklim siyasetinin belirlenmesi sürecinde devletin merkezi konumda olması, üretimin sürdürülmesi önceliğinin yanında iklim değişikliğinin

hızlanmasına neden olan çelişkili yapısının görülmesini de sağlar. Ancak iklim siyasetinin belirlenmesinde devletin rolü, doğanın kavranma biçimlerine bağlı olarak şekillenen bir özellik taşır.

Doğanın kavranma biçimleri siyaset alanında birbirinin zıttı olan bakış açılarını içeren bir şekilde oluşur. Siyasetin konusu olarak "insansız doğa siyaseti" kavrayışında insan, doğayı yok eden bir türdür. Diğer tarafta ise "doğasız siyaset" kavrayışı, toplumsal olarak inşa edilen doğadan başka bir doğanın olmadığı kabulüne dayanır (Çoban, 2020: 48–50). Doğa, olgusal varlığının yanında siyasal söylemler, yorumlar, süreçler ve yapılar tarafından inşa edilerek farklı şekillerde kavranmaktadır. Doğanın kavranmasında etkili olan unsurlar benzer şekilde iklim siyasetinin belirlenme sürecinin de kavranma biçimini belirler.

İklim değişikliğinin sadece fiziksel bir süreç olarak görülmesi ya da iklim değişikliğinin, insan etkileriyle birlikte ortaya çıkan çatışmalı ve çelişkili bir olgu olduğu fikri, iklim siyasetinin belirlenmesi sürecinde etkili olan unsurlardandır. Bu noktada vurgulamak gerekir ki iklim siyasetinde benimsenen tutumlar, iklim değişikliğini üretmekle birlikte iklim değişikliğinin mevcut etkilerinin devam etmesine de neden olur.

İklim siyaseti, yalnızca iklim değişikliğinin etkilerini azaltma amacıyla belirlenmez. İklim siyaseti, aynı zamanda iklim değişikliğini üreten eşitsiz ve çatışmalı yapısının sürdürülmesinde de etkili olan bir süreçtir. Bu durum, siyasetin konusu olan doğanın nasıl kavrandığından bağımsız değildir. Çünkü doğa ile toplum ilişkisinin kavranma biçimi iklim değişikliğini ve iklim siyasetini üreten süreci belirlemektedir.

İklim, dünyanın varlığını sürdürdüğü tüm zamanlar boyunca okyanus akıntılarının veya rüzgar yönlerinin değişmesi, volkanik patlamalar, buzul çağlar vb. bir çok fiziksel etkiye bağlı olarak değişim göstermiştir (Aksay vd., 2005: 30; Türkeş vd., 2008b: 27). İklim değişikliği, fiziksel süreçlerin etkisinin yanında üretim ilişkilerinin değişmesiyle birlikte doğada artan insan etkileri sonucunda hızlanan toplumsal doğal bir olgudur. İklim değişikliğinin hızlanmasında etkili olan faktörlerin çeşitliliğinin yanında iklim değişikliği sonucu ortaya çıkan etkiler de tek boyutlu değildir.

20. yüzyılın sonlarından itibaren sera gazlarının atmosfere, kontrolsüz ve hızlı salımının artması, iklim değişikliğinin sorun olarak varlık göstermesini beraberinde

getirmiştir (Duru, 2001: 303–304). Sera gazlarının ekosistem içerisinde doğal hızında salınıyor olması iklim değişikliğini sorun haline getirmez. Bunun yanında ekosistemde toplumsal etkilere bağlı olarak hızlı ve yüksek oranda artan sera gazı salımları, iklim değişikliğini ötelenemez bir sorun haline getirmiştir. Ancak iklim değişikliğinin hızlanarak sorun halini alması ve ekolojik krizin derinleşmesi, kapitalist üretim biçiminin içerisindeki gelişmelere bağlıdır. Ayrıca iklim değişikliği sorununa neden olan kapitalist üretim biçimi, aynı zamanda sorunu da kendi içinde çözmeye çalışan çelişkili bir konumdadır.

1970'lerin sonlarına doğru kapitalizmin neoliberal evresine geçilmesiyle birlikte, pazarların küresel anlamda genişlediği, devlet müdahalelerinin ve faaliyetlerinin azaltılarak devletin sermaye sınıfının ihtiyaçlarını karşılamaya yönlendirildiği bir süreç başlamıştır. Yine 1970'lerde çevre hareketlerinin yükselmesiyle birlikte devletlere ekolojik sorunları kontrol altına alma sorumluluğu yüklenmiştir (Stanford, 2015: 52–53; Moore, 2015: 320). Kapitalist birikim sürecinin yapısal krizi, ekolojik yıkımın artması, fosil yakıtların dünya genelinde kıt olduğu ve tükenme riskinin farkına varıldığı dönem ile çevre hareketlerinin yükselmesi aynı zaman diliminde ortaya çıkmıştır.

Bu ekonomik, politik ve çevresel koşullar içinde (ve sonucunda) gerçekleşen 1972'de BM'nin Stockholm'deki İnsan ve Çevre Zirvesi, ekolojik sorunların küresel düzeyde ele alınması gerektiğine yönelik resmi düzeydeki ilk girişimdir. Bu zirvenin belirleyici özelliği ise sürdürülebilirliktir. Yani ekonomi ile çevre arasındaki etkileşimin sağlanması amaçlanmaktadır. Ancak buna rağmen 1972'den günümüze kadar ekolojik bozulmalar artarak devam eden bir seyir izlemektedir (Foster, 2013: 145–146; Stanford, 2015: 175). 1970'li yılların başından itibaren çevre sorunlarının küresel sorun olarak kavranmasıyla birlikte çevre sorunları, uluslararası ilişkiler alanında önemli bir konuma gelmiştir. Ancak uluslararası çevre sorunları ve uluslararası çevre hareketlerini şekillendiren süreçler ve aktörlerin işlevleri, çevre sorunlarına neden olan ve içinde bulundukları neoliberal koşullar tarafından belirlenir. Böylece 1970'lerden itibaren çevre politikalarının izleyeceği seyri belirleyen, neoliberal ekonomi modeliyle uyumlu olarak sürdürülebilirlik görüşü olmuştur. Sürdürülebilirlik, çevrenin ve ekonominin birbiriyle uyumlu halde işlemesini amaçlayan bir görüştür. Yani çevre sorunlarını azaltmaktan çok uyumlaştırmanın ve ekonomik devamlılığın gerçekleştirilmesi amaçlanır.

Çevrenin doğa ile toplum yararına korunması ve ekonomik çıkarlar arasında yapısal bir çatışma vardır. Aynı zamanda iklim değişikliği gibi ekolojik bir sorunun önlenmesine yönelik önlemler, iklim değişikliğine neden olan kapitalist üretim sistemi içerisinde aranmaktadır. Bu durum, iklim siyasetini belirleyen sürecin çelişkili özelliklerinden biridir. Yani iklim değişikliğine neden olan faaliyetlerin yapısını değiştirmeden iklim değişikliğini önlemeye yönelik çözümlerin üretilmesini istemek, iklim değişikliği sorununu derinleştirmekten ileri gitmez.

Küresel anlamda yaratılan ekolojik sorunlar toplumun tüm kesimleri açısından benzer etki düzeyinde karşılık bulmaz. Yani küresel etkileri olan herhangi bir ekolojik sorunun etkileri toplumun tümü için eşit olarak dağılmaz (Çoban, 2013: 245–246). Küresel bir ekolojik sorun olan iklim değişikliğinin hızlanmasında fiziksel, coğrafik ve toplumsal faktörlerin etkisi aynı zamanda insanların yaşam alanlarında ve tarzlarında da dönüşümü beraberinde getirir. Tüm bunların yanında iklim değişikliğine yönelik politikaların şekillendiği dönemler de iklim değişikliği ve iklim siyasetinin belirlenme sürecinde yaşanan dönüşümü belirleyen etkenler arasındadır.

İklim siyasetinin belirlenmesi etkili olan aktörlerin iklim değişikliği sürecini nasıl tanımladıkları, iklim siyasetinin oluşmasını belirleyen bir unsurdur (Pralle, 2009: 785). İklim değişikliğini oluşturan ortamın çeşitli etkileri barındırıyor olması benzer şekilde iklim siyasetinin belirlenme sürecinin de çok aktörlü ve karmaşık yapıda olmasını yansıtır. İklim siyaseti sürecini oluşturan ve bu süreçte dönüşen taraflar; devletler, şirketler, uluslararası örgütler, bilim insanları, bireyler, vd. şeklinde sayılabilir. Sayılan taraflar, iklim değişikliğinin ortaya çıkmasında olduğu gibi iklim siyasetini oluşturmada da eşitsiz ve çatışmalı bir konumdadırlar. Yani her aktörün sahip olduğu konum ve etki, iklim siyasetinin nasıl belirleneceği konusunda çelişkili unsurları biraraya getirir.

İklim değişikliği siyasetinin belirlenmesi sürecini açıklamada kullanılan, pozitivist ve hermeneutik gelenekler, düalist tartışmanın iki tarafını oluşturmaktadır. Öyle ki bir tarafta pozitivist yaklaş ile yapısalcı ve işlevselci yaklaşımlar diğer tarafta da hermeneutik gelenekten etkilenen eylem felsefesi ve etnometodoloji yaklaşımlar bulunmaktadır. Epistemolojik olarak yapı ile eylem kavrayışında Émile Durkheim, Louis Althusser ve Levi-Strauss gibi yapısalcı yaklaşımın düşünürleri, yapı merkezli bir

ayrım yapmışlardır. Bunun yanında hermeneutik yaklaşımının temsilcileri olan Alfred Schutz ve Harold Garfinkel gibi düşünürler ise eylemin merkezde olduğu ayrımları benimsemişlerdir. İklim değişikliği siyasetinin belirlenmesi sürecinin açıklanmasında pozitivist ve hermeneutik yaklaşımın etkili olmasının yanı sıra iklim değişikliği siyaseti, yaygın biçimde kurumsalcı/yeni kurumsalcı yaklaşımlar çerçevesinde açıklanır.

Kurumsalcı yaklaşımda, bireysel davranışların kurumun sınırlama ve belirlemelerine açık olduğu belirtilir. Bu durum, siyasal süreçlerin çıkara dayalı kararlardan bağımsız olarak kurum kültürüne göre oluştuğu kavrayışını ortaya çıkarır (Kalkan, 2015: 567). Kurumsalcı yaklaşımda kurumların, iklim siyasetinin aktörlerinin davranışlarını belirlediği yönündeki kavrayış, iklim siyasetinin değerlerden bağımsız olarak oluştuğu kabulünü ortaya çıkarır.

Kurumsalcı veya yapısalcı yaklaşımlarda kurumların yalnızca siyasal belirlemelere bağlı kalınarak ve dışsal bir şekilde oluştuğu anlayışı, çok aktörlü, uluslararası ilişkiler alanında tanımlanan ve çatışmalı bir içeriğe sahip olan iklim siyaseti sürecinin sorunlu bir şekilde açıklanmasına neden olur. Böylece iklim değişikliği olgusu ve iklim siyaseti sürecinin genel olarak pozitivist ya da hermeneutik yaklaşımla açıklanması bu çalışmada sorunsallaştırılmıştır.

Yapısalcı yaklaşımda *yapı*, öğelerin toplamından daha fazla olan bir bütünselliğe sahiptir. Yapı tek bir bireyin oluşturamadığı ve değiştirme gücünün olmadığı bir konumdadır (Onart, 1973: 235–236). Yapısalcı yaklaşımda belli bir yapının oluşmasında bireyin varlığı önemsiz kabul edilir. Yapısalcılığın bu özelliği, inceleme konusu olarak seçilen yapıların nesnel ve bireyin etkisiz konumunu yansıtır. Böylece tek başına herhangi bir etkiye sahip olmayan birey yerine toplumun incelemesi yapılır.

Yapısalcı yaklaşımların aksine yorumcu yaklaşımlar, insan eylemlerinin anlaşılması gerektiğini savunur. Çünkü aktörler arasındaki ilişkinin anlaşılması aslında öznenin kendisini anlamayı sağlamaktadır (Giddens, 2019: 81–83). Yorumcu yaklaşımlar, bireyin amaçlarını ve isteklerini merkeze alarak bireyin eylemlerine odaklanır. Yorumcu yaklaşımlara göre aktörün bilinçli olarak eylemde bulunabilmesi bakımından güçlü olduğu ancak yapının ise önemsenmediği ve güçsüz bırakıldığı bir durum söz konusudur.

İklim siyasetinin oluşmasında etkili olan çatışmaların ve çelişen çıkarların görülmediği bir araştırma, iklim siyaseti sürecini kurumlara, uluslararası konferanslara ve anlaşmalara indirgeyen bir kavrayışla sınırlı kalır. Oysa iklim siyaseti belirli yapılarla ve çok aktörlü etkilerle belirlenir. Buna bağlı olarak bu tezde, iklim siyaseti sürecinin yapı ile aktör ilişkisinin bütünselliğinin ve çelişkili konumunun görülerek açıklandığı yeni bir yol denenmiştir. İklim siyaseti sürecinin incelenmesi için kullanılan yeni yol ise pozitivist ve hermeneutik yaklaşımın sentezlenmesiyle oluşan "yapılaşma teorisi"nin imkânları ve kısıtlılıkları bağlamında açıklanmıştır.

Doğa-toplum, yapı-eylem vb. düalizmlerin ortaya çıkardığı sorunların aşılmasını amaçlayan "yapılaşma teorisi", pozitivist ve hermeneutik yaklaşımın bütünsel olarak kavranmasını sağlar. Yapılaşma teorisi bu anlamda iklim siyasetinin belirlenmesi sürecinde etkili olan unsurların bütünsel olarak kavranmasının yolunu açar. Ancak yapılaşma teorisi bağlamında incelendiğinde Giddens (2013: 15) açısından da iklim siyasetinin belirlenme sürecinin en önemli aktörü devlettir. Bu anlamda kurumsalcı yaklaşımda olduğu gibi yapılaşma teorisinde de merkezde devletin olduğu bir kavrayış benzerliği söz konusudur.

Toplumların ve onların gelişimlerinin anlaşılmasını amaçlayan Giddens'ın yapılaşma teorisinin temelinde, uzlaşımcı veya birleştirici bir yaklaşım vardır. Sosyal olguların açıklanmasında kullanılan eylem ya da yapıdan birinin öncelikli konuma getirilmesi, yapılaşma teorisinde aşılmaya çalışılır. İklim siyasetini oluşturan aktörler ile aktörler arasındaki ilişkilerin ve iklim siyasetinin belirlenme sürecinin incelenmesinde yapılaşma teorisi belirli imkânlar sunar. Yapılaşma teorisinin, sosyal gerçekliği oluşturan yapı ile aktörlere yönelik bütünsel yaklaşımı iklim siyasetini belirleyen sürecin incelenmesini düalist perspektiften uzaklaştırır.

Anthony Giddens, yapılaşma teorisini geliştirilmesinde yapısalcı/işlevselci ve yorumcu yaklaşımların belirli özelliklerinden etkilenmiştir. Diğer taraftan, yapı ile aktörlerin ilişkisini, aktörlerin eylemde bulunma yetisini, aktörler ile yapının kapsadığı varlık alanlarına yaklaşımlarını eleştirmiştir. Anthony Giddens, yapılaşma teorisinde yapının etki alanının yanında aktörün güç kullanarak gerçekleştirdiği amaçlı eylemlerini düalist yaklaşımı sorunsallaştırarak birleştirici bir yol izlemiştir.

Yapılaşma teorisi geleneksel yaklaşımların aksine sosyal olguların/olayların incelenmesinde sentezci bir tutum sergiler. Yapılaşma teorisinde bireysel ya da toplumsal davranışlara odaklanmak yerine toplumsal pratikler, temel inceleme konusu yapılır (Giddens, 2020: 36). Bu şekilde yapılaşma teorisi, geleneksel yaklaşımların ürettiği kavramların içeriklerini genişletme imkânının yanında eylemlerin bilinçli olarak yapılması ile yapısal kısıtlılıklar arasındaki ilişkinin görülmesi imkânını sunar.

Ancak *faillerin* eylemlerini *gücün* varlığına bağlı olarak gerçekleştirmeleri durumunda kurumların baskıcı taraflarının görülmemesi, yapılaşma teorisinin kısıtlayıcı yönünü ortaya çıkarır (Swingewood, 2014: 337). Bu durum yapılaşma teorisiyle yapısal kalıpların yeterince dikkate alınmaması ve *faillerin* daha çok ön planda olduğu kısıtlayıcı bir incelemenin yapılmasına yol açar.

Bu noktada yapılaşma teorisinin metodolojik araçlarının iklim siyasetinin belirlenme sürecine uygulanmasıyla ortaya çıkan karşılıklarını özetlemek gerekir. Yapılaşma teorisinin metodolojik araçları iklim siyasetine uygulandığında, *failler* olarak devletler, şirketler, uluslararası örgütler, bilim insanları ve bireyler bulunur. Aynı zamanda sayılan bu *failler, fail* olmalarına bağlı olarak *güç* unsuruna da sahiplerdir. İklim siyaseti, *failler* arasında *üretilen* ve *yeniden-üretilen* bir *sistemdir*. İklim siyasetinin oluşmasını sağlayan iklim anlaşmaları, sözleşmeleri ve müzakereler ise *yapıyı* oluşturan *kurallar ve kaynaklardır.* İklim siyaseti hem tekrara dayalı olarak *yeniden-üretildiğinden* hem de *yapı* ve *eylemin* etkileşimini içerdiğinden *yapının ikiliğine* karşılık gelmektedir.

Yapılaşma teorisinin temelini oluşturan *güç* kavramı ile *eylem* arasında mantıksal ilişki bulunmaktadır. Güç, *failin* kaynakları harekete geçirebilmesi için gereklidir (Giddens, 2019: 136–137). *Failin* amaçlı olarak yaptığı eylemlerinin dönüştürme özelliğinin olması *gücün* varlığıyla mümkündür. *Failin* dönüştürme kapasitesini yitirmesi *güç* uygulama özelliğini kaybettiği anlamına gelir. Failin *güç* uygulayamaması onun *fail* olmadığı anlamına gelmektedir. Yapılaşma teorisini kuran terimlerin her biri ilişkisel olarak birbirine bağlıdır. Bu bağlılık, sosyal bir olgunun açıklanmasında yapılaşma teorisinin terimlerinin uygulanabileceği anlamına gelmektedir.

İklim değişikliğinin ortaya çıkmasını ve etki alanını genişletmesini sağlayan unsurlar, farklı yapılar ve etkilere bağlı olarak gelişir. İklim değişikliğin ortaya çıkmasında etkili olan unsurlar aynı zamanda iklim siyasetinin belirlenmesinde de yer almaktadır. İklim değişikliği siyasetinin belirlenmesinde üretim ilişkileri, güç ilişkileri, taraflar, mekânsal farklılıklar, vd. etkili olmaktadır. Bu durum, iklim siyasetinin belirlenme sürecinin ve işleyişinin açıklanması gerekliliğini ortaya çıkarır.

Bu tezde, iklim siyasetinin belirlenme sürecinin ve işleyişinin Giddens'ın yapılaşma teorisinin sunduğu imkânlarla açıklanması amaçlanmıştır. Yapılaşma teorisinin *fail, sistem, yapı, güç ve yapının ikiliği* gibi terimlerin, iklim siyasetini belirleyen sürecin açıklanmasında nasıl konumlandırılacağı analiz edilmiştir. Bu amaç doğrultusunda, yapılaşma teorisinin sunduğu imkânların somut bir olguya uygulanması, Türkiye'nin iklim siyasetinin belirlenme süreci örneğinde incelenmiştir.

1.2. Araştırmanın Sorusu ve Yöntemi

Bu tezde iklim siyasetini ve iklim siyasetinin belirlenme sürecini incelemek amacıyla Anthony Giddens'ın "yapılaşma" teorisinden faydalanılmıştır. Farklı bir açıdan ise yapılaşma teorisinin iklim siyasetini nasıl açıkladığının analiz edilmesi amaçlanmıştır. İklim siyaseti çelişkili ve çatışmalı bir yapı içerisinde gelişmektedir. Ayrıca yapının gelişmesinde, çok aktörlü ve sistemli bir süreç etkili olmaktadır. Bu noktada, iklim siyasetini belirleyen sürecin neden yapılaşma teorisinin imkânları kullanılarak açıklandığının belirtilmesi gerekir.

Yapılaşma teorisi, *yapı* ile *failler* arasındaki ilişkiyi diyalektik bir yaklaşımla açıklar. Yani *faillerin* eylemleri *yapıdan* bağımsız olmadığı gibi *yapı* da *faillerden* bağımsız değildir. *Yapı* ile *failler*, içinde bulundukları sistemi hem üretir hem de yeniden-üretirler. Giddens (2020: 60), *yapının* sürekliliğini, dönüşümünü ve bununla birlikte *sistemlerin* yeniden-üretildiği ortamı "yapılaşma" olarak adlandırır. Bu doğrultuda Giddens, yapısalcı ve yorumcu yaklaşımların belirli imkânlarını kullanmakla birlikte bu yaklaşımları aşan ve eleştiren bir tutum sergiler.

Yapılaşma teorisinin sunduğu önemli imkânlardan biri yapısalcı ve işlevselci yaklaşımların determinist etkisini aşmaktır. Yapısalcı ve işlevselci yaklaşımlar, toplumsal hayatın inşası sırasında amaçlı öznelerin etkili olduğu fikrini kabul etmez (Giddens, 2019: 148). Bu noktada belirtilmesi gerekir ki, *yapının* hala belirli sınırlayıcı

etkileri bulunmaktadır. Ancak yapılaşma teorisine göre *fail,* bilen özne olduğu için *yapının* sınırlayıcı etkilerinin de farkındadır. Yani *failler*, *yapının* sınırlayıcı etkilerini bilerek hareket etmektedirler.

İklim değişikliği, ekolojik, ekonomik, siyasal, kültürel vb. etkileri içinde barındıran bir olgudur. İklim değişikliğini ortaya çıkaran ilişkiler, iklim siyasetini belirleyen sürecin şekillenmesinde de etkilidir. Öyle ki iklim siyasetinin belirlendiği ortam çatışmalar ve eşitsizlikler alanıdır. İklim değişikliğinin hızlanmasında etkili olan eşitsiz gelişmelerde ve iklim siyasetinin belirlenme sürecinde, çevre ve ekonomik çıkarların korunması arasındaki çatışmalı ilişki ile devletin çelişkili yapısı görülmektedir. Üretim ilişkilerinin taşıdığı unsurlar, siyasal ve toplumsal alandaki tarafların çelişkili konumlarını hem üretir hem de derinleştirir. Bu tezde iklim siyasetinin belirlenme sürecinde etkili olan devlet, sahip olduğu güç unsurlarına bağlı olarak incelenmiştir.

Bu çerçeveden hareketle çalışmanın dayandığı araştırma sorusu: **"İklim siyasetinin belirlenme süreci yapılaşma teorisiyle açıklanabilir mi?"** şeklinde sorulmuştur. Çalışmanın bağlamı, realist yaklaşım benimsenerek yapılaşma teorisinin sınırları dahilinde oluşturulmuştur. Böylece yapılaşma teorisinin sosyal bir olgu olan iklim siyasetini açıklama kapasitesi incelenmiştir.

Yapılaşma teorisinin metodolojik araçlarının bir sosyal olguyu açıklamada yeterli olma durumu, aralarında çatışmalı ve eşitsiz ilişki bulunan çok aktörlü ve karmaşık bir süreç olan iklim siyaseti üzerinden analiz edilmiştir. Böylece iklim siyasetinin, belirlenmesinin ve uygulanmasının yapılaşma teorisi ile nasıl analiz edileceği ortaya koyulmaya çalışılmıştır. Bu nedenle çalışmada, hipotez yerine daha geniş bir hareket alanı sağlayacağından dolayı araştırma sorusuyla çalışmak tercih edilmiştir.

Çalışmanın kapsamı itibariyle ve imkânlar dahilinde, yapılaşma teorisinin metodolojik araçlarını kullanarak iklim değişikliği siyasetini belirleyen süreç açıklanmaya çalışılmıştır. Bu noktada çalışmada yapılaşma teorisinin metodolojik araçlarının iklim siyasetinin analizinde nasıl kullanıldığını belirtmek gerekir.

Yapılaşma teorisinde, *failler* arasındaki toplumsal pratikler tarafından üretilen ve yeniden-üretilen ilişkiler anlamına gelen *sistem* kavramını, iklim siyasetini üreten

sürece de uygulamak mümkündür. İklim siyasetinde, sahip olunan güce bağlı olarak amaçlı eylemde bulunabilen devletler, şirketler, uluslararası kuruluşlar, sermaye sınıfı, sivil toplum örgütleri ve bilim insanları yapılaşma teorisinde *faillere* karşılık gelir. İklim siyaseti ise *failler* ve kolektiviteler arasında *yeniden-üretilmiş* ilişkiler olduğundan *sistemi* oluşturur. *Sistemin* üretimi ve yeniden-üretiminde yer alan anlaşmalar, sözleşmeler ve müzakereler, *yapıyı (kuralları ve kaynakları)* oluşturur. İklim siyaseti aynı zamanda yapının üretimi ve yeniden üretimini sağlaması ve *yapı* ile *eylemin* karşılıklı bağımlılığını içermesi bakımından *yapının ikiliğine* karşılık gelir.

Yapılaşma teorisi yapı ile eylemlerin bütünsel ilişkisinin görülmesine imkân verirken diğer taraftan da yapısal kısıtlılıklardan ziyade *faillere* odaklanan kısıtlayıcı bir açıklama biçimi sunar (Layder, 2014: 212). Bu durum yapılaşma teorisinin sunduğu imkânların yanında kısıtlılıklarının da analiz edilmesi gerekliliğini ortaya çıkarır. Yani yapılaşma teorisinin iklim siyaseti gibi sosyal bir olgunun/olayın açıklanmasında sunduğu imkânların ve kısıtlılıkların birlikte değerlendirmesi yapılmıştır.

Yapılaşma teorisinin metodolojik araçları kullanılarak somut bir olguyu açıklayabilmede sunduğu imkânları analiz etmek amacıyla, Türkiye'nin iklim siyasetinin belirlenme süreci örneğinde bir araştırma yapılmıştır. Bu doğrultuda yukarıda bahsedilen yapılaşma teorisinin metodolojik araçları, Türkiye'nin iklim siyasetinin belirlenme sürecinin analizinde kullanılmıştır.

1.3. Bilgi Toplama ve İşleme Teknikleri

Bu tezde yapılaşma teorisi ve yapılaşma teorisinin metodolojik araçlarının sosyal bir olguyu açıklamada sunduğu imkânlar ve kısıtlılıkları analiz edilmiştir. Bu doğrultuda iklim siyasetinin belirlenme sürecinin ve işleyişinin incelenmesinde, yapılaşma teorisinin metodolojik araçlarının nasıl uygulanabileceği incelenmiştir. Nitel analiz tekniğinin uygulandığı bu çalışmada dijital ve basılı ortamda taranan yazılı kaynaklardan elde edilen nitel veriler, olguların bütünlüğünü anlamayı amaçlayan bütüncül bir bakış açısıyla biraraya getirilmiştir.

İklim siyaseti, birçok farklı yapıyı beraberinde taşıyan, çok aktörlü, çatışmayı ve uzlaşmayı birlikte içeren karmaşık bir süreçtir. Bu doğrultuda iklim siyasetinin belirlenme sürecine ilişkin elde edilen veriler, iklim siyasetini tanımlama biçimlerine göre sınıflandırılmıştır. Kaynakların toplanmasında, iklim siyasetinin belirlenme

sürecinin, yapı ile aktör bütünlüğü bağlamında sınırları çizilmiştir. Yapılaşma teorisinin *aktör/fail, yapı, yapının ikiliği, güç* ve *sistem* gibi metodolojik araçları, iklim siyasetinin karmaşık sürecine uygulanarak aralarında ilişki kurulmuştur. Böylece nitel analiz tekniğiyle elde edilen veriler ve yapılaşma teorisinin metodolojik araçları sistematik şekilde biraraya getirilerek değerlendirilmiştir.

Nitel analizde kullanılan kaynaklar, Anthony Giddens'ın yapılaşma teorisini açıkladığı kendi eserlerinden ve ikincil bulgulardan faydalanılarak analiz edilmiştir. Bulgular arasında, iklim siyasetinin belirlenme sürecini açıklama imkânlarına ve kısıtlılıklarına göre ilişki kurulmuştur.

Yapılaşma teorisinin iklim siyaseti gibi somut bir olguyu açıklama düzeyinin belirlenmesi için Türkiye'nin iklim siyaseti üzerinden inceleme yapılmıştır. Türkiye'nin iklim siyasetinde devlet, sermaye sınıfı, sivil toplum kuruluşları, uluslararası kuruluşlar ve bilim insanları *faillere*, iklim siyasetinin *yeniden-üretilmesini* sağlamaları bakımından anlaşmalar, müzakereler ve sözleşmeler *kurallar* ve *kaynaklara* karşılık gelir. Bunun yanında iklim siyasetinin *failler* ve *yapının* ilişkisiyle birlikte *yeniden-üretilen* bir konumda olması *sistemi* ifade eder.

Türkiye'nin iklim siyasetinin belirlenme sürecine ilişkin unsurlar, yapılaşma teorisinin mantığına ve araçlarına göre analiz edilmiştir. Bunun için de Türkiye'nin iklim değişikliği siyasetinin kapsamı, 1970'li yıllardan günümüze kadar olan döneme bağlı olarak sınırlandırılmıştır. Bu şekilde Türkiye'nin iklim değişikliği siyaseti, uluslararası iklim rejimine katıldığı zaman temel alınarak başlatılmıştır.

1.4. Kavram Tanımları

Bu başlık altında çalışmayla ilgili olan temel kavramların tanımlarına yer verilmiştir.

Çevre Siyaseti: Toplumun çevre ile olan ilişkilerinin düzenlenmesi için belirlenen amaçların gerçekleştirilmesine yönelik alınan önlemlerin bütünüdür. Önlemlerin sağlanması için devlet etkinlikleri, kurumsal yapı ve yöntemler kullanılmaktadır (Keleş vb., 2012: 339).

İklim Değişikliği: İklimin coğrafi ve fiziksel etkilerin yanında artan insan faaliyetlerine bağlı olarak ortaya çıkan, küresel ve yerel ölçeklerde etkileri görülen, uzun süreçler içinde yaşanan değişimlerdir (Türkeş, 2008a).

İklim Siyaseti: İklim değişikliğinin üstesinden gelebilmek ve gerekli siyaseti geliştirmek amacıyla iklim değişikliğinin siyasal gündeme taşınmasıdır (Giddens, 2013, 15–16). İklim siyaseti, iklimde sorun ifade eden hızlı değişimlerin önlenmesine yönelik olarak ulusal ve uluslararası ölçeklerde ortak çözümlerin bulunmasını amaçlar.

Fail/Aktör: Eylemi yapma niyetinde bulunduğu gibi eylemi yapabilme ve eylem üzerine düşünebilme kapasitesine de sahip olan bir varlıktır (Giddens, 2020: 43). *Failin/aktörün*, karşılıklı etkileme özelliği vardır. *Fail/aktör, yapıyı* etkilediği gibi *yapıdan* da etkilenir.

Yapı: Sosyal sistemlerin yeniden üretimini sağlamak için organize olan *kurallar* ve *kaynaklardır* (Giddens, 2020: 29). Soyut anlamda kullanılmasının yanında sistem içerisinde varlık kazanmaktadır.

Güç: *Faillerin* eylemlerini gerçekleştirmeleri için gerekli olan *kaynakları* harekete geçirme ve dönüştürme etkisi yaratmaktır (Giddens, 2019: 137). *Faillerin* eylemlerinin temelini oluşturur.

Yapının İkiliği: *Failler* ile *yapının* birbirinden bağımsız olgular olmaması ve yapısal özelliklerin, toplumsal pratiklerin hem kaynağı hem de ürünü olmalarıdır (Giddens, 2020: 61). Eylemlerin üretilmesi sırasında *yapının* imkânlarını ve sınırlılıklarını belirler.

Sistem: *Aktörler* arasındaki karşılaşmalarla birlikte zaman ve mekânda ortaya çıkan "düzenli toplumsal pratikler" olarak var olan ve yeniden üretilen ilişkilerdir (Giddens, 2020: 122).

Yapılaşma Teorisi: Yapıların köklü değişimlerini veya sürekliliklerini ve buna bağlı olarak sosyal sistemlerin yeniden üretim dinamiklerini düzenleyen koşulları anlama çabasıdır (Giddens, 2020: 60). Sosyal değişimi sağlayan dinamikler belirli bir zaman ve mekân içinde düzen kazanan sosyal pratiklere karşılık gelir.

1.5. Araştırmanın Sunuş Sırası

Araştırmanın sunuş sırası şöyledir:

Araştırma beş bölümden oluşmaktadır. Araştırmanın "ARAŞTIRMANIN KONUSU, AMACI, SORUSU VE YÖNTEMİ" başlıklı birinci bölümünde, araştırmanın konusu ve amacı, araştırma sorusu ve yöntemi, bilgi toplama ve işleme teknikleri, kavram tanımları ve araştırmanın sunuş sırası bulunmaktadır.

Araştırmanın "EPİSTEMOLOJİK VE METODOLOJİK AÇIDAN ANTHONY GIDDENS'IN YAPILAŞMA TEORİSİ VE SOSYAL OLGULARIN AÇIKLANMASI" başlıklı ikinci bölümünde, ilk olarak yapılaşma teorisinin epistemolojik bağlamı araştırılmıştır. Ardından Anthony Giddens'ın yapılaşma teorisinin sosyal olgulara uygulanmasının sunduğu imkânlar ve kısıtlayıcı yönleri irdelenmiştir. Bu bölümün sonunda ise yapılaşma teorisinin metodolojik temelleri incelenmiştir.

Araştırmanın "DOĞAL VE TOPLUMSAL BİR OLGU OLARAK İKLİM DEĞİŞİKLİĞİ VE KÜRESEL İKLİM SİYASASINI BELİRLEYEN SÜREÇLER" başlığından oluşan üçüncü bölümde, öncelikli olarak doğal ve toplumsal bir olgu olan iklim değişikliği incelenmiştir. Devamında da küresel iklim siyasetinin tarihsel gelişimi ve içinde geliştiği ekonomi politik koşullar ifade edilmiştir. Ayrıca küresel iklim siyasetinin oluşmasında etkili olan küresel iklim siyasetinin aktörlerinin özelliklerine değinilmiştir.

Araştırmanın "TÜRKİYE'NİN İKLİM SİYASETİNİ BELİRLEYEN SÜRECİN YAPILAŞMA TEORİSİNİN OLANAKLARI İLE ANALİZİ" başlığını taşıyan dördüncü bölümünde, öncelikli olarak Türkiye'nin iklim siyaseti, iklim siyasetinin

oluşma süreci ve bu sürecin belirlenmesinde etkili olan aktörler ile yapılar incelenmiştir. Ardından da yapılaşma teorisinin *failler/aktörler, güç, yapı (kurallar ve kaynaklar), yapının ikiliği ve sistem* şeklinde sıralanan metodolojik araçları, Türkiye'nin iklim siyasetinin belirlenme sürecine uygulanmıştır. Bu bölümün sonunda ise Türkiye'nin iklim siyasetinin belirlenme sürecinin yapılaşma teorisiyle açıklanmasının sunduğu imkânlar ve kısıtlılıklar şeklindeki sorulara cevaplar aranmıştır.

Araştırmanın "SONUÇ" başlığı ise beşinci bölümünü oluşturmaktadır.

Araştırmanın sonunda ise alfabetik olarak sıralanmış "KAYNAKÇA" kısmı bulunmaktadır.

2. EPİSTEMOLOJİK VE METODOLOJİK AÇIDAN ANTHONY GIDDENS'IN YAPILAŞMA TEORİSİ VE SOSYAL OLGULARIN AÇIKLANMASI

Çalışmanın bu bölümünde Anthony Giddens tarafından geliştirilen yapılaşma teorisinin şekillenmesinde etkili olan epistemolojik arka plan ve yapılaşma teorisini oluşturan metodolojik araçlar açıklanmıştır. Ardından yapılaşma teorisinin bağlamı ve sosyal olgulara uygulanma biçimi ortaya koyulmuştur.

2.1. Yapılaşma Teorisinin Epistemolojik Bağlamı

Toplumsal gerçekliğin yapısını ve değişimini düzenleyen kuralları inceleyen farklı teorik yaklaşımlar vardır. Bunlar toplumsal gerçekliği farklı açılardan ve yollardan anlamaya ve açıklamaya çalışır.

Farklı yaklaşımlara genel olarak bakacak olursak pozitivizmin, eylemi görmezden gelen ve bilimi açıklayıcı bilgi üretmesi bakımından değerlendiren bir tutumu vardır. Pozitivizmin karşısında duran hermeneutik yaklaşım ise eylemin yaratıcılığına ve etkilerine odaklanır (Şen ve Turğuter, 2014: 90–91). Pozitivist ve hermeneutik yaklaşım, toplumsal dünyanın gerçek durumunu, kurdukları karşıtlıklar çerçevesinde anlatır. Ancak yaratılan karşıtlıkların belirli unsurlara yoğunlaşması, toplumu meydana getiren gerçekliğin bütünsel doğasını gözden kaçırmaya yol açar. Marksist teori ise yapıyı tarihsel bir olgu olarak ele alır ve değişimi toplumsal sınıflar arasındaki ilişkiler içerisinde inceler.

Giddens, pozitivist ve hermeneutik yaklaşımlar ile Marksist teoriden etkilenmesinin yanında bu üç teoriyi eleştirileri doğrultusunda yapılaşma teorisini kurar. Özellikle pozitivist ve hermeneutik yaklaşımın toplumu kavrama biçimlerine yönelik itirazları vardır. Bu itirazların başında ise yapıyı veya eylemi tek boyutlu ve dışsal olarak değerlendiren düalist tutumları gelir. Böylece Giddens, bu üç teorik yaklaşımda eksik gördüğü kısımları yapılaşma teorisiyle tamamlama yoluna gider.

Giddens, toplumsal düşünceyi şekillendiren çatışmaların sorgulanması ve epistemolojik sorunların yerine ontolojiye yönelmenin gerekliliği üzerinde durur. Bu şekilde yapı ve eylem karşıtlığına çözüm sağlanmış olur (Tatlıcan, 2005: 2–3). Giddens epistemolojiden ontolojiye yönelerek, pozitivist ve hermeneutik yaklaşımlar yerine onların devamı niteliğindeki ontolojik yaklaşımlar olan yapısalcı, işlevselci ve yorumcu yaklaşımlara yönelmiştir.

Giddens kendi sosyal teorisini oluştururken önceki ontolojik yaklaşımların mevcut kavramlarını yeniden anlamlandırırken diğer taraftan da çatışmaların içeriğini değiştirecek yeni kavramlar geliştirmiştir. Böylece yapısalcı, işlevselci ve yorumcu yaklaşımların bazı terimlerinin kullanırken onların başarısızlığının asıl kaynaklarını da ortaya koyar. Böylece yapılaşma teorisi, çatışmaların ortadan kaldırılması için gerekli bağlantıları belirlemeye çalışır. Bu doğrultuda yapılaşma teorisinin izlediği yolun ve amacının daha iyi kavranması için epistemolojik ve ontolojik olarak etkilendiği ve eleştirdiği yaklaşımların yakından incelenmesi gerekir.

2.1.1. Yapı/Eylem Düalizmi

Toplumu oluşturan şey, yapı mıdır yoksa aktör müdür ya da hangisine öncelik tanınacağı belirsiz bir konu halini almıştır. Toplumu meydana getiren şeyin ne olduğunu belirlemek için kimi yaklaşımlar yapı kavramına öncelik verirken, kimi yaklaşımlar da aktörün/bireyin öncelikli konumu üzerine odaklanmak gerektiğini savunur.

Sosyal teorilerin cevap aradığı problemlerden biri de sosyal gerçekliği oluşturan farklı yönlerin nasıl bir ilişki içerisinde olduğudur. Sosyal teorilerin ortaya çıkardığı düalist yaklaşımların temelinde de sosyal gerçekliği oluşturan ilişki düzeyinin belirlenmesi bulunur (Yücedağ, 2011: 1477). Sosyal gerçekliği oluşturan unsurların birlikte var olduğu fikri yerine düalizmin benimsenmesi, yapı/fail ayrımının yanı sıra bunlar arasında derecelendirme yapılması gerekliliğini ortaya çıkarmıştır.

Doğa ile toplumun düalist kavranışı 17. yüzyılın ortalarında evrene mekanik bir özellik verilmesinde görülür. Doğa, tıpkı makinelerde olduğu gibi kapalı ve kendi işleyiş kuralları olan bir mekanizma olarak kabul edilmiş. Böylece doğanın işleyişi de makinelerde olduğu gibi mekanik bir yapıya indirgenmiştir (Ünder, 1996: 51–52). Doğanın dönüşümünün toplumsal ilişkilerden bağımsız ve toplumsal ilişkilerin dışında olduğu fikri, doğa ile toplumun düalist kavranışını yansıtır.

Doğanın mekanik olarak işlediği yönündeki kavrayışta doğa, toplumsal ilişkilerden arındırılmış bir unsur olarak görülür. Böylece kendi düzenli işleyişine sahip olmasından dolayı doğaya, bireyin dışında bir alanı kapsadığı ve toplumsal etkilerden etkilenmeyen bir varlık alanı tanımlanmıştır. Benzer ayrım, yapı ile fail arasında da yaratılır. Yapı/eylem düalizminde, yapı mutlak bir varlık olarak kendi mekanik işleyişine sahiptir ve eylemin etkilerine kapalıdır. Karşıt durum olarak, her şeyin

bireysel eyleme indirgendiği ve yapının görmezden gelindiği eylem yaklaşımlarında da görülür. Böylece oluşturulan ikili durum, yapı ile eylemi birbirinden ayırmakla kalmaz ayrıca yapı ile eylemi birbirinin karşısında konumlandırır.

19. yüzyılın ilk yarısında Auguste Comte ve 19. yüzyılın ikinci yarısında da Emilie Durkheim toplumu bireylerden özerkleştiren bir tutum içine girmiştir. Böyle bir yaklaşımda toplum, birey üzerinde kuvvet uygulayan ve onları sınırlayan bir etken olarak görülür. Toplum bireylerden oluşmakla birlikte onları aşan bir "yapı" halini almıştır (Saraçoğlu, 2017: 542). Yapının güçlendirilerek merkeze alınması, bireyi pasif bir konuma getirmiştir. Böylece birey, yapı içerisinde bulunan edilgen bir nesneden daha fazla bir özelliğe sahip değildir. Yapıyı öncelikli konuma getiren teoriler, sosyal gerçekliğe dair bir sorunu inceliyorsa cevabını yapı içerisinde aramaktadır.

Yapının belirleyici olduğunu ileri süren yaklaşımlar, toplumsal dünya tarafından yaratılan bilince öncelik verir. Böyle bir durumda, öncelik verilmesi gereken tek unsur yapı olarak belirlenir. Çünkü yapının anlaşılması, bireyin ve diğer tüm unsurların anlaşılmasını sağlayan bir etkiyi ortaya çıkarır. Toplumsal geçekliği bireyin anlaşılmasına bağlı olarak açıklayan yaklaşımlar ise failin ön plana çıkarılması gerektiği üzerinde durur. Failin belirleyici olduğunu belirten yaklaşımlarda birey, toplumu dönüştürme kapasitesine sahip bir konumda incelenir. Bu yaklaşımlarda toplumun varlığı, bireysel niteliklerden bağımsız değildir.

Wilhelm Dilthey, Max Weber ve Weber'in takipçisi olan sosyologlar, toplumsal olayları anlama ve açıklamak için bireylerin eylemlerine odaklanmak gerektiğine vurgu yaparlar. Bu yaklaşıma göre sosyal olaylar, bireylerin kendi istekleriyle yaptığı eylemlerinin sonucu olarak ortaya çıkar (Ercan, 2018: 28). Toplumun bireylerin eylemlerinin toplamı olarak kabul edildiği yaklaşımda, bireylerin eylemleri toplumsal yapıdan etkilenmez. Aksine birey, toplumu, kültürü, yapıyı etkileyen ve değiştiren konumdadır. Böylece bireyin dışlandığı anlayışın karşısına, eylemin güçlendirildiği ancak yapının göz ardı edildiği yaklaşım getirilir.

Yapı ile eylem arasında karşılıklı bir bağlılık olmasına rağmen yapı/eylem düalizmi onları birbirine karşıt unsurlar olarak görür. Sosyal gerçekliği oluşturan unsur olarak yapı güçlendirildiğinde eylemin varlığı tamamen göz ardı edilir. Aynı durum eylemin güçlendirildiği durumda yapının etkisiz bırakıldığı durum için de geçerlidir.

Yapı ile eylem arasında hiyerarşik bir sınırlamadan ziyade birbirini edilgen konuma getiren bir anlayış söz konusudur. Yani yapı/eylem düalizminden bahsettiğimizde, yapı ile eylemin birbirine karşıt konumda oldukları kastedilir.

Yapıya bireyden bağımsız olarak oluşmuş ve genel yaslarla bireyin özgürlüğünü kısıtlayan bir işlev verilmesinin karşısında, bireyin anlamlı eylemlerine odaklanmak gerektiği fikri yer alır (Emre, 2015: 7; Alkan, 2015: 21–22). Düalizme dayanan tek boyutlu incelenen diğer konularda olduğu gibi yapı/eylem düalizminde de sosyal gerçekliğin tek boyutlu incelenmesi bir dizi eksikliği ortaya çıkarır. Bireylerin amaçlı eylemleriyle toplumu etkileme gücünün olmadığı ya da eylemin işlevini etkileyen bir yapının olmadığı fikri düalist olduğu kadar kısıtlayıcı bir işleve de sahiptir. Çünkü sosyal gerçekliği meydana getiren şeyler olarak farklı etki düzeylerine sahip olsalar bile yapı ile aktörün bütünsel ilişki içerisinde incelenmesi, çok boyutlu hareket alanı sağlamaktadır.

Yapı ile eylem düalizmi, birbirini dışlayan sosyal analiz alanları oluşturur. Ancak bu düalizmde, yapı ile eylemin birbirinden ayrı olduğu düşüncesinin yanında birinin diğerini oluşturduğu fikri bulunur (Layder, 2014: 189). Yapı ile eylem düalizminde, birinin diğerini oluşturduğu yönündeki anlayış, yapı ile eylemin karşıt konumunu yıkmaya yönelik değildir. Çünkü yapı veya eylemden birinin diğerini oluşturuyor olması fikri, hiyerarşik bir derecelendirmeden ziyade bir diğerinin sınırlarının belirlenmesini sağlamaktadır.

Yapı ile eylem düalizminin yarattığı karşıtlıklar, toplumsal gerçekliği ortaya çıkaran bütünlüğün görülmesini engelleyen bir etkiye sahiptir. Toplumu meydana getiren şeyin ne olduğunu anlamaya çalışırken, yapı ile eylemi çatışmalar üzerinden incelemek toplumsal analize kısıtlı bir alan tanınmasına neden olur. Yani yapıya ya da eyleme kısıtlı özellikler tanımlamak, sosyal analizin sınırlı bir içerikte olmasını beraberinde getirir.

2.1.2. Pozitivist Yaklaşım

İnsanın kendisini ve ilişki içerisinde olduğu tüm varlıkları anlama amacını taşıyan bilim, belirli bir yöntem etrafında hareket ederek sosyal gerçekliğe ulaşmaya çalışır. Tarihsel süreç boyunca sosyal bilimler için gerekli olan bilginin nasıl, nereden ve hangi yöntemle elde edilebileceği sorusuna çeşitli karşılıklar verilmiştir. Böylece

sosyal bilimlerde, nesnellik ve öznellik anlayışı çerçevesinde gelişen ve birbiriyle karşıt özelliklere sahip çeşitli yaklaşımlar geliştirilmiştir. Bu yaklaşımlardan biri de genel anlamıyla, bilimin nesnel ve evrensel kurallarla belirleneceği fikri etrafında gelişen pozitivist yaklaşımdır.

17. yüzyıl filozoflarından Bacon, Descartes, Spinoza ve Leibnitz başta olmak üzere tarihi bilim olarak kabul etmemişlerdir. Başlıca nedeni ise doğa bilimlerinin hızla geliştiği bir dönemde tutarlı ve bütünsel "sistemler" geliştirme amacıdır. Bu şekilde sistematik düşünme çabası, matematiğe dayanan ve mekanik bir evren anlayışını ortaya çıkarmıştır (Timur, 2014: 56). Dünyayı kültürel, ekonomik ve toplumsal etkilerin dışına çıkararak mekanik ve matematik bir dünya algısı oluşturmak, tüm ilişkileri bu maddi dünyanın parçasına indirgemektedir. Bu düşünceye göre insan, dünya makinesi olarak adlandırabileceğimiz mekanizmanın bir parçasını oluşturmaktadır. Matematiksel evren düşüncesi, her şeyin kanıtlanma özelliğine sahip olduğunu ifade eder.

Pozitivizm temelini, Aydınlanma felsefesinin materyalist doğasından alır. Pozitivizme göre bilim, tüm bilgilerin temelini oluşturmakla birlikte deney, gözlem ve çıkarıma dayalı olarak gelişir. Böylece bilim, sosyal teorilerde istatistiki analizleri ve insan doğasının yasalarını da kapsayan çeşitli anlamları taşır (Swingewood, 2014: 31–33). Pozitivist yaklaşım, topluma dair bilgilerin genel ve nesnel yasalar şeklinde olması gerektiğini ifade ederken toplumu değişen zaman ve mekândan koparır. Çünkü topluma yönelik evrensel yasalar ancak bu şekilde oluşturulabilir.

19. yüzyılın ilk yarısına gelindiğinde ise sosyolojik pozitivizmin başlangıcı Auguste Comte'un fikirlerine dayanır. Comte, doğal ve fiziksel dünyayı anlamak amacıyla üretilen yasaların toplumlara da uygulanabileceği fikrini geliştirmiştir (Saraçoğlu, 2017: 542; Swingewood, 2014: 31). Bu da sosyal bilimler alanında var olan düalist tartışmaların bir kanadı olan pozitivizmi ortaya çıkarır. Böylece topluma dair elde edilen bilgiler, akla dayandırılarak oluşturulan evrensel yasalar halini alır.

Pozitivist yaklaşımın, bir meseleyi ele alırken deney ve gözlemlerden yararlanması, görünenin arkasında bulunan yapının değişkenliğini ve bütünselliğini görmeden hareket ettiği anlamına gelir. Bir sosyal gerçekliğin meydana gelmesini sağlayan süreç, deney ve gözlemi aşan çeşitli sebeplere dayalı olarak da ortaya çıkar.

Ancak pozitivist yaklaşım, sosyal gerçekliğin açıklanmasında düzenliliklere odaklanarak ilişkiler arasındaki nedenlerin açıklanmasına cevap aramaz.

Pozitivist yaklaşım, gözlenebilir olgular dışında herhangi bir şeyin bilgisine sahip olunamayacağı fikrini taşır. Böylece Comte, gözlenebilen olgular arasındaki ilişkilerin sabit olmasını, olguların "değişmez ve evrensel" yasalar biçimini almasına bağlamıştır (Keat ve Urry, 2016: 119). Pozitivist yaklaşım, sosyal gerçekliğin nasıl anlaşılabileceğini gözlenebilir olana odaklanarak aradığı için kültür, tarih ve toplumsal etkileşimler, araştırmada herhangi bir anlam ifade etmez.

Görünenin ardına bakmadan, bilimsel bilgi sayesinde her şeyin bilgisine ulaşılabileceği fikri pozitivist yaklaşımın en güçlü ifadesidir. Ancak bu kavrayış sosyal gerçekliğin ardındaki yapıyı ve yapının oluşmasını sağlayan unsurları görmeyi engellediği için pozitivist yaklaşımın aksayan yanını da oluşturmaktadır.

19. yüzyılın ikinci yarısının önde gelen sosyal teorisyenlerinden biri olan Emilie Durkheim, pozitivizmin aşırı indirgemeci tarafını hafifletir. Öyle ki Durkheim'e göre toplum, bireylerin ilişkilerinden oluşmakla birlikte "onları aşan bir yapı" özelliğindedir. (Saraçoğlu, 2017: 542–523). Pozitivist yaklaşım bireyin eylemlerini, bilinçli ve belli sebeplere dayalı olarak yaptığını kabul etmekten kaçınır. Durkheim, toplumu bireylerden özerkleştirmek yerine topluma bireyi aşan bir nitelik kazandırır.

Durkheim *Sosyolojik Yöntemin Kuralları* isimli kitabında sosyolojinin doğa bilimlerini model alması gerektiği üzerinde durur. Bu noktada Durkheim, sosyal olguların sahip olduğu özellikleri; bireye dışsal olmakla birlikte ampirik ölçütleri olan ve her bireye dayatılan zorlayıcı güç şeklinde açıklar (Layder, 2014: 183; Keat ve Urry, 2016: 136–137). Sosyal olguların, bireye dışsal olduğu kabulü ve bireyin belirli şekilde davranmasını sağlayan güç unsurunu oluşturması, yasa halini aldıklarının bir göstergesidir.

Pozitivist yaklaşımda sosyal olguların ampirik ölçütlere dayandırılması, sosyal olguların oluşmasını sağlayan arka plandaki farklı etkilerin varlığını görmezden gelir. Dışsallık fikrinin en önemli etkisi ise zihinsel faaliyetlerin yerine deney ve gözleme dayanan bilginin kabul edilmesidir. Böylece sosyal olgu, bireyin kavradığının dışındaki gerçekliği yansıtır.

Pozitivist yaklaşım, görünen ilişkiler arasındaki düzeni tespit eder. Ancak gözlenebilen olgular ve onlar arasındaki ilişkileri inceleyen pozitivizm, yapının arkasındaki nedenlere odaklanmaz. Pozitivist yaklaşımın böyle bir içerikte olması, öğeler arasında gelişerek birbirini tamamlayan ilişkiler sistemini ve sıralı yapıların arkasında yatan nedenlerin görmezden gelindiği bir durumu ortaya çıkarır. Pozitivizmin görünenin arkasında bulunan gerçeği açıklamadaki kısıtlılığını aşan en önemli yaklaşımı, Marksist teori ortaya koyar.

Bu aşamada Anthony Giddens'ın yapılaşma teorisinde pozitivist yaklaşımın hangi özelliklerini eleştirdiğini belirtmek gerekir. Öyle ki senteze dayanan yapılaşma teorisi, gelişiminde etkili olan yaklaşımların yöntemlerinde aksayan yanların tamamlandığı ve bu yaklaşımların uygun özelliklerinin kullanıldığı bir çizgide ilerler. Böylece geleneksel yaklaşımlarda eleştirilen bakış açıları yapısalcı yaklaşımda farklı içeriklerle daha uygulanabilir aşamaya getirilmeye çalışılır.

Durkheim ile Giddens'ın toplumsal olgularda bireyin etki düzeyini kavrama şekilleri ikisi arasındaki temel farkı oluşturur. Çünkü Giddens, bireyin eylemlerini bilinçli olarak gerçekleştirdiğini kabul eder. Bunun yanında Durkheim ise toplumsal olguların dışsal yükümlülüklere bağlı olarak bireysel bilincin dışında geliştiğini ifade eder (Akpolat, 2007: 66–67; Keat ve Urry, 2016: 136). Giddens'ın bireyi bilinç sahibi olan bir düzeyde görmesi, bireyin bilinçli ve amaçlı eylemlerle topluma etkide bulunabildiği kabulünü ortaya çıkarır. Bunun yanında Durkheim, toplumsal olguların bireysel bilincin dışında gelişen ve dışsal baskılara göre belirlendiği fikrini ortaya koyar.

Giddens'a (2012: 38) göre sosyal bilimlerin inceleme alanı, bireysel karşılaşmaların yanında toplumsal süreçlere yayılan bir alanı kapsar. Ancak sosyal bilimlerin inceleme alanı, kültürel, toplumsal, ekonomik ve siyasi etkilerden bağımsız değildir. Çünkü sosyal olgular, inançlardan ve değerlerden oluşan bir yapıya sahiptir. Böylece pozitivist yaklaşımdaki toplumun her şeyi içine çeken yapısı, yapılaşma teorisinde kırılır.

Pozitivist yaklaşım, bireyin hem kendi davranışları hakkında hem de başkalarının amaçlı eylemleri hakkında yorum yapabilme yeteneğine sahip olduğunu görmezden gelir. Giddens (2019: 183), yapılaşma teorisinde bireyin bilinçsiz olduğu

anlayışa karşı çıkarak, her bilinçli bireyin birer toplum teorisyeni olduğunu belirtir. Hatta yapılaşma teorisinde, bireyin toplumsal hayatta kullandığı kelimeler ile sosyal gözlemcilerin kavramları arasında ilişki kurulur.

Giddens, pozitivist yaklaşımın sosyal bilimlerin doğa bilimleriyle açıklanması görüşüne karşı bir tutum sergiler. Şöyle ki pozitivist yaklaşımda olduğu gibi sosyal olguları doğa bilimlerinin aşırı genelleştirme biçimiyle açıklayamayız. Çünkü sosyal olgular, daima deney ve gözlemle açıklanan düzenli ilişkiler olarak gelişmezler. Sosyal olguların ortaya çıkması ve değişmesi çeşitli etkilere açık bir anlama sahiptir.

2.1.3. Yapısalcı Yaklaşım

Anthony Giddens, yapılaşma teorisinin temel ilkelerini ortaya koyarken sınırlı ya da eksik bırakıldığını düşündüğü sosyal teorilerin bazı yönlerini tekrar ele alır. Giddens, bu yaklaşımların incelemesinde de pozitivizm yerine yapısalcı ve işlevselci yaklaşımların kullanılmasını tercih etmiştir. Ancak belirtmek gerekir ki yapısalcı yaklaşımın yapı kavramına verdiği anlam, yapılaşma teorisinde farklı bir içerik almıştır. Yapısalcı yaklaşımda ve yapılaşma teorisinde kullanılan yapı kavramına farklı anlamlar verilmesi, tezin ilerleyen kısımlarında detaylı olarak incelenmiştir.

Yapısalcılığın kökeni dil biliminin incelenmesine dayanır. Ancak bununla birlikte yapısalcı yöntem birçok bilimsel alanda da kullanılmıştır. Öyle ki farklı çalışma alanları olmakla birlikte Saussure, Levi-Strauss, Lacan, Chomsky, Althusser, Foucault vd. yapısalcılıkla bağlantılı yazarlardır (Keat ve Urry, 2016: 198; Onart, 1973: 232). Yapısalcı yaklaşımın böylesine çoklu bilimsel alanda kullanılması, yapısalcılığın birbirinden farklı ve birbiriyle kaynaşmış özelliklerinin olmasını sağlamıştır. Ancak yapısalcı yaklaşımın kullanıldığı alanların çeşitliliği, yapısalcı yaklaşımın artan anlamlarını da ortaya çıkarır. Böylece yapısalcı yaklaşımın anlaşılması da daha karmaşık bir içerik kazanır.

Yapısalcı yaklaşımdaki yapı kavramı, dinamik bir özelliğe sahiptir. Yapı, farklı öğelerin hareketlerine göre belirlenen yasalarla şekillenir. Ancak bu durum, yapıyı kendini oluşturan öğelerin basit bir toplamı haline getirmez (Swingewood, 2014: 321). Yapının dinamik özellikte olması, yapıya yeni öğelerin girmesi anlamına gelir. Her yeni öğe, yapıya girdiğinde yapının varlığını değiştirir. Ortaya çıkan değişikliklerle birlikte

yapı, kendisini oluşturan öğelerin toplamından daha fazla şey ifade eden bir hale gelmiş olur.

Yapısalcılar, sistemleri tekil öğelere ayırmak yerine karşılıklı ilişki içindeki öğeleri örgütlenmiş bir bütün olarak incelemek gerektiğini ileri sürer (Keat ve Urry, 2016: 198–199). Sistem içerisinde tekil haldeyken hangi anlamı taşıdığı tam olarak anlaşılmayan öğe, ilişki içinde olduğu diğer öğelerle birlikte taşıdığı anlam ortaya çıkar. Yani yapı, tekil öğelerden oluşsa da yapının anlaşılması için öğelerin bütünsel olarak görülmesi gerekir. Böylece sistem içerisindeki her öğenin anlamı ve ilişkisi anlaşılmış olur.

Yapısalcı yaklaşım, insan olan özneyi, "metafizik sistemlerin merkezinde" konumlandıran yaklaşımlara karşı çıkar. Böylece birey ve bireysel eylemler, yapısalcı yaklaşımın görmezden geldiği unsurlar halini alır (Carnoy, 2014: 119). Yapısalcı yaklaşımda, bireyin sosyal ilişkiler içerisinde pasif konuma getirilmesi, sosyal ilişkilerde öznenin yok sayıldığının bir göstergesidir. Çünkü birey, gerçekleştirdiği eylemlerle ve eylemlerin etkileriyle birlikte sosyal ilişkiler içerisinde varlık kazanır.

Bu noktaya kadar yapısalcı yaklaşımın yapıyı anlama ve bireyi yapı içerisinde konumlandırma biçiminden bahsedilmiştir. Bunun yanında yapısalcı yaklaşımın yapıyı önceleyen ve bireyi bu ilişki içerisinde etkisiz hale getirdiği düalist kavrayışı Giddens'ın yapılaşma teorisini de etkilemiştir. Yapısalcı yaklaşımın yapılaşma teorisini etkilemesi, bir taraftan bireyi dışlayarak yapının anlamının çoğaltılması noktasında eleştirilirken bir taraftan da yapının varlığının kabul edilmesi şeklini almıştır.

Yapısalcı yaklaşımın sosyal olguları bireyden ayırarak incelemeyi amaçlaması ve eylemi kısıtlayarak bir düalizme yol açması, Giddens tarafından aşılmaya çalışılmıştır. Yapılaşma teorisinde eylem, toplumsal bütünlük içerisinde kaybolmamıştır (Layder, 2014: 188; Giddens, 2019: 17). Yapı ile eylem arasında yaratılmaya çalışılan karşıtlıklar yapılaşma teorisinde sorunlaştırılan konulardan biridir. Yapının eylem karşısında olduğu ya da yapının eylemi oluşturduğu şeklindeki anlayış, yapılaşma teorisinde yapı ile eylemin bütünsel ilişki içerisinde incelenmesiyle aşılmaya çalışılır.

Yapısalcı yaklaşımda birey, bilinçsiz ve eylemleri hakkında karar veremeyen bir konumda kabul edilir. Bu anlayış çerçevesinde birey, eylemleriyle yapıyı etkileyemeyen bir durumdadır. Ancak yapılaşma teorisinde eylem, yapıda etkindir (Şen ve Turğuter,

2014: 94; Turğuter, 2016: 13). Ancak görüldüğü gibi yapılaşma teorisinde eylem ya da yapıdan vazgeçilmez. Aksine yapılaşma teorisinde yapı ile eylemin, bütünsel bir bakış açısıyla nitelikleri ve etkileri arttırılır.

Yapılaşma teorisinde yapı kavramı kullanılmakla birlikte yapı kavrayışında bireyin eylemleri de görünürdür. Yapısalcı yaklaşımın yapıyı her şeyin üzerinde kabul eden ve yapının mümkün kılıcı olduğu şeklindeki kabul, sınırlayıcı bir anlayışı ortaya çıkarır. Bunun yanında düalist anlayışın yerine yapı ile eylemin bütünsel bir ilişki içerisinde görülmesi, yapılaşma teorisinde gerçekleştirilir.

Son olarak ise yapılaşma teorisinde kullanılan yapı kavramının, taşıdığı özelliklerde olduğu kadar ifade ettiği anlamda da değişiklikler yapılmıştır. Öyle ki yapılaşma teorisinde kullanılan *yapı* kavramı, *kuralları* ve *kaynakları* ifade eden bir anlamda kullanılmıştır. Yapı kavramının yapılaşma teorisinde kazandığı anlam ilerleyen bölümlerde detaylı olarak incelenmiştir.

2.1.4. İşlevselci Yaklaşım

Yapılaşma teorisinde yapısalcı yaklaşım kadar etkili olan bir diğer yaklaşım da işlevselciliktir. İşlevselci yaklaşımın sosyal olgulara karşı benimsediği tutum ve sahip olduğu özelliklerden dolayı, yapılaşma teorisinde eleştirel bir biçimde karşılanır. İşlevselcilik, yapısalcı yaklaşımın bireye karşı tutumunu paylaşmakla birlikte sistem kavramına yüklediği anlamlar bakımından da farklı özellikler içerir.

İşlevselci yaklaşımın genel özellikleri arasında, toplumların birer bütün olmasından dolayı birbiriyle ilişkili parçalardan oluşan bir sistem fikri vardır. Toplumsal sistemi oluşturan öğelerin anlamı ise sistem içindeki işlevlerini yerine getirmelerine bağlı olarak belirlenir (Swingewood, 2014: 248–249). İşlevselci yaklaşım toplumu bir sistem şeklinde açıklamaya çalışır. Böylece bireyi ve bireysel eylemeleri görmezden gelerek toplumun ön plana çıkarılmasını sağlar. Tekil bireyin önemsiz olduğu sistemde, toplumun ihtiyaçlarına yoğunlaşarak bireyi toplum içinde eritir.

İşlevselci yaklaşım, sosyal bilimlerin mantıksal çerçevesinin doğa bilimlerini örnek alması gerektiğini söyleyerek *natüralizm* anlayışını savunur. Aynı anlayış pozitivist yaklaşımda da görülür. Yine işlevselci yaklaşımda, insan eylemlerinin açıklanmasında da doğa bilimlerinin benzeri olan bir *nedensellik* anlayışının gerekli olduğu fikri savunulur (Tatlıcan, 2005: 41). Bu bakış açısının temelini, bireyin bilinç

sahibi olmadığı kabulü oluşturur. Birey, gerçekleştirdiği eylemin amacı hakkında bilgili görünebilir. Ancak işlevselci yaklaşımda da bireyin yaptığı eylemin nedenleri hakkında bilgili olmadığı kabul edilir. İşlevselci yaklaşımda birey tarafından gerçekleştirilen eylemler, doğa bilimlerine benzer şekilde bireyden bağımsız olarak ortaya çıktığı fikrine dayanır. Birey, eylemi uygulayan olarak vardır bunun dışında eylemin bilinçli üreticisi değildir.

Giddens, Parsons ve diğer işlevselci düşünürlerin toplumsal kurumlara odaklanarak bireyin etkinliklerini yalnızca toplumsal yeniden-üretimi sağlamaları açısından görmelerini eleştirir. Yani işlevselciler, bireysel eylemlerin toplumu dönüştürebilme yanını görmez (Layder, 2014: 29). İşlevselcilerin toplumsal düzeni devam ettirme çabası, toplumsal kurumları oluşturan öğelerin yalnızca sistemi yeniden-üretmesine odaklanır.

İşlevselci yaklaşımın temsilcilerinden biri olan Durkheim'e göre toplumsal kurumların varlık nedeni, toplumsal ihtiyaçların karşılanmasını sağlamak içindir (Swingewood, 2014: 241). Toplumu oluşturan bütün kurumlar, toplumsal örgütlenmeyi sağlamak amacıyla vardır. Ancak bu şekilde toplumsal düzen aksamadan çalışabilir. İşlevselci yaklaşımda toplumsal kurumlar, toplumsal düzeni muhafaza etmek gibi yararlı bir işlevi yerine getirdiği sürece anlam kazanmış olur.

İşlevselci yaklaşımda, parçaların bütünü oluşturması yönünden her bir parçayı bütünle ilişkilendirmek gerektiği üzerinde durulur. Bunun yanında toplumun üyesi olan birey, yaratıcı bir aktör olarak değil davranışı refleksif olarak yapan bir varlık olarak görülür (Giddens, 2019: 189). İşlevselci yaklaşımın bireyi sistemin bir parçası olarak görmesi bireyi bilinçli eylemde bulunan bir varlık olarak görmekten ziyade bireyi toplumsal düzenin devam ettirilmesinde toplumun parçası olan bir konumda kabul edilmesini sağlar.

Yapılaşma teorisi ve işlevselci yaklaşımın farklı yönlerinin olmasının yanında, yapılaşma teorisinde işlevselci yaklaşımdan yararlanılan özellikler de bulunur. Yapılaşma teorisinde, yapılar konusunda güçlü olan işlevselci yaklaşımın zaman ve mekânda derinleşen etkileşimlere yani kurumlaşmaya yönelik tutumlarına vurgu yapılır. Ancak kurumlar, yapılaşma teorisinde dışsal kısıtlılıklar yerine *faillerin* dahil olduğu *yeniden-üretim* süreci olarak alınır (Tatlıcan, 2005: 46–47). Bu anlamda işlevselci

yaklaşımların kurumsal düzenle ilgili konulara dikkat çekmesine yapılaşma teorisinde de yer verilmiştir. Ancak belirtmek gerekir ki yapılaşma teorisinde, işlevselci yaklaşımın yapı konusundaki güçlü yanlarından yararlanılmasının yanında yapılaşma teorisinde yapıya verilen özelliklerin genişletildiği görülür.

Yapılaşma teorisindeki *yapı* kavramının içeriği, yapısalcı ve işlevselci yaklaşımlardan farklıdır. Yapılaşma teorisindeki *yapı*, bireyin varlığından bağımsız değildir. Yani yapısalcı yaklaşımda aktif olan özne, yapı içerisinde kaybolmaz (Giddens, 2019: 39). Giddens, yapılaşma teorisinde bireylerin amaçlı eylemleriyle toplumsal sistemleri yeniden-ürettikleri gibi bilinçli eylemleriyle toplumsal sistemi ürettiklerini de görür.

Yapılaşma teorisinde öznenin pasif ya da bilinçsiz olmadığının göstergesi de toplumsal sistemin işleyişinde etkin konumda olmasıdır. Yani yapılaşma teorisinde birey, işlevselci ve yapısalcı yaklaşımların aksine, toplumsal sistemin hem düzenli işleyişini sürdüren hem de toplumsal sistemi bilinçli eylemleriyle değiştiren bir konumda kabul edilir.

2.1.5. Hermeneutik(Yorumcu) Yaklaşım

Sosyal bilimler alanındaki geleneksel yaklaşımlar, bireyin ve yapının konumu hakkında farklı ve birbirine zıt görüşler benimsemiştir. Böylece sosyal bilimlerin doğa bilimleri çizgisinde ilerlemesi gerektiği fikrini taşıyan pozitivist yaklaşımın karşısında hermeneutik okulların görüşleri yer almıştır.

Pozitivist yaklaşımın yapıyı öncelikli konuma getirerek birey ve bireysel eylemleri önemsemeyen anlayışına karşı hermeneutik yaklaşım, eylem ve yorumun önceliği üzerinde durmuştur. Yapı ile eylem düalizminin tarafları olan bu yaklaşımlar, Anthony Giddens'ın yapılaşma teorisindeki yapı ile eylem kavrayışına da yön vermiştir.

Doğa bilimleri ile sosyal bilimlerin farklı kavrama şekilleri olduğunu savunan Wilhelm Dilthey, toplumsal alanı insan iradesinin eylemleriyle şekillenen bir alan olarak görür. Yani toplumsal alan, zorunluluklardan bağımsızdır (Kasapoğlu, 1992: 60). Hermeneutik yaklaşım, yapı ile eylem düalizminde eylemin öncelikli konumda olduğu kabulüne dayanır. Hermeneutik yaklaşıma göre doğa bilimlerinin düzenli ilişkileri inceleyerek uyguladığı genelleştirici tavır, sosyal olguları açıklamada yetersiz kalır. Bu nedenle sosyal olguları açıklamada farklı bir yol izlenmesi gerekir.

Hermeneutik yaklaşıma göre bireyin kendini anlamasıyla başlayan süreç, bireyin her türlü varlığı anlayabilmesini beraberinde getirir (Coşkun, 2009: 36). Hermeneutik yaklaşımda birey, kendi iradesiyle eylemde bulunabildiği gibi eylemi yapma nedenini de anlayabilir. Bireyin etkin konumda olması ve eylemlerini anlaması, toplumsal dünyanın anlaşılmasını da sağlar. Çünkü hermeneutik yaklaşım, yapı gibi zorunlu ilişkiler yerine öznenin artan rolü üzerinde durur.

Neyin o kişiyi onu yapmaya yönelttiğinin anlaşılması, hermeneutik yaklaşımla incelenmeye çalışılır. Ancak sosyal bilimlerde incelenen olay ve olgular değerlendirmelere açıktır. Yani hermeneutik yaklaşımda aslolan eylemin ta kendisidir. Böyle bir durumda da hermeneutik yaklaşım, pozitivist yaklaşımın aksine, eylemin gerçekleşmesinde yapı veya güç faktörlerini görmezden gelerek inceleme yapar.

Hermeneutik yaklaşımın pozitivist yaklaşımdan ayrılan önemli özelliklerinden biri de değerlerden arınmış olmamasıdır. Yani öznenin, sosyal bir olgu hakkındaki düşüncelerinin değerlerden arınmış olması beklenmez. Hermeneutik yaklaşımda pozitivizmin aksine öznenin değerlerinin tanınması amaçlanır (Kaya, 2019: 277). Pozitivist yaklaşımın nesnel dünyasının yerine öznelerin değerler dünyasının önemsenmesi hermeneutik yaklaşımın özneyi merkeze almasından kaynaklanır. Öyle ki hermeneutik yaklaşımda sosyal olguların ortaya çıkması ve yorumlanması, farklı değerler ve deneyimlerin varlığı çerçevesinde incelenir.

Anthony Giddens, yapılaşma teorisini geliştirirken yapısalcı ve işlevselci yaklaşımların bazı yönlerini eleştirdiği gibi yapısalcı ve işlevselci yaklaşımların karşısında yer alan hermeneutik yaklaşımdan da etkilenmiştir. Böylece hermeneutik yaklaşımın gerekli yanları ve eksiklikleri yapılaşma teorisinin oluşması sırasında incelenen konular arasında yer verilmiştir. Yapılaşma teorisinin sunduğu imkânların daha iyi anlaşılabilmesi için de hermeneutik yaklaşımın özelliklerinin ve eksik yönlerinin bilinmesi gerekir.

Giddens, yapılaşma teorisinde eylem/faillik anlayışını oluştururken çoğunlukla hermeneutik yaklaşımın eylem anlayışından yararlanmıştır. Ancak yapılaşma teorisinin hermeneutik yaklaşımın tamamen benzeri olmadığı da belirtilmelidir (Tatlıcan, 2005: 19). Yapılaşma teorisinde, öznenin bilinçli eylemde bulunması kabulü, hermeneutik yaklaşımın eylemi kavrayışıyla benzer özelliktedir. Böylece pozitivizmin eylemi

görmezden gelen tutumu yapılaşma teorisinde, hermeneutik yaklaşımla benzer şekilde aşılmaya çalışılır.

Giddens'ın yapılaşma teorisinin hermeneutik yaklaşımın basit bir türevi olmadığını vurgulaması, eylemin yalnızca bireylere has bir özellik ve toplumun bireylerin yaratısı olmamasından kaynaklanır (Giddens, 2019: 15). Yani insanların anlam yüklü dünyaları hakkında toplumsal analizin yapıldığı sırada bireylerden önce toplumsal kurumların varlığı kabul edilmelidir (Layder, 2014: 184). Böylece yapılaşma teorisinde, eylem kısıtlanmadığı gibi eyleme her şeyin üzerine çıkarılan bir varlık alanı da tanımlanmaz.

Son olarak yapılaşma teorisinde anlamlandırılan *çifte hermeneutik* kavramına da değinmek gerekir. Wittgensteincı felsefesinin görüşleri, Giddens'ın *çifte hermeneutik* kavramının oluşmasında etkili olmuştur. Şöyle ki Winch'de sıradan bireyler ile sosyal bilimcilerin kullandığı kavramların birbiriyle ilişkili olduğunu ortaya koyar (Şen ve Turğuter, 2014: 97–98). Böylece hermeneutik yaklaşım, yalnızca bireyin eylemlerini merkeze almakla kalmaz. Aynı zamanda sıradan bireylerin sosyal bilimler alanında kullanılan terimleri gündelik dilde farklı kavramlarla da olsa benzer anlamlarda kullanmaktadır.

Giddens'a (2019:104) göre insanlar, gündelik hayatlarının akışı içerisinde doğayı anlamaya ve açıklamaya çalışırlar. Böylece sıradan failler tarafından gündelik söylem içerisinde üretilen ve yeniden-üretilen kavramlar ile sosyal bilimcilerin kullandığı teknik kavramlar arasında bir ilişki mevcuttur. Ortaya çıkan bu ilişki *çifte hermeneutik* kavramıyla isimlendirilir. Yapılaşma teorisinde anlamlandırılan *çifte hermeneutik* kavramının hermeneutik yaklaşımda olduğu gibi bireyin, olguları bilinçli bir şekilde yorumlayabilmesiyle bağlantılıdır. *Çifte hermeneutik* kavramı, olguların açıklanmasının sadece bilimsel kalıplarla sınırlandırılmayacağının ortaya koyulmasını sağlar. Çünkü bilinçli olan birey, olguları anlama ve açıklama konusunda gündelik hayattaki deneyimlerinden faydalanır.

2.1.5.1. Eylem Felsefesi

Max Weber, Emile Durkheim, Vilfrado Pareto ve Talcott Parsons gibi sosyologlar birbirlerinden farklı biçimlerde çalışsalar da eylem teorisinde yakınlaşma sağlamışlardır. Eylem felsefesi, en genel anlamıyla toplumsal düzenin varlığını sadece doğa bilimlerine dayanarak açıklamanın mümkün olmadığı düşüncesine dayanır (Swingewood, 2014: 273). Eylem felsefesinin toplumsal düzeni nesnel yollarla açıklamaya çalışmaması, bireyin bilinçli ve aktif olarak kabul edildiğinin bir göstergesidir. Bu şekilde sosyal bilimlerde doğa bilimlerinin nesnel anlayışla yarattığı sınırların aşılması sağlanır.

Bir öznenin neden o eylemi yaptığını anlamak için eylemi gerçekleştirenin söylediklerine bakmak yerine eylemin gerçekleşmesini sağlayan nedenlere ve eylemlere kendi değerlendirmelerimizle cevap bulabiliriz. Bunun nedeni de insan eylemlerinin doğa bilimlerinden farklı olarak değerlendirmelere açık olmasıdır (Keat ve Urry, 2016: 241–242). Doğa bilimlerinde doğru, nesnel ve düzenli ilişkilerle açıklanabilir. Ancak sosyal bilimlerde tek bir doğrudan bahsetmek mümkün değildir. Çünkü bireyler, içinde bulundukları çeşitli toplumsal ilişkiler ve yorumlara bağlı olarak farklı şekillerde doğrular tanımlayabilir.

Eylem felsefesi, insanın anlaşılması için öncelikle onun eylemlerinin anlaşılması gerekliliği üzerinde durur. Yine eylem felsefesine göre insan zihni, bilimin açıklamasını zorlaştıracak kadar karmaşıktır. Bu nedenle insan eylemlerini anlamak için eylemeleri inceleyerek çıkarım yapmak gerekir (Şensazlı, 2020: 656–657). Eylem felsefesinde insanı ve insanın eylemelerini anlamanın yolu eylemlerin kendisine yoğunlaşarak bulunmaya çalışılır. Ancak yalnızca eylemlerin kendisine yoğunlaşmak, yapıların, toplumsal değişimlerin vs. dikkate alınmaması durumunu ortaya çıkarır.

Yapılaşma teorisi, eylem felsefesinin kurumsal analiz yaparken güç ve sosyal değişme konularıyla ilgilenmemesini eksiklik olarak. Bunun yanında yapısalcı ve işlevselci yaklaşımlarda da eylem felsefesinde insan davranışları için gerekli olan olgular görmezden gelinir (Tatlıcan, 2005: 122–123). Bu noktadan bakıldığında, yapılaşma teorisinde öznenin eylemi yapan ve yorumlayan olarak görülüyor olması aynı zamanda zamansallık ve güç gibi konuların yapılaşma teorisinde dışlanmadığını gösterir.

Eylem, insani failin *zamansallığını* ve toplumsal pratiklerin oluşmasında da *gücün* tamamlayıcı unsur olmasını içerir. Ancak bu unsurların eylem felsefesinde boş bırakılması eylem felsefesinin eksik taraflarını oluşturur (Giddens, 2005: 192). Eylem felsefesinde eylemin kendisi üzerinde durulmasından dolayı eylemlerin nasıl ve ne zaman biraraya geldiği sorusu cevapsız kalır. Eylem felsefesinin eylemlere yönelik tutumu, eylemleri sanki zamanın olmadığı bir ortamda ve bir şekilde biraraya gelmiş bağımsız unsurlar olarak görülmesine neden olur. Eylem felsefesinin eylemin ortaya çıkmasında zamansallığın soyutlanarak ifade edilmesi, yapılaşma teorisinin hermeneutik yaklaşımı genel olarak eleştirdiği noktaları oluşturur.

Yapılaşma teorisi eylem felsefesini eleştirmesinin yanı sıra eylem felsefesinin yapılaşma teorisine yansımaları da bulunur. Yapılaşma teorisinde *faillerin* niyetli olarak davranması ve yaptıkları eylemlerin sebeplerinin olduğu şeklindeki kabuller eylem felsefesinin haklı görüldüğü noktaları oluşturur. Ayrıca eylem felsefesinde doğa bilimleri ile sosyal bilimler arasındaki yöntem ayrılıklarının belirtilmesi Giddens'ın katıldığı noktalardandır (Tatlıcan, 2005: 53; Şen ve Turğuter, 2014: 98). Yapılaşma teorisinde *faillerin* eylemlerini belirli sebeplere bağlı ve niyetli olarak gerçekleştirdikleri kabulü, yapısalcı ve işlevselci yaklaşımların yapının faillerin davranışlarını belirlediği yönündeki nesnelci tutumlarının aşılmasını sağlar. Bu durum, düalist perspektife sahip yaklaşımların bazı kısıtlılıklarının yapılaşma teorisinde sentezlenerek giderilmesini sağlar.

2.1.5.2. Etnometodoloji Yaklaşımı

Etnometodoloji yaklaşımının inceleme nesnesi, toplumun üyelerinin bilinçli olarak geçekleştirdikleri faaliyetleridir. Etnometodoloji yaklaşımını geliştiren Harold Garfinkel, hümanist gelenek içinden gelse de gerçeklik olarak incelenen pek çok görünümü sorgular (Swingewood, 2014:295; Poloma, 1996: 243). Etnometodoloji yaklaşımı, bireylerin etkinliklerini yapma nedenleri ve hangi eylemi yaptıkları konusunda bilinçli oldukları kabulüne dayanır. Böyle bir durumda epistemolojik yaklaşım bağlamında, bilinçli olarak eylemde bulunan bireyin gerçekliği sorgulama yetisine de sahip olması beklenir.

Etnometodoloji yaklaşımı, gündelik hayatın gerçekliği hakkında hiçbir şüpheye yer vermez. Bunun nedeni gündelik hayatın sürekliliğinden kaynaklanır. Çünkü

etnometodologlara göre önemli olan pozitivist yaklaşımda olduğu gibi her şeyi ölçmek değil yaşamı anlamaktır (Poloma, 1996: 248–249; Hira, 2000: 91). Yani önemli olan gündelik hayattaki deneyimlerin temelinde yatan anlamları keşfedebilmektir. Günlük hayatın sürekliliğini sağlayan anlamların keşfedilmesi, her şeyi ölçme gerekliliğinin ortadan kalkmasını sağlar. Çünkü etnometodoloji yaklaşımında, anlamak beraberinde açıklamayı da getirir.

Etnometodoloji yaklaşımının önceliği anlamaya vermesi hem bireyin toplumu anlama kapasitesini artırır hem de bireyin tahmin yürütebilmesini sağlar. Buna ek olarak gündelik hayatın insan eylemleriyle sürekli olarak üretildiği düşüncesi, etnometodolojik yaklaşımın nitel yaklaşıma ağırlık vermesinden kaynaklanır (Akyüz vd., 2006- 2009: 89–90; Öztan, 2013: 44). Etnometodoloji yaklaşımında bireylerin kendilerini bir eyleme niçin yönelttikleri ve bu eylemi nasıl anladıkları şeklindeki sorular, toplumsal etkileşimlerin sürekliliğini anlamayı sağlar. Ve burada önemli olan unsur, yapılan eylemin bir anlam ifade etmesidir.

Etnometodoloji yaklaşımında, düzen konusu pozitivist yaklaşımdan farklı şekilde kavranır. Şöyle ki düzen kendi başına bir gerçekliğe sahip değildir. Düzen, ortamın içindekiler tarafından anlamlandırılır. Bu anlamlandırma kültürel sistemlerin etkisiyle oluşur (Hira, 2000: 90; Poloma, 1996: 246). Toplumsal düzenin dışsal olmaması, bireylerin kültürel sistemleri özümsemesinden kaynaklanır. Böylece etnometodoloji yaklaşımda, pozitivist yaklaşımda olduğu gibi bir dışsallık yerine kültürel sistemlerin etkisiyle hem üretilen hem de yeniden üretilen bir toplumsal düzenin varlığı söz konusudur.

Etnometodoloji yaklaşımında incelenen temel birim toplumsal sistemler ya da örgütler değildir. İncelenen temel birim bireydir. Etnometodologlar, sosyolojide kullanılan birçok metodolojiye eleştirel bakmaktadır. Bunun yanında etnometodologlar, kendi metodolojilerini açık bir şekilde oluşturma konusunda yetersiz kalmaktadır (Poloma, 1996: 257). Etnometodoloji yaklaşımında bireysel eylemler, gündelik hayatın sürekliliğini sağlar ancak eylemlerin hangi bağlamlarda anlamlandırıldığı muğlak bir içerikte kalır.

Epistemolojik yaklaşımda sosyal yapı, dışsal olarak görülmez. Aksine yapı, bireylerin bilinçli eylemleriyle üretilen bir gerçeklik olarak görülür ve bu durum

bireylerin anlama çabalarından kaynaklanır. Yapılaşma teorisinde bireyin bilinçli olduğu kabulü, etnometodoloji yaklaşımından gelmektedir (Yıldırım, 1999: 27). Yapılaşma teorisinde de birey bilinçli olarak yaptığı eylemleriyle sosyal sistemlerin üretiminde ve yeniden-üretiminde etkin bir konumdadır. Ancak yapılaşma teorisi yapı ile eylemi bütünsellik bağlamında inceler. Epistemolojik yaklaşımda ise sosyal yapı dışsal olmamakla birlikte incelenmesi gereken bir unsur olarak da görülmez.

2.1.6. Marksist Yaklaşım

Sosyal olguların deneysel olarak tespit edilmesi ya da beş duyu organı ile saptanmaya çalışılması, pozitivist yaklaşımın temel amacıdır. Yine pozitivist yaklaşımın sosyal olgular arasında düzenlilik ilişkisi kurmak ve sıralamalara bakarak anlama çabası vardır. Ancak sıralı nedenselliklerin ardına bakmak ya da görünen sonuçların arasındaki ilişkileri analiz ederken neden bu ilişkilerin olduğunu açıklamak, pozitivist yaklaşımın anlamayı amaçladığı konulardan değildir. Realist yaklaşım ise görünen olguların arkasındaki gözle görülemeyen, elle dokunulamayan zorunlu ilişkiler alanını oluşturan yapıları teorilerle anlamaya çalışır. Sosyal olguların nasıl oluştuğuna ve arkasındaki nedenlere bakarak sosyal olguları anlamaya çalışan yaklaşımlar, bizi öncelikli olarak Marksist yaklaşıma götürür.

Marksist yaklaşım, pozitivizmin sosyal olguları açıklayabilmek için genel (evrensel) yasalar aranmasını ve bu genel yasalarla bağlantılı geliştirilen açıklama modellini kabul etmez (Keat ve Urry, 2016: 158). Çünkü her sosyal olgu, içerisinde geliştiği tarihsel sürece ve sıralı yapıların ardında var olan nedenlere bağlı olarak oluşur. Böylece, sosyal olguların düzenli ve sıralı ilişkilere bakarak açıklanmasının aksine Marksist yaklaşım, sosyal olgularda görünenin ardındaki ilişkilerin de analiz edilmesini sağlar.

Marx'ın *toplumsal formasyon* çözümlemesinde bütünlük ön plana çıkar. toplumsal formasyon bütün olarak kabul edildiğinde, özneler hem kendi iradeleri hem de bütünün gerektirdiklerine göre hareket eder. Böylece yapının belirleyiciliği ya da öznenin sınırsız eylemde bulunduğu şeklindeki kabuller ortadan kalkar (Çulhaoğlu, 2017: 332). Yani yapının ya da öznenin belirleyici olduğu bir durumdan ziyade bütün içerisinde birbirini oluşturan ve belirleyen bir süreçten söz edildiği anlaşılır. Böylece

Marksist yaklaşım, yapı ve özneyi kendi başına hareket eden öğelere ayırmak yerine öğeleri birbirini etkileyen bütün içerisinde açıklama imkânı sunar.

Toplum biçimi, tarihsel süreçlerin ürünü olarak ortaya çıkar. Bu anlamda Marx, sınıfsal eşitsizliklerin ve güç ilişkilerinin, değişen tarihsel olgular olduklarını vurgular (Layder, 2014: 48). Marksist yaklaşımda, sosyal olgular aynı zamanda tarihsel olarak değişmenin birer parçasıdır. Böylece sosyal olguların, çelişki ve yeni biçimlerde gelişme gibi özelliklerinin olduğu vurgulanır. Bu durum, Marksist yaklaşımın olguların nedenlerini ve olanı incelediğinin bir göstergesidir. Çünkü sosyal olguların içinde bulunduğu çelişkiler ve dönüşümler alanı, aynı zamanda sosyal olguların arkasında yatan nedenlerin olduğunu ve açıklanması gerektiğini işaret eder.

Marksist teoriye göre sosyal olguların incelenmesinde görünenin ötesine geçmek gerekir. Çünkü görünen ile öz arasında farklılıklar bulunur. Aksi durumda, sosyal olgular ile şeyler arasındaki ilişkinin genel yasalarla yönetildiği gibi bir kavrayış ortaya çıkar (Keat ve Urry, 2016: 163–164). Yapılar zorunlu ilişkiler alanı oluşturmakla birlikte Marksist teori, zorunluklar alanını ortaya çıkaran ilişkilerin nedenlerini açıklamayı sağlar. Pozitivizmin, sıralı yapının arkasına bakmayan tutumu, bu anlamda Marksist teorinin görünen olguların arkasındaki zorunlu ilişkiler alanını açıklamasıyla aşılır. Böylece sosyal olguların incelenmesinde Marksist teorinin, pozitivist yaklaşımın kısıtlılığını görerek aşan bir konumu vardır.

Devlet, tahakküm ilişkilerinin bir ürünü olmakla birlikte bu tahakküm ilişkilerinin oluşmasını da sağlar. Bu anlamda Marksist teoriye göre devlet, "bağımsız bir kurum değil, toplumun sınıfsal yapısından kaynaklanan iktidarın kullanılmasına yarayan bir aygıttır" (Carnoy, 2014: 312; Gülalp, 1993: 91). Devletin bağımsız bir konumda olmaması, devletin çok aktörlü ve çelişkili bir yapıya sahip olmasından da kaynaklanır. Böylece Marksist yaklaşımın devlet kavrayışına bakıldığında da devletin, çelişkiler alanını ve tahakküm ilişkilerini yansıttığı görülür. Marksist yaklaşımda devlet, yapının mutlak belirleyici konumda olmadığı ve öznelerin de sınırsız eylemde bulunmadığı bir özelliğe sahiptir.

Marksist yaklaşımda, sosyal olgular analiz edilirken güç kavramının nasıl anlaşıldığı üzerinde de durmak gerekir. Güç kavramı, sosyolojide genel olarak eylemin dönüştürme kapasitesini ifade eden bir biçimde kullanılır. Bu anlamda birey, amaçlarını

ve isteklerini gerçekleştirebilmek için gücün varlığına ihtiyaç duyar. Çünkü eylemin yapılması için gerekli araçların harekete geçirilmesi güçle mümkün olur. Böylece eylem, gücün varlığıyla dönüştürme işlevini yerine getirir. Marksist yaklaşımda kavramlaştırılan *praxis* kavramı da eylemin dönüştürme kapasitesini açıklamada kullanılır.

İnsan, emeği yoluyla kendini şekillendirir. Doğa da aynı şekilde insan emeğiyle birlikte üretilir. Böylece toplum insanı üretirken, insan da toplumu üretir. Bunun yanında insanın, türsel bir varlık olmasına bağlı olarak belirli "gereksinimlere" ve bu gereksinimleri karşılayabilmek için belirli bir "güce" sahip olması gerekir (Marx, 2005: 113–123; Ollman, 2015: 147). İnsan, gereksinimleri olan ve eylemleriyle dönüştürme kapasitesi bulunan bir varlıktır. Her iki özellik içinde gerekli olan unsur güç olarak belirtilir. Buradan gücün, amaçların ve isteklerin gerçekleştirilmesinde gerekli olması yönüne vurgu yapılır.

Praxis kavramının merkezi unsuru olan "insan eyleminin dönüştürme kapasitesi", doğanın dönüştürülmesi ve insanın sürekli olarak kendini dönüştürmesini ifade eder. Böylece *praxis* kavramı, bireyleri "belirlenmiş nesneler" ya da sınırları belirsiz "özgür özneler" olarak belirten anlayışın reddedilmesini sağlar (Giddens, 2000: 58; Giddens, 2019: 137). Bireyler tarafından gerçekleştirilen eylemler, toplumsal sistemin inşa edilmesinde etkili olurken aynı zamanda toplumsal sistemin belirli sınırlarına göre hareket etmeyi de gerektirir.

Marx'ın *praxis* kavramı, insanların doğayı hem inşa ettikleri hem de karşı bir inşayla dönüştüklerini ifade etmesi, Giddens'ta gücün dönüştürme kapasitesi halini alır. Bu haliyle güç, insanların gündelik hayatlarını düzenleyen toplumsal pratiklere karşılık gelir (Tatlıcan, 2005: 93). Giddens'ın dönüştürme yönüne ağırlık verdiği güç, *praxis* kavramının "dönüştürme kapasitesi" açısından merkezi önemini vurgular. Böylece pozitivist yaklaşımın bireye vermediği güç ve farklı içeriklerde de olsa hermeneutik yaklaşımın görmezden geldiği güç kavramı, Marksist yaklaşımdaki *praxis* kavramıyla dönüştürme yönünden benzerlik gösterir. Ancak yapılaşma teorisinde güç, *faillerle* birlikte vurgulanır.

Marx'ın gücü yalnızca sınıf çıkarlarıyla ilişkilendirmesi, sınıfsal bölünmelerin ortadan kalkmasıyla birlikte gücün de anlamını yitirmesi durumunu ortaya çıkarır. Bu

da güç kavramının Marksizm için merkezi konumda olmadığını gösterir (Giddens, 2005: 211). Yapılaşma teorisini oluşturan metodolojik araçlar incelendiğinde güç kavramı merkezi bir konumda yer alır. Öyle ki failin varlığından söz edebilmek için bireyin varlığı gerekliyken aynı durum eylemin ortaya çıkmasında gücün vazgeçilmez olması durumunda da geçerlidir. Böylece yapılaşma teorisinde güç, "dönüştürme kapasitesi" anlamına gelmekle birlikte sosyal teorinin merkezi konumunda yer almaktadır.

2.2. Yapılaşma Teorisi ve Metodolojik Temelleri

Konu edilen teorinin anlaşılmasında, teoriyi oluşturan metodolojik araçların kavranması önemli bir faktördür. Teoriyi uygulanabilir hale getiren metodolojik araçların içeriğinin ve kullanım biçimlerinin anlaşılması, araştırmanın bütünselliği açısından da elzemdir. Bu alt başlıkta yapılaşma teorisini oluşturan ve yapılaşma teorisi içerisinde farklı anlamlar üstlenen metodolojik araçlar incelenmiştir.

Yapılaşma teorisinin oluşmasında, farklı ve birbirine zıt yaklaşımların etkisi bulunur. Farklı yaklaşımların kavramlarını kullanan yapılaşma teorisi, kavramları mevcut anlamlarının dışına çıkarmıştır. Birleştirici bir tutumun içinde gelişen yapılaşma teorisinin kavramları, karşıtlıkların aksine kapsayıcı bir işleve sahiptir. Yani yapılaşma teorisinin metodolojik araçları, farklı yaklaşımlar tarafından anlamlandırılmaktadır. Ancak yapılaşma teorisi, kullandığı kavramları içerik bakımından farklı bir zemine oturtur.

Yapılaşma teorisinin ana hatları, farklı yaklaşımlar arasındaki uyuşmazlıkları ortadan kaldırılarak "sentezci" bir birliğin oluşturulması etrafında oluşmuştur (Layder, 2014: 182). Yapılaşma teorisinde keskin ayrımlar yerine, farklı yaklaşımların belirli kavramlarını alarak onlar üzerinde amaçlara uygun oynamalar yapma yoluna gidilmiştir. O halde yapılaşma teorisi, kavramsal olarak etkilendiği diğer yaklaşımlara göre içerik bakımından daha kapsayıcı imkânlar sunmaktadır.

Kısa bir girişin ardından, yapılaşma teorisini oluşturan kavramların teori içerisindeki konumlarının ve kapsamlarının açıklanmasıyla birlikte yapılaşma teorisinin sosyal olgulara nasıl uygulandığı ortaya koyulmuştur.

2.2.1. Anthony Giddens'ın Yapılaşma Teorisi

Yapılaşma teorisi, doğa bilimlerindeki evrensel yasaların sosyal bilimlerde de bulunmasını amaçlamaz. Yani sosyal bilimlerin tarihsiz olması gerektiği kaygısı, yapılaşma teorisinde bulunmaz. Yapılaşma teorisine göre sosyal bilimler araştırmalarının temel amacı, zaman ve mekânda oluşarak düzenlilik kazanmış toplumsal pratiklerin anlaşılmaya çalışılmasıdır Bu nedenle Giddens (2020: 36), yapılaşma teorisinde sosyal bilimlerin temel araştırma alanını, tekil öznelerin deneyimleri veya makro toplumsal bir bütünlüğün varlığı şeklinde belirlemez.

Yapılaşma teorisi toplumun yalnızca bireylerin yaratısı olmadığı kabulüne dayanır. Ancak burada yapısalcı yaklaşımda benimsenen bir düalizmin olmadığını belirtmek gerekir (Giddens, 2020: 18). Yapısalcı yaklaşımın özneyi yapıdan koparan tutumu, toplumsal yapıların karmaşıklığını ve tarihselliğini görmeyi engeller. Bu tutum toplumsal yapıların, çelişkileri, çatışmaları ve çeşitli öznelerin eylemleriyle dönüşen boyutunu yok eden bir etkiyi barındırır. Buna karşılık yapılaşma teorisi, sosyal sistemlerin çatışmalı ve çelişkili yapısını görür. Çünkü *failler*, bilinçli eylemleriyle toplumsal *sistemleri üretir* ve *yeniden-üretirler*.

İnsanların toplumsal etkinlikleri tekrara dayalıdır. Bireylerin toplumsal etkinlik olarak gerçekleştirdikleri eylemler, tamamıyla kendiliğinden ortaya çıkmaz. Yani bireyin yaptığı eylemlerin işlevi, var olan toplumsal etkinlikleri yeniden-yaratmaktır. Bu açıdan bakıldığında bireyler, toplumsal etkinliklerin ortaya çıkarak geliştiği koşulları kendi etkinlikleriyle yeniden-üretirler. Böyle bir durumu Giddens (2005: 208), *yapıların* sürekliliğini veya dönüşümünü ve bununla birlikte sistemlerin yeniden-üretilmesini sağlayan koşulları *yapılaşma* kavramıyla açıklar.

Yapılaşma teorisinde, sosyal bilimlerin temel araştırma alanı tekil bireylerin deneyimleri ya da özel bir sosyal bütünlük değildir. Sosyal bilimler araştırmasının temel alanı, "zaman ve mekânda düzenlilik kazanmış toplumsal pratiklerdir" (Tatlıcan, 2005: 3). Böylece yapısalcı ve işlevselci yaklaşımların yapıya odaklanarak bireyin etkisini görmezden gelen tutumu ile hermeneutik yaklaşımın öznenin eylemlerini öncelikli konuma getirerek yapının etkisini görmezden gelmesi, yapılaşma teorisinde aşılmaya çalışılır. Öyle ki zaman ve mekânda düzenlilik kazanmış toplumsal pratikler, *failleri* ve *yapıyı* birlikte içeren bir anlamı içerir.

Yapılaşma teorisinde bir sosyal sistemin yapılaşmasını analiz etmek, sistemin etkileşim sırasında üretilme ve yeniden-üretilme biçimlerini araştırmayı ifade eder (Giddens, 2020: 21). Yapılaşma teorisinde etkileşimin sağlanması, kurallar ve kaynakların varlığı ve niyetlenilmiş eylemler ile onların sonuçları çerçevesinde ortaya çıkar. Yani sistemlerin "etkileşim sırasında" hangi biçimlerde geliştiğini araştırmak, yapı ile niyetlenilmiş eylemler ve onların sonuçlarının da etkisini araştırmak anlamına gelir.

Fail, eylemini gerçekleştirebilmek için *kurallar* ve *kaynakları* kullanmakla birlikte bu *kurallar* ve *kaynakların* zamanda ve mekânda yeniden-üretilmesini de sağlar. Böylece *yapı*, eylemin hem aracı ve hem de sonucu olur (Yıldırım, 1997: 35). Yapılaşma teorisinde, bir sosyal sistemin oluşmasında *fail* ile *yapının* bütünsel ilişkide olduğu kabulü, aynı zamanda *yapıların* yeniden-üretilmesinin *faillerden* bağımsız olmadığını gösterir. Böylece yapılaşma teorisinde direkt olarak *faillere* ya da *yapıya* odaklanmayarak zamanda ve mekânda düzenlilik kazanmış toplumsal pratiklere öncelik verilmek gerektiği fikri, anlam kazanır.

Toplumsal pratiklerin yeniden-üretilmesi anlamına gelen yapılaşma kavramıyla yapının dinamik süreci ve ikili yönü kavranmış olur. Yani yapı, insanların davranışlarında görülebileceği gibi aynı zamanda davranışları mümkün kılan bir ortam işlevini de yerine getirir (Giddens, 2019: 149–150). Yapılaşma teorisindeki *yapının ikiliği* kavramı, yapının hem bireysel eylemlerle inşa edildiğini hem de inşa sürecinin ortamı olduğunu ifade eder. Böylece yapılaşma teorisinde, *yapı* ile *faillerin* bütünsel bir ilişkide olduğu düşüncesi karşılık bulmuş olur.

Yapılaşma teorisinde, *faillerin* bilinçli olarak gerçekleştirdiği eylemlerin etkisi, eylemleri mümkün kılan düzenli ortamlarda birikir. Eylemin biçimlenmesinde etkili olan mevcut koşullar, yapının *yeniden-üretilmesini* de sağlamaktadır (Cuff vd., 2006: 350). Yapılaşma teorisinde, *failler* eylemlerini bilinçli olarak gerçekleştirmekle birlikte yapıdan bağımsız değildir. Yani düzenli pratiklerin oluşmasında ve yeniden-üretilmesinde, *failler* ile *yapı* arasındaki dönüşümlü ilişkinin etkisi görülür.

Yapısalcı yaklaşımda yapı, kısıtlayıcı yönleri açısından anlam kazanır. Öyle ki yapı ne kadar yerleşik hale gelirse ve sağlam şekilde kurulursa değişikliklere karşı direnci de o kadar güçlü olur (Durkheim, 2004: 159). Yapısalcı düşüncede yapının, fail

üzerinde ve oluşacak diğer tüm düzenleme biçimlerinde engel oluşturucu yönüne vurgu yapılır. Böylece yapı ne kadar güçlü olursa esnekliğin ortadan kalkması da o derece mümkün hale gelir. Ancak yapılaşma teorisinde *yapının faillerle* olan ilişkisi, ikili bir etki oluşturur. Yapılaşma teorisi, *yapının* kısıtlayıcı yönünü en aza indirmez. *Yapı* ile *faillerin* arasındaki ilişkide *yapının*, kısıtlayıcı ve mümkün kılıcı olma özelliği iç içe geçmiştir. Böylece *yapı*, bazı imkânları sağlarken bazı imkânları da ortadan kaldırır (Giddens, 2020: 209–211). Yapılaşma teorisinde *failler*, bilinçli eylemleriyle sosyal sisteme etkide bulunur. Yani *failler*, *yapıyı* yönlendirmeye veya değiştirmeye yönelik eylemler yapabilir. Yapılaşma teorisinde *yapı*, yapısalcı yaklaşımda kullanıldığı anlamıyla tamamen kısıtlayıcı bir konumda değildir. Bunu yanında *yapı*, değişime karşı da direnç gösterebilir. Bu şekilde *yapı, sosyal sistem* içerisinde *faillerin* bazı eylemlerinin önünü kapatabilecek etkilerde de bulunur.

Giddens, bireylerin eylemde bulunmalarını bilgili ve bilinçli olmalarına bağlamaktadır. Bu sayede bireyler, *sistemin* sadece "taşıyıcılar"ı değillerdir. Bunun yerine bireyler, sosyal pratiklerin *üretilmesi* ve *yeniden-üretilmesi* için *kurallar* ve *kaynaklardan* faydalanırlar (Layder, 2014: 184; Yıldırım, 1997: 35). *Failler,* sosyal *sitemlerin üretilmesi* ve *yeniden-üretilmesi* konusunda *kurallar* ve *kaynakların* belli imkânlarını kullanırlar. Böylece *failler*, her ne kadar bilinçli olarak eylemde bulunuyor olsa da *yapının* imkânlarına göre şekillenen bir konumdadırlar.

Faillerin ve *yapının* etkileşim halinde olan ilişkisinin görülmesi, doğa bilimlerinin mekanik düzenlilikler arayışının yapılaşma teorisinde ortadan kalktığını gösterir. Çünkü yapılaşma teorisine göre birey, eylemlerini doğa yasalarına göre belirlemez. Birey, *yapıya* veya diğer kısıtlamalara belirli ölçülerde de olsa direnç gösterebilir ve *yapıyı* etkileyerek dönüştürebilir. Yapılaşma teorisinin *sistem* kavramının incelendiği başlıkta (bkz. 2.2.2.5.) detaylı olarak ifade edildiği gibi bireyler, düzenli pratiklerin *üretilmesinde* ve *yeniden-üretilmesinde* yer alırlar.

Yapılaşma teorisinde birey, sahip olduğu etkilerle sosyal *sistemi* değiştirme özelliğine sahiptir. Ancak yapılaşma teorisindeki zaman ve mekân aralığının uzun olması, bazı toplumsal olguların istenildiği gibi dönüştürülmesini de zorlaştırmaktadır (Gezgin, 2016: 84). Sosyal sistemdeki benzer pratiklerin farklı zaman ve mekân aralıklarına yayılması yapı sayesinde mümkün olur. Böylece birey, sahip olduğu güç

sayesinde gerçekleştirdiği bilinçli eylemleriyle sosyal pratiklerin dönüşmesinde etkili olur. Bu noktada yapılaşma teorisinde, *failin* mevcut toplumsal pratikleri dönüştürmesinde ya da toplumsal pratikler üretmesinde *kurallar* ve *kaynakların* etkili olduğunun altını çizmek gerekir.

2.2.2. Yapılaşma Teorisinin Metodolojik Araçları

Çalışmanın bu bölümünde, yapılaşma teorisinin metodolojik araçların açıklanmasının yanında, yapılaşma teorisinin kullanım şekline bağlı olarak mevcut anlamlarının geliştiği ve değiştiği *aktör/fail*, *yapı*, *sistem*, *güç* ve *yapının ikiliği* kavramlarının açıklanmasına yer verilmiştir. Bu doğrultuda ayrı başlıklar altında incelenen metodolojik araçların özellikleri birbirleriyle bağlantılı olarak incelenmiştir.

2.2.2.1. *Fail /Aktör*

Yapılaşma teorisindeki *fail,* eylemde bulunabilme kapasitesine sahip olmasının yanı sıra eylemi hakkında düşünebilme yeteneğine de sahip bir varlıktır. (Giddens, 2020: 43). *Fail,* her ne kadar eylemde bulunabilme niyetine sahip olsa da eylemi yapabiliyor olma kapasitesi de gerekir. Eylemi hakkında düşünen *fail,* gerekli olan gerekçeleri belirler. Ancak *failin* gerekçelerinin olması her zaman niyetlenilen sonuçların ortaya çıkacağı anlamına gelmez.

Yapılaşma teorisine göre *faillik*, bir şeyi yapmayı anlatır. Ancak yapılan eylemin niyetli olması veya niyetli olmaması fark etmeksizin ortaya çıkan sonuçlar her zaman *faile* atfedilemez (Giddens, 2020: 45). *Fail*, niyetli davranışlarıyla birlikte belirli sonuçların ortaya çıkmasını sağlar. Ortaya çıkan bu sonuçlar, niyetlenilmiş veya niyetlenilmemiş olabilir. Aynı şekilde *failin,* niyetlenmeden yaptığı eylemlerin de sonuçları bulunur. Giddens'a (2020: 45) göre bu demek oluyor ki *fail,* eğer farklı bir davranış içerisinde olursa ortaya çıkan sonuç da değişecektir. Ancak ortaya çıkan sonucu değiştirmek, *failin* gücünü aşan bir durumdur.

Belirtilmesi gereken önemli bir nokta ise *faillikten* söz edebilmemiz için gerekli olan unsurun *güç* olduğudur. 2.2.2.2 numaralı başlıkta *failliğin*, *gücün* olup olmamasına göre anlam kazandığı detaylı olarak incelenmiştir. Yapılaşma teorisindeki *fail*, *güce* sahip olduğu için belirli gerekçelere dayanan eylemler yapmaktadır. Bu aşamada yapılan çıkarım ise *failin* sınırsız eyleyen olmamasının yanında *güç* faktörüne sahip olması yönündedir.

Eylemin niyetlenilmeyen sonuçlarının olması, *failin* özgürlüğünü kısıtlayan bir etkiye sahiptir (Yıldırım, 1999: 32). *Fail* olmak, tamamen özgür varlıklar olunduğu anlamına gelmemektedir. Yapılan eylemler, her zaman istenilen sonuçları vermeyebilir. Ancak sonuçların istenen ya da istenmeyen olması, eylemi yapanın *fail* olması gerçeğini değiştirmemektedir.

İnsan olan *failler*, eylemleri sırasında ne yaptıklarının farkındadırlar. *Faillerin* yaptıkları eylemler, toplumsal bağlamlar içerisinde ortaya çıkan günlük davranış akışlarıyla sürekli bağlantı içerisindedir (Giddens, 2020: 20). *Faillerin* yaptıkları eylemlerin amaçlı ve istekli olması onların eylemlerini yaparken bilinçli olmasından kaynaklanır.

Faillerin sahip olduğu bilgilerin kaynağı pratik bilinçtir. Dünya hakkında ve günlük hayatta kullanılan bilgilerin pratik bilinçten geliyor olması, bilginin nereden geldiğini açık bir şekilde söze dökmeyi kısıtlamaktadır (Yıldırım, 1999: 33). *Failin* pratik bilinci, yaptığı eylemlerin anlamlı hale gelmesini sağlar. *Failin* amaçlı eylemini gerçekleştirmesi, pratik bilinçle birlikte anlam kazanan gerekçelerine ve güdülerine dayanmaktadır.

Failler, kendi eylem akışlarını sürekli olarak gözettikleri gibi başkalarının da aynı şekilde davranması gerektiğini düşünürler. Bununla birlikte *failler,* içerisinde hareket edilen bağlamları da *rutin* olarak gözetirler (Giddens, 2020: 39). Var olan bu durum, üyesi olduğumuz grubun normali olan etkinliklerin yapılma amacının söze dökülmesini zorlaştırır. Çünkü yapılan etkinlikler, içinde bulunulan kültürün *failleri* tarafından açıklanmasına gerek duyulmayan ve kendi cevaplarını barındıran eylemlerdir. Bu da gösteriyor ki yapılaşma teorisine göre *failin* günlük bir etkinliği niçin yaptığı hakkında sürekli olarak açıklama yapması beklenen bir durum değildir.

Genel olarak bir bireyin niçin dişlerini fırçaladığını sorma gereği duymayız. Böyle bir soruyu sormamak, sorunun anlamsız olmasından kaynaklanmaz. Eylemin amacının zaten bilinmesi ya da çıkarımda bulunarak bildiğinin düşünülmesi, sıradan günlük bir davranışın yapılma nedenini sormayı gerektirmez. Giddens (2019: 101), çoğu gündelik davranışın niyetli olduğunu vurgular. Amaçlı eylemler bilgiyi gerektirir ancak tüm amaçların da "aklımızdaki bilinçli yönelimler" olmadığını bilmemiz gerekir.

Yapılaşma teorisine göre *fail,* gerçekleştirdiği eylemin farkındadır. Ancak *failin* eylemi gerçekleştirirken niyetinin farkında olması, sonucun da her zaman bilineceğini ifade etmez. Yani bireyin niyetli eylemleri, amacına ulaştığı gibi niyetlenilmeyen sonuçların da ortaya çıkması olasıdır. Buradan *failin*, bilen özne olmasının yapılan eylem üzerinde etkili olmadığı çıkarımı yapılabilir. Çünkü *fail,* eylemlerinin sonuçları hakkında daima bilen konumunda değildir. *Failin* eyleminin sonuçları, niyetleri aştığı gibi niyetlenilmeyen sonuçları da ortaya çıkarır.

Failin eylemi bilinçli olarak yapıyor olması, ortaya çıkan sonuçların her zaman niyetlenilen olduğunu göstermez. Diğer taraftan *fail,* eylemi hakkında gerekçelere sahip olabilir ve niyetlendiği sonuçlar da ortaya çıkabilir ancak önemli olan nokta, *failin* eylemi yapabilme kapasitesinin olmasıdır. Eğer *fail*, bilinçli ve amaçlı eylemlerini yapabilme kapasitesine sahip değilse yapılaşma teorisine göre burada *failin* varlığından söz etmek mümkün değildir. *Failin* varlığı sadece *gücün* varlığına bağlıdır. Yani her birey ya da kolektivite *fail* olarak kabul edilmez. Bu noktada yapılaşma teorisinde tanımlanan *failin* ayrılmaz bir niteliği olan *güç* kavramını incelemek gerekir.

2.2.2.2. *Güç*

Yapılaşma teorisi, *failin* belirli amaçlarının olduğu ve bu amaçları nedeniyle bilinçli olarak eylemde bulunduğu fikrine dayanır. Ancak *failin* amaçlı eylemlerini gerçekleştirebilmesi için temel bir özelliğe sahip olması gerekir. Yapılaşma teorisine göre *failin* sahip olması gereken bu temel özellik *güçtür*.

Failin eyleminin, etki yaratabilmesi ya da içinde bulunulan koşulları belli düzeylerde dönüştürmesi *gücün* varlığına bağlıdır (Layder, 2014: 196). Böyle bir durumda *failin* varlığı kabul edildiğinde direkt olarak *gücün* varlığı da kabul edilmiş olur. Çünkü *failin* sistem içerisinde etki yaratabilmesi, *gücün* varlığıyla eş zamanlıdır.

Fail olmak, herhangi bir ilişkiler durumunu etkileyebilecek müdahalelerde bulunmak ya da herhangi bir durumdan kaçınabilmektir. Yani *fail*, "başka türlü davranabilmek" için *gücü* harekete geçirebilmesi gerekir (Giddens, 2020: 49). Yapılaşma teorisinin bağlamına bakıldığında her bireyi ya da kolektiviteyi *fail* olarak adlandırmak mümkün değildir. *Fail,* hem etkinliği yeniden üretecek hem de mevcut düzen içerisinde fark yaratacak eylemlerde bulunur. Yani *failin* eylemde bulunması,

sınırsız bir kapasiteden oluşmaz. *Güce* sahip olmak ya da olmamak, *failin* eylemde bulunabilmesini belirleyen temel unsur olarak karşımıza çıkar.

Fail, amaçlı eylemlerini gerçekleştirebilmek için belirli *kaynaklara* ihtiyaç duyar. *Failin* eylemleri için gereken *kaynakları* harekete geçirmesi *gücün* varlığıyla mümkün hale gelir. Böylece *fail*, "dönüştürme kapasitesini" kullanarak amaçlı eylemlerini gerçekleştirebilir (Giddens, 2019: 137). *Failin* dönüştürme kapasitesi, *gücünü* ifade eder. Ancak böyle bir durumda *failin* de farklı *güç* kullanımları tarafından dönüşebileceği de belirtilmelidir. Yani *failler* farklı *güç* kullanımlarının etkilerine açık bir konumda bulunur. Bunun yanında *gücün* farklı yönlerinin olduğunu belirtmek gerekir. Çünkü *güç*, çeşitli yaptırımlarla kısıtlayıcı olmasının yanında *failin* eylemlerinin sonucuna ulaşmasını mümkün hale getiren bir konumdadır.

Yapılaşma teorisinde, *failin* eylemlerinin istenilen sonuçlara ulaşabilmesinde başkalarının eylemleri de bağlayıcı bir konumdadır. Böyle bir durumun ortaya çıkması, *gücün* ilişkisel olmasından kaynaklanır (Giddens, 2019: 138; Giddens, 2020: 213; Layder, 2014: 196). Buradan *failin güce* sahip olmasının sınırsız ve daima geçerli bir durum olmadığı yönünde bir çıkarım yapılabilir. Çünkü *failin* eylemde bulunmasında ve belirli sınırların ortaya çıkmasında *kaynaklar* etkilidir.

Güç, hem *faillerin* istedikleri şeylere ulaşabilme kapasiteleri hem de kolektivitelere ait bir özelliktir. İki farklı *güç* kategorisi arasında ilişki kurulabilmesi ise *yapının ikiliği* kavramıyla sağlanır (Giddens, 2005: 212). *Kaynaklar, gücü* elinde bulunduran *faillerin* ve kolektivitelerin etkinliklerinde kullanılır ve *gücün* varlığına bağlı olarak yeniden-üretilir.

Gücün ilişkisel bir özelliğe sahip olması, *kaynakları* elinde bulundurmanın da değişken bir durumda olmasını ortaya çıkarır. Yani güç dengesi, kaynakları elinde bulunduranların değişmesiyle birlikte ilişkisel olarak değişmektedir (Layder, 2014: 196). Ancak farklı türden *kaynakların* farklı şekillerde kısıtlılıklar ortaya çıkarması, *gücü* yalnızca kısıtlayıcı bir unsur olarak sınırlandırmaz. *Güç, failin* amaçladığı sonuçlara ulaşabilmesinin merkezi öğesini oluşturur. Ancak bu noktada belirtmek gerekir ki *failin* gerçekleştirdiği eylemlerin tümü daima niyetlenilen sonuçları verme özelliğine de sahip değildir.

Gücün mutlak veya sınırsız bir kapasitede olmadığı, yapılaşma teorisinde *kontrolün diyalektiği* kavramıyla açıklanır. *Kontrolün diyalektiği,* tabi konumda olan bireylerin de *faillerin* faaliyetlerini etkileyebilecek *kaynaklara* sahip olabilmelerini belirtir (Giddens, 2020: 51). Buradan da anlaşılacağı üzere *güç* ilişkilerini değiştirmeye yarayan farklı *kaynaklar* bulunur. Yani *güce* sahip olmayan bireylerin konumlarının her zaman aynı kalacağı şeklinde bir çıkarım yapmak doğru değildir. Böylece *gücün* dengesi, farklı biçimlerde ortaya çıkan *kaynakların* varlığına bağlı olarak değişime açık bir içeriğe sahiptir.

2.2.2.3. *Yapı (Kurallar ve Kaynaklar)*

Yapılaşma teorisindeki *yapı* kavramı, yapısalcı ve işlevselci yaklaşımlardan farklı bir anlama sahiptir. Yapılaşma teorisinde *yapı* kavramının değişen içeriğinden önce kısaca geleneksel yaklaşımların yapıya yükledikleri anlamın hatırlanması gerekir. Bu şekilde yapılaşma teorisinde kullanılan *yapı* kavramının, imkânları ve sınırları görülecektir.

Geleneksel yaklaşımların geliştirdiği yapı kavramı, öznenin etkisiz kılınarak toplumun kurumsal özelliklerini anlatır. Birey yapının öğesi olabilir. Ancak bireyin, yapıyı etkileme ya da yapının bilincinde olmak gibi yeterliliği yoktur. Bireyin davranışları yapı tarafından düzenlenir (Layder, 2014: 187; Onart, 1973: 236). Geleneksel yaklaşımlarda yapının varlığı, öznenin etkisiz kılındığı bir anlamda kullanılır. Yapının bilincinde olmayan bireyin, yapıyı tek başına değiştirmek gibi bir yeteneği bulunmaz.

Yapısalcı ve işlevselci yaklaşımlar, bireyi yapının bilinçsiz ögesi olarak anlamlandırarak yapıya eylemi kapsayan bir içerik verirler. Böylece yapının öncelikli konuma gelmesi sağlanır (Giddens, 2005: 187). Yapısalcı ve işlevselci yaklaşımlarda yapının eylemden önce gelmesi, bütünü oluşturan parçaların yok sayılmasını gerektirir. Böyle bir durumda yapının varlığı, bireylerin eylemlerinden bağımsız bir bütünsellik içerisinde değerlendirilir. Yani birey içinde bulunduğu yapının bilincinde olmadığı gibi yapıyı da etkileyemez. Sadece eylem, yapının gereklerine göre hareket etme özelliğine sahiptir.

Yapısalcı ve işlevselci yaklaşımlar, yapıyı eylemin hareketine kapatarak, yapıya sabit ve düzenli bir şekil verirler. Yapının görüntüsü daha çok fiziksel olgularla şekilsel

benzerlikler kurularak açıklanır. Ancak böyle bir durum karşısında yapının içeriği, eylemden önce gelmektedir. Çünkü var olan fiziksel bir olgunun ortaya çıkması bireyin eylemlerinden bağımsız olarak şekillenmektedir. Giddens'a (2005: 200) göre, yapısalcı ve işlevselci yaklaşımlar, yapıyı biyolojik şemalarla bağlantı kurarak açıklarlar. Yani yapının nasıl işlediğini göstermek için kullandıkları tavır, bir organizmanın anatomisinin araştırılmasına benzemektedir.

Yapısalcı ve işlevselci yaklaşımların, yapı terimini hangi anlamda kullandıkları açıklandıktan sonra yapılaşma teorisinde yapı kavramına verilen anlamın açıklanması daha anlaşılır olmaktadır. Böylece yapılaşma teorisinin epistemolojik arka planını oluşturan yaklaşımların kullandığı terimler ile yapılaşma teorisindeki benzerlikler ve farklılıklar daha rahat görülecektir.

Yapılaşma teorisindeki *yapı* kavramı, "sosyal sitemler içinde zamanın-mekânın 'bağlanmasını', yani benzer görünen pratiklerin oldukça farklı zaman ve mekân aralıklarına yayılmasını mümkün kılan ve pratiklere 'sistemli' bir biçim kazandıran 'yapılaştırıcı özellikleri anlatır" (Giddens, 2020: 52). Yapılaşma teorisinde *yapı* kavramı, var olan kullanım biçimlerinden farklı olarak, *kurallar* ve *kavramlar* şeklinde ayırt edilebilir.

Failler, etkinlikleriyle birlikte toplumu ürettikleri ve yeniden-ürettikleri sırada *kurallar* ve *kaynakları* kullanırlar. *Kaynaklar* ve *kuralların* varlığı, bireyin toplumsal koşullarını etkileyecek olan eylemleri yapması için gerekli imkânları sunar (Layder, 2014: 197). *Kurallar* ve *kaynakların failin* eylemlerine imkân sağlıyor olması, *yapının faili* dışlayan bir konumda olmadığının göstergesidir. Bu durum gösteriyor ki *kurallar* ve *kaynaklar*, her zaman *mümkün kılıcı* olmadıkları gibi her zaman *kısıtlayıcı* konumunda da değillerdir.

Kurallar, kurucu ya da düzenleyici ayrımına yer verilmeden hem kurucu hem de düzenleyicilerdir. *Kuralların* bu konumu, üretilen ve yeniden-üretilen pratiklerin aracı olmalarıyla bağlantılıdır (Giddens, 2005: 208–209). *Kuralların* kurucu ve düzenleyici özelliği, bireyin toplumsal koşullarını değiştirmesine imkân sağlar. Bu durum gösteriyor ki *yapı*, geleneksel yaklaşımlarda olduğu gibi *failin* etkinliklerinden bağımsız bir konumda değildir.

Yapının yapısal özelliklerini oluşturan unsurlardan biri olan *kurallar,* toplumsal pratiklerin üretimi ve yeniden-üretimine dahil olma açısından *kaynakların* varlığından da bağımsız değildir. Giddens (2005: 507), *kaynakları "*şeyleri yapabilme kapasitesi" ve "belirli ilişki biçimlerini gerçekleştirme yeteneği" şeklinde tanımlar. *Kaynaklar,* dönüştürücü ilişkilere fiilen dahil olma özelliğine sahiptir. *Yapının kurallar* ve *kaynaklardan* oluşması, her ikisinin de birlikte var olacağı anlamına gelir. Bu nedenle ayrı düşünülemezler.

Yapılaşma teorisinde soyut bir varlığa sahip olan *yapı, faille* karşılıklı etkileşimde bulunduğu gibi bu ilişki içerisinde de çatışma ve bütünleşme aynı anda var olur. Bu nedenle *yapının*, bireyin faaliyetleri içinde olduğunu görmek gerekir (Şan ve Turğuter, 2014: 100; Aysoy, 2008: 3). *Failin* toplumu üretme ve yeniden-üretme sürecinde, *kurallar* ve *kaynaklar* nasıl vazgeçilmezse aynı durum *yapının* varlığı için de *faile* ihtiyaç duymasında geçerlidir. Yapılaşma teorisiyle oluşturulan ayrılmaz ilişki, *yapının* mekanik ve durağan olarak algılanmasını engellediği gibi *failin yapıya* dışsal olduğu fikrini de ortadan kaldırır.

Giddens'ın, *yapı* ile *fail* arasında karşılıklı bir ilişki kurması *yapı* veya *failden* herhangi birine daha fazla ağırlık vermekten kaçındığının göstergesidir (Gezgin, 2016: 82). *Yapının* veya *failin* öncelikli konuma getirilmemesi, her ikisinin bütünsel olarak anlaşılmasını sağlamaktadır. Böylece *failin* ardından *yapı* geldiği gibi *yapının* ardından da *fail* gelir. *Failler* etkinliklerini gerçekleştirirken faydalandıkları *kural* ve *kaynakları* kullanarak da *yapının* devam etmesinde ve değişmesinde etkili olur. Toplumun üretimi ve yeniden-üretimi, aslında *failin* ve *yapının* karşılıklı olarak birbirini üretmesini de ifade eder.

Yapılaşma teorisinde, *yapı* ile *failin* ayrılmaz bir bütünlük içinde olduğu kabulü ve toplumsal hayatın inşasında faillerin etkinliklerinin kavranması, yapısalcı ve işlevselci yaklaşımların "yapı" terimini kullanırken gösterdikleri kısıtlayıcılığın aşılmasını sağlar (Tatlıcan, 2005: 4–5). Yapılaşma teorisinin sentezci bir tutumda olması, *yapı* ve *fail* için ayrılmaz bir biçimde birbirini üreten ve yeniden-üreten varlığa sahip olmaları durumundan kolayca anlaşılır. Yani yapılaşma teorisine göre etkinlikleriyle toplumu üreten ve yeniden-üreten *failin, kurallar* ve *kaynaklardan*

bağımsız olması mümkün değildir. Böylece soyut bir anlama sahip olan *yapı, failin* etkinlikleriyle pratikler içerisinde taşınmaktadır.

2.2.2.4. *Yapının İkiliği*

Fail ve *yapının* birbirinden bağımsız iki olgu olmadığı fikri, yapılaşma teorisinde *yapının ikiliği* kavramıyla açıklanır. Yapısal özelliklerin, tekrar tekrar düzenledikleri toplumsal pratiklerin hem kaynağı hem de ürünü olmaları *yapının ikiliğinden* kaynaklanır (Giddens, 2020: 61). Yapılaşma teorisinde yapısal özellikler olarak kavramlaştırılan *kurallar* ve *kaynaklar, failin* eylemeleri için imkân sundukları kadar eylem tarafından üretilme ve yeniden-üretilme özelliğine de sahiptirler. Yapılaşma teorisinde bu özellik, *yapının ikiliğiyle* kavramlaştırılır. Giddens (2005: 213), *yapının ikiliğini yapıyı* eyleme bir engel olarak değil eylemin üretilmesiyle ilişkili olan bir unsur olarak açıklar.

Yapılaşma teorisinin epistemolojik arka planını oluşturduğu gibi eleştirinin de odağı olan geleneksel yaklaşımların, temel bakış açıları düalisttir. Böylece yapılaşma teorisinin özelliklerinden biri olan sentezci yön, *yapı* ile *fail* arasında oluşturulan öncelik sıralamasının aşılmasını sağlar. Giddens (2019: 14–15), yapısalcı, işlevselci ve yorumcu yaklaşımların ortaya çıkardığı düalizmi sorgular. *Yapının ikiliği* kavramı, *fail* ile *yapının* yanında birey ile toplum arasında yaratılan düalizmin reddedilmesiyle birlikte ortaya çıkar.

Yapının ikiliği, *yapı* ile *fail* düalizmini aşmak anlamında yapılaşma teorisinin merkezi kavramlarından biridir. *Gücün* varlığıyla eylemde bulunan *failin* eylemleri, *kuralların* ve *kaynakların* kullanılmasıyla şekillenir. *Yapının*, sunduğu belli imkânlar ve sınırlılıklar vardır. Ancak *yapı*, tek başına sınırlayıcı bir etkiye de sahip değildir. İşte bu noktada *yapının ikiliği* devreye girer. Böylece toplumsal pratikleri oluşurken yapısal özellikler, hem aracı hem de sonuç olarak varlık gösterirler.

2.2.2.5. *Sistem*

Giddens, geleneksel yaklaşımların yapıya yüklediği anlamların dışına çıkmanın yanı sıra *yapı* ile *sistem* kavramları arasında da ayrım yapar (Esgin, 2006: 18). Yapılaşma teorisinde farklı içeriklere sahip olan *yapı* ile *sistem* kavramları birbirinin yerine kullanılmaz. *Yapı*, faillerin toplumsal pratikler üretirken kullandığı *kaynaklar* ve

kuralardır. Ancak *sistem*, toplumsal pratiklerin düzenli hale geldiği ve *failler* tarafından yeniden-üretilen ilişkileri ifade eder.

Sistemler, zaman-mekân içerisinde yer alırlar. Toplumsal pratikler tarafından oluşan sistemler, eylemin değişimini ifade ettiği gibi tüm parçalar için geçerli olan bir değişim ilişkisini de açıklarlar (Giddens, 2005: 217). *Sistem, faillerin* de olduğu gibi somut bir işleve sahiptir. Çünkü sistem, zaman-mekânda konumlanmış ve yeniden üretilen ilişkileri ifade eder. Bunu yanında yapılaşma teorisine göre *sistemler*, yapısalcı ve özellikle işlevselci yaklaşımların açıkladığı gibi fizyolojik bir gerçeklik şeklinde algılanmazlar.

Sistemler, failler veya kolektiviteler arasında zaman-mekânda gelişen ve sürdürülen "düzenli toplumsal pratikler olarak organize olan yeniden-üretilen ilişkiler[dir]" (Giddens, 2020: 60–61). *Yapının*, soyut bir anlamda var olduğu yukarda aktarılmıştır. Y*apının* zaman-mekânda konumlanmış ve düzenli toplumsal pratikler olan *sistemlerin* yeniden-üretilmesinde varlık göstermesi, *faillerin* etkinliklerinde *kurallar* ve *kaynaklardan* yararlanmalarıyla mümkün hale gelir.

Giddens'a göre *sistem, failin* eylemleri ile *yapı* arasında ortak bir bağın oluşmasını sağlayan bir olgu olarak vardır (Yıldırım, 1999: 35; Aysoy, 2008). *Faillerin* eylemlerinin üretilmesinde ve yeniden-üretilmesinde *failler* ile karşılıklı ilişkinin unsuru olan *kurallar* ve *kaynaklar*, sistemlerin yeniden-üretilmesinde de tekrar tekrar yer alır. Bu açıdan bakıldığında *failler* ile *sistemler* arasında var olan dönüşümlü ve tamamlayıcı unsurlar olarak *kurallar* ve *kaynaklar, sistemin* işleyişi üzerinde de etkili olurlar.

Sistem, eylemler tarafından yeniden-üretilmiş ilişkileri ifade etmesinin yanında düzenli toplumsal pratiklerin varlığına da dayanır. Ancak *sistemlerin* "rutin veya düzenli" olmaları toplumsal istikrarı ifade etmez (Esgin, 2006: 18; Giddens, 2020: 126). Bu noktada *sistemin* zaman ve mekânda konumlanmış olması, *sistemin* sabit olduğu anlamına gelmez. *Faillerin* bilgisinin ve eylemlerinin değişmesinin yanında *failler* arasındaki *güç* ilişkilerine bağlı olarak *sistemler* de değişime açık bir konumdadır.

Toplumsal ilişkilerde zamanın ve mekânın aşılması ve yeniden-üretilmesi, *kurallar* ve *kaynaklar* içinde geçerlidir. Belirtmek gerekir ki *sistemlerin* taşıdıkları özelliklere dayanarak *sistemleri, faillerin* eylemlerinin hem aracı hem de sonucu olduğunu ifade etmek mümkündür. Çünkü *sistemler, faillerin* eylemlerinin etkisiyle

yeniden-üretilen ilişkiler olmakla birlikte bir taraftan da *kurallar* ve *kaynaklarla* zaman ve mekânda kalıcılık kazanma özelliğine sahiptirler.

2.2.3. Yapılaşma Teorisinin Sosyal Olgulara Uygulanması

Pozitivist yaklaşımın doğa bilimlerini örnek alan ve eylemi dışlayan tutumu, sosyal olguların da belirli kısıtlılıklara bağlı kalarak incelenmesi durumunu ortaya çıkarır. Aynı şekilde hermeneutik yaklaşımın eylemi önceleyen tutumu, yapının varlığını dikkate almayarak sosyal olgulara sınırlı bir inceleme alanı sunar. Bunun yanında Giddens, yapılaşma teorisinde *eylem, yapı, güç, fail* gibi unsurlara birlikte yönelerek daha bütünsel bir açıklama yapabilmenin yolunu açar.

Giddens, Durkheim'in tersine toplumsal etkinlikleri önceden oluşan ve tamamen nesnel olgular olarak görülmesine karşıdır. Çünkü bireyler, doğaları gereği toplumsal çevrelerinden etkilenir ve aynı zamanda toplumsal çevrelerini de etkilerler (Layder, 2014: 183). Yapılaşma teorisinde bireyler, sosyal olguların değiştirilmesi, sürdürülmesi ve yeniden oluşturulması gibi etkinliklere aktif olarak katılırlar. Böylece sosyal olguların ifade edilmesine, doğa yasalarının mekanik açıklamaları uygulanmaz. Bunun nedeni ise bireylerin duygu ve düşüncelere sahip olmalarıdır. Bu durum, sosyal olguların yapı, birey ve toplum gibi etkilere açık bir konumda olduğunu görebilmeyi sağlar.

Giddens'a göre "eylem üzerindeki temel kısıtlayıcılar bedenin ve maddi dünyanın nedensel etkileriyle bağlantılı kısıtlayıcılardır" (Giddens, 2020: 212). Buradan yapılaşma teorisinde, sosyal olguların eylemi tamamen sınırlandıran nesnel özelliklere sahip olmadıkları düşüncesinin hâkim olduğu görülür. Yapılaşma teorisinde de eylem üzerinde belli kısıtlayıcıların varlığı kabul edilir. Bunun yanında eylem kısıtlayıcılarının tamamı, sosyal olgulardan kaynaklanmaz.

Yapılaşma teorisinin sosyal olgulara uygulanmasında benimsenen yol, düzenli pratiklerin zaman ve mekânda kalıcılık kazanarak *yeniden-üretilen* ilişkiler anlamına gelen sosyal sistem kavramıyla bağlantılı olarak açıklanır. Böylece sosyal olgulara gerçekte sahip olmadıkları özelliklerin atfedilmesi önlenir. Bunu yerine sosyal sistem kavramının ifade ettiği anlamıyla *yeniden-üretilen* ilişkilerin incelenmesi yapılabilir.

Sosyal sistemlerin yapısal özellikleri, bir şeyi yapmaya zorlayan doğa güçleri gibi işlemezler. Buna bağlı olarak yapısal kısıtlayıcılar da *faillerin* güdülerinden ve

gerekçelerinden bağımsız değildir (Giddens, 2020: 221). Sosyal olgular yapısal kısıtlayıcılardan bağımsız olmadığı gibi bireylere dışsal da değildir. Bu doğrultuda yapılaşma teorisinin sosyal olgulara uygulanması, sosyal olguların ikili yönünün görülmesini sağlamaktadır.

Yapılaşma teorisinin sosyal olgulara uygulanmasında çatışma ve çelişki kavramları da sosyal olguları incelemek adına açıklayıcı bir çerçeve sunar. Öyle ki sosyal olguların oluşmasında bireysel eylemlerin varlığı, yapısal özellikler, çatışma ve çelişkiler hep birlikte bulunmaktadır. Böylece bireyler ve kolektiviteler arasındaki bazı uzlaşmazlıklar sonucu ortaya çıkan çelişki ve çatışma kavramları, yapılaşma teorisinin sosyal olgulara uygulanmasında açıklayıcı bir işleve sahiptir.

Çatışma kavramı, çıkar uyuşmazlıklarının ortaya çıkmasıyla birlikte sürdürülen bir mücadeledir. Çelişki kavramı ise yapısal ilkelerin arasında var olan karşıtlıkları ifade etmektedir (Giddens, 2019: 152). Sosyal sistemlerin yapısal özellikleri düzenleyen bireyler ve kolektiviteler arasındaki ilişkilerin düzenlenmesinde de çelişkiler ve çatışmalar bulunur. Sosyal olguların oluşmasında ve yeniden-üretilmesinde çelişkiler ve çatışmalar ayrılmaz bir ilişki içerisindedir. Çünkü sosyal olgular, işlevsel olarak birçok uyuşmazlığı bünyesinde barındıran bir konumdadır. Bu nedenle yapılaşma teorisinin sosyal olgulara uygulanmasında çatışma ve çelişki kavramları üzerinde bir açıklamanın yapılması anlamlı bir içerik oluşturmaktadır.

Sosyal olgular kültürel, ekonomik, toplumsal vs. etkilere bağlı olarak ortaya çıkar ve yeniden üretilir. Farklı bireylerin ve kolektivitelerin varlığı çatışmaların oluşmasına ortam hazırlar. Bu nedenle pozitivist yaklaşımın, sosyal olguları doğa bilimlerinde olduğu gibi nesnel ve düzenlilikler şeklinde açıklama çabasının yetersizliği yapılaşma teorisinde çatışma ve çelişki kavramlarıyla bir kez daha aşılır. Çünkü sosyal olguların oluşmasını ve yeniden-üretilmesini sağlayan etkiler, çelişki ve çatışma unsurlarını içinde taşır.

2.2.4. Yapılaşma Teorisinin Sunduğu İmkânlar

Yapılaşma teorisinin sosyal olguları açıklamada sunduğu imkânlar ve özellikleri tepeden inme bir içerikte değildir. Yapılaşma teorisinde öncelikli olarak vurgulanması gereken nokta, yapılaşma teorisinin gelişmesinde etkili olan geleneksel yaklaşımlardan farklı olarak sentezci ve bütünleştirici yönü ağır basan bir teori olmasıdır. Yapılaşma

teorisi, sentezci tutumuyla geleneksel yaklaşımların düalist olarak tanımladığı kavramlara tamamlayıcı bir etkide bulunur. Bu anlamda yapılaşma teorisi, sosyal olguların/olayların açıklanmasında tamamen farklı bir yol önermez. Aksine var olan kavramların sahip olduğu içerikleri genişletme yoluna gider.

Giddens, sosyal teorinin tamamen bireysel davranışlara veya toplumsal bütünlüklere odaklanmak anlamına gelmediğini savunur. Yani yapılaşma teorisine göre sosyal teorinin ana konusu toplumsal pratikler olmalıdır. Bu durumda yapılaşma teorisi, "mekân ve zaman içinde düzen kazanan toplumsal pratikler[e]" odaklanır (Giddens, 2020: 36; Yıldırım, 1997: 35). Böylece yapılaşma teorisi pozitivist ve hermeneutik yaklaşımın düalist kavrayışlarını yıkma konusunda önemli bir imkân sunar. Yapılaşma teorisi, düalist yaklaşımları yıkmaya çalışırken, bu durumda yapı ve fail gibi kavramların önceki özelliklerini de değiştirme yoluna gitmiştir.

Yukardaki başlıkta (bkz. 2.2.2.) yapılaşma teorisinin metodolojik araçlarına detaylı olarak yer verilmesinden dolayı bu başlık altında metodolojik araçların özelliklerine tekrar değinilmemiştir. Bunun yerine kavramların değişen anlamlarının sunduğu imkânların incelemesi yapılmıştır. Bu durumda önemli olan, yapılaşma teorisinin metodolojik araçlarının sosyal bilim araştırmalarında hangi imkânları sağladığının ortaya koyulmasıdır.

Geleneksel yaklaşımlar, bireyin irade sahibi, aktif ve toplumun üretilmesindeki fail konumunu görmezler. Aksine geleneksel yaklaşımlar, bireye pasif bir anlam yükleyerek sadece alıcı konumuna odaklanırlar. Yapılaşma teorisinde ise özne, bilinçli olarak eylemde bulunan bir varlık olarak kabul edilir (Giddens, 1999: 14; Şen ve Turğuter, 2014: 99). Gündelik hayattaki tecrübelerin oluşmasında ve düzenli pratikler halini almış ilişkilerin yeniden-üretilmesinde bireyin bilinçli olarak eylemde bulunması etkili olur. Bu durum, eylemini farkında olarak gerçekleştiren bireyin farklı şekillerde de davranabilmesine imkân tanır.

Yapılaşma teorisinde bireylerin eylemlerini bilgili olarak gerçekleştiriyor olması, toplumsal hayatın yaratılmasında ve yeniden üretilmesinde bireylerin merkezi konumda olduğunu gösterir. Ancak önemli bir noktaya açıklık getirmek gerekirse yapılaşma teorisinde, tüm bireylerin *sosyal sistemlerin* üretilmesinde aynı etki düzeyine sahip olduğu belirtilmez. Böylece yapılaşma teorisinin sunduğu imkânlardan bir olarak

güç kavramının varlığı ortaya çıkar. Bu durum, yapılaşma teorisinin hermeneutik yaklaşımın basit bir benzeri olduğu çıkarımının yapılmasını engeller.

Güç kavramının varlığı, faillerin eylemlerinin sadece niyetlere göre oluşmadığının görülmesini sağlar. Çünkü her bireyin bilinçli olarak gerçekleştirdiği eyleminin etki yaratabilmesi, gücün varlığına bağlıdır. Bu anlamda *güç*, eylemin asli unsurudur (Layder, 2014: 195–196). Belirtmek gerekir ki yapılaşma teorisinde eylemin gücü içeriyor olması, *failin* sınırsız *güç* sahibi olduğu anlamına gelmez. Çünkü *fail,* yapılaştırıcı özellikler olarak ulaşabildiği *kurallar* ve *kaynakların* varlığıyla sınırlı bir içeriğe sahiptir. Aynı zamanda eylemin beklenen ve beklenmeyen sonuçlarının olmasını da *failin* sınırsız güç sahibi olmamasıyla bağlantı kurarak açıklayabiliriz. Bunun nedeni de yapılaşma teorisinde *failin* bilinçli olarak gerçekleştirdiği eylemlerin her zaman beklenen sonuçları vermeyeceği düşüncesinin belirtilmesine dayanır.

Yapılaşma teorisindeki yapının *ikiliği kavramı*, hem toplumsal hayatın tekrara dayalılığını hem de *yapı* ile *failin* karşılıklı bağlılığını ifade eder (Giddens, 2005: 212). *Yapının ikiliği* kavramının karşılıklı etkileşimi içermesi, *yapının* zorlayıcı veya nesnel özelliklere sahip olduğu yönündeki kabulün karşısında yer alır. Çünkü yapılaşma teorisinde *yapı* ile *failin* ilişki içerisinde olması, *yapının* hem etkileyen hem de etkilenen olarak kavranmasını sağlar. Böylece *yapı, sosyal sistemin* oluşmasında *failin* önündeki engel olarak değil birbiriyle etkileşim halinde olan bir içerikte görülür.

Çifte hermeneutik kavramı, sosyal bilimciler ve sıradan bireylerin gündelik hayatta kullandığı kavramlar arasındaki benzerliği açıklamayı sağlar (Giddens, 2002: 35). Yapılaşma teorisinin önemli kavramlarından bir olan *çifte hermeneutik* kavramı, sosyal dünyanın oluşmasında yalnızca sosyal bilimcilerin kullandığı nesnel içerikli kavramların etkili olmadığını ifade eder. Böylece sıradan bireyler, sosyal bilimcilerin ürettiği kavramları günlük hayatta kullanarak bu kavramları hayatın bir parçası haline getirirler. Bu durum, doğa bilimlerinden farklı olarak, yapılaşma teorisinin sosyal bilimler ile gündelik hayatı birbiriyle bütünsel olarak anlama imkânı sunduğunu gösterir.

Yapılaşma teorisi, yöntem açısından uzlaşımcı bir tavırla hareket ederek kendisinden önce gelen geleneksel yaklaşımların kısıtlı yanlarını genişletmeye çalışmıştır. Böylece sosyal gerçekliği oluşturan şeyin ne olduğu konusunda, *yapı* ile

failin birlikte etkili olduğu düşüncesi öne sürülür. Ancak yapılaşma teorisinde, *yapı* ve *faillerden* önce *sosyal sistem* kavramına ağırlık verilmesi, yapılaşma teorisinin sosyal olguları açıklamada sunduğu imkânları arttırır. Çünkü Giddens'a (2005: 208) göre *sosyal sistem* kavramı, *failler* ve kolektiviteler arasında yeniden-üretilmiş ilişkilerin düzenli pratikler olarak organize olmasını ifade eder. Bu da sosyal bilimlerin, sosyal sistemleri üreten *kurallar* ve *kaynakları*, niyetlenilmiş eylemler gerçekleştiren *failleri* ve düzenli pratikler halini alarak *yeniden-üretilen* ilişkileri inceleme imkânı sunar.

2.2.5. Yapılaşma Teorisinin Kısıtlayıcı Yönleri

Yapılaşma teorisi, sosyal gerçekliğin nasıl anlaşılacağı ve toplumun meydana gelmesinde etkili olan merkezi unsurun ne olduğu konusunda belli açıklamalar sunar. Yapılaşma teorisi, sosyal bilimler alanında sunduğu imkânların yanında içeriği bakımından da belli kısıtlılıklara sahiptir. Bu durumda, yapılaşma teorisinin kısıtlayıcı yönlerinin belirtilmesi gerekir.

Yapılaşma teorisinin en önemli ayırıcı özelliklerinden biri *yapı* ile *failleri,* bütünsel ve iç içe geçmiş bir ilişki içerisinde tanımlıyor olmasıdır. Bu durumda *yapı* ile *faillerin* etki düzeyinin ilişkisel olması beklenir. Ancak Layder (2014: 212), Giddens'ın *failleri yapının* önüne çıkarma eğiliminde olduğunu belirtir. Yani yapılaşma teorisinde *yapının*, *faillerin* güdüleri ve etkinlikleriyle var olan bir içerikte tanımlanması, yapısal unsurların üzerinde ağırlıklı olarak durulmadığını gösterir.

Yapılaşma teorisinde *yapı*, sosyal sistemlerin *üretimi* ve *yeniden-üretimini* sağlayan *kurallar* ve *kaynaklardır*. Yapı, sosyal bilimlerde sosyal sistemin kalıcılığını belirten bir anlamda kullanılır. Ancak yapılaşma teorisinde *yapı,* kurumlarla girilen tekrara dayılı ilişkileri belirtir. Bu durumda kolektivitelerin ve toplumların yapısal özelliklerini sürdürmeleri, ilişkili bireylerin ve kolektivitelerin varlığına bağlıdır (Giddens, 2020: 59). *Yapının* varlığının, bireylerin ve kolektivitelerin varlığına bağlı tutulması birey veya kolektiviteler ortadan kalktığı zaman *kurallar* ve *kaynakların* da ortadan kalkacağı anlamına gelir. Ancak bu noktada belirtmek gerekir ki yapılaşma teorisinde, *yapının* ortadan kalkması durumunda bireyler ve kolektivitelerin de *yapıyla* birlikte ortadan kalkacağı yönünde bir ifade yoktur.

Yapılaşma teorisinde *yapı* ile *faillerin* iç içe ilişkide olduğu anlayışı, *yapının* varlığının bireyler ve kolektivitelerin varlığına bağlı tutulmasından dolayı belirtilen

bütünsel ilişkiyi tam olarak yansıtmadığını gösterir. Ayrıca *failler*, etkinlerinde *sosyal sistemlerin* yapısal özelliklerinden faydalansalar bile *sosyal sistemlerin* yapısal özelliklerinin *yeniden-üretilebilmesi*, *faillerin* düzenli etkinliklerine bağlı tutulmuştur.

Giddens'ın yapılaşma teorisinde öznelliğe kayan bir tutum içinde olması, kurumların baskıcı tarafını görmeyi sınırlandırır. Aynı zamanda toplumsal hayatın geçici ve sürekli olarak değişime açık olduğunun vurgulanması, yapılaşma teorisinin yapısal kalıpları ve unsurları yeterince dikkate almadığını gösterir (Swingewood, 2014: 337; Layder, 2014: 212). Bu durum, yapılaşma teorisinde yapının eylemi bağlayıcı yönünün eritildiğini gösterir. Ancak insan eylemlerinin güdüler ve niyetlere göre belirleniyor olması, bağımsız karakteri olmayan yapının da değişimini sağar.

Yapılaşma teorisinin *faili* insan öznesiyle sınırlandırdığı yönünde de eleştiriler bulunur. Bu eleştirilere göre yapılaşma teorisi insanların toplu olarak gerçekleştirdiği eylemleri görmezden gelen bir tutum sergiler (Yıldırım, 1997: 38–39). Ancak yapılaşma teorisinin *fail* olarak yalnızca insan özneyi aldığı yönündeki eleştiriler, yapılaşma teorisinin kısıtlılıklarını tam olarak yansıtmaz. Çünkü kolektivitelerin de insan öznelerinden oluşması, *faillerden* söz edilirken net ayrımların yapılamayacağını gösterir.

Yapılaşma teorisinde, eylem ve etkileşim biçimleri yalnızca bireysel nitelikler esas alınarak oluşturulmaz. Bunun yanında Giddens'a (2019, 15; 2020: 265–266) göre, bireylerin bedensel varoluşa sahip olmaları, onları *fail* olarak nitelendirmeyi sağlar. Ancak eylem sadece bireylere özel bir durum olmadığından kolektivitelerin ve toplumsal organizasyonların katılımcılarının da belli bir eylem biçimine karar vermesi mümkündür.

Yapı ile *failin* birbirini etkileyerek dönüştürdüğü fikrine dayanan yapılaşma teorisinde, *fail* ile *yapı* birbirine engel oluşturan unsurlar olarak kavranmaz. Hatta *kurallar* ve *kaynakların* varlığı, yapılaşma teorisinde eylemin gerçekleşmesi açısından asli bir öneme sahiptir. Ancak *yapının*, düzenli pratiklere sistemli bir biçim kazandırmak amacıyla *failler* tarafından kullanılıyor olması, yapılaşma teorisinde *yapı* ile *failin* ilişkiselliği yerine eylemin baskın olduğu bir anlayışın oluşmasını sağlar. Bu da yapılaşma teorisinde *yapı* ile *faillerin* ilişkisinin, bütünsel olarak ifade edilemediği yönündeki bir kısıtlılığı yansıtır.

Yapılaşma teorisi, yöntem olarak metodolojik bir şekilde düşünülmüştür. Yani yapılaşma teorisi ampirik araştırmalar için gerekli araçları sağlar. Ancak önemli bir noktayı da belirtmek gerekir ki ampirik araştırmalar için tamamen yapılaşma teorisinin kullanılması da zorunlu değildir (Giddens, 1989: 295–296). Bunun yanında, Giddens'ın yapılaşma teorisinin sosyal olguları açıklamada ampirik olarak kullanımına ilişkin bazı kaygıları da vardır.

Giddens'a (2020: 28) göre *faillerin* yaptıkları eylem hakkında bilgili olmalarıyla birlikte eylemleri hakkında söyleyeceklerinin sınırlı olması durumu yani bilinçli olarak yapılan eylemlerin söze dökülmeyen unsurlarının olması, yapılaşma teorisinin ampirik olarak kullanımını zorlaştırır. *Faillerin* eylemlerini belirleyen etkenler hakkında söylediklerini araştırmacının göz ardı etmesi de yapılaşma teorisinin ampirik olarak kullanımında problem ortaya çıkarır.

Böylece yapılaşma teorisi, sosyal olay ve olguların açıklanmasında gerekli olan metodolojik araçları sunmakla birlikte ampirik araştırmalarda kullanımı sırasında belli kısıtlılıklarla karşılaşmaya neden olur. Yani yapılaşma teorisinin somut araştırmalar için kullanılmasında kısıtlı yönlere sahip olduğuna dikkat çekmek gerekir.

3. DOĞAL VE TOPLUMSAL BİR OLGU OLARAK İKLİM DEĞİŞİKLİĞİ VE KÜRESEL İKLİM SİYASASINI BELİRLEYEN SÜREÇLER

İklim, fiziksel bir olgu olmasından dolayı birçok doğal ve toplumsal etkiyle birlikte değişir. İklim, yeryüzünde herhangi bir yerde ve zamanda uzun yıllar boyunca gözlenen düzenli hava olaylarıdır (Türkeş, 2008a: 21). İklim, uzun yıllar görülen düzenli hava olayları olmasının yanında değişimden bağımsız değildir. İklim, ekosistem içerisinde doğal iklimsel dalgalanmalara bağlı olarak değiştiği gibi doğa içerisinde insan müdahalesinin artması sonucunda da değişir. Bu değişimler, iklimin çeşitli süreçlerde dönüştüğünü göstermektedir. Toplumsal etkiler, üretim ilişkileri, teknolojik gelişmeler ve siyasal etkilere bağlı olarak iklim, süreç içerisinde değişmeye devam etmektedir.

İklim değişikliği, doğal ve toplumsal bir olgu/olay olmasından dolayı iklim değişikliğini oluşturan tüm etkenler ve aktörler bütünsel olarak incelenmelidir. Çünkü iklim değişikliğinin ortaya çıkmasında etkili olan bütün unsurlar aynı ortamda varlık gösterir. Bu nedenle iklim değişikliğini ortaya çıkaran unsurların çeşitliliği göz ardı edilemez. İklim değişikliğinin oluşmasında etkili olan unsurların çeşitliliğinin yanında iklim siyasasını belirleyen süreçler de birçok çeşitli unsuru barındırmaktadır. Toplumsal, ekonomik, kültürel vb. birçok etkiye açık olan iklim siyasası çatışmalı ve eşitliksiz bir ortamı yansıtır. Dolayısıyla iklim değişikliği siyaset üstü bir konu değildir.

Eroğul'un (2017: 19) siyaset tanımından yola çıktığımızda siyaset, üretimin dışında olmakla birlikte üretimin devamlılığı için toplumsal alanda tamamlanması gerekli olan işlerin toplamı anlamına gelir. Bu bağlamda iklim siyasetinin belirlenme sürecinde de iklimde sorun olarak ortaya çıkan hızlı değişimlere ortak çözüm geliştirme amacı bulunur. Ancak geliştirilen çözümler, üretimin sürdürülmesini sağlama önceliğini barındırdığı için çelişkili bir içeriği yansıtır.

Çevrenin korunmasına yönelik yapılan politikalar ile ekonomik çıkarların korunması amacı arasında çatışmalı bir ilişki mevcuttur. Öyle ki iklim değişikliğini önlemeye yönelik yapılması gereken eylemler, ekonomik anlamda maliyetleri arttıran ve kâr oranlarını düşüren bir etkiye neden olur. Bu durum, iklim değişikliğinin azaltılması ile ekonomik kalkınma çıkarlarının çatışmasını ortaya çıkarır. Diğer taraftan siyasetin, üretimi ve ekonomik kalkınmayı sürdürme önceliğini esas alması durumu da iklim değişikliğini hızlandıran sonuçlar doğuracağı için çelişkili bir ilişkiyi yansıtır.

Çalışmanın bu bölümünde iklim değişikliği kavramsal ve olgusal olarak açıklanmaya çalışılmıştır. İklim değişikliğinin doğal ve toplumsal bir olgu ve eylemlilik içeren bir olay olmasından dolayı iklim değişikliğini şekillendiren coğrafik, fiziksel ve insan etkileri incelenmiştir. Bunun yanında iklim değişikliğinde etkili olan unsurlar fiziksel ve insan kaynaklı etkiler şeklinde farklı başlıklar altında incelenmekle birlikte iklim değişikliği süreci bütünsel olarak oluşur.

İklim değişikliğinin hızla ilerlemesine neden olan sürecin gelişmesinde ve önlemlerin alınmasında etkili olan küresel iklim siyasası da bu başlık altında incelenmiştir. Küresel iklim siyasetinin tarihsel gelişimi, içinde geliştiği ekonomi politik koşullar, aktörler ve iklim siyasetini belirleyen uluslararası politika belgeleri de bu bölümde incelenen başlıklardır.

3.1. Doğal ve Toplumsal Bir Olgu Olarak İklim Değişikliği

İklim değişikliği, iklimde uzun yıllar boyunca görülen ortalama sıcaklıklarda yine uzun yıllar içerisinde kayda değer değişimlerin ortaya çıkmasıdır. İklim değişikliğinin ortaya çıkmasında, doğanın iç işleyişinin yanı sıra, insan etkileri ile birlikte artan sera gazı salımları da etkili olmaktadır (Türkeş, 2000: 192; Türkeş, 2008b: 27). İklim değişikliğinin bütünsel bir olgu ve olgular arasındaki etkileşim sonucu eylemlilik içeren bir olay olması, hem insan müdahalesi olmadan doğanın işleyişinde hem de doğa içerisinde insan etkilerinin artmasına bağlı olarak ortaya çıkan değişimlerden kaynaklanmasıdır.

İklim değişikliği, insan müdahalesi olmadan değişmesinin yanında tarihsel olarak değişen üretim ilişkilerinde, toplumsal ve kültürel faktörlerin etkine bağlı olarak farklı içeriklerde açıklanmıştır. İklim değişikliğinin oluşmasında etkili olan faktörlerin çeşitliliğinin yanında iklim değişikliği sonucu ortaya çıkan etkiler de tek boyutlu değildir. İklim değişikliğinin tek boyutlu olmaması, iklim değişikliğinin bütünsel bir olgu olmasından kaynaklanır. Bu durumda insan kaynaklı iklim değişikliğinin etkileri hem doğayı hem de doğanın parçası olan insanı etkilemektedir.

İklim değişikliğinin ortaya çıkmasında fiziksel, coğrafi ve toplumsal faktörler etkili olurken diğer taraftan da iklim değişikliği, insanların yaşam alanlarında ve tarzlarında değişimi beraberinde getirmektedir. Bu etki, daha çok insanların doğayı dönüştürme kapasitesinin artmasına bağlı olarak gelişmektedir. İklim değişikliğinin

doğal ve toplumsal bir olgu olması nedenler de olduğu kadar sonuçlarda da bütünsel ilişkiyi içermektedir.

Doğanın "60 milyon" yılda oluşturduğu kömürün "250 küsur sene" gibi kısa bir sürede yakılması, atmosferden emilerek oluşan karbondioksitin tekrar atmosfere salınması anlamına gelmektedir (Kurnaz, 2019: 24). İklim değişikliği, fiziksel olarak gerçekleşen değişimin zamana yayılması sonucu oluşurken diğer taraftan da artan insan etkileriyle kısa sürede ortaya çıkmaktadır. Doğa uzun yıllar boyunca atmosferdeki karbonu emmesine rağmen ekosistem dengesinde ortaya çıkan hızlı etkiler, bu sürecin kolayca ortadan kalkmasına neden olmaktadır.

İklim değişikliğinin yaşanmasında volkanik patlamalar, doğadaki metan gazının açığa çıkması ve insan kaynaklı artan gazlar, iklim değişikliğine etki etmektedir. Ancak insan kaynaklı iklim değişikliğinin önemli bir boyutu olarak doğa ile toplum ilişkisinde, insanın doğayı kaynak olarak kavramasının ve kullanmasının belirleyici sonuçları vardır. İnsan etkilerine bağlı olarak atmosferde sera gazı oranlarının artıyor olması, ekosistem içerisinde insan etkilerinin artmasının da göstergesidir.

Doğada insan etkileri sonucu hızlanan iklim değişikliği, doğanın dönüşmesine neden olurken aynı zamanda doğanın içinde bulunan insanları da dönüştürmektedir. Doğanın bütünselliğine bağlı olarak ekosistem içerisinde ortaya çıkan tüm etkiler ya da ilişkiler iklim değişikliğinde olduğu gibi bütün sistemi dönüştürmektedir. Bundan dolayı iklim değişikliği olgusunu açıklarken, ekosistem içerisinde iklim değişikliğine yol açan tüm faktörler ve etkiler bu açıklamaya dahil edilmelidir.

3.1.1. İklim Değişikliğinde Coğrafi ve Fiziksel Süreçler

İklim değişikliğinin oluşması ve etkileri birçok ölçülebilir ve gözlenebilir veri doğrultusunda açıklanır. İklim değişikliğinin coğrafi ve fiziksel süreçlerle açıklanmasında, insan etkisi olmadan doğa olayları sonucunda gerçekleşen değişimler kast edilmektedir. İklim değişikliğine etki eden başlıca doğa olaylarını; dünya eksenindeki kaymalar, yanardağ püskürmeleri ve güneş etkinlikleri şeklinde sıralamak mümkündür.

Üzerinde tartışılamayacak bilimsel bir gerçek olarak artan karbondioksit gazı oranı atmosferin sıcaklığını arttırır (Kurnaz, 2019: 80). Önemli olan Dünya'ya giren enerji ile çıkan enerjinin dengeli olmasıdır. Dengenin ortadan kalkması, atmosferin hızla

ısınarak iklimin değişmesine neden olmaktadır. İklimi değişmesinde etkili olan coğrafi ve fiziksel etkilerin ayırıcı noktası da yavaş ve dengeli gerçekleşiyor olmasıdır.

Yeryüzüne ulaşan kısa dalga güneş enerjisinin, uzun dalga ısı enerjisine dönüşmesi sonucunda ortaya çıkan bu ısı enerjisinin atmosferde bulunan sera gazları tarafından emilerek tekrar yeryüzüne yansıtılması, sera etkisi olarak adlandırılmaktadır (Kışlalıoğlu ve Berkes, 1990: 64). Sera etkisine neden olan gazlar başlıca karbondioksit, azot, metan, vb. olarak sıralanır. Bu gazlar ekosistem içerisinde bulunmakla birlikte miktarlarındaki artış zamanla değişmektedir. Ekosistem içerisinde artan sera gazları, uzun süreli iklim değişikliğinin ortaya çıkmasına neden olmaktadır.

Şekil 1: Sera Etkisi

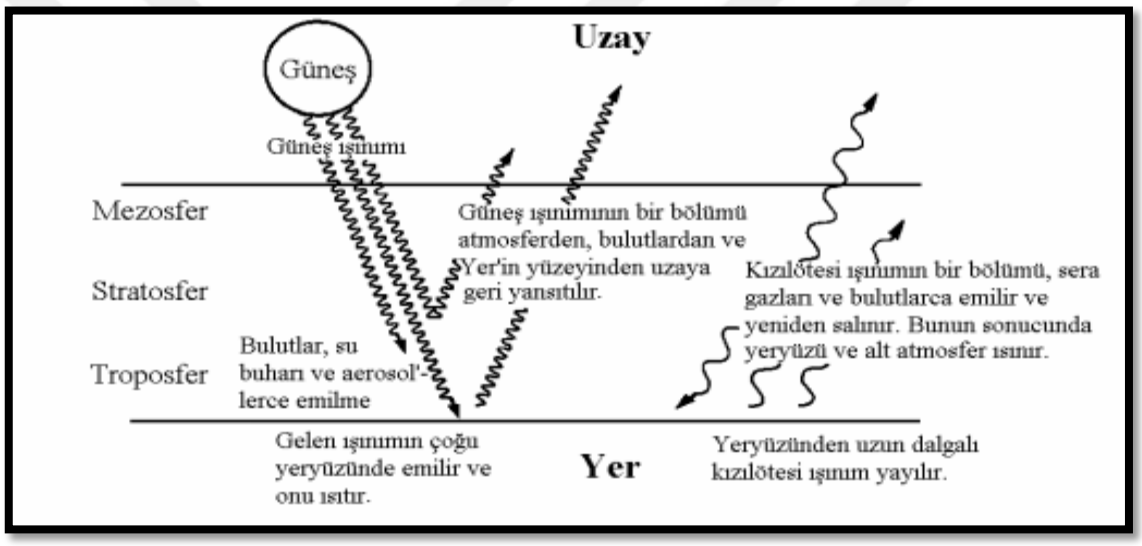

Kaynak: akt. Türkeş vd., 2000: 3.

Buzul çağları, Kuzey Yarımküre'de yaz mevsiminde yüksek enlemlerdeki güneşlenmenin azalmasına bağlı olarak kışın kar yağışının yıl boyunca etkili olması sonucu ortaya çıkmaktadır. Buzul çağları, çeşitli alanların ortalama sıcaklıklarını ciddi şekillerde değiştirdiği gibi yağış rejimlerinin de değişmesini beraberinde getirmiştir (Türkeş, 2008b: 28). Buzul çağlarında ve buzul çağları arasındaki süreçlerde iklim değişmektedir. Buzul çağları, iklim değişikliğinin nedenlerinden biri olarak doğanın jeolojik varlığı içerisinde ve periyodik dönemlerde ortaya çıkmaktadır.

Dünyanın jeolojik devirlerinde genel olarak dört buzul çağı yaşanmıştır. Buzul çağları sonucunda ortaya çıkan iklim değişikliği uygarlıklarında değişimini etkilemiştir (Özdemir, 2004: 189). Doğa jeolojik devirlere bağlı olarak dönüşürken toplumda bu

dönüşümü birlikte yaşamıştır. İklimin değişmesi, doğanın parçası olan toplumun yaşam alanlarında, beslenme biçimlerinde, hastalıklar üzerinde, vb. yeni etkiler ortaya çıkarmıştır. Ortaya çıkan bu etkilere bağlı olarak toplumlar çeşitli dönemlerde dönüşümlere girmiştir.

Dünya ekseninde meydana gelen kaymalar levha hareketleri ile birlikte güneş ve Yerküre arasındaki mevcut şeklin değişmesi sonucunda ortaya çıkar (Türkeş, 2008b: 27). Dünyanın ekseninde periyodik olarak meydana gelen kaymalar, okyanus akıntıları ile rüzgârların yönlerinde etkili değişimlerin yaşanmasına neden olarak iklim değişikliğini beraberinde getirmektedir (Aksay vd., 2005: 30). Dünya ekseninde periyodik kaymalar, doğanın jeolojik işleyişine bağlı olarak doğanın dönüşümünün yanında iklimin değişmesine de neden olmaktadır.

Yer kaymaları ve buzulların erimesi iklim değişikliğine neden olmanın yanında bir taraftan da volkanik patlamaların oluşmasını tetiklemektedir (Gömeç, 2018). Bu durumda iklim değişikliği çeşitli etkiler sonucunda oluştuğu gibi diğer taraftan doğa içerisinde de yeni değişikliklerin oluşmasını beraberinde getirmektedir.

Volkanik patlamaların büyüklüğüne bağlı olarak ortaya çıkan kül ve duman bulutları, güneş ışınlarının yeryüzüne girişini engelleyerek ışık ve ısının azalmasına neden olmaktadır (Kozan, 2018: 218–219). Bu etki dünya yüzeyinde ani soğumaların yaşanmasını beraberinde getirir. Yani volkanik patlamalar, yeryüzünde ısının azalmasına bağlı olarak iklimin değişmesinde etkili olur.

Güneş ışınlarının atmosferi geçerek yüzeye ulaşması ile çeşitli etkiler meydana gelmektedir. Bu etkilerden biri güneş ışınlarının dünya yüzeyine ulaşmasına bağlı olarak gerekli enerjinin sağlanmasıdır. Canlılar için hayati öneme sahip olan fotosentezin ortaya çıkması güneş ışınlarına bağlıdır. Bunun yanında rüzgârların oluşması, buzullarda erime vb. etkiler yine güneş ışınlarının dünya yüzeyine ulaşmasının sonucudur.

Bu bölümde iklim değişikliğinin oluşmasında etkili olan coğrafi ve fiziksel faktörler incelenmiştir. İklim değişikliğinin coğrafi ve fiziksel etkilere bağlı olarak gelişmesi, ekosistemin bütünsel işleyişi içerisinde gerçekleşir. Böylece coğrafi ve fiziksel faktörlerin yanında insan faaliyetlerine bağlı olarak da iklim değişir. Bu noktada

belirtmek gerekir ki iklim değişikliğine neden olan fiziksel etkiler ve insan etkileri, iklim değişikliğinin gelişme hızı açısından farklı içeriklere sahiptir.

3.1.2. İklim Değişikliğinde İnsan Etkileri

Doğanın işleyişi içerisinde iklim, coğrafi ve fiziksel etkiler sonucunda değiştiği gibi doğada artan insan etkilerine bağlı olarak da değişmektedir. İklimin değişmesi, coğrafi ve fiziksel faktörlerin etkileri sonucu uzun süreçlerde değişirken, doğa içerisinde artan insan etkileri iklimin değişim süresini kısaltmış ve etki alanını genişletmiştir.

Ekosistemin işleyişi içerisinde insan etkilerinin artması doğa ile toplumun dönüşümünü beraberinde getirmektedir. Yani doğa, coğrafi ve toplumsal etkiler ya da insan etkilerine karşılık olarak tepki göstermektedir. Bu tepki yıkıcı olabileceği gibi dönüştürücü bir işlevi de barındırmaktadır. Doğada hiçbir şeyin yok olmadığı ancak dönüştüğü ilkesinden yola çıkarak iklim değişikliğinin ortaya çıkmasında ve etkilerinde yeni dönüşümleri beraberinde getireceği akılda tutulmalıdır.

Doğada değişim daima vardır. Ancak insan etkilerine bağlı olarak ortaya çıkan değişim, doğal olarak kabul edilen hızın üzerindedir. Yeryüzünde ortaya çıkan değişimin hızı, canlıların uyum sağlama kapasitesinin üzerindedir (Kurnaz, 2019: 124). İnsan, doğanın bir parçası olmakla birlikte diğer varlıklardan ayrılan özelliği, tasarlayarak ürettiği araçlar sayesinde doğayı hızla dönüştürebiliyor olmasıdır. İnsanlar, ürettikleri araçlarla doğanın değişiminde oynadıkları rolü arttırmaktadır. İnsan etkileri sonucu ortaya çıkan iklim değişikliğinin hızına canlı ve cansız varlıkların uyum sağlayamamasının nedeni ise insanın tasarlayarak ürettiği araçlarla hızla tanışmasından kaynaklanır.

İklim değişikliği, dünyanın mevcut enerji dengesinin zorlamalara bağlı olarak bozulması sonucu oluşur. Bu zorlamalar fiziksel ve insan kaynaklı etkiler neticesinde oluşabilir. Ancak ortaya çıkan etkiler doğanın tümünü kapsamaktadır. Yani doğanın içindeki bütünsel ilişki, karşılıklı etkileşimleri beraberinde getirir. İklim değişikliği sonucunda ortaya çıkan doğanın yeni durumuna toplum kendini adapte edebilir. Aynı şekilde toplum da iklim değişikliğinin oluşmasında hem etkileyen hem de sonuçlarından etkilenen bir konumdadır.

Kapitalizmin merkantilist aşamasında kâr amacıyla hayvan türlerinin yok edilmesi ve ihracat için ürün üretim sisteminin oluşturulması, doğanın dönüştürülerek

ekolojik etkilerin ortaya çıkmasına neden olmuştur. 19. yüzyılın ortalarında yoğunlaşmaya başlayan sanayi üretimi, "fabrika sisteminin gelişmesi, makine üretimine artan bağımlılık ve modern sanayi kentlerinin ortaya çıkışı", fosil enerji kaynaklarına olan bağlılığı arttırmıştır (Foster, 2002: 48, 60). Sanayi Devrimi'nin öncesinde var olan çevre sorunlarının devamında Sanayi Devrimi'nin yol açtığı yeni koşullar, doğanın artan ölçüde fosil enerji kaynaklarının etkilerine açık olduğu bir süreci başlatmıştır. Fosil enerji kaynaklarına bağımlı olan üretim ve gündelik alışkanlıklar, hızlanan ekolojik dönüşüm ve çevre sorunlarının başında gelen iklim değişikliğine yol açan insan kaynaklı etkilerin temel nedenini oluşturur. İnsanların sera gazı emisyonlarını ortaya çıkaran faaliyetleri, atmosferin ısınarak iklimin değişmesinin başlıca insan kaynaklı nedenleridir.

Sanayileşmenin ekolojiye etkileriyle birlikte çevrenin bozulması, kömürün yaygın olarak kullanılmasının yanında madencilik, kimya, petrol, çimento, otomobil, inşaat sektörlerinin gelişmesine bağlı olarak daha da yıkıcı bir hal almıştır (Çoban, 2020: 83). İklim değişikliğinde insan kaynaklı nedenler, doğal kaynakların üretim etkinliklerine sunulması ve çevrenin bozulması arasındaki ilişkiyi yansıtır. Kapitalizmde üretim için kullanılan enerji miktarı, iklim değişikliğinin temel nedeni olan fosil enerji kaynaklarına bağlıdır. Yani fosil enerji kaynakları ve kullanım miktarları, ekolojik etkileri bakımından iklim değişikliğinde insan etkilerinin en önemli belirleyenleridir.

Sanayi Devrimi öncesinde dünyadaki karbon miktarı "589 milyar ton" iken sanayi devrimi sonrasında insanlar bu miktara "240 milyar ton" daha eklemiştir. 2011 IPCC raporunda ise dünyada salınan karbon miktarı, "7,6 milyar ton" olarak gösterilmiştir (Kurnaz, 2019: 150). Kapitalist üretim sisteminin gelişmesine bağlı olarak insanların kendilerini doğanın merkezine yerleştirmeleri, doğayı kaynak olarak kullanılan bir varlık konumuna indirgemiştir. Üretim, tüketim ve atıklar konusunda doğanın kaynak olarak tüketilmesi, iklim değişikliğinde insanların asli konumda yer almasına neden olmuştur.

İnsanların üretim faaliyetleri sonucunda ortaya çıkan sera gazları, Sanayi Devrimi'nden itibaren kontrolsüz bir şekilde artarak salınmaktadır. Artan oranda fosil enerji kaynaklarının kullanılması ve ormanların yok edilmesi, doğanın kısa zamanda dönüşmesinde etkili olmuştur (Aksoy vd., 2005: 33). İnsanların atmosferin ısınmasına

neden olan etkilerinin en başında, sanayi üretimine bağlı olarak artan oranda açığa çıkan sera gazı emisyonları gelmektedir. Sera gazı emisyonlarının fazla olması, doğanın bu gazları emme hızının üzerine çıkılması anlamına gelmektedir. Doğanın işleyişinin aksamasına neden olan bu hızlı artış, insan kaynaklı iklim değişikliğinin başlıca nedenidir.

Sera gazlarının emisyonlarının artması ve salınan gazların atmosferde tutularak yeryüzü sıcaklığının artması da sera etkisi olarak ifade edilmektedir (Türkeş, 2008a: 30). Sera etkisinin ekosisteme zarar veren bir boyuta ulaşması atmosferde bulunan sera gazı miktarının artmasına bağlıdır. Sera gazlarının miktarındaki artışın başlıca nedeni ise doğanın işleyişinde insan etkilerinin artmasıdır. Fosil enerji kaynaklarına dayanan yoğun enerji tüketimi, insan etkilerine bağlı iklim değişikliğinin başlıca nedenini oluşturmaktadır. İklim değişikliğinin insan kaynaklı olması başta da belirtildiği gibi değişikliğin hızını ve etki alanını arttırmaktadır. Kapitalist üretim ilişkilerinin doğayı sonu yokmuşçasına ve yalnızca kârı arttıran bir kaynak olarak görmesi, temelde doğa ile toplumun kartezyen ayrımlarla kavranmasına dayanır. Doğa ile toplum, dönüşümün hâkim olduğu bütünsel bir ilişkidir. Ancak doğa, kapitalist üretim ilişkisi için gerekli kaynak sağlayıcısı değildir.

Sanayileşmenin de etkisiyle birlikte doğa ile toplum ilişkisi, kartezyen yaklaşımla anlamlandırılmıştır. Doğa ile toplumun bütünsel ilişkisinin yok sayılması, doğayı yalnızca üretim için gerekli hammadde kaynağı olarak kabul edilen bir konuma getirmiştir (Şahin, 2009: 108). Üretiminin fosil enerji kaynaklarına dayalı olması, ormansızlaşma, kontrolsüz arazi kullanımı vb. faktörler, insanları doğa içerisinde etkin dönüştürücü bir konuma getirmiştir. Bu faktörlere bağlı olarak doğaya salınan sera gazı miktarının artması, insanların iklim değişikliğinde etkili konuma gelmesi ile sonuçlanmıştır.

İklim değişikliğinin etkilerine karşı ekonomik güç sahipleri belli koruyucu tedbirler alabilmektedir. Ancak satın alınan tedbirler hiçbir zaman hızla gelişen etkileri ortadan kaldırmak için yeterli değildir (Klein, 2015: 70). İklim değişikliğinin insan etkileri sonucu ortaya çıkmasından tüm insanların aynı düzeyde etkili olduğu kastedilmez. Her ne kadar iklim değişikliğinin etkilerini azaltmak için koruyucu

tedbirler alınsa da ortaya çıkan hızlı değişimden toplumun tümü farklı düzeylerde etkilenecektir.

Kapitalist üretim ilişkilerinde egemen sınıfın doğayı toplumdan ayırarak kaynak konumuna indirgemesi insan etkileri ile ortaya çıkan iklim değişikliğinin temelini oluşturmaktadır. Böyle bir durumda, iklim değişikliğinin insan etkileri sonucu ortaya çıktığı şeklindeki genellemenin sınırları kısmen çizilmiş olmaktadır. İklim değişikliğinin ortaya çıkmasında insan etkileri aynı düzeyde olmadığı gibi iklim değişikliğinin sonuçlarından da tüm insanlar aynı şekilde etkilenmemektedir.

Neoliberal ekonomi sistemi, ürettiği eşitsizliklerin yanı sıra iklim değişikliğinin derinleşmesinde ve sonuçlarının adaletsiz dağılımında da öncelikli neden olarak karşımıza çıkar. İklim değişikliğinin etkileri, yoksul sınıflarda, toplumsal cinsiyet eşitsizliklerinde ve periferi ülkelerde daha derinden yaşanır. Küresel iklim değişikliğinin eşitsiz sonuçlarından en fazla etkilenen ülkeler ise periferi ülkelerdir. Aynı zamanda merkez ülkelerin ekonomik kalkınmalarını sürdürmeleri için gereken sera gazı emisyonlarını da piyasa araçlarından olan karbon piyasası aracılığıyla periferi ülkeler üzerinden sağlamaktadır.

3.2. İklim Siyasetine İlişkin Egemen Açıklama Biçimleri

İklim siyaseti yaygın biçimde kurumsalcı yaklaşımla açıklanmaktadır. Kurumsalcı yaklaşım, iklim siyasetini oluşturan sistemlerin, örgütlerin ve ilişkilerin nasıl biraraya geldiği ve anlaşılabileceği gibi soruları beraberinde getirir. Kurumsalcı yaklaşımların tarihsel süreçteki gelişimi, kurumsalcı ve yeni kurumsalcı yaklaşımlar olmak üzere ayrımlar üzerinden oluşmuştur. Devlete işleyişi ve rolü bakımından belli özellikler veren kurumsalcı yaklaşım, ayrıca iklim siyasetinin açıklanmasında da kurumların ve örgütlerin, aktörlerin davranışlarını düzenlediği formel ve enformel kuralların varlığının ön plana çıkarıldığı bir açıklama biçimi sağlar.

1960'lı yıllardan önceki teorisyenlerin yaklaşımları, örgütlerin çevrelerinden ayrı olarak anlaşılması gerektiği ve örgüt sınırlarının da gerçekten var olduğu kabulüne dayandırılmıştır. Bunun yanında 1960'lı yıllardan sonra kurumsalcı yaklaşımda örgütün, çevresindeki kurumlardan karşılıklı olarak etkilendiği ve sınırlarının değişime açık olduğu anlayışı oluşmaya başlamıştır (Scott, 1981: 407). Kurumsalcı yaklaşım, çevreden yalıtılmış olan örgütlerin işleyişi yerine kurumların etkisi altında gelişen

süreçlerin ele alınmasını sağlar. Ancak kurumsalcı yaklaşımda daha çok formel kuralların ve yasal sistemlere öncelik verilmektedir.

Kurumsalcı yaklaşımda, kurumların yarattığı sınırlılıklar ve sağladıkları içsel kurallar ve süreklilikler siyasal kararların belirlenmesinde dışsal olan bireysel çıkarları ve istekleri değil kurumsal gerekliliklerin yerine getirilmesini sağlar (Kalkan, 2015: 567). Devlet kurumlarının ön plana çıkarıldığı ve siyaset analizinin de uluslararası alanda var olan işleyişe bağlı olarak tanımlandığı bir açıklama biçimi sunan kurumsalcı yaklaşımda devletin merkezi konumu pekiştirilir. Bu durum iklim siyasetinin açıklanmasında, kurum ve yasaların önayak olduğu bir yaklaşımın benimsenmesine neden olmuştur. Yani kurumsalcı yaklaşım bağlamında iklim siyasetinin oluşmasında, aktörlerin faydalarına bağlı olarak gelişen tercihler yerine kurumların şekillendirdiği kuralların etkisi belirleyici olur.

Yeni kurumsalcı yaklaşımda örgütsel yapılara, genelin tutumuna ve kabulüne dayandırılarak meşruiyet kazandırılır. Örgütlerin başarısı, çoğunluk tarafından örnek alınmasına bağlı tutulur. Bu durum, meşruiyetini benzer kurallar ve değerlerden alan örgütlerin birbirine benzer şekilde düzenlenmesi durumunu ortaya çıkar (Öztürk vd., 2019: 41-42). Yeni kurumsalcı yaklaşımda, örgütlerin sahip olduğu özellikler ve süreçlerin benzer çevresel ortamlardan beslenmesi homojen yapıların oluşmasını gerektirir.

Yeni kurumsal yaklaşımda örgütlerin varlığı, kurumsal olarak kabul edilme oranlarına bağlı tutulmuştur. Ayrıca kurumların kuralları değiştirme özelliğine sahip olması, kurumların özgün nitelik kazanmasını da sağlamaktadır (Çakar ve Danışman, 2012: 241). İklim siyasetinin oluşmasında etkili olan aktörlerin davranışlarının belirlenmesinde kurumların etkili olduğu yönündeki yaklaşım, iklim siyasetinin aktörlerin çıkarları ve değerlerinden bağımsız olarak oluştuğu kabulünü ortaya çıkarır. Bu durum, iklim siyasetinin salt yapının belirlemelerine bağlı olarak geliştiği ve bu gelişimde de aktörlerin dinamik etkileri yerine belirli eylem kalıpları, belirleyici konuma getirilir.

Yeni kurumsalcı yaklaşımda kurumların işletilmesine bağlı olarak bazı grupların güç kaybedecek olması ve toplumsal ilişkilerin ekonomik çıkarlara göre belirlendiği kabulüne ve kurumların düzenli bir sürece tabi oldukları çıkarımının yapılmasına neden

olur. Ancak bu durum, çevrenin korunmasına yönelik devlet ve toplum ilişkisinin gerekliliğinin görülmesine de engel olur (Akbulut vd., 2013: 285). Bu yaklaşım, çevrenin korunması amacını taşıyan kurumların dinamik ve değişme özelliğine sahip olduğunun görülmesini engeller. Oysa çevre kurumlarının çevrenin korunmasına yönelik başarısı, kurumların düzenli ve etkili olarak işletilmesine bağlıdır.

Neoliberal kurumsalcı yaklaşım, devletlerin "mutlak kazançlar" dahilinde kolektif bir siyaset yürüterek bütün ülkelerin kazançlı çıkması gerekliliğini savunur. Bu anlamda ülkelerin iklim değişikliğine neden olan enerji tüketimine karşı OPEC gibi enerji güvenliğini sağlayan kurumların oluşturulması, ülkeler arasındaki işbirliğini arttırarak iklim değişikliği müzakere süreçlerinin daha başarılı olmasını sağlar (Ünver, 2017: 10). Böyle bir yaklaşım, iklim değişikliğine neden olan etkilerin azaltılmasından ziyade enerji üretimine bağlı olarak hızlanan iklim değişikliği sürecinde bağlayıcılığı olan kurumlarla birlikte ülkelerin işbirliğinin arttırılmasına hizmet eder.

İklim değişikliği çalışmalarının neoliberal kurumsalcı yaklaşım çerçevesinde açıklanmasında Robert O. Keohane ve Joseph Nye Jr tarafından ortaya koyulan kavramların katkısı bulunur (Ünver, 2017: 10). Ayrıca yeni kurumsalcı yaklaşımda Paul DiMaggio, kurumların yanında aktörlerin etkisini de ifade eden bir açıklama biçimi benimsemiştir (Yalçınkaya ve Taşçı, 2017: 74). Kurumsalcı ve yeni kurumsalcı yaklaşımların iklim siyasetinin açıklanmasında kullanılmasıyla, kurumların ekonomik ve siyasal aktörlerin etkinliklerini kolaylaştıran ve iklim değişikliği konusunda uluslararası işbirliğinin sağlanmasının gerekliliği vurgulanır. İklim değişikliği siyasetinin oluşma sürecinde ekonomik büyümenin aksatılmaması önemli bir belirleyen olarak ortaya çıkar.

Yeşil Kapitalizm, birbirine zıt kavramları biraraya getiren bir yaklaşımdır. Yeşil Kapitalizm yaklaşımı, kapitalizmin ölümcül sonuçlarının piyasa mekanizmaları kullanılarak düzeltilebileceği inancına dayanır (Tanuro, 2011: 34–35). Yeşil Kapitalizm de iklim değişikliği ve siyaset ilişkisini açıklayan eleştirel yaklaşımlardandır. Fakat Yeşil Kapitalizm yaklaşım, iklim değişikliğine kapitalizmin içinden bakarak eleştirel bir tutum ortaya koyar. Yeşil Kapitalizm yaklaşımı, sera gazı emisyonlarına karşı farklı çözüm önerileri üretmektedir. Yeşil Kapitalizm yaklaşımında, fosil enerji kaynaklarının kullanımın azaltılması konusunda iktisadi belirleyenlere odaklanılır. Yeşil

Kapitalizmde, iklim konusunda mevcut piyasa sisteminin temiz enerji kaynaklarına dönüştürülmesi savunulur.

3.3. Küresel İklim Siyaseti: Yapı(lar), Aktörler

İklim değişikliği, ekolojik ve toplumsal sonuçları olan bir olay ve olgudur. İklim değişikliğinin oluşması ve iklim değişikliğinin devam ettiği sürece ortaya çıkan etkileri, küresel, çatışmalı, çelişkili ve eşitliksiz bir içeriğe sahiptir. Coğrafi ve fiziksel süreçlerle birlikte değişen iklimin zamana yayılan özellikte olması, adaptasyonu sağlamaktadır. Ancak doğada insan etkilerinin artmasına bağlı olarak şekillenen iklimdeki değişim hızla ilerleyen bir etkiye neden olur.

Ekolojik sorunları ortaya çıkaran süreç ve küresel anlamda yaratılan ekolojik sorunlardan etkilenme düzeyi, toplumun tüm kesimleri açısından eşit değildir (Çoban, 2013: 245–246). Ekolojik bir sorun olarak iklim değişikliğinin yaratılmasında tüm toplumların eşit payı olmadığı gibi iklim değişikliğinin yarattığı sorunların etki düzeyi veya paylaşılmasında da eşit bir dağılım yoktur. Ancak iklim değişikliğinin küresel etkilere sahip bir olgu olması, iklim siyasetinin küresel alanda tartışılması gereken bir konu haline gelmesini sağlar.

Küresel iklim siyaseti, çok aktörlü bir çizgide belirlenir. İklim değişikliğine yönelik uluslararası düzeyde gerçekleşen temel görüşme süreçlerinde devletler, ana aktör konumunda yer alırlar. Bu anlamda devletin rolü, ekonomik süreçlerde doğanın kullanılmasını gerçekleştirmek ve ekonomik etkinliklerin çevrede oluşturdukları bozulmaları azaltmaktır (Keleş vd., 2012: 390; Özer, 2017: 838). Devletlerin küresel iklim siyasetinin ana aktörü olması, küresel iklim siyasetinde belirlenen amaçların ulusal iklim siyasetine dönüştürülmesi için gerekli olan düzenleyici araçlar ve hukuksal yapıların oluşturulmasını sağlar.

Neoliberal piyasa taraftarlarının çevrenin korunmasına yönelik beklentileri ise piyasa işleyişi içinde ve piyasa araçlarının kullanılması yönündedir. BM, WTO, WB gibi aktörlerin temel belgelerinde ise çevrenin korunması ve kalkınmanın sağlanması birlikte ele alınır. Bu hedefler, piyasaların ve devlet örgütlenmelerinin yeniden yapılanasına etki etmektedir. Ulus-devletin sermaye birikim sürecini kolaylaştıran etkileri, emek ve doğal çevreye zararlı sonuçlar doğurur (Şengül, 2008: 71–72). Küresel iklim siyasetinin oluşmasında piyasaya dayalı araçların kullanılmasında ve yaygınlık

kazanmasında devletlerin temel aktör konumu göz ardı edilmez. Devletin sermaye sınıfının beklentilerini karşılayan bir tutum içerisinde olması, çevre varlıklarının ve emeğin zarar görmesinde de ana aktörler arasında sayılmasına neden olur.

İklim değişikliğinden tüm insanların sorumlu tutulması, insan kaynaklı iklim değişikliğinin oluşmasında etkili olan yapıların, aktörlerin ve iklim değişikliğini önlemeye yönelik toplumsal, ekonomik ve siyasal faktörlerin işlevinin eksik anlaşılmasına neden olur. Çoban'a (2016: 21–22) göre toplumda servet ve yüksek gelir grubunda olanlar, iklim değişikliğine neden olan aktörler arasında yer alır. Bunun yanında iklim değişikliğinin yıkıcı etkilerinden en fazla etkilenecek sınıflar ise iklim değişikliğinde en az sorumluluğu olan "emekçi sınıflar ve yoksul kesimler" şeklinde belirlenir.

İklim değişikliğine bağlı olarak artan çevre sorunları merkez ülkelerde yaşanıyor olsa dahi, iklim değişikliğinin olumsuz etkilerinden olan sel, hava kirliliği, zehirli gazlar ve kimyasallar, gelir seviyesi düşük olan yoksul sınıfları etkilemektedir (Çoban, 2016: 24–25). Yani iklim değişikliğinin hızlanmasına neden olan eşitsiz koşullar, iklim değişikliği sorunlarının da eşitsiz yaşanmasını sürdürmektedir. Periferi ülkeler, iklim değişikliğinin sonuçlarından olan kuraklık, çölleşme, sel vb. aşırı iklim sorunlarının yanı sıra merkez ülkelerin ekonomik kalkınmalarını devam ettirmelerini ve çokuluslu şirketlerin kârlılığını arttırmalarını sağlayan kirlilik yoğun sanayilerinin de toplandığı alanlardır. Bu durum, iklim değişikliğini ortaya çıkaran etkilerde olduğu gibi iklim değişikliğinin sonuçlarında da yaşanan eşitsizliği göstermektedir.

Küresel iklim siyasetinin belirlenmesi sürecinde siyasi belirsizliklerin olması, uzun vadeli iklim değişikliği politikaların oluşturulmasını engelleyen en önemli faktörlerden biridir. Sera gazı emisyonlarının düşürülmesi durumunun ortaya çıkaracağı maliyetler ve bu maliyetlerin ülkelere adil bir şekilde dağıtımının yapılmaması, küresel çözümleri zorlaştırır (Bernauer, 2013: 425). İklim siyasetinde siyasi belirsizlik sorunun varlığı, ülkeler arasında iklim değişikliğini önlemeye yönelik alınan kararların sürekliliğini etkileyen bir özelliğe sahiptir. Küresel iklim siyasetinin belirlenmesi sürecinde, ülkelerin yerel ve küresel anlamda sergiledikleri tutumların değişken bir yapıda olması, iklim siyaseti gibi küresel bir konunun aksamasına neden olur.

Doğal kaynakların sermaye tarafından toplumsallaşması, ekolojik bozulmaları tüm toplumu ilgilendiren bir durum haline getirir. Ekolojik bozulmaların tüm topluma mâl edilmesi, bu ekolojik bozulmaların ekonomik anlamda hesaplanmasını daha da güçleştirmektedir (Burkett, 2004: 233). Bu durumun varlığı, küresel iklim siyasetinin oluşması sürecinde ülkelerin paylaşacağı sorumluluğun çatışan ve çelişkili bir yapıda olmasına neden olur. Küresel iklim değişikliğinin ortaya çıkardığı ekonomik maliyetlerin nasıl ve hangi düzeyde dağıtılacağının hesaplanamaması küresel iklim siyasetinin oluşum sürecinin işlevselliğini etkiler.

Küresel iklim değişikliğine neden olan faktörlerin ve küresel İklim siyasetini belirleyen aktörlerin çeşitli olması, birbiriyle bağlantılı olarak ortaya çıkan sorunların çözümünü engelleyen bir etkiye neden olur. Küresel iklim değişikliğinin sera gazı salımlarının artışına bağlı olması, küresel iklim siyaseti bağlamında önerilen çözümlerle aşılmaya çalışılır. Ancak küresel iklim siyasetinin oluşması sürecinde devletin yanında, aynı zamanda sera gazı salımlarının da aktörleri olan şirketler bulunur. Bu durum, iklim değişikliğine neden olan aktörler ile iklim siyasetini oluşturan aktörlerin birarada olduğu çelişkili ortamı yansıtır.

İklim siyasetindeki adaletsizlikler, iklim değişikliğine yönelik uluslararası anlamda gereken önlemlerin alınmasını zorlaştıran etkilerdendir. Öyle ki mevcut siyasal düzende, siyasal temsilde ve karar alma sürecindeki adaletsizlik, küresel iklim siyasetini belirleyen mekanizmalara katılma ve karar alma süreçlerinde adaletsizliğe neden olur (Çoban, 2016: 26). Çünkü uluslararası düzeyde belirlenen hükümet politikaları ve bu politikaların etki düzeyi, siyasal güç eşitsizlikleri doğrultusunda belirlenen bir alanı tanımlamaktadır. Küresel iklim siyasetinin belirlenme sürecinde, küresel iklim siyasetini etkileyenler ve küresel iklim siyasetinden etkilenenler ya da sözleşmelere taraf olanlar ve olmayanlar şeklinde karşılık bulan çelişkili bir durumun ortaya çıkması söz konusudur.

İklim değişikliğinin ortaya çıkmasında etkili olan faktörler ve bu faktörlerin olumsuz sonuçları hakkında bilimsel anlamda bir fikir birliğinin olmasına rağmen iklim değişikliği probleminin çözümüne yönelik fikir birliği yeterli değildir. Çünkü iklim değişikliğine neden olan etkilerin küresel anlamda değiştirilmesi gerekir. Ancak küresel iklim siyasetini belirleyen çelişkili durum, iklim değişikliğine neden olan etkilerin

değiştirilmesini engelleyen bir tutum ortaya çıkarır. Küresel iklim siyasetinin çelişkili ve eşitliksiz yönünün kavranabilmesi için küresel iklim siyasetinin tarihsel gelişimi, ekonomi politik koşullar ve küresel iklim siyasetini belirleyen aktörlerin anlaşılması gerekir.

3.3.1. Küresel İklim Siyasetinin Tarihsel Gelişimi

İklim değişikliğine neden olan etkiler geçmişten geldiği gibi geleceği de etkileyen bir yapıya sahiptir. Bu durumda zamansal ve mekânsal etkileri olan iklim siyasetinin tarihsel gelişimini incelemek gerekir. Çünkü iklim siyasetinin oluşturulması sırasında yerine getirilen ya da getirilmeyen tüm eylemler, küresel düzeyde bir etkiye sahiptir. Yani iklim değişikliğini ortaya çıkaran insan etkileri ve iklim değişikliğinin sonuçları, iklim siyasetini küresel düzeyde oluşturmayı gerektirmektedir.

1900'lü yıllardan itibaren sanayileşmenin etkileri ve teknolojinin gelişmesiyle birlikte dünya genelinde ekolojik bozulmanın artışı gözlemlenmeye başlanmıştır (Keleş, vd.,2012: 441). Ekolojik bozulmanın artmasında etkili olan temel unsur olarak sanayileşmenin neden olduğu kirlenme bulunurken bunun devamında da kapitalist üretim ile çevre koruma arasında var olan uyumsuzluk yer almaktadır. Bu durum, ekolojik bozulmanın aslında bir çatışma kaynağı olduğunu ön plana çıkarmaktadır. Aynı çatışma kaynağı, iklim siyasetinin tarihsel gelişim sürecini de belirlemektedir.

1970'lerde kapitalizmin sermaye birikim krizi içerisinde yaşanan 1973 Petrol Krizi, uluslararası alanda enerji kaynaklarının tükenme durumunun görünürlüğünü arttırmıştır (Şengül, 2013: 29). Sanayileşmiş ülkelerde hava ve su kirliliğine bağlı olarak ortaya çıkmaya başlayan hastalıklar ve ölümlerin toplumsal yaşamı etkilediği gerçeği, 1950'li yıllara rastlar. 1950'li yıllarda sosyal hayatı etkileyen düzeyde yaşanan hava ve su kirliliği ise ekonomik faaliyetlerin sonucunda ortaya çıkan ekolojik sorunları yansıtır. Sürecin devamında, 1970'li yıllara gelindiğinde ise ekonomik kriz ile ekolojik krizin kesişimi ortaya çıkar.

1972 tarihinde Stockholm'de düzenlenen İnsan ve Çevre Konferansı, ekolojik sorunların küresel düzeyde ele alınmasına yönelik ilk girişimdir. Konferans'ın hazırlık sürecinde birçok devletin sıcak bakmadığı ve merkez ülkelerin etkili olduğu bir süreç yaşanmıştır. Konferans'ın sonunda kabul edilen BM İnsan Çevresi Bildirisi'nde, başlıca insanların iyi bir çevrede yaşama hakkının ve çevreyi koruma sorumluluğunun oldu

ifade edilmiştir. Ayrıca Bildiri, ekonomik ve sosyal kalkınmanın gerçekleşmesi sürecinde çevrenin gereklerinin yerine getirilmesini içeren 26 maddeden oluşur ("Report of The United Nations Conference on The Human Environment", 1973: 4–5; Pallemaerts, 1993: 614). Böylece ekolojik bozulmaların küresel ölçekte yol açtığı etkiler, 1970'li yıllardan itibaren gündeme getirilmeye başlanmıştır. Bunun yanında İnsan Çevre Konferansı, ekolojik sorunların küresel anlamda ülkelerin gündemine girmesini sağlayan bir işleve sahiptir. Ancak dikkat çekmek gerekir ki ekolojik sorunlar, kalkınmanın gerçekleşmesi bağlamında düşünülerek küresel anlamda öncelikli hale getirilmiştir.

Stockholm Konferansı'nda, başta bireyler ile devletlerin hak ve yükümlülükleri üzerinde etkili olan bir bildirgenin düzenlenmesi amaçlanmıştır. Ancak bildirgenin bağlayıcı hukuksal konumu ve önerileri devletler tarafından sıcak karşılanmamıştır. Bunun yerine Stockholm Bildirgesi, devletlere bağlayıcı yükümlülükler vermek yerine siyasi ve hukuksal anlamda bağlayıcılığı olmayan söz verme yolunu benimsemiştir (Pallemaerts, 1993: 614). Küresel iklim siyasetinin gelişmesinde etkili olan devletlerin bakış açısını, Stockholm Bildirgesi'nde de görmek mümkündür. Devletlere, ekolojik bozulmaları önlemek için gerekli önlemlerin alınmasında yükümlülüklerin belirlenmesi yerine bağlayıcılığı olmayan hedeflerin benimsenmesi daha cazip gelmektedir.

İlk Dünya İklim Konferansı'nın 1979 yılında düzenlenmesinden itibaren günümüze kadar iklim değişikliğiyle mücadelenin küresel ölçekte sürdürülmesi ön plana çıkmaktadır (Kaymaz, 2020: 80). İklim değişikliğinin küresel etkilerin olması, iklim değişikliğini ortaya çıkaran etkilerine ve iklim değişikliğinin sonuçlarına da küresel ölçekte yaklaşılmasını gerektirmektedir. Küresel iklim siyasetinin gelişmesi sürecinde devletler, her ne kadar görev ve sorumluluklarının olduğunu görse de bağlayıcı yükümlülükler konusunda çekimser ve isteksiz bir tutum benimsemektedir. Bu durum, iklim değişikliği gibi küresel bir ekolojik bozulmanın önlenmesinde, hukuksal ve siyasi bağlayıcılığı olmayan sözleşme ve belgelerin oluşturulmasına neden olmaktadır. Böylece devletler, küresel iklim siyasetinde belirli düzenlemeleri bağlayıcı yükümlülükler getirmediği sürece benimseme yoluna gitmektedir.

Bu sürecin devamında da 1987 yılında Montreal Protokolü'nün düzenlenmesiyle birlikte ozon tabakasındaki incelmede de olduğu gibi küresel sorunların ülkeler arasında yapılacak küresel işbirliğiyle nasıl çözülebileceği gösterilmeye çalışılmıştır (Kurnaz, 2019: 448). 1980'li yıllara kadar iklim değişikliği daha çok genel ekolojik sorunlar arasında yer verilerek değerlendirilmiştir. 1980'li yıllarla birlikte iklim değişikliğinin öneminin anlaşılması, çevre siyasetinin yanında küresel anlamda iklim siyasetinin belirlenmesi gerekliliğini de ortaya çıkarmıştır. Çünkü iklim değişikliğinin genel ekolojik sorunları aşan veya onları tetikleyen etkilerinin olması, küresel iklim siyasetinin gerekliliğini ortaya koymaktadır.

1987 yılında Dünya Çevre ve Kalkınma Komisyonu'nun yayımladığı Brundtland Raporu'dan sonra çevrenin korunması konusunda sürdürülebilir kalkınma kavramı yaygın olarak kullanılmaya başlanmıştır. Rapor'da, gelecek kuşakların gereksinimlerinin sınırlanmadığı ve bugünkü gereksinimlerinde çevrenin korunduğu bir ekonomik büyüme modeli vurgulanır (Dağdemir, 2005: 51). Brundtland Raporu, sürdürülebilir kalkınma anlayışının ekonomik büyüme ile çevrenin korunmasının uyumlaştırılmasının sağlanmasına dayanır. Yani sürdürülebilir kalkınma anlayışı, ekonomik büyümenin gerçekleştirilmesinde çevrenin korunmasının da gözetilmesi halinde bugünkü gereksinimlerin ve gelecek kuşakların gereksinimlerinin sağlanmasının mümkün olacağını içerir.

1988 yılında düzenlenen Toronto Konferansı ile birlikte ilk kez iklim değişikliğine yönelik siyasal kararların geliştirilmesi fikrinin yolu açılmıştır. Böylece karbon emisyonlarının azaltılmasının uluslararası bir hedef olarak belirlenmesi ve iklim değişikliğine yönelik çerçeve niteliğinde olan bir sözleşmenin hazırlanması talep edilmiştir (Türkeş, 2001: 14–15). Karbon emisyonlarının küresel olarak azaltılması, karbon emisyonlarının azaltılması için gerekli şartların belirlenmesi ve iklim sözleşmesinin gerekliliğinin anlaşılması, iklim siyasetinin küresel ölçekte bir işbirliğiyle düzenlenmesinin yolunu açmıştır.

Uluslararası alanda iklim değişikliği ile ilgili önemli bir gelişme olarak Hükümetler Arası İklim Değişikliği Paneli (IPCC) bulunur. İklim değişikliğine yönelik bilimsel çalışmaların değerlendirildiği ve uluslararası alanda sera gazı emisyonlarına yönelik önlemlerin artmasını yönlendiren bir içeriği vardır (Duru, 2001: 309). Böylece

devletlerin uluslararası alanda sera gazı emisyonları konusunda harekete geçmesi gerekliliğini ortaya koyan bir tutum sergilenir. Bu durum, iklim değişikliği konusunda bilimsel verilere dayanılarak siyaset üzerinde etkili olunması açısından önemli bir içeriğe sahiptir.

IPCC bilim insanları tarafından sağlanan bilimsel bulguları içermekle birlikte, "Hükümetler Arası İklim Değişikliği Paneli'nde çalışanların sadece üçte biri bilim insanıdır. Ekseriyeti ise devlet bürokratıdır." Bu durum IPCC'nin bulgularını kusurlu bir hale getirir (Giddens, 2013: 35). IPCC, hükümetlere politika üretme süreçlerinde kullanabilecekleri verileri sağlamaktadır. Ancak IPCC'de çıkarılan veriler, ülkelerin yönlendirmelerinden bağımsız değildir. Buradan da IPCC'nin verilerinin neden kusurlu oldu sonucunun çıkarıldığı anlaşılabilir.

IPCC'nin yapısından da anlaşılacağı üzere iklim değişikliğine dair çıkarılan sonuçlar yalnızca bilim insanlarının bulgularına dayanmaz. Hükümet temsilcilerinin tavsiyelerini de içermektedir (Kurnaz, 2019: 190–195). IPCC, iklim değişikliği hakkındaki bilimsel kaynakları incelemek ve biraraya getirmek gibi bilimsel bir işleve sahiptir. Bilimsel işlev diğer taraftan da hükümetlerin etki ettiği ve politika üretme süreçlerinde kullandıkları bir görevi yerine getirir. Böylece iklim siyasetinin üretilmesinde kullanılan kaynaklar, bilimsel olmanın yanında hükümetlerin beklentilerini karşılayacak şekilde evrilir.

IPCC raporlarının içeriğine yönelik en önemli eleştiriler ise raporları hazırlayanlar bilim insanları olsa da hazırlanan raporların hükümetlerin onayından geçmek zorunda olmasıdır. Böylece IPCC raporları iklim değişikliğine yönelik kötümser unsurlar yerine daha iyi bir tablo çizer. Çünkü bu raporların temel yaklaşımını gelişmiş ülkeler ve büyük şirketler belirlemektedir (Kurnaz, 2019: 197). IPCC'nin raporları, iklim değişikliği hakkında temel kaynak olarak, bilim insanları ve hükümet temsilcileri tarafından oluşturulur. Ancak bilim insanları her ne kadar bilimsel veriler ışığında çıkarım yapsalar da kararların oluşturulmasında IPCC'nin yapısında bulunan hükümet temsilcileri belirleyici olmaktadır.

IPCC, 1992 yılında toplanan Birleşmiş Milletler Çevre ve Gelişme Konferansı'nın altyapısını hazırlamıştır. Rio Dünya Zirvesi olarak da bilinen Birleşmiş Milletler Çevre ve Gelişme Konferansı, iklim değişikliği hakkında hükümetler arası

yapılan ve iklim değişikliği hakkında hükümetlere bilimsel önerilerde bulunan ilk konferanstır (Klein, 2015: 81, 109). İklim değişikliği siyasetini belirleyen uluslararası siyaset belgeleri, bilimsel verilerden elde edilen verilere dayanarak hükümetlere önerilerde bulunmaktadır. Ancak bilimsel veriler bağlayıcı bir işlevi yerine getirmekten ziyade tavsiye niteliğindedir. İklim değişikliği ve diğer tüm ekolojik sorunların tüm ülkelerin katılımının sağlanması ve ortak eylem programlarının belirlenmesi gerekliliğinden yola çıkılarak, 1992 yılında Rio Zirvesi düzenlenmiştir. Bu noktada belirtmek gerekir ki Rio Zirvesi'nin düzenlenmesi, Stockholm Konferansı'nın sonucunda olmuştur.

Rio Zirvesi'nin ana belgelerinden bir olan Birleşmiş Milletler İklim Değişikliği Çerçeve Sözleşmesi'nin 3. maddesinde, Tarafların sözleşmenin amacına ulaşması için yapacakları eylemlere yönelik ilkeler belirlenmiştir (Kaya, 2017: 94). BMİDÇS'nin 3. maddesinde tarafların iklim sistemini eşitlik temelinde ve ortak fakat farklılaştırılmış sorumluluk bağlamında koruması ilkesi yer alır. Bunun yanında gelişmiş ülkelerin iklim değişikliğinin etkilerine yönelik önlemlere öncülük etmesi ve gelişmekte olan ülkelerin özel koşullarını dikkate alması gerekir. Tarafların sürdürülebilir kalkınmayı destekleyerek ekonomik kalkınma ve iklim değişikliği sorunlarına karşı işbirliği yönünde belirlenen ilkeler bulunur ("İklim Değişikliği Çerçeve Sözleşmesi", Tarihsiz). Dolayısıyla BMİDÇS'de belirlenen ilkeler, günümüz küresel iklim siyasetinin belirlenmesi sürecinin de dayanağını oluşturur.

BMİDÇS, insan kaynaklı sera gazı salımlarının iklim üzerindeki olumsuz etkilerinin azalan bir düzeye getirilmesini amaçlar. Bu doğrultuda ülkelere ortak ancak farklılaşmış sorumluluklar ve yükümlülükler verilir (Türkeş, 2001: 15–16). Ancak BMİDÇS'de hükümetlere verilen yükümlülükler, insan kaynaklı sera gazı emisyonlarının artmasına neden olan kapitalist üretim sistemi içerisinde verilir. Yani insan kaynaklı sera gazı emisyonlarının artmasına neden olan üretim sisteminin mevcut konumu içerisinde iklim değişikliğinin önlenmesi amaçlanır.

BMİDÇS, iklim değişikliğinin nedeni olan sera gazı emisyonlarının azaltılması ve tedbirlerin uygulanması için gelişmekte olan ülkelere finansal ve teknolojik desteklerin sağlanması amaçlanmıştır (Alada vd., 1993: 96). Sanayinin geliştiği ülkeler, iklim değişikliğine neden olan sera gazı salımlarının temel kaynağı olmakla birlikte,

gelişmekte olan ülkelere mali destek sağlama konusunda da sorumlu tutulan taraflardır. Sera gazı emisyonlarının artmasının altında yatan neden olarak kapitalist üretim sisteminin, ekosistemin canlı ve cansız öğelerini göz ardı ederek, daha fazla kâr için üretimin yapılması hedefi bulunur. Diğer taraftan ise gelişmekte olan ülkelere iklim değişikliğine yönelik finansal ve teknolojik yardımların yapılması gerektiği söylemi de küresel iklim siyasetinin çelişkili yapısını gösterir.

1997 yılında düzenlenen Kyoto Protokolü'nde, sera gazı salımlarının 2000 yılı sonrasına kadar azaltılmasına yönelik hedefler belirlenmiştir. Temel hedefleri arasında sera gazı emisyonlarını küresel düzeyde azaltmaya yönelik yasal yükümlülüklerin getirilmesi yer almaktadır (Türkeş, 2001: 16). Kyoto Protokolü'nün küresel sera gazı salımlarına yasal yükümlülükler getirme hedefinde olması, iklim siyasetinin uluslararası alanda belirlenmesi açısından da önemli bir adım olarak sayılır. Böylece küresel olarak sera gazı emisyon oranlarının azaltılması için bağlayıcı bir unsurun gerekliliği anlaşılmıştır.

Kyoto Protokolü'nün ülkelere, sera gazı emisyonlarının azaltılmasına yönelik bağlayıcı hedeflerin belirlenmesini amaçlarken diğer taraftan da ülkelerin emisyon hedeflerine ulaşırken yatırımlarının da artmasını sağlayacak "piyasa bazlı mekanizmalar" üretilmiştir (Engin, 2010: 75–76). Anlaşılacağı üzere Kyoto Protokolü, her ne kadar küresel sera gazı salımlarının azaltılmasına yönelik bağlayıcı hedefler belirlemeyi amaçlasa da sorunun asıl kaynağı olan piyasa yaklaşımlarının düzenlenmesine yönelik bir girişimde bulunmaz.

Kyoto Protokolü Tarafları, piyasa yaklaşımına dayanan Emisyon Ticareti, Temiz Kalkınma Mekanizması ve Ortak Yürütme şeklinde belirlenen esneklik mekanizmalarından faydalanırlar. Esneklik mekanizmaları, emisyonların azaltılmasına yönelik projeler karşısında Emisyon Azaltım Kredileri'nin kazanılmasını, yenilenebilir enerji, sosyal etkinlikler, yutak alanları vb. projelerin yapılmasını ve fazla emisyonların satılmasına dayanan emisyon ticaretinin yapılmasını sağlar (Konak, 2011: 157–159; Türkeş vd., 2000a: 95). Yani Kyoto Protokolü'nün öngördüğü esneklik mekanizmaları, iklim değişikliğini hızlandıran piyasa yaklaşımının düzenlenmesi gerekliliğinin aksine aşırı sera gazı emisyonu sorununu yine sorunu ortaya çıkaran piyasa mekanizmaları içerisinde çözmeye çalışır. Buradan Kyoto Protokolü'nün artan sera gazı salımlarına

bağlı olarak oluşan iklim değişikliğinin azaltılmasına yönelik hedeflerinin yatırımların artmasını engellemeyecek şekilde oluşturmaya çalıştığını görmek mümkündür.

Kyoto Protokolü'nün eleştirilen en önemli özelliklerinden biri de iklim değişikliğinin etkilerini azaltmaya yönelik yapılacak etkinliklerin, en düşük maliyetle gerçekleştirebilmek için ulusal sınırların aşılmasını mümkün hale getirmesidir (Türkeş, 2001: 16). Kyoto Protokolü'nde benimsenen bu tutum sera gazı emisyonlarının en yüksek olduğu ülkelerin, yasal yükümlülüklerini düşük maliyetlerle yerine getirebilmeleri için sera gazı emisyonları düşük olan ülkelerin sınırlarına girmeyi mümkün hale getirir. Buradan küresel iklim siyasetinin gelişme sürecinin, piyasa mekanizmalarının beklentilerine göre oluştuğunu görmek mümkündür.

Kyoto Protokolü'nün yürürlük süresinin dolmasından sonra 2015 yılında düzenlenen Paris İklim Zirvesi, Paris İklim Anlaşması ile sonuçlanan bir süreçtir. Paris Anlaşması'na yansıyan kararlar, küresel ve yerel anlamda aldığı kararlar ile uluslararası bir anlaşma metni olma özelliğine sahiptir (Perçin, 2017). Kyoto Protokolü ile küresel sera gazı salımlarında beklenen hedeflere ulaşılamaması, uluslararası iklim değişikliği programını ekonomik ve siyasi anlamda belirleyecek bir anlaşmayı gerektirmiştir.

Paris İklim Anlaşması'nda, katılımcı 195 ülkenin sera gazı salımlarının azaltılması konusunda sorumluluk alması kararlaştırılmıştır. Ayrıca Paris Zirvesi'nde sera gazı salımlarının azaltılması ve iklim değişikliğinin önlenmesine yönelik atılacak adımlarda hükümet dışı unsurlarında dahil olması gerektiği anlaşılmaktadır (Karakaya, 2016: 3–4). Paris İklim Anlaşması'nda da Kyoto Protokolü'nde olduğu gibi gelişmekte olan ülkelere teknolojik ve finansal anlamda destek sağlanması amaçlanmıştır.

Paris İklim Anlaşması ve Kyoto Protokolü arasındaki en önemli fark, Paris İklim Anlaşması'nda ülkelerin emisyon azaltma hedeflerini kendilerinin belirlemesine imkân sağlamasıdır. Kyoto Protokolü'nde ise ülkelerin 2008 ve 2012 yılları arasındaki sera gazı emisyonlarını 1990 yılı düzeyinin en az %5 oranı altına düşürülmesine yönelik tek bir ortak hedef belirlenmiştir (Ünver, 2017: 4; Keleş vd., 2012: 483). Kyoto Protokolü'nde sera gazı emisyonlarının azaltılmasına yönelik bağlayıcı tek bir ortak hedef belirlenmekle birlikte Kyoto Protokolü'nün sunduğu esneklik mekanizmaları, emisyonların azaltılması sürecinde ülkelere ekonomik büyümelerinin engellenmemesine imkân verir.

Küresel iklim siyasetinin gelişmesi sürecinde etkili olan konferanslar, paneller ve anlaşmalardan da anlaşılacağı üzere, iklim değişikliği hızının düşürülmesi için gerekli olan sera gazı salımlarının azaltılmasından önce ülkelerin ekonomik gelecekleri dikkate alınmaktadır. Küresel iklim siyasetinin belirlenmesinde, ülkelerin sera gazı salımları konusunda yasal ya da finansal anlamda yükümlülük altına alınması sürecin devam etmesi konusunda belirleyici bir faktör olmaktadır.

İklim değişikliğine yönelik yapılan ve küresel iklim siyasetinin oluşmasını belirleyen tüm süreçlerin bağlayıcı bir yükümlülük getirmiyor olması, ülkelerin iklim siyasetini kendi ekonomik ve toplumsal beklentilerine bağlı olarak şekillendirmesine neden olmaktadır. Oysaki küresel iklim değişikliğinin hızının azaltılması, küresel iklim siyasetinde belirlenen yükümlülükler doğrultusunda işlevsel olabilir.

3.3.2. Küresel İklim Siyasetinin İçinde Geliştiği Ekonomi Politik Koşullar

Küresel anlamda iklimin insan etkilerine bağlı olarak hızlı değişimi ise fiziksel dinamiklerden ziyade, sınıfsal eşitsizliklere bağlı olarak ekonomik, toplumsal, kültürel ve siyasal yapılar tarafından oluşur. Bu nedenle küresel iklim siyasetinin içinde geliştiği ekonomi politik koşulların anlaşılması hem küresel iklim siyasetini hem de küresel iklim değişikliğinin izlediği yolun anlaşılmasını sağlamaktadır.

Kapitalist üretim ilişkisinde doğa ile insan, zenginliğin iki temel kaynağını oluşturur. Kapitalist üretim ilişkisinde toplumsal olarak birbirinden koparılan insan ile doğa ilişkisi sadece para kazanmak amacıyla yapılan üretim için birleştirilir (Burkett, 2007: 132–133). Zenginliğin temel kaynaklarını insan ile doğanın oluşturması bu varlıkların kaynak olarak sömürülmesi anlamına gelmektedir. Kapitalist üretim ilişkisi, insan ile doğa arasında yapay bir ayrım yaratarak üretimi gerçekleştirirken diğer taraftan da varlıklarının zenginliklerini tüketmektedir.

Kapitalist üretim ilişkisi, doğanın üretime katkısını "karşılıksız alınan bir armağan" olarak kabul eder (Foster, 2013: 74). Kapitalist üretim ilişkisinde, zenginliğin üretilmesi için doğa ile insan arasında ayrım yaratılarak varlıkların içerikleri daraltılmaktadır. Doğanın insandan bağımsız bir kaynak konumuna indirgenmesi doğa ile emeğin birlikte sömürülmesini beraberinde getirir.

Ekolojik varlıkların aşırı tüketilmesi kapitalizmle birlikte ortaya çıkan bir durum değildir. Ancak kapitalizmin ayırıcı özelliği, olağanüstü bir emek verimliliği ve bunun beraberinde getirdiği aşırı doğal kaynak tüketimine neden olmasıdır (Fülberth, 2018: 49). Üretim ilişkisinde artan bir emek verimliliğinin olması karşılığında kaynak olarak kabul edilen doğal varlıklarında artan bir şekilde tüketilmesine neden olur.

Kapitalizm öncesi ekonomiler üretim alanını ihtiyaçlar bağlamında sınırlar. Kapitalizmde ise doğa ile insan ilişkisi, değişim değeri ön plana alınarak şekillenmiştir (Burkett, 2004: 81–82). Yani insan ihtiyaçlarının karşılanmasına yönelik organize edilen kapitalist üretimde, değişim değerinin ön plana alınması ve insan ile doğa ilişkisinin birbirinden ayrılması birlikte gelişmiştir. Böylece küresel iklim değişikliğinin eşitsiz ve çelişkili yapısını ortaya çıkaran sürecin temelde doğa ile insan ayrımına dayandığını belirtmek gerekir. Aynı durum küresel iklim siyasetini oluşturan süreç için de geçerlidir.

Doğayla ilişkisini bu şekilde özetlediğimiz küresel iklim siyaseti, kapitalizmin 1970'lerdeki sermaye birikim krizinin belirlediği koşullar içinde gelişmeye başlamıştır. Böylece küresel iklim siyasetinin, iklim değişikliğinin önlenmesi ve ekonomik büyümenin sürekliliğinin sağlanması gibi görevleri yerine getirmesi beklenir. Küresel iklim siyaseti, günümüze kadar neoliberal sermaye birikim modelinin dinamikleri içinde şekillenmiştir. Bu doğrultuda iklim değişikliğinin önlenmesi için sürdürülebilir kalkınma ve karbon emisyon piyasası gibi piyasa araçlarının kullanılması, sermaye birikimi için yeni alanların açılmasını sağlamıştır. Yani küresel iklim siyaseti de neoliberal ekonomi modelinin sürekliliğini sağlamaya yönelik bir işlevi yerine getirir.

Böylece küresel iklim siyasetinin oluşması sürecinde, ekonomi ve siyasetin birbirini besleyen bir yapıda olduğu belirtilmelidir. Küresel iklim siyasetinin gelişmesinde devletler, siyasal ve ekonomik yaşam üzerinde önemli bir işleve sahiptir. İklim siyasetinde devletler, uluslararası anlaşmalar düzenleyerek iklim değişikliğinin, ekonomik etkilerini ve yükünü dağıtma işlevini yerine getirirler. Böylece küresel iklim siyasetinin gelişmesi, ekonomi ile bağlantılı bir düzlemde gelişir.

Toplumsal alanda yaşanan dönüşümler ile ekolojik olarak ortaya çıkan sonuçlar ilişkiseldir. Bu ilişkisellik, toplumsal olarak ortaya çıkan bir krizin etkilerinin ekolojik krizlerde de etkili olması durumunda görülür (Löwy ve Kovel, 2001). Toplum,

ekonomi, kültür ve ekolojinin içinde bulunduğu bağlılık, toplum ile doğanın bütünsel ilişkisinin sonucudur. Çünkü toplum ile doğanın organik ilişkisi, temelde hem doğal hem de toplumsal yaşamı oluşturur. Böylece toplum, organik ilişkisi içerisinde giderek çeşitlenen etkilerde bulunarak, aynı zamanda içinde bulunduğu doğa ile anlam kazanır.

Sanayi kapitalizminden önce ortaya çıkan ekolojik sorunlar, genel olarak sınırlı ve bölgesel bir etki düzeyine sahiptir. Ancak kapitalizmin egemen üretim tarzı haline gelmesi, insanın doğaya egemen olması fikrini pekiştirmiştir. Bu yaklaşım sonucunda ortaya çıkan ekolojik sorunlar, 1970'li yıllardan itibaren kirlenme ve küresel riskler bakımından önemli bir gündem halini almıştır (Başkaya, 2000: 202- 203). Doğaya dair yaklaşımın insan merkezli biçime dönüşmesi, doğayı ve doğanın kaynaklarını kullanmanın yöntemlerini de değişmiştir. Böylece kapitalist üretim biçiminin yarattığı ekolojik sorunların kaynağı bilinmekle birlikte, ekolojik sorunların çözümü yine kapitalist üretim biçimi içerisinde aranmaya çalışılır.

1972 yılında Birleşmiş Milletler İnsan Çevre Konferansı'nda yayımlana Ortak Geleceğimiz Raporu'yla çevre ve ekonomi ilişkileri, sürdürülebilir kalkınma bağlamında belirlenmiştir. Böyle sürdürülebilir kalkınma yaklaşımı, çevrenin korunması ile ekonomik kalkınmanın uyumlu ilişkisinin vurgulanması için kullanılır (Çoban, 2020: 173). Bu durumda çevre, ekonomik kalkınma için vazgeçilmez bir unsur olmakla birlikte iktisadi büyümeyle de yıkıma gitmektedir. Burada dikkat edilmesi gereken nokta ise sürdürülebilir kalkınma yaklaşımının, ekonomik kalkınmanın sürekliliğini sağlayan unsurların yönetilmesi ve korunması hedefinde olmasıdır. Bu nedenle çevrenin korunması, iktisadi büyümenin ve kalkınmanın gerçekleşmesi için gereklidir.

Neoliberal ekonomi politikalarının kendini sürdürebilmesi, çevrenin sürekliliğinin korunmasını gerektirir. İklim değişikline neden olan sera gazı emisyonlarının azaltılmasına yönelik geliştirilen esneklik mekanizmaları da ekonomik faaliyetlerin çevre üzerindeki yansımalarının yine piyasa araçları kullanarak çözülmesi amacını yansıtır. Devamında da sürdürülebilir kalkınmanın sağlanabilmesi için çevrenin korunması, piyasanın işleyişi içerisinde çözülmeye çalışılır.

1980'lerden itibaren ekolojik sorunlarla uluslararası düzeyde ilgilenmek uluslararası siyasi işbirliğini gerektirmiştir. Ekolojik sorunlar, "uluslararası ekonomi-politik yapıların önemli bir bileşeni haline gelmiştir". Ancak uluslararası

düzenlemelerin küresel ısınmaya yaklaşımı karbondioksit emisyonlarının oranı ve karbondioksit emisyon oranlarının düşürülmesi bağlamında ilerlemiştir (Çoban, 2018: 41–45). Ancak küresel ısınma gibi ekolojik bir sorunun yalnızca karbondioksit salımlarının azaltılması üzerinden değerlendirilmesi, karbondioksit salım oranlarının yüksek olmasına neden olan sistemin niteliğine odaklanılmadığını gösterir. Böylece küresel iklim siyaseti, kapitalist sistemin iklim değişikliği üzerinde neden olduğu etkilere tam anlamıyla odaklanmadan belirlenir.

Küresel iklim siyasetinin gelişmesi sürecinde, iklim değişikliği müzakereleri ticari sisteme bağlılık çerçevesinde yürütülür. İDÇS'de ve Kyoto Protokolü'nde, iklim değişikliğine yönelik alınacak önlemlerin uluslararası ticarete kısıtlama getirmeyecek şekilde düzenlenmesi gerektiği belirtilir (Klein, 2015: 113). Bu durumda küresel iklim siyaseti, küresel ekonominin kısıtlanmasına neden olacak eylemlerin ortadan kaldırıldığı bir düzlemde ilerler. İklim değişikliğinin insan kaynaklı sera gazlarının emisyonlarına bağlı olarak ortaya çıktığı ve hızlandığı, uluslararası politika belgeleriyle kabul edilmiştir. Ancak iklim siyasetini belirleyen uluslararası politika belgelerinde, iklim değişikliğinin nedenleri ve sonuçları bilinmekle birlikte sorunun çözülmesine yönelik alınan tavır bağlayıcılıktan uzak bir işlevdedir.

İklim değişikliğini azaltmaya yönelik düşük karbon ekonomisine geçişin desteklenmesinin yanında farklı politik tercihlerin olması çatışmaya neden olur. İDÇS ve Kyoto Protokolü'ndeki gelişmiş ya da gelişmekte olan ülkeler için belirlenen emisyon azaltım yükümlülükleri veya bazı ülkelerin azaltım yükümlülüğü dışında bırakılması, çatışmayı beraberinde getirir (Topçu, 2018: 119). İklim değişikliği siyasetinin eşitsiz bir süreçte belirlenmesi, iklim değişikliğini ortaya çıkaran ve iklim değişikliğinden etkilenenlerin de sınıfsal eşitsizlikler ile merkez ve periferi (çeper) ülkeler arasındaki eşitsizliklerini destekler.

İklim siyasetine yönelik müzakere süreçlerinin taraflar arasındaki güç dengelerine bağlı olarak belirlenmesi, iklim değişikliğinden en fazla etkilene ülkelerin müzakere süreçlerinde yeterli temsil fırsatı bulamasına neden olur. Emisyonların azaltım yükümlülüğünün paylaşılması üzerinden işleyen Paris İklim Anlaşması'nda da emisyonların azaltılmasına yönelik tarihsel sorumluluk ya da kirleten öder ilkelerine yer verilmemiştir (Kaya, 2017: 100–101). Küresel iklim siyasetinin belirlenmeye çalışıldığı

ortam, küresel iklim değişikliğini ortaya çıkaran kapitalist üretim sistemi ve bu sistemi oluşturan aktörler tarafından oluşturulmaktadır. Bu durum, küresel iklim siyasetinin kapitalist üretimin devamlılığına yönelik işlevlerin yerine getirmesini sağlamaktadır.

İklim değişikliğine çözüm olarak oluşturulan esneklik mekanizmaları, emisyonların azaltılmasından ziyade "daha fazla metalaştırma ve kapitalist pazarın büyümesini sağlamak amaçlı üretilmiş mekanizmalar haline gelmiştir" (Konak, 2011: 154). İklim siyasetinin belirlenme sürecinde, iklim değişikliğinin önlenmesine yönelik yapılan politikaların daha fazla kâr için üretimi kısıtlamayacak şekilde belirlenmeye çalışılması, iklim siyasetinin temel çelişkisini ortaya koyar. Bu durum, küresel iklim siyasetinin asıl sorunların çözümünden uzaklaştırılmasına ve iklim siyasetinin belirlenme sürecinin çatışmalı bir durum içerisinde belirlenmesine neden olur.

Enerji yoğun sektörler ve sanayi lobileri, iklim değişikliğinin önlenmesine yönelik önemli etkiye sahip olan karbon vergilerinin alınmasının kendi üzerlerindeki etkisini azaltmak adına hükümetlere baskı yaparlar. Bu durum, iklim değişikliği konusunda hükümetlerin ortak çıkarlardan çok baskı sınıflarının çıkarlarının göz önüne alınmasını ortaya çıkarır (Topçu, 2018: 130). Küresel anlamda bir iklim siyaseti yürütülmekle birlikte iklim siyasetini belirleyen asıl faktör, kapitalizmin sürekliliğinin sağlanmasıdır. Burada küresel iklim siyaseti, kapitalist üretim sisteminin içinde bulunduğu ekolojik krizleri aşmayı sağlayan bir mekanizma görevi görür.

Küresel iklim siyasetinin içinde geliştiği ekonomi politik koşullar, çok aktörlü ve kapitalizmin gelişim kurallarına bağlı olarak belirlenir. Böylece çevre kaynaklarının korunması ve ekonomik kalkınmanın devam etmesi sürdürülebilir kalkınmayla sağlanmaya çalışılır. Bu şekilde çevre kaynakları, piyasanın işleyişine bağlı olarak ve piyasa mekanizmaları kullanılarak yönetilmeye çalışılır.

3.3.3. Küresel İklim Siyasetinin Aktörleri

Küresel iklim siyasetinin aktörlerini belirlerken, iklim siyaseti aktörlerinin hangi özelliklerine bağlı olarak aktör sınıfında yer verildiklerinin belirtilmesi gerekir. Çünkü iklim değişikliği küresel bir etkiye sahip olmakla birlikte iklim değişikliğini etkileyen ve iklim değişikliğinden etkilenen birçok etken bulunur. Bunla birlikte küresel iklim değişikliğini etkileyen ve etkilenen tüm varlıkları küresel iklim siyasetinde aktör olarak

ele almak mümkün değildir. Bu durumda küresel iklim siyasetinde aktör olarak belirtilen varlıkların, küresel iklim siyasetine doğrudan etki ediyor olmaları gerekir.

İklim siyasetini, iklim değişikliğinin hızlanmasında etkili olan sera gazı emisyonlarının azaltılması, sera gazı emisyonlarının azaltımı için gerekli ekonomik ve teknolojik gereçlerin geliştirilmesi ile iklim değişikliğinin etkilerine uyum sağlama sürecini oluşturan siyaset alanı olarak tanımlamak mümkündür (Şahin, 2014: 16). İklim siyasetinin, iklim değişikliği konusunda böylesine geniş işlevlerinin olması aynı zamanda, iklim siyasetinin oluşması sürecinin de çok aktörlü bir yapıda olmasını gerektirir. Böylece iklim siyasetinin kapsamını oluşturan çeşitlilik, aynı zamanda iklim siyasetinin çelişkili doğasının da belirtilmesini sağlar.

Küresel iklim siyasetinin çelişkili doğası, temelde devlet ve çatışan çıkarlara sahip devlet dışı aktörlerin karar alma sürecine dahil olmalarından kaynaklanır. Yani küresel iklim siyasetinin oluşması sürecinde, devletlerin iklim siyaseti adına belirli politika belgelerini onaylamalarının ya da onaylamamalarının arkasında, ekonomik, toplumsal ve siyasi anlamda belirleyici olan farklı aktörler bulunur. Bu doğrultuda, küresel iklim siyasetinin oluşması sürecinde devlet ve devlet dışı aktörlerin, yalnızca iklim değişikliğini önlemek adına hareket etmedikleri anlaşılır.

İklim siyasetinde politika yapıcı aktörlerin iklim değişikliği sorununu tanımlama biçimleri, iklim değişikliğini önlemeye yönelik üretilen çözümleri de belirleyen bir unsurdur. Bu nedenle iklim değişikliğinin tanımlanmasında kullanılan kriterler, iklim siyasetinin oluşma sürecini belirler (Pralle, 2009: 785). İklim değişikliğinin oluşmasında etkili olan sera gazı emisyonlarından sorumlu olan aktörler aynı zamanda iklim siyasetinin oluşma sürecinde de yer alır. Böylece iklim değişikliğin tanımlanmasında ve bunun devamında da iklim siyasetinin belirlenmesi sürecinde, iklim değişikliğine neden olan aktörler belirleyici olmaktadır.

Küresel iklim siyasetinin belirlenmesinde etkili olan aktörlerin sayısının fazla olmasından yola çıkılarak bu aşamada küresel iklim siyasetinde devlet ve devlet dışı aktörler şeklinde bir sınıflandırma yapılmıştır. Bu sınıflandırmanın amacı ise küresel iklim siyasetinde politika yapıcı olarak devletlerin ön plana çıkmasının yanında politikaların ardındaki yönlendirici güçlerin varlığının da belirtilmesidir.

3.3.3.1. Küresel İklim Siyasetinde Aktör Olarak Devlet

Küresel iklim siyasetinin oluşması sürecinde devletlerin aktör olarak ortaya çıkması, devletin iklim değişikliği sorununda ve iklim siyaseti sürecinde yerine getirmesi gereken görevlerinin olmasından kaynaklanır. Bu anlamda devlet, uluslararası ve ulusal düzeyde oluşturulan iklim siyasetini devlet dışı aktörlerle bağlantılı olarak sürdürmeyi sağlayan bir işleve sahiptir.

Devlet, ulusal ya da uluslararası siyasetin oluşması sürecinde sahip olduğu güce bağlı olarak en önemli aktör olma özelliğine sahiptir. Ancak devletin aktör konumu, "güvence veren devlet" olarak ön plana çıkmaktadır. Bu anlamda devletin, "kurumsallaşmış siyasal güç organizasyonu ile ilişkili bir topluluklar kümesi" şeklinde ifade edilmesi mümkündür (Giddens, 2013: 15, 108; Giddens, 2000: 242). Giddens'ın devlet anlayışından yola çıkıldığında, devletin toplumsal ilişkiler veya kurumlar bağlamında biraraya gelen güç ilişkilerinin varlığına bağlı olduğunu belirtmek gerekir. Devletin sahip olduğu güç ilişkileri, hem toplumsal sistemlerin hem de devletin iklim siyasetinin en önemli aktörü olması durumunun yeniden üretilmesini sağlar.

O'Connor, çevre siyasetinde devletin sermaye birikimi ile doğanın bozulan koşullarına yönelik müdahalelerine dikkat çeker. Yani devletin, bir taraftan sermayenin çıkarlarını koruduğu diğer taraftan da doğanın kullanımına bağlı olarak ortaya çıkan bozulmaları onardığı çelişkili bir yapısı vardır (akt. Keleş vd., 2012: 392-393). Bu bağlamda küresel iklim siyasetinin aktörlerinden biri olan devletin özelliği Marksist devlet yaklaşımında olduğu anlamıyla çelişkilidir.

Devlet, çevre konusunda ortaya çıkan bozulmaların ekolojik etkilerinin yanında kapitalist gelişmenin tehlikeye girmemesi için çabalar. Yani çevre sorunları sermaye birikimine engel olmaması bakımından, devlet müdahalesi gereklidir (O'Connor'dan akt. Carnoy, 2013: 278–281). Devlet, küresel iklim siyasetinin oluşması sürecinde devlet dışı aktörlerin de içinde bulunduğu çatışan ve örtüşen çıkarların olduğu bir temel üzerinden hareket etmektedir. Böylece devlet, iklim değişikliği sürecini etkileyen ya da iklim değişikliğinden etkilenen bütün unsurların oluşturduğu politikalarda, aktör olarak ön plana çıkar.

Devletin, toplumun çıkarına, egemen sınıfın çıkarına ve yönetici personelinin genel çıkarlarına hizmet şeklinde üç temel işlevi bulunmaktadır. Bu işlevleri yerine

getirebilmek içinde devletin çelişkili bir doğaya sahip olması kaçınılmazdır (Eroğul, 1990: 145). Devlet, çelişkili yapısından kaynaklı olarak egemen sınıfın çıkarlarını gözetirken diğer taraftan da toplumun genel çıkarını gözetmesi gerekir. Kapitalist üretim ilişkilerini devam ettiren devletin bu özelliği, küresel iklim siyasetinin oluşturulmasını egemen sınıfın isteklerinin belirleyici olmasını sağlar. Böylece küresel iklim siyasetinin oluşmasında egemen sınıfın ihtiyaçlarını ve beklentilerini karşılama görevi, aktör olan devlete düşmektedir.

Küresel iklim siyasetinin belirlenmesi sürecinde alınan kararlarda ve geliştirilen politikalarda devletin yaklaşım biçimi, iklim değişikliğinin önlenmesine yönelik önemli bir belirleyendir (Özer, 2017: 840). Ancak bu noktada belirtmek gerekir ki devletin iklim siyasetine yönelik ulusal ve uluslararası alanda aldığı kararlarda ve önlemlerin uygulanmasında istekli olması, ekonominin kıstaslarına göre belirlenir.

Çevre siyaseti piyasa mekanizmalarına dayanmakla birlikte devlet, ikili role sahiptir. Öyle ki devlet, ekonomik büyüme için gerekli koşulların sağlanması ve ekonomik etkinlikler sonucu çevrede oluşan bozulmalara yönelik çevreyi koruma işlevlerini yerine getirir (Keleş, vd., 2012: 390-391). İklim siyasetinde her ne kadar aktör olarak eylemde bulunabilen bir devlet yapısı olsa da küresel iklim siyasetindeki devlet, aldığı kararlarda ve uygulamalarda ekonomik büyüme ve çevrenin korunması görevlerine bağlı olarak çelişkili konumunu sürdürmektedir. Devletin ikili rolü, sürdürülebilir kalkınma gibi piyasa araçlarıyla düzenlenmeye çalışılır.

1992 yılında Birleşmiş Milletler Çevre ve Gelişme Konferansı'nda imzalanan anlaşmaya uyulması halinde sera gazı emisyonları 2005 yılına kadar yaklaşık olarak yüzde 2 oranında azalmış olacaktı (Klein, 2015: 81). Ancak devletleri anlaşmadaki iklim değişikliğine yönelik tedbirleri uygulamaktan alıkoyan, hâkim kapitalist ekonomiye ters düşmeme hedefidir. Çünkü iklim değişikliğine yönelik alınan tedbirler, devletin artan müdahalesini de beraberinde getirdiği bir süreci tanımlar.

Ekolojik krizlerin çözümünde devletin yetkili olması, liberallere göre özgürlüklerin kısıtlandığı bir anlam ifade eder. Bu anlamda devletin ekolojik sorunlara müdahale etmesi, devletin meşru bir görevi olması konusunda liberaller için tartışmalı bir içeriğe sahiptir (Gülcan, 2018: 53). Böylece iklim siyasetinin belirlenmesinde de devletin ekonomik alana sınırlamalar getiriyor olması, devletin çatışmalı ve çelişkili

yapısını bir kez daha ortaya çıkarır. Çünkü devlet, toplumsal alanda yürütmek zorunda olduğu işler ve üretimin devamlılığını sağlama amacı bulunan çelişkili bir yapıdır. Bu anlamda iklim siyasetinde devletin, aktör olarak yalnızca iklim değişikliğini önlemeye yönelik politikalar geliştirmediği anlaşılır. Yani devlet diğer taraftan da şirketlerin beklentilerini karşılamaya yönelik hareket etmektedir.

Sera gazı emisyonlarının azaltılması sırasında maliyetlerde ortaya çıkacak olan muhtemel artışı engellemek adına şirketler devletlere baskı yapar. Devlete yapılan bu baskı, devlet tarafından uluslararası alandaki karar alma mekanizmalarına yansıtılır. Böylece küresel iklim siyasetinin oluşmasında devlet ile sermayenin tutumları benzerlik göstermiş olur (Çoban, 2018: 54). Böylece uluslararası müzakerelerde belirleyici olan devlet, küresel iklim siyasetini oluşturan mekanizmalara şirketlerin beklentilerini karşılayacak şekilde katılır. Bu nedenle küresel iklim siyasetinin geliştirilmesinde ve uygulanmasında devlet, yapısından kaynaklı olarak çelişkili ve çatışmalı bir aktördür. Çünkü iklim siyasetinde devletin tutumu, iklim değişikliğinin önlenmesine yönelik politikaların geliştirilmesi yerine şirketlerin beklentilerini karşılayan politikaları belirler.

Küresel iklim siyasetinde devlet ile sermayenin birbiriyle iç içe geçmiş aktörler olduğunu söylemek yanlış olmayacaktır. Ancak belirtmek gerekir ki küresel iklim siyasetinin belirlenmesi sürecinde devletin etkinlikte bulunuyor olması, devleti küresel iklim siyasetinin bir aktörü yapar. Bu doğrultuda ekonomik kalkınmanın sürekliliğini amaçlayan devletin, doğa ile toplumun tümünü kapsayan politikalar geliştirmesi olası değildir. Çünkü devlet, piyasa odaklı iklim siyaseti geliştiren ve çözümler üreten çelişkili bir aktörüdür.

3.3.3.2. Küresel İklim Siyasetinde Devlet Dışı Aktörler

Küresel iklim siyasetinin oluşmasına etki eden aktörlerin iki grup halinde incelenmesinin nedeni, küresel iklim siyasetinin politika yapımı sürecinde ön plana çıkan devlet ile küresel iklim siyaseti politikalarını arka planında etkileyen diğer aktörlerin açıklanmasıdır. Bu durum, küresel iklim siyasetinin belirlenmesi sürecinde devlet ve devlet dışı aktörlerin birbirinden ayrı olduğu anlamına gelmez. Ancak belirtmek gerekir ki küresel iklim siyasetinde devlet dışı aktörler de küresel iklim siyasetine doğrudan etki etmeleri bakımından aktör olarak kabul edilmiştir.

Küresel iklim siyasetini belirlenmesi sürecinde devlet dışı aktörler, iklim politikalarının yapıcı ve uygulayıcı unsuru olarak devleti etkilerler. Böylece iklim siyasetindeki tüm politika yapımı sürecinde devlet dışı aktörler, çeşitli rolleri yerine getirirler. Ancak bu noktada devlet dışı aktörlerin, iklim siyaseti sürecinde devletten bağımsız olarak hareket etmediklerinin belirtilmesi gerekir (Nasiritousi, vd. 2016: 111). Küresel iklim siyasetinde aktör olarak yer almak için doğrudan iklim siyasetine dönük etkilerde bulunuyor olmak gerekir. Bu anlamda devlet dışı aktörlerin devletten bağımsız olmadan, iklim siyasetini etkileyen yönlerinin olduğunu belirtmek gerekir.

Küresel iklim siyasetinin oluşmasında etkilerinin olmasına bağlı olarak uluslararası iklim değişikliği kuruluşları, şirketler, örgütlü ve örgütsüz yurttaşlar ve bilim insanları, küresel iklim siyasetinin devlet dışı aktörleridir. Devlet dışı aktörler, iklim siyaseti alanında devlet politikalarını etkilemekte ve politikaların uygulanmasında aktör olarak etki göstermektedirler. Yani küresel iklim politikalarının geliştirilmesinde devlet ön plana çıkmakla birlikte devlet dışı aktörler de iklim politikalarına etki etme özelliğine sahiptir.

3.3.3.2.1. Ekonomik Amaçlı Olmayan Uluslararası Kuruluşlar

Küresel iklim siyasetinin belirlenmesi sürecinde ekonomik amaçlı olmayan uluslararası kuruluşlar, küresel iklim siyasetinin belirlenmesine yönelik eylemde bulunmalarından dolayı aktör sınıfına girerler. Ekonomik amaçlı olmayan uluslararası kuruluşlar, küresel iklim değişikliğinin bilimsel gerçekliklere dayanarak kabul edilmesi ve küresel iklim siyasetinin tarafları olan devletlerin sorumluluklarının belirlenmesi sırasında eylemde bulunurlar.

BM, düzenlediği toplantılarda sera gazı emisyonlarının küresel olarak azaltılması ve küresel ısınmanın sınırlandırılmasına yönelik çalışmaların teşvik edildiği bir örgüttür (Giddens, 2013: 14). Genel anlamıyla BM, tarafları biraraya getirerek müzakere zemini oluşturan bir örgüttür. BM'nin sahip olduğu bu özellik, farklı uluslararası konularda olduğu gibi küresel iklim siyasetinde de uluslararası müzakere süreçlerinin işlemesi ve anlaşmaların yapılması için gerekli olan işbirliğinin sağlanmasında etkili olmaktadır.

1972 yılında düzenlenen Stockholm Konferansı, çevre konularına yönelik BM çatısı altında uluslararası bir işbirliğinin sağlanması adına atılan bir adımdır. Stockholm

Bildirisi'nin ardından kurulan Birleşmiş Milletler Çevre Programı (UNEP), çevre özelinde kurulmuş olan ilk uluslararası kurum olma özelliğine sahiptir (akt. Kayhan, 2013: 64). Bu doğrultuda, BM uzmanlık örgütü olarak kurulan UNEP, BM'nin çevreye yönelik görevlerini yerine getirmesini saplayan çalışmalar yürütmektedir.

BM, bünyesinde kurulan UNDP, Dünya Sağlık Örgütü, BM Eğitim, Bilim ve Kültür Örgütü, Gıda ve Tarım Örgütü gibi uzmanlık kurumları aracılığıyla çevre konuları ile ilgilenmektedir (Şahin, 2014: 125–126). İklim değişikliğinin küresel bir sorun olmasından dolayı BM tarafından uluslararası anlamda işbirliğine dayalı eylemler yürütülür. Bunun yanında BMİDÇS bünyesinde gerçekleştirilen çevre zirveleri de BM'nin uluslararası alanda çevreye yönelik işlevlerini yerine getirmesinde etkili araçları oluşturur.

Çevre konusunda yürütülen uluslararası müzakere süreçleri, gelişmiş ve gelişmekte olan ülkeler arasındaki çatışmaları yoğunlaştıran bir etkiye sahiptir. Çevre sorunlarının küresel işbirliğiyle çözülmesi sırasında ortaya çıkan çatışma, çevrenin korunmasından ziyade güçlü ülkelerin çıkarlarının ön planda tutulmasından kaynaklanır. Bu durum, BM'nin çevreye yönelik müzakere süreçlerinin gelişmiş ülkelerin ulusal kaygıları etrafında şekillenmesinde de görülür (Çoban, 2018: 33) Bu doğrultuda ekonomik amaçlı olmayan uluslararası kuruluşların küresel iklim siyasetinde aktör olarak yerine getirdikleri rollerin çatışmalı olduğu ortadadır. İklim değişikliği, mevcut üretim ilişkilerine bağlı olarak ortaya çıkmakla birlikte sorunun çözümüne yönelik geliştirilen kararlar mevcut toplumsal ve ekonomik ilişkileri gözeten bir yapı içerisinde oluşturulmaktadır.

IPCC, iklim değişikliği alanında yapılan bilimsel çalışmaları değerlendirme ve düzenli raporlar sunma görevini yerine getirir. Ancak bünyesinde bilim insanlarıyla birlikte hükümetler de bulunur. Varılan sonuçlara göre alınan kararlar ise "görüş ve tavsiye" niteliğine sahiptir (Kurnaz, 2019: 195). İklim siyasetinin oluşmasındaki uluslararası kuruluşlardan aktör olarak, IPCC bulunur. Böyle bir durumda IPCC'nin küresel iklim siyasetindeki aktörlüğü, devletlerin ve aynı zamanda şirketlerin isteklerine göre eylemde bulunan bir aktörlüktür. Bir kez daha belirtmek gerekir ki küresel iklim siyasetinin oluşmasında, devlet ve devlet dışı aktörler birlikte eylemde bulunarak etkinin ortaya çıkmasını sağlamaktadır.

3.3.3.2.2. Uluslararası Ekonomik Örgütler

Uluslararası ticaret ve finans alanında düzenin oluşturulması ve sürdürülmesi konusunda merkezi öneme sahip olan Dünya Bankası (WB), Uluslararası Para Fonu (IMF) ve Dünya Ticaret Örgütü (WTO), küresel iklim siyasetinin belirlenmesinde de önemli aktörler olarak ön plana çıkarlar. Günümüzde küresel ekonomik düzeninin neoliberal olması, uluslararası iklim siyasetinin de neoliberal politikaların içerisinde gelişmesini sağlamaktadır.

BM'nin çevreye yönelik işlevlerini yerine getirmesinde etkili olan örgütler arasındaki WB, iklim değişikliği gibi küresel çevre sorunlarına karşı alınacak önlemlerin finanse edilmesi adına Birleşmiş Milletler Çevre Programı (UNEP) ve Birleşmiş Milletler Kalkınma Programı'na (UNDP) finansal destek sağlamının yanında iklim siyasetine neoliberal politikalar doğrultusunda yön vermektedir. Böylece bu örgütler, çevreye yönelik politikalar ile kalkınma arasındaki ilişkinin ele alınmasını sağlamaktadır.

WB, 1990'lı yılların başına kadar çevre üzerindeki olumsuz etkileri görmezden gelen bir yaklaşım benimsemiştir. Bunu yanında WB, kalkınma yaklaşımının çevre üzerinde neden olduğu olumsuz sonuçlara tepkilerin artması ve ABD ile merkez ülkelerin de görüşleriyle birlikte çevre politikalarını ekonomik bakış açısıyla etkilemeye başlamıştır (Duru, 2009: 81–82). Böylece WB, kredilendirdiği kalkınma yatırımlarının çevresel yıkıma neden olan yönlerinin azaltılması ve kredi verilen yatırım programlarının çevresel yıkımı azaltan hedeflere sahip olmasını amaçlayan bir tutum içerisine girmiştir. Ancak neoliberalizmin kurucu örgütleri olan WB, IMF ve WTO iklim siyasetine etkileri bakımından birlikte ele alınması gerekir.

Neoliberal dönemde WTO'nun etkisi, WB ve IMF gibi uluslararası örgütlerin baskılarıyla birçok ülke, dış ticaretin ve yatırımların önündeki engellerin azaltılmasını sağlamıştır. Bu durum, küresel işletmelerin özellikle periferi ülkelerin doğal kaynaklarından yararlanabileceği yeni fırsatların ortaya çıkmasını sağlamıştır (Stanford, 2015: 253). Böylece, 1970'lerdeki kapitalist sermaye birikim krizinin aşılması sağlanırken diğer taraftan da ekolojik krizin periferi ülkelere kaydırılması hamlesi gerçekleştirilmiştir. Buradaki kilit unsur ise küresel iklim siyasetinin belirlenmesindeki

baş aktörlerden olan WB, IMF ve WTO'nun küresel iklim siyasetinin piyasacı yaklaşımla belirlenmesine olan etkileridir.

IMF, WB ve WTO'nun periferi ülkelere önerdiği politikalar, kalkınma stratejisi olmaktan çok merkez ülkelerin çıkarlarını gerçekleştirme amacı taşıyan bir özelliğe sahiptir. Böylece periferi ülkelere yönelik "dışa açık büyüme stratejisi", temelde merkez ülkelerin daha fazla kaynağa ulaşması ve yayılması gibi amaçlara hizmet eder (Başkaya, 2000: 148). Yani iklim siyasetinin piyasacı yaklaşımı, IMF, WB, WTO gibi neoliberalizmin kurucu örgütlerinin sunduğu araçlar sayesinde ve sürdürülebilir kalkınma şeklindeki programlarla merkez ülkelerin daha fazla büyümesi ve yayılmasının gerçekleştirilmesini sağlar.

WB tarafından oluşturulan Küresel Çevre Fonu, iklim değişikliğine yönelik projelere fon sağlanması ve küresel çevre sorunlarının çözülmesi amacıyla daha çok merkez ülkelerin beklentilerine göre biçimlendirilmiştir (Duru, 2009: 81). Bu anlamda WB'nin işlevi başta olmak üzere WTO ve IMF, iklim siyasetinin piyasacı yaklaşımla sürdürülmesi işlevini yerine getiren ve küresel iklim siyasetinin belirlenmesindeki merkezi aktörler olarak ön plana çıkarlar. Öyle ki uluslararası ekonomi örgütleri, merkez ülkelerin iklim değişikliğine neden olan en kritik etkilerinin sürdürülmesi işlevini devam ettirirler.

Sonuç olarak WB, IMF ve WTO, uluslararası neoliberal ekonominin ve çevre politikalarının belirlenmesinde merkezi role sahiplerdir. Ancak bu noktada belirtmek gerekir ki iklim siyasetine yönelik etkileri açısından WB, IMF ve WTO'nun önerdiği politikalar, merkez ülkelerin ekonomik büyüme ve kalkınma yönündeki beklentilerini gerçekleştiren bir işlevi yerine getirirler. Bu durumda WB, WTO ve IMF'yi, neoliberal ekonomi politikalarını ve küresel iklim siyasetinin piyasacı yaklaşımını, merkez ülkelerin çıkarlarına ve periferi ülkelerin daha fazla sömürülmesine yönelten aktörler olarak belirtmek mümkündür.

3.3.3.2.3. Bölgesel Örgütler

Bölgesel örgütlerden olan Avrupa Birliği (AB) ve Ekonomik İşbirliği ve Kalkınma Örgütü (OECD) de iklim siyasetinin belirlenmesindeki aktörler arasında sayılır. Avrupa Birliği, 1970'li yılların başından itibaren üye ülkelere de yükümlülükler getiren çevre politikası geliştirmiştir. Ayrıca AB'nin ortak çevre politikasının gereklerinin belirtildiği kurucu anlaşma olarak Tek Avrupa Senedi bulunmaktadır.

AB, ekonomi politikasını yalnızca büyüme odaklı değil aynı zamanda da çevreye olumsuz etkide bulunan faaliyetlerin "olabilirlik sınırlarında" giderilmesi gerekliliği şeklinde belirtir. Bu doğrultuda AB, sürdürülebilir kalkınma için gerekli olan küresel işbirliğinin geliştirilmesini sağlayacak öncü bir konum üstlenir (Keleş, 2012: 464–465). Çevrenin korunması ve ekonomik büyümenin sağlanması açısından gerekli görülen sürdürülebilir kalkınma yaklaşımının çevre politikalarına yön vermesinde AB'nin öncülük etmesi, merkez ülkelerin yayılımını sağlayan bir işlevi yerine getirir.

Küresel iklim siyasetinin belirlenmesinde AB'nin liderliğinin boyutu, AB'ye üye olan öncü ülkelerin eylemlerinin sonucuna bağlıdır. Böylece bu durum, AB'nin karbon emisyonlarını azaltma taahhüdünü gerçekleştirmesi ya da gerçekleştirmemesini de belirler (Schreurs ve Tiberghien, 2007: 22). AB'nin sera gazı emisyonlarına yönelik hedeflerini gerçekleştirmesi ve bağlayıcı hale getirmesi üye ülkelerin etkisine bağlıdır. Bu noktada, AB'nin küresel iklim siyasetinin belirlenmesindeki en önemli etkisi emisyon takaslarına yönelik yaptığı programlardır.

BMİDÇS kapsamında küresel iklim değişikliğinin hızlanmasına tarihsel süreçte etkisi bulunan ve iklim değişikliğinin azaltılmasına yönelik ortak fakat farklılaşmış sorumluluklar çerçevesinde sürece dahil olan ülkelerin, AB ve OECD üyesi ülkeler olmaları bakımından Ek-I listesinde ve belirli yükümlülükler almaları beklenmektedir (Berberoğlu, 2009: 21–22). Bu durum, AB ve OECD üyesi ülkelerin sera gazı emisyonlarının azaltılması ve emisyonlarda tarihsel sorumluluğu daha az olan ülkelerin teknolojik ve finansal olarak desteklenmesi bakımından bir anlam ifade etmektedir. Ancak uluslararası alanda karbon piyasasının belirlendiği Kyoto Protokolü'nde Ek-I ve Ek-B ülkelerin avantajlı olduğu bir durum ortaya çıkmıştır.

Kyoto Protokolü'nde belirlenen karbon piyasalarında AB üyesi olan ülkelerin Ek-I ve Ek-B listelerinde yer almaları, karbon piyasası sürecini kendi aralarında

kurdukları ilişkilerle yürüttükleri bir süreci ortaya çıkarır (Türkeş vd., 2000a). Böylece emisyon ticaretinin belirlenmesinin geldiği nokta, AB ve OECD üyesi ülkelerin çıkarlarının korunduğu ve buna bağlı olarak da Ek-I ve Ek-B ülkelerin iklim siyasetinin piyasacı yaklaşımına uygun hareket ettiği bir durumu sürdürmektedir.

AB'de sera gazı emisyonlarının azaltılmasına yönelik geliştirilen politika araçları, üye ülkeleri bağlayıcı niteliktedir. Bu şekilde sera gazı emisyonlarının azaltılmasında ortak politikaların ve önlemlerin uygulanması sağlanır (Türkeş ve Kılıç, 2004: 5). Ancak AB, her ne kadar üye ülkelere sera gazı emisyonlarının azaltılması kapsamında belli yükümlülükler getirmekle birlikte düşük maliyetli çözümlerin sağlanmasında ve sürdürülebilir kalkınma politikası kapsamında hareket ettiği görülür. Ayrıca AB, Ek-I listesindeki ülkelerin ekonomik çıkarlarının sürdürülmesine imkân vermektedir.

3.3.3.2.4. Şirketler

Sermayenin küresel alanda tekelleşmesi ile enerji, petrol, kömür ve otomobil gibi uluslararası şirketlerin, iklim değişikliği konusunda aktör olarak küresel iklim siyasetini belirleme konusunda etkileri yüksektir. İklim değişikliği müzakere sürçlerinde uluslararası şirketler, devletlerin eylemlerini belirleme yönünde de etkilerde bulunurlar. Ayrıca şirketler uluslararası lobicilik faaliyetleriyle birlikte iklim siyasetinin devlet, uluslararası kuruluşlar ve sivil toplum kuruluşları gibi diğer aktörler arasındaki çatışmayı da etkilemektedir.

Uluslararası alanda devletlerin müzakere sürecini etkilemek ve yine yerel ve uluslararası düzeyde taleplerinin gerçekleşmesi için devlet desteğini arkasına alarak etkide bulunanlar şirketlerdir. Bu anlamda petrol, kömür, enerji ve otomobil şirketleri devletlerin iklim değişikliği konusunda yaptığı politikaları etkilemektedir (Çoban, 2018: 54–55). Zaten küresel iklim siyaseti sürecinde aktör olarak kabul edilen unsurların, küresel iklim siyasetini etkileme gücünün olması gerektiği daha önceden belirtilmiştir. Böylece sermaye sınıfını oluşturan şirketler, çıkarları doğrultusunda küresel iklim siyasetini etkileme gücü olan devlet dışı aktörlerdir.

Ekolojik bozulmaları ortaya çıkaran sera gazı salımlarının yüksek olması, kapitalist üretim sistemine bağlı olarak gelişen zengin ve sanayileşmiş ülkelerin etkinliklerinden kaynaklanır (Keleş, 2012: 248–249). Sermaye sınıfının kazanç

sağlamak adına ve sonucunu düşünmeden yaptığı her türlü üretim, sermaye sınıfının etkileri bakımından iklim değişikliğinin aktörü yapar. Yine sermaye sınıfı, kazanç ve sömürünün önüne geçebilecek tüm faktörleri ortadan kaldırmaya yönelik etkilerde bulunarak küresel iklim siyasetinin oluşmasında da aktör konumunda bulunur. Bu durumda küresel iklim değişikliğinde ve küresel iklim siyasetinde şirketler, ikili rolü yerine getiren aktörlerdir.

Şirketler, uluslararası çevre zirvelerinin toplanmasında da doğrudan etkileri bulunan ve kilit önemdeki aktörlerdir. Böylece şirketler, sponsor oldukları BM'nin iklim zirvelerine sera gazı emisyonlarının azaltılmasına yönelik ciddi girişimleri önlemeye yönelik çabalarıyla dahil olurlar (Klein, 2015: 281). İklim siyasetinin piyasacı yaklaşımı, uluslararası iklim siyasetinin belirlenme sürecindeki çevre zirvelerinde şirketlerin etkin olmasını anlaşılır hale getirir. Çünkü küresel iklim siyasetinin belirlenmesindeki ana yaklaşım sürdürülebilir kalkınmadır. Bu durumda iklim siyasetine yönelik radikal politikaların olmayacağı çevre zirvelerinde, ekonomik büyüme amacını paylaşan şirketlerin beklentilerini karşılanmaktadır.

Yeşil gruplar, şirketlerle girdikleri ilişkilere bağlı olarak sera gazı emisyonlarını tehlikeli kirleticiler olarak görmek yerine emisyonların kısıtlanması ve yenilenebilir kaynaklara geçilmesi gerektiği üzerinde durarak ılımlı bir yolu desteklerler. Ayrıca iklim değişikliğine "şüpheciler" olarak yaklaşan iklim bilimcilerinde uluslararası kömür ve petrol şirketleri ve diğer birçok sermaye kuruluşuyla ilişkisi bulunur (Klein, 2015: 278–279; Giddens, 2013: 44). Şirketlerin yeşil gruplarla ve bazı iklim bilimcilerle olan ilişkilerinden de anlaşılacağı üzere bu işbirliği, iklim değişikliğine yönelik belirsizliklerin sermaye sınıfının çıkarlarına döndürülmesi amacını taşır. Böylece iklim değişikliğinin ana aktörleri olan uluslararası şirketler, bilim ve yeşil grupları kullanarak gizlenmeye ve mevcut konumlarını korumaya çalışırlar.

Sermaye sınıfı, iklim değişikliğini teknolojik bir sorun olarak konumlandırılır. Bu anlamda da sera gazı emisyonlarının azaltılması için de çözümün kaynağı pazarlar ve teknolojik sistemler üzerinden tanımlanmaktadır. Yani iklim değişikliğine verilen tepkiler, piyasanın işleyişini sorgulamadan oluşturulur. Böylece iklim değişikliği için gerekli olan sera gazı emisyonlarının azaltılmasına piyasa mekanizmalarının araçlarıyla cevap verilir (Blue, 2015: 75). Sermaye sınıfının iklim değişikliğini ortaya çıkaran

sürecin aktörü olması bakımından sera gazı emisyonlarını da kendi mekanizmalarıyla çözmeye çalışması beklenmeyen bir durum değildir. Küresel iklim siyasetinin aktörü olan şirketlerin asıl ayırıcı noktası ise iklim siyasetini etkileme biçimlerinin de yine piyasanın sürekliliğini sağlayacak yönde olmasıdır.

Şirketlerin küresel iklim siyasetini etkilemeleri aynı zamanda uluslararası örgütler ile aralarında bulunan bağdan da kaynaklanır. Öyle ki bazı şirketler uluslararası iklim değişikliği müzakerelerinde de resmi olarak yer almaktadır. Ayrıca uluslararası konferansların finanse edilmesi de şirketler tarafından sağlanmaktadır (Çoban, 2018: 50–51). İklim değişikliğine neden olan sera gazı emisyonlarının aktörü olan şirketlerin yine iklim siyasetinin oluşturulması için yapılan müzakerelerde resmi olarak yer alması, iklim siyasetinin belirlenme sürecinin çelişkilerini ortaya koyan bir durumdur. İklim değişikliğine yönelik uluslararası konferansın şirketler tarafından finanse edildiği bir ortamda şirket çıkarlarının ön plana alınmadığını söylemek mümkün değildir.

3.3.3.2.5. Sivil Toplum Kuruluşları ve Örgütsüz Yurttaşlar

Sivil toplum kuruluşları da iklim siyasetinin gelişmesi sürecinde, devlet dışı aktörler arasında ön plana çıkmaktadır. Bunun yanında sivil toplum kuruluşu olmamakla birlikte bazı düşünce kuruluşları ve meslek odaları da etkileri bakımından iklim siyasetinde aktör konumunda yer alır (Şahin, 2014: 66). Ancak ulusal ve uluslararası alanda etki düzeylerine bağlı olarak düşünce kuruluşları ve meslek örgütlerinin, aktör konumları değişken bir özelliğe sahiptir. Bu durumun temel nedeni ise sivil toplum kuruluşlarının sahip olduğu özelliklerin düşünce kuruluşları ve meslek örgütlerinde olmamasından kaynaklanır.

Sivil toplum kuruluşlarının iklim siyasetinin oluşması sürecinde sundukları en önemli avantaj, iklim değişikliği konusuna özel olarak odaklanmalarıdır. Bunun yanında iklim değişikliği konusunda üyelik düzeyinin yüksek olması da sivil toplum kuruluşlarını güçlü konuma getirir (Nasiritousi, vd., 2016: 113). İklim değişikliği konusunda örgütlü bir yapının varlığı, küresel iklim siyasetinde devletlerin ve şirketlerin baskılarının azaltılmasını sağlar. Çünkü sivil toplum kuruluşları, iklim siyasetini etkileyebilmek için gerekli olan gücü toplumsal birliktelikten alır.

Devletler, şirketler ve uluslararası kuruluşlar iklim siyasetinin gelişmesi sürecinde daha çok sermaye sınıfının beklentilerine göre tutum sergileyen bir çizgide

ilerler. İklim siyasetinin gelişim çizgisinin üretim sistemini devam ettiren bir şekilde ilerlemesi, küresel iklim değişikliğinin etkilerini azaltmaktan ziyade daha da derinleştirmektedir. Ancak küresel iklim siyasetini oluşturan aktörler arasında yer alan örgütlü ve örgütsüz halk toplulukları, iklim değişikliğin etkilerini azaltacak politikaların talep edilmesini sağlamaktadır. Böyle bir etki, gücünü toplumsal farkındalığın artmasına bağlı olarak ortaya çıkan toplumsal baskıdan alır.

Çevre hareketleri, iklim siyaseti sürecinde iki şekilde etkide bulunmaktadır. Bu etkiler, ekolojik sorunların gündeme getirilmesi bakımından muhalif bir özellik gösterme ve politika oluşturma sürecinde devlet ile şirketlerden farklı politikalar talep etmelerinden dolayı kurucu bir etki gösterirler (Çoban, 2018: 58). Çevre hareketleri, iklim siyasetinin belirlenmesi sürecinde toplumun farklı kesimlerinin talep ve itirazlarının siyasete aktarılmasını sağlar. Çevre hareketlerinin bu şekildeki tutumu, küresel iklim değişikliğini ortaya çıkaran ve iklim değişikliğinin etkilerinin eşitsiz dağılmasına da muhalefet edilmesini sağlar.

Bu noktada belirtmek gerekir ki çevrenin korunmasına yönelik oluşturulan örgütler kapsamlı olarak halk desteği almalarının yanında şirketlerin bağışları tarafından finanse edilen örgütler de bulunur. Bu grup içerisinde yer alan örgütleri, Sierra Club, Çevre Savunma Fonu, Onlar Gurubu şeklinde sıralamak mümkündür (Castells, 2008: 222–224). Bunların yanında dünyanın en büyük çevre hareketlerinden biri olan Greenpeace ile Dünya Doğayı Koruma Vakfı (WWF), Friends of the Earth, 360.org gibi örgütler de iklim siyasetinin belirlenme sürecine dahil olarak toplumun iklim değişikliğine yönelik talep ve itirazlarının iklim siyasetine aktarılmasını sağlayan örgütlerdendir.

Sivil toplum kuruluşlarının iklim siyasetinin belirlenmesi sürecindeki aktör işlevlerine, Kyoto Protokolü'nün taraflar toplantısı sırasında yerine getirdikleri hareketler örnek verilebilir. Sivil toplum kuruluşları, uluslararası işbirliğinin ve kararların sorgulanmasını sağlamak adına protesto, imza kampanyaları vb. araçlarla katılım sağlamışlardır (Mazlum, 2007: 100). Çevre zirvelerinin yapılması ve iklim anlaşmalarının görüşmeleri sırasında sivil toplum kuruluşlarının gerçekleştirdiği hareketler, iklim siyasetinin belirlenmesindeki etkin katılımlarına işaret etmektedir.

İklim siyasetinde sivil toplum kuruluşları gibi örgütlü aktörlerin yanında örgütsüz olarak biraraya gelen kesim de iklim siyasetinde aktördür. Örgütsüz olarak biraraya gelen yurttaşlar, iklim değişikliği sonucu yaşam alanları tehlike altına giren ya da küresel iklim siyasetinin çelişkili ve çatışmalı yapısından kaynaklı olarak ortaya çıkan eşitsizliklere tepki gösterme etkisine sahiptir. Böylece örgütsüz olarak biraraya gelen yurttaş toplulukları, devlet ve şirketlerin iklim siyaseti üzerindeki güçlerinin karşısında konumlanarak etkide bulunmaları bakımından iklim siyasetindeki aktörlerdendir.

Küresel iklim siyasetinin oluşmasında aktör olarak varlık gösteren örgütsüz yurttaş topluluklarının, iklim politikalarına dair kısıtlılıklarından da söz etmek gerekir. Çünkü örgütsüz yurttaşların iklim siyasetindeki aktörlükleri, iklim değişikliğine yönelik politika yapımı sürecine resmi olarak katılmada ya da müzakerelere dahil olma konusunda kısıtlı bir alana sahiptir. Yani örgütsüz yurttaşlar, iklim siyasetindeki karar mekanizmalarını etkilemedeki gücünü kararlara muhalefet etmek veya toplumsal baskı gibi yöntemlerle sağlar. İklim siyasetinde bu anlamda yapılan aktörlük, daha çok iklim değişikliğinin etkilerinden korunma ve yaşam koşullarının iyileştirilmesi gibi amaçlar üstlenir.

3.3.3.2.6. Bilim İnsanları

İklim değişikliğinin tarihsel süreç içerisindeki gelişimini açıklamayı sağlayan veri setleri, bilimsel çalışmalara bağlı olarak ortaya çıkar. İklim değişikliğini etkileyen faktörlerin anlaşılması da yine bilimsel veri setleri sayesinde olmaktadır. İklim değişikliğinin üretim sistemlerine bağlı olarak insan etkileriyle ortaya çıkması, bilimsel çalışmalar tarafından ifade edilir. Böylece iklimin fiziksel değişimi ve insan etkileriyle değişiminin farkı da yine bilimsel verilerle ortaya koyulur.

İklim değişikliği konusunda temel başvuru kaynağı olan IPCC, bilim insanlarından oluşmaktadır. Ancak raporlar, hükümetlerin onayından geçmek zorundadır. Böyle bir yapıya sahip olan IPCC'nin raporları, iklim değişikliği konusunda iyimser bir tablo ortaya koyan bir içeriğe göre düzenlenir (Kurnaz, 2019: 197). Küresel iklim siyasetinin gelişmesinde önemli etkisi olan IPCC'nin bilim insanlarından oluşuyor olması, bilim insanlarının da iklim siyasetini etkilemeleri bağlamında aktör olduklarını gösterir.

İklim değişikliğinin hızlanmasındaki nedenlerin ve iklim değişikliğinin sonuçlarının bilimsel olarak ortaya koyulmasını sağlamaları bakımından bilim insanları, iklim siyasetinde izlenmesi gereken yolun belirlenmesini sağlayan bir etkiye sahiptir. Her ne kadar bilimsel çıktılar rapor düzeyinde hükümetlerin onayından geçmek zorunda olsa da bilim insanlarının çalışmaları, IPCC'de olduğu gibi iklim siyasetinin oluşması ve kararların alınması sürecinde görüş ve tavsiye niteliği taşımaktadır.

İklim değişikliği sürecinin açıklanmasında, şüpheciler olarak isimlendirilen bilim insanları da bulunur. Şüpheci bilim insanları, iklim değişikliğinin insan etkileri sonucu oluşmadığını ifade eder. Şüphecilere göre iklim değişikliği, doğal süreçlerin bir getirisi olmasından dolayı herhangi bir sorunun varlığından söz edilemez (Giddens, 2013: 35). Bu durum, iklim değişikliğine neden olan insan etkilerinin görmezden gelinmesine yol açar. Bilim insanlarının iklim değişikliği sürecini insan etkilerinden bağımsız olarak açıklaması, iklim değişikliğinin doğurduğu risklerin de göz ardı edildiği anlamına gelir. Ancak şüpheci bilim insanlarının, iklim değişikliğini fiziksel süreçlerle açıklıyor olmalarından dolayı, mevcut sistemin devam etmesinde çıkarlarının olduğu ve bu nedenle de devletler ve şirketlerle benzer tutum sergiledikleri sonucu çıkarılır.

Bilim insanlarının iklim değişikliğine yönelik konferanslar veya bilimsel çalışmalar yapması, farkındalığın arttırılması yönünde etkiler ortaya çıkarır. Aynı zamanda bu etki, iklim değişikliği siyasetinin oluşma sürecine de katkıda bulunur. Ancak bilim insanları, iklim siyasetinde çoğunlukla bağımsız aktörler olarak sayılsalar da aynı zamanda devlet ve sermaye sınıfıyla da ilişkili aktörlerdir (Şahin, 2014: 67). Yani iklim siyasetinin oluşması sürecinde aktör olarak etkide bulunan bilim insanları, devlet ve sermaye sınıfından bağımsız olarak etkide bulunmaz. Ancak bu konuda genelleme yapılmasının da yanlış olacağını belirtmek gerekir. Çünkü iklim değişikliğinin ortaya çıran etkileri ve çözüm yollarını tamamen bilimsel yöntemlerle açıklayan bilim insanları da bulunur. Bu da bilim insanlarının, iklim siyasetinde toplumun tutumunu etkileyen aktörler olarak anlam kazanmasını sağlar.

Küresel iklim siyasetinde aktör olarak yer alan bilim insanları, aynı zamanda bilimsel veriler ışığında iklim siyasetinde toplumsal farkındalığın ve etkinin artmasını da sağlarlar. Ancak bu etki, hükümetler ve şirketlerin belirlemeleri ve taraflı bilim insanlarının etkisinin dışında bir ortam için mümkündür. Çünkü iklim değişikliği

sürecini ortaya çıkaran etkiler ve iklim değişikliğinin önlenmesi için gerekli olan politikalar, devletler ve şirketlerin belirlediği sistem çerçevesinde belirlenir. Bu noktada iklim değişikliğine yönelik bilimsel bilgilerin görünürlüğünün engellenmesi veya manipüle edilmesi gibi durumların ortaya çıkması da söz konusudur.

4. TÜRKİYE'NİN İKLİM SİYASETİNİ BELİRLEYEN SÜRECİN YAPILAŞMA TEORİSİNİN OLANAKLARI İLE ANALİZİ

Doğal ve toplumsal bir olgu olan iklim değişikliğinin oluşmasında ve devamında etkili olan birçok unsur bulunur. Bunun yanında iklim değişikliği sürecini şekillendiren iklim siyaseti de içinde bulunduğu toplumsal, kültürel, ekonomik ve siyasal faktörlerin taşıdığı anlamlara bağlı olarak belirlenen bir süreci yansıtır. Bu nedenle iklim siyasetinin belirlenme süreci, yapılaşma teorisinin olanakları ile analiz edilmiştir. Çünkü yapılaşma teorisi, *yapıların* oluşma sürecindeki sürekliliği ve *sistemlerin* yeniden-üretilmesinde etkili olan faktörlerin açıklanmasına imkân sunmaktadır.

Bu çalışmada, yapılaşma teorisinin Türkiye'nin çatışmalı ve çok aktörlü olan iklim siyasetinin belirlenme sürecini nasıl açıkladığı görülmeye çalışılmıştır. Türkiye'nin iklim siyasetinin gelişmesinde etkili olan aktörler, yapılar ve sistemler yapılaşma teorisinin metodolojik araçları uygulanarak açıklanmıştır. Ayrıca iklim siyasetinin belirlenmesi sürecinin incelenmesi sırasında yapılaşma teorisinde ortaya çıkan kısıtlılıklar, Türkiye'nin iklim siyasetinin belirlenme süreci örneğinde kavranmaya çalışılmıştır.

4.1. Türkiye'nin İklim Siyasetindeki Yapı(lar) ve Aktörler

Bireylerin sağlıklı çevrede yaşamaları, toplumun çevre değerlerinin korunması, çevre politikalarının etkilerinin toplumsal adalete uygun şekilde paylaşılması gibi amaçlar, ülkelerin çevre politikalarını belirlemede etkili olan genel hedefleri oluşturur (Keleş, 2012: 340). Ancak çevre politikalarının belirlenmesinde etkili olan genel hedeflerin gerçekleşmesi, çevre politikalarını şekillendiren yapıların özelliklerine bağlı olarak belirlenir. Bu anlamda çevre politikaları, ekonomik kalkınmanın ve çevrenin korunmasının sağlanması şeklindeki çelişkili yapıların etkileriyle oluşur.

İklim siyasetinin belirlenmesi, iklim değişikliğinin önlenmesi için fosil enerji kaynaklarının kullanımın azaltılması gerekliliği ve ekonomik kalkınmanın sürdürülmesinin ön planda olduğu çatışmalı bir süreçte gerçekleşir. Bunun yanında toplumsal yapıları oluşturan farklı aktörlerin arasındaki ilişkiler ve uluslararası alandaki taraflar arasında var olan çıkar çatışmaları, iklim siyasetini belirleyen çelişkili etkilerdendir.

İklim siyasetinin belirlenmesi süreci, genel olarak kurumsal yaklaşımların etkili olduğu bir açıklama şekline tabi tutulur. Bu anlamda iklim siyasetinin belirlenme sürecini, uluslararası müzakereler, anlaşmalar, sözleşmeler vb. faktörler ile incelemek, kısıtlı ve tek yönlü bir kavrayış sunmaktadır. Oysa iklim siyasetinin belirlenmesi, çok sayıdaki aktörün ve çeşitli yapıların etkilerinin yanı sıra çatışmayı ve uzlaşmayı birlikte içeren karmaşık bir süreçtir.

Türkiye'de çevre konusundaki merkezi örgütlenme ve çevre siyasetini geliştirme süreci, 1970'li yıllarda oluşmaya başlamıştır. 1978 yılında kurulan Başbakanlık Çevre Müsteşarlığı ve 1983 yılında kabul edilen Çevre Yasası, Türkiye'nin çevre konusundaki düzenlemelerinin ilk adımlarını oluşturur. Bunun yanında çevre siyaseti sürecinin başından itibaren AB'ye uyum amacı, Türkiye'nin çevre siyasetine yön verme işlevini yerine getirir (Keleş vd., 2012: 492-493; Yıldırım ve Budak, 2010: 174). Türkiye'nin çevre siyasetinin gelişmesinde uluslararası kuruluşların etkisinin olması önemli bir faktör olarak ön plana çıkmaktadır.

Türkiye ulusal ve uluslararası alanda çevre konusunda yapılan çeşitli müzakere süreçlerine katılmaktadır. Türkiye'nin çevre kurumları korunaklı yapılar olarak düzenlenmiştir. Ancak kurumların yönlendirilmesinde "gönülsüz" bir tutum etkilidir (Akbulut vd., 2013: 278). Çevre konusunda hukuki ve kurumsal düzenlemeleri olan Türkiye'de çevre politikalarının tam anlamıyla uygulanmaması, ekonomik büyüme hedefinin çevrenin korunması amacının önüne geçmesiyle bağlantılıdır.

İklim siyasetinin belirlenmesi sürecinde etkili olan yapı, Türkiye gibi neoliberal ekonomi politikası içinde gelişen tüm ülkelerin sahip olduğu çelişkiyi yansıtır. Çünkü sürdürülebilir kalkınma yaklaşımının olduğu çevre politikaları, iklim değişikliğinin asıl nedeni olan sera gazı emisyonlarını azaltmak yerine mevcut sistemin devam ettirilmesinin yollarını aramaktadır. Ancak hızla ilerleyen iklim değişikliğinin durdurulması, artan sera gazı emisyonlarının düşürüldüğü bir iklim siyasetiyle mümkün hale gelir.

Türkiye, iklim değişikliğinin insan etkilerine bağlı olarak hızlanan özelliğini kabul eden tarafta olmuştur. Türkiye'nin iklim değişikliğine yönelik uluslararası işbirliğine katılımını belirleyen etmen ise ekonomik hedefler ile uluslararası çevre siyasetinin beklentileri arasında kalmışlığını ifade eden özel koşullar söylemidir. Bu

durum, Türkiye'nin sera gazı emisyonlarının azaltılmasına yönelik eylemlerinin kısıtlı olmasına neden olmaktadır (Şahin, 2014: 59–60). Türkiye'nin iklim siyaseti konusunda uluslararası işbirliğine katılımını belirleyen faktörler, ulusal çıkarların korunması ve ekonomik kalkınmanın sağlanması eğilimi olarak karşımıza çıkar. Türkiye, iklim siyasetinin belirlenmesinde daha çok uluslararası müzakereler bağlamında şekillenen bir süreci takip etmektedir. Bunun yanında Türkiye, iklim siyaseti konusundaki uluslararası müzakerelerde ve anlaşmalarda verilen yükümlülükleri, özel koşullar üzerinden tanımlayarak kabul eder ve uygulamaya alır.

Türkiye'nin iklim siyasetinin belirlenme sürecinde özel koşullar üzerinden oluşturduğu tavır, iklim değişikliği konusundaki temel fikirlerin meşrulaştırılmasını sağlayan bir etkiye sahiptir. Böylece Türkiye'nin iklim siyaseti sürecindeki söylemleri değişse de ekonomik kalkınma önceliği sabit kalmaktadır (Özışık, 2020: 80; Orhan, 2013: 19). Bu nedenle Türkiye'nin iklim siyaseti sürecini belirleyen etkenler, ekonomik kalkınma önceliği ve kurumsal söylem düzeyinin şekillendirdiği bir düzlemde oluşur. Öyle ki Türkiye'nin iklim siyasetinin belirlenmesi sürecinde, 1970'li yıllardan günümüze kadar kurumsal girişimleri yerine getirmesinin yanı sıra sera gazı emisyonlarının artan bir seyir izlemesi, çelişkili bir durumun varlığını gösterir.

4.1.1. Türkiye'de Doğal ve Toplumsal Bir Olgu Olarak İklim Değişimi

Türkiye, doğal etkilere bağlı olarak iklim değişikliğinin etkilerine açık olan bir coğrafyada bulunmasının yanında toplumsal etkiler sonucunda da iklim değişikliğinin hızlanmasına katkı sağlar. Bu anlamda Türkiye içerisinde bulunduğu doğal ve toplumsal ilişkilere bağlı olarak iklim değişikliğini yakından deneyimleyen bir konumda bulunur. Yani Türkiye'nin doğal ve toplumsal bir olgu olan iklim değişikliğini deneyimleme şekli, çeşitli etkiler içermektedir.

Türkiye'de 1960'lı yıllardan beri yaz mevsiminde ortalama sıcaklıkların arttığı tespit edilmiştir. Türkiye'nin 2020 yılı sıcaklık ortalaması 14.9°C olarak ölçülmüştür. Bu sıcaklık değeri, 1981–2010 sıcaklık normallerinden 1.4°C yüksektir. Türkiye'nin fırtına yönlerinin değişmesine bağlı olarak yağış rejimlerinin azalması da beklenen bir durumdur (Şen, 2013: 2–3; T.C. Tarım ve Orman Bakanlığı Meteoroloji Genel Müdürlüğü, 2021a: 2). İklim değişikliğiyle birlikte sıcaklıkların yükselmesi ve yağışların azalmasına bağlı olarak Türkiye'de su kaynaklarının azaldığı riskli durumlar

ortaya çıkmaktadır. Bu durumda Türkiye, iklim değişikliğine bağlı olarak çölleşme etkilerine açık bir konumda bulunur. Yani Türkiye'nin çölleşme sürecine açık olmasında hem coğrafi konumu hem de iklim değişikliği etkili olan unsurlardır.

Şekil 2: 1971–2021 Türkiye Sıcaklık Analizi

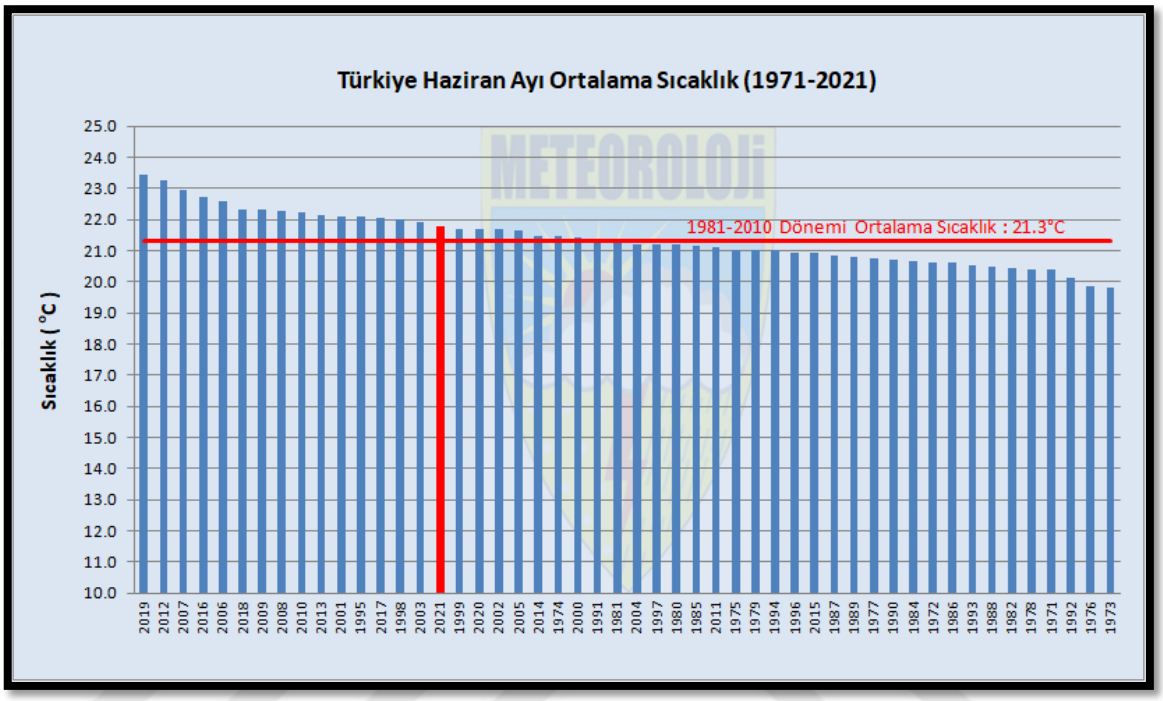

Kaynak: T.C. Tarım ve Orman Bakanlığı Meteoroloji Genel Müdürlüğü, 2021.

Türkiye'de 1970'li yıllardan itibaren başlatılan zamansal ısınma ölçümlerinde, ısınmanın 1980'li yıllarda hızlandığı ve egemen bir konumda ilerlediği gözlenmiştir. Bu durum, kentleşme düzeyi fark etmeksizin ölçümün yapıldığı hemen hemen tüm istasyonlar için geçerlidir (Türkeş, 2012: 10). Isınma ölçümlerinin de gösterdiği üzere Türkiye, iklim değişikliğine bağlı olarak ısınma eğilimine giren bir konumdadır. Bu bağlamda küresel bir sorun olmakla birlikte iklim değişikliğinin bölgesel etkilerinin de farklı şekillerde olacağını belirtmek gerekir. Yani iklim değişikliğine neden olan etkilerde olduğu gibi iklim değişikliğiyle birlikte ortaya çıkan sorunlar da bölgesel olarak değişen özelliklere sahiptir.

Türkiye'nin fiziki ve coğrafi özellikleri incelendiğinde iklim değişikliğinin çölleşme ağırlıklı etkilere neden olacağı görülmektedir. Bunu yanında iklim değişikliğine bağlı olarak ortaya çıkan çölleşme, yalnızca Türkiye'nin coğrafi ve fiziksel özellikleriyle açıklanmayacak kadar çok yönlü etkiler tarafından oluşturulur.

Öyle ki toplumsal, kültürel, teknolojik ve ekonomik etmenlere bağlı olarak oluşan insan etkileri bu noktada belirleyici önemdedir.

Türkiye'nin fosil yakıtların kullanılması bakımından 1990–2004 yılları arasında yapılan ölçümlerde azımsanmayan ölçülerde sera gazı emisyonuna neden olduğu görülmektedir. Bunun yanında Türkiye'nin 1990'dan 2019 yılına kadar olan süreçteki sera gazı emisyonlarının %130,5 oranında arttığı belirlenmiştir. Bu durumda Türkiye, sera gazı salımlarının en hızlı arttığı ülkeler arasına girmiştir (Baykan, 2013: 3–4; Türkiye İstatistik Kurumu Başkanlığı, 2021). Türkiye'nin insan etkilerine bağlı olarak iklim değişikliğinin hızlanmasına katkısı, endüstriyel üretimin yapıldığı diğer ülkelerde olduğu gibi fosil enerji kaynaklarının artarak kullanılmasına bağlı olarak ortaya çıkmıştır.

Türkiye'nin 2019 yılına göre elektrik enerjisi üreten mevcut santralleri başlıca, 68 kömür, 330 doğalgaz, 262 rüzgar, 669 hidroelektrik, 6.435 güneş vd. kaynaklı olmak üzere toplam 8.069 tanedir. Bunun yanında 2019 verilerine göre Türkiye'nin elektrik üretimi, %22,4 kömür, %28,6 doğalgaz, %8,1 rüzgar, %31,4 hidroelektrik, %6,2 güneş vd. kaynaklardan sağlanmaktadır (T.C Enerji ve Tabii Kaynaklar Bakanlığı, 2021). Türkiye'nin enerji üretimini sağladığı santrallerin ve kaynakların dağılımına bakıldığında da fosil kaynak ağırlıklı enerji politikasını sürdürdüğü görülmektedir.

Türkiye'nin enerji ihtiyacını karşılaması %74 oranında dış kaynaklıdır. Türkiye, enerji konusundaki dışa bağımlılığını önlemeye yönelik ise enerji üretiminde nükleer enerji santrallerinin kurulmasına ağırlık vermektedir. Ayrıca Türkiye bölgedeki doğalgaz ve petrol boru projelerinin hayata geçirilmesinde de merkez ülke olma hedefine sahiptir (T.C. Dışişleri Bakanlığı, 2021). Türkiye enerji ihtiyacını karşılama konusunda yabancı kaynaklara bağımlı olan bir ülke olmakla birlikte yerli kaynaklarını arttırmaya yönelik çalışmalar da yürütmektedir. Ancak Türkiye'nin petrol ve doğalgaz konusunda bölgesel işbirliğini güçlendirmeye çalışması, enerji ithalatının güvenliğini sağlamasını ve sera gazı emisyonlarının artmasında etkili olan rolünü açıklamaktadır.

Türkiye'nin sera gazı emisyonlarının azaltılmasına ilişkin yerine getirmesi gereken yükümlülükler, "başta enerji sektörü olmak üzere, imalat sanayii, madencilik ve ulaştırma sektörlerinde sera gazı emisyonlarını azaltmaya yönelik yatırım harcamalarını, işletim harcamalarını ve bu amaçlı ek istihdam harcamalarını zorunlu kıl[maktadır]"

(Dağdemir, 2005: 57). Sera gazı emisyonlarının artmasına neden olan sektörlerin aynı zamanda sera gazı emisyonlarının azaltılmasına yönelik harcamalardan etkilenecek olması, insan kaynaklı iklim değişikliğinin önlenmesinde de güçlük çıkarmaktadır.

4.1.2. Türkiye'de İklim Siyasetinin Oluşma Süreci

Türkiye'nin iklim siyasetinin oluşma sürecinde etkili olan önemli faktörler bulunmaktadır. Türkiye'nin iklim değişikliği müzakerelerinde somut azaltım hedefleri koymaması, sera gazı emisyonlarının yıllara göre artan durumu, iklim değişikliği konusunu daha çok dış siyaset düzeyine indirgemesi gibi faktörler, Türkiye'nin iklim siyasetini oluşturan sürecin başlıca etki alanlarını oluşturur. Bu bağlamda Türkiye'nin iklim siyasetinin oluşma süreci, uluslararası siyasete bağlı olarak yapılan politika belgeleri ve kalkınma politikalarına bağlı olan bir tarihsel süreçte ilerler.

1960'lar Batı ülkelerinde Keynesyen politikaların egemen olduğu yıllardır. Aynı dönemde Türkiye, ithal ikameciliğinin uygulandığı ve geç kapitalistleşmiş bir ülke konumundadır. 1960'lar, Türkiye'de birikim biçiminin ve büyüme hızının belirleyicisi olan, dış kaynaklara bağlı olarak sanayinin hızlı bir büyüme gerçekleştirdiği yıllardır (Boratav, 2005: 111–112). Batı Avrupa ülkelerinde ve ABD'de çevre sorunlarının siyasetin konusu haline gelmesi, 1960'lı yılların sonunda öğrenci hareketlerinin de etkisiyle şekillenmekle birlikte Türkiye'de diğer toplumsal hareketlerde olduğu gibi çevreci hareketler de geç gelişmiştir (Aygün ve Şakacı, 2007: 143). Bu dönemin şekillendirdiği bakış açısı, Türkiye'de iklim değişikliğinin daha çok uluslararası alanın konusu olarak değerlendirilmesinin yolunu açmıştır.

Türkiye'de 1970'li yılların öncesinde çevre politikaları daha çok çevre kirliliği, katı atık yönetimi vb. konular üzerinden şekillenmiştir. Sürdürülebilir kalkınma yaklaşımının çevre politikalarını şekillendirmesi ise 1970'li yılları bulmuştur. Türkiye'nin sürdürülebilir yaklaşımla çevre politikalarını oluşturması 1973 yılında başlamaktadır (Özçelik ve Barut, 2017: 4; Sarıçoban ve Yildirimci, 2015: 12). Türkiye'nin 1960'lı yılların sonuna kadar olan süreç, sanayileşme faaliyetlerinin ve ekonomik büyümenin öncelikli konumda olmasına bağlı olarak, çevre kirliliği ve çevre politikalarına yönelik etkinliklere öncelik verilmeyen dönemi kapsar. 1970'li yıllara kadar da Türkiye'de çevre konusunda kaydedilen önemli ulusal düzenlemelerin varlığına rastlanmaz. Ancak 1970'li yılların başından itibaren Türkiye'nin çevre

sorunlarına yönelik ortaya koyduğu siyasal çalışmaları daha çok uluslararası ölçekte yapılan düzenlemelere bağlı olarak şekillenmiştir.

Çevre konusunda uluslararası düzeyde yapılan ve uluslararası toplulukların tümünü kapsama amacıyla atılan ilk adım, 1972 yılında Birleşmiş Milletler İnsan ve Çevre Konferansı çerçevesinde olmuştur. Stockholm Konferansı'nın en belirgin etkisi, ülkelerin çevreye yönelik ulusal mevzuatlarının ve kurumsal yapılarının oluşmasını başlatmasıdır. Stockholm Konferansı, katılımcı olan Türkiye'nin de çevre konusundaki kurumsal ve hukuki yapısının oluşmasını etkilemiştir (Keleş vd., 2012: 448; Alada vd., 1993: 94). Türkiye'nin 1973 yılında Çevre Sorunları Koordinasyon Kurulu ile 1978'de Çevre Müsteşarlığı'nı kurmasını ve 1983 yılında da ilk Çevre Yasası'nı çıkarmasını, Stockholm Konferansı'nın etkileri olarak saymak mümkündür.

Türkiye'nin ilk olarak 1973–1977 yıllarını kapsayan 3. Beş Yıllık Kalkınma Planı olmak üzere diğer tüm beş yıllık kalkınma programlarında çevre konusuna ayrı bir başlık açılmıştır. 3. Beş Yıllık Kalkınma Planı, çevre sorunlarının bütün olarak planlamanın içerisine dahil edilmesini ve kalkınma hedeflerini engelleyecek olan yükümlülüklerden kaçınılmasını içermektedir (Keleş ve Hamamcı, 2002: 324). 3. Beş Yıllık Kalkınma Planı'nda da görüldüğü üzere Türkiye, ulusal çevre siyasetine ekonomik kalkınmayı olumsuz etkilemeyen bir tutumla yaklaşır.

1970'li yıllarda AB'nin çevre konularına yönelik politika geliştirme girişimi, Türkiye'nin de aynı yıllarda çevreye ilgisini arttırmasını sağlamıştır. Türkiye, AB'ye üyelik sürecinin etkisiyle çevre politikalarına yönelmiş olmakla birlikte AB'ye aday olma statüsü kazandığı 2000 yılına kadar da çevre konusu ekonomik kalkınmaya göre daha geri planda kalmıştır (Çokgezen, 2007: 106; Şahinöz, 2019: 92). Türkiye'nin çevre siyaseti kapsamında AB'ye üyelik sürecine kadar olan dönemde ulusal veya uluslararası çevresel politikaların görülmemesi, ekonomik kalkınmaya öncelik verilmesinden kaynaklanır. Görüldüğü gibi Türkiye'de de neoliberal ekonomi modelini uygulayan diğer ülkelerde olduğu gibi doğal kaynakların kullanımını kalkınma önceliğine indirgeyen bir tutum hâkimdir.

Türkiye, çevre konusunda her ne kadar AB'ye üyelik süreci kapsamında harekete geçse de çevre sorunlarının kapsamının ve etkilerinin genişliği bakımından, AB'ye uyum sürecinde çevre sorunlarıyla ilgili önlemler, Türkiye açısından zorlayıcı

bir etki taşır (Duru, 2007: 14). Çevre siyaseti, çevre sorunlarının etkilerinin birikimli olarak artması ve kontrol altına alınmadığı sürece bölgesel ve küresel anlamda yayılma göstermesi bakımından ekonomik olarak maliyeti yüksek bir konudur. Bu nedenle çevre siyasetinin belirlenmesi konusunda uluslararası işbirliğinin gerekliliği ortaya çıkmaktadır.

İnsan etkilerine bağlı olarak artan sera gazı emisyonlarının ortaya çıkmasındaki asıl neden, daha fazla üretimin yapılması ve ekonomik büyüme hedefinin gerçekleştirilmesidir. Benzer hedeflerin varlığı, Türkiye'nin çevre sorunları ve çevre sorunlarının maliyetlerine yoğunlaşan çevre siyasetinden önce ekonomik kalkınmanın sürdürülmesini amaçlamasında da görülür. Öyle ki Türkiye'de 1980'li yıllar, neoliberal dönüşüm sürecine girildiği, uluslararası piyasalara dahil olma ve devletin etki alanının daraltılmaya çalışıldığı dönemi ifade eder. Bunun yanında 1980'li yıllarda Türkiye'nin neoliberal dönüşüme yoğunlaşmasının yanında 1983 yılında Çevre Kanunu yürürlüğe girmiştir.

Türkiye'de de iklim değişikliği sorunu, 1992 yılında imzalanan BMİDÇS'de olduğu gibi iklim değişikliğinin insan kaynaklı sera gazı salımlarının atmosferde tutularak sıcaklıkları yükselttiği ve bunun da ekolojik sistemlere ve insanlara zarar veren etkilere neden olduğu şeklinde tanımlanır (REC, 2006: 7). Türkiye'nin BMİDÇS'nin iklim değişikliği tanımını kabul ediyor olması, iklim değişikliği siyasetinin de insan kaynaklı sera gazı emisyonlarının azaltılmasına yönelik bir içeriğe sahip olmasını gerektirir. İnsan kaynaklı sera gazı emisyonlarının azaltılmasına yönelik yapılan politikalar ise ekonomik kalkınmanın sürdürülmesi için gerekli olan çıkarların önüne geçilmesi anlamına gelir. Ancak Türkiye ve "tek piyasa" sistemini paylaşan diğer ülkelerin iklim değişikliği siyaseti, ekonomik kalkınmanın sürekliliğini engellemeyecek şekilde düzenleme beklentisine göre belirlenir.

Türkiye, iklim değişikliği siyasetinde iklim değişikliğine neden olan insan kaynaklı sera gazı emisyonlarının etkisini belirtmekle birlikte BMİDÇS'ne taraf olan diğer ülkelerden farklı olarak "özel koşullar" durumunu öne sürmektedir. (Göçoğlu ve Aydın, 2018: 219). Türkiye'nin iklim değişikliği siyasetinin tarihsel süreçteki gelişimine baktığımızda, özel koşullar söylemiyle sınırlandırılan bir etkinlik alanı ortaya çıkar. Yani Türkiye'nin iklim değişikliği siyasetinde yerine getirmesi gereken

etkinlikler ve yükümlülükler, özel koşulları çerçevesinde belirlenen sorumluluklara göre şekillenir.

Türkiye'nin BMİDÇS'yi imzalamaması, OECD ülkesi olmasından dolayı Ek-II listesinde yer almasına yönelik itirazından kaynaklanır. Buna bağlı olarak Ek-II listesinde kabul edilen Türkiye'nin 2001 yılında Ek-II grubundaki ülkelerden çıkarılmasına ve Ek-I grubunda özel koşullar söylemi dahilinde yer almasına karar verilmiştir ("İklim Değişikliği Çerçeve Sözleşmesi", Tarihsiz). BMİDÇS'nin sera gazı emisyonlarının azaltılmasına yönelik somut hedefler belirlenmesi, Ek-II ülkelerinin, gelişmekte olan ülkelere fon sağlama, temiz teknoloji ve teknik bilgi aktarma yükümlülükler getirir.

2004 yılında BMİDÇS'ye katılan Türkiye'nin sera gazı emisyonlarındaki tarihsel sorumluluğu, emisyonların kişi başına düşen oranları ile gelir ve enerji tüketimi düzeyleri, özel koşullar söyleminin dayanağını oluşturur. Bu durum, Türkiye'nin gelişmekte olan bir ülke olarak ortak fakat farklılaştırılmış sorumluluk ilkesi bağlamında Ek-I ve Ek-II ülkeler grubundaki konumunu belirlemeyi sağlar.

Türkiye, iklim siyaseti geliştirme sürecini daha çok AB ve BM çerçevesinde gerçekleştirilen uluslararası girişimlere bağlı olarak belirlemiştir. Türkiye, Kyoto Protokolü sürecinde ve sonrasında iklim siyasetine yönelik girişimlere daha çok dış siyasetin konusu olarak yaklaşır (Özışık, 2020: 75). İklim siyasetinin dış siyaset bağlamında kavranması ulusal alanda politika geliştirme düzeyini azaltan bir etkiye neden olur. Bunun yanında, müzakere sürecindeki özel koşullar tutumundan da anlaşılacağı üzere Türkiye'nin iklim değişikliği siyaseti, kalkınma ve finansal ağırlıklı bir noktadan belirlenir. Bu durum çevre sorunlarına yönelik belirlenecek politikaların önceliğinin kalkınma yönünde olacağını gösterir.

2006 yılında iklim hareketlerinin Türkiye'nin de Kyoto Protokolü'nü imzalaması yönündeki istekleri, Yeşiller Partisi'nin politik eylemleri kapsamında işlerlik kazanmıştır. Bu isteğin temelinde ise Türkiye'nin iklim değişikliği ve sera gazı emisyonlarının azaltılması konusunda yükümlülük alması gerektiği düşüncesi bulunur (Baykan, 2013: 3). Türkiye her ne kadar iklim siyasetini dış politika konusu olarak ele almaya çalışsa da sera gazı emisyonlarının azaltılması gerekliliği, ulusal düzeyde iklim hareketleri ve Yeşiller Partisi'nin kamuoyu baskıları ve AB'nin yönlendirmeleri,

Türkiye'nin Kyoto Protokolü'ne katılmasında etkili olmuştur. Böylece Türkiye, iklim siyasetinin belirlenmesi kapsamında katıldığı Kyoto Protokolü'nü 2009 yılında imzalayarak Protokol'e taraf ülke olmuştur.

Türkiye'nin sera gazı emisyonlarının somut azaltım hedeflerinin adil olmaması ve geçiş sürecini kolaylaştıracak desteklerin alınması gibi beklentileri Kyoto Protokolü sürecinde de ön plana çıkmıştır. Ayrıca Türkiye'nin Kyoto Protokolü'ndeki Ek-B grubunda yer alması İDÇS'ndeki tutumlarını devam ettirmesine neden olmuştur (Türkeş, 2001: 28). Türkiye'nin iklim değişikliğini önlemeye yönelik siyasal yönelimini belirleyen söylem, gelişmekte olan bir ülke olmasından dolayı özel koşullar üzerinden ilerlemektedir. Bu durum, Türkiye'nin iklim değişikliği sürecindeki işlevini de daha çok uluslararası alandaki girişimlere göre şekillendirmesini sağlamaktadır.

Türkiye, Kyoto Protokolü'nden bağımsız olarak kurulan gönüllü karbon piyasasında önemli bir konumdadır. Gönüllü karbon piyasaları, zorunlu bir kural getirmeden sera gazı emisyonlarının başka bir yerde yapılan projeler sayesinde azaltılmasına dayanır. Türkiye, farklı sektörler de gerçekleştirilen projelerle gönüllü karbon piyasalarından faydalanır. 2008 verilerine göre Türkiye'de gönüllü karbon piyasalarına yönelik HES projelerinin sayısı 73 iken 2011 verilerine göre HES projelerinin sayısı 159'u bulmuştur (Konak, 2011: 172; "Gönüllü Karbon Piyasaları", Tarihsiz). Gönüllü karbon piyasalarının sonucu olarak Türkiye'nin derelerinde ve nehirlerinde HES projelerine yönelik yatırımların arttığını görmek mümkündür.

İklim değişikliği kapsamında 2015 yılından itibaren Paris İklim Anlaşması, Kyoto Protokolü'nün devamı olma ve ülkelerin emisyon azaltım hedeflerini gönüllü olarak belirleme özelliğine sahiptir. Türkiye tarafından Paris İklim Anlaşması, 2016 yılında imzalanmakla birlikte 2021 yılında onaylanarak yürürlüğe girmiştir (Köse, 2018: 69–72; "Paris İklim Anlaşması …", 2021). Ayrıca Çevre ve Şehircilik Bakanlığı'nın ismi 29 Ekim 2021 tarihinde Çevre, Şehircilik ve İklim Değişikliği Bakanlığı olarak değiştirilmiştir ("Bazı Cumhurbaşkanlığı …", 2021). Ancak bu çalışma, Cumhurbaşkanlığı Kararnamesi öncesinde çalışılmaya başlandığı için isim değişikliği tez metninin tümüne yansıtılmamıştır.

Paris İklim Anlaşması'nı onaylayan Türkiye, Ek-I listesinde yer almasından dolayı finans verme yükümlülüğü olmamakla birlikte Ek-II listesinde olmamasına bağlı

olarak da Yeşil İklim Fonu'ndan 100 milyar dolar destek alamamaktadır. Ancak gerçekleştirilen müzakereler sonucunda Paris İklim Anlaşması'nı onaylamasıyla birlikte iklim finansmanı veren diğer fonlar tarafından Türkiye'ye, 3 milyar 157 milyon dolarlık finansman kaynağı sağlanmıştır (Kalyoncuoğlu, 2021; "Bakan Kurum: 3 milyar …", 2021). Türkiye'nin Ek-I listesindeki konumundan dolayı Paris İklim Anlaşması'na taraf olmaması, sera gazı emisyonlarının azaltılması konusunda finansal ve teknolojik destek verme yükümlülüğü altına girmekten kaçınan tutumunu yansıtmaktadır. Ancak Türkiye, Paris İklim Anlaşması'na dayalı olarak yürüttüğü müzakereler sonucunda finansal kazanımlar elde etmiştir. Bu noktada Türkiye'nin Paris İklim Anlaşması'nı onaylamasında iklim fonundan sağlanan finansmanın etkili olduğunu belirtmek gerekir.

4.2. Türkiye'nin İklim Siyaseti

Küresel ölçekte olduğu gibi Türkiye'de de iklim değişikliği siyasetine yönelik kabul edilen ve uygulanan çeşitli politika belgeleri bulunmaktadır. Türkiye'nin iklim siyasetinin belirlenmesi sürecinde etkili olan aktörlerin yanında Türkiye'nin bugünkü iklim siyasetini tanımlamak gerekir. Böylece Türkiye'nin iklim siyasetinin belirlenmesi sürecinde aktörlerin eylemleri tarafından belirlenen ve aynı zamanda aktörlerin eylemlerini de belirleyen sürecin, somut olarak açıklaması yapılmıştır.

İDÇS'nin, sera gazı emisyonlarının azaltılmasına yönelik Ek-II listesindeki ülkelerin gelişmekte olan ülkelere teknolojik ve finansal destek sağlama sorumluluğu getiren tutumu, Türkiye'nin bu yükümlülüğü yerine getiremeyeceği yönünde karşılık bulmuştur. Buna yönelik olarak Türkiye, 1992 yılında İDÇS'ye imza atmamıştır. (Dağdemir, 2005: 52–53). İDÇS'nin sera gazı emisyonlarının azaltılmasına yönelik uluslararası alanda işbirliği sağlama hedefi, Türkiye'nin ekonomik kalkınma önceliği bağlamında değerlendirilmiştir.

Türkiye'nin iklim değişikliği siyasetindeki önemli adımların atılması 2004 yılını bulmaktadır. Türkiye, 1992 yılında imzaya açılan BMİDÇS'yi 2004 yılında imzalamakla birlikte 1997 yılında düzenlenen Kyoto Protokolü'ne de 2009 yılında Protokol'ün yürürlük süresi sona ermek üzereyken taraf olmuştur. Bu durum, Türkiye'nin uluslararası iklim siyasetine göre geriden geldiğini gösterir. Aynı durum Türkiye'nin iklim değişikliğine yönelik her alanda geri kalmasında etkili olmuştur (Şahin, 2014: 27). Türkiye'nin iklim siyasetinin tarihsel süreçteki gelişimine

baktığımızda, iklim değişikliğini uluslararası bir sorun ve iklim değişikliğine yönelik çözümlerinin de yine uluslararası alanda aranması gerektiği yaklaşımına sahip olduğunu görmek mümkündür. Türkiye, BMİDÇS'ye taraf olmayı 2004 yılına kadar uzatmakla birlikte iklim değişikline yönelik ulusal alanda yapacağı düzenlemeler amacıyla 2001 yılında İklim Değişikliği Koordinasyon Kurulu'nu (İDKK) kurmuştur. Bu kurulun başkanlığını yürütme görevi de Çevre ve Şehircilik Bakanlığı'na verilmiştir.

Türkiye'nin çevre ile ilgili görevlerini yerine getiren Çevre ve Şehircilik Bakanlığı, iklim değişikliğine yönelik çalışmaları da yürütmektedir. Türkiye'nin iklim değişikliğine yönelik kısa, orta ve uzun vadedeki amaçları, Çevre ve Şehircilik Bakanlığı'nın hazırladığı Türkiye İklim Değişikliği Strateji Belgeleri ve Eylem Planları ile belirlenir. Bu doğrultuda, Ulusal İklim Değişikliği Stratejisi (İDES), Türkiye'nin iklim değişikliği siyasetinin belirlenmesinde kullanılan ve 2010–2023 yıllarını kapsayan temel politika belgelerinden biridir. Ayrıca İDES kapsamında hazırlanan Ulusal İklim Değişikliği Eylem Planı (İDEP), 2011–2023 dönemini kapsayan bir eylem planı olarak Türkiye'nin iklim değişikliği siyasetinin temel belgelerini oluşturmaktadır.

Çevre ve Şehircilik Bakanlığı'nın 2012 yılında yayımladığı İDEP, Türkiye'nin iklim değişikliğine yönelik temel hedeflerini ve gereken eylemlerini içermektedir. İDEP'in, enerji yoğunluğunun düşürülmesi, elektrik üretiminde ve binalarda yenilenebilir enerjinin payının arttırılması, 2023 yılına kadar alternatif yakıt ve temiz araçların yaygınlaştırılması, sanayi sektöründe kullanılan enerjiden kaynaklanan sera gazı emisyonlarının sınırlandırılması vb. gibi hedefleri ve amaçları içermektedir (T.C. Çevre ve Şehircilik Bakanlığı, 2012: 10–12). İDEP kapsamında da görülebileceği gibi Türkiye, iklim değişikliği siyaseti konusunda var olan koşulların kısmi düzenlemeler çerçevesinde sürdürülmesini amaçlamaktadır.

İDEP'e yönelik eleştirileri içeren bir rapora göre sürecin şeffaflıktan ve katılımcılıktan uzak olması, mevcut politikaları sürdürmesi, ülke politikalarında fosil enerji önceliğinin sürdürülmesi, eylem planının kapsam açısından zayıf olması gibi nedenlere bağlı olarak iklim değişikliği siyaseti konusunda İDEP, somut ilerlemeler kaydetmemiştir (Algedik, 2013: 7). İDEP'in hedeflerinin ve taahhütlerinin işlevsel anlamda yeterli düzeye sahip olmadığı yönündeki eleştiriler, Türkiye'nin çevre ve iklim

siyaseti konusundaki hedefleri ve taahhütlerinin gerçekleşme düzeyinin uzun vadeli ve stratejik konumda olmadığını göstermektedir.

Türkiye'nin iklim değişikliğine yönelik hedefleri İDES'de, iklim siyasetinin kalkınma süreciyle bütünleştirilmesi, enerji verimi ile yenilenebilir enerji kaynaklarının arttırılmasının yanında refahın arttırılmasının düşük karbon emisyonlarıyla sağlanması şeklinde belirtilmektedir (T.C. Çevre ve Şehircilik Bakanlığı, 2010: 8). Türkiye'nin iklim siyasetinin belirlenmesi sürecini oluşturan belgelerden de görüleceği üzere Türkiye'nin iklim siyasetinin belirlenmesindeki kilit unsur, piyasacı yaklaşımın etkisiyle, iklim siyasetinin ekonomik kalkınmaya uyumlaştırılmasıdır. Böylece iklim siyasetini etkileyen belgelerde belirlenen hedefler, ekonomik kalkınmanın ön planda olduğu bir şekilde belirlenir.

Türkiye'de Paris İklim Anlaşması beş yılın sonunda onaylanarak yürürlüğe girmiştir. Dünyada sera gazı emisyonu sıralamasında 16. sırada olan Türkiye'nin, Anlaşma kapsamına giren taahhütlerin yerine getirilmesi ve kömüre dayalı enerji sisteminin dönüştürülmesi gerekliliği için hızlı adımlar atması gerekmektedir. Bu durum, Türkiye'nin 2030 yılına kadar sera gazı emisyonlarını 929 milyon tonun altında tutma hedefini de güncellemesini gerektirmektedir (Ocak, 2021). Ayrıca kömürlü termik santrallerin açılmasının planlanması konusunda da Türkiye, Çin'den sonra gelmektedir ("Avrupa kömürlü …", 2021). Mevcut durum Türkiye'nin iklim siyaseti konusunda tutarsız ve kısa vadeli eğilimler benimsediğini göstermektedir.

Avrupa Komisyonu'nun 2020 İlerleme Raporu'nda Türkiye'nin iklim ve enerji politikaları konusunda 2030 ile uyumlu stratejiler geliştirmemiş olduğu görülmektedir (Avrupa Komisyonu, 2020: 107). Rapora göre Türkiye, iklim değişikliği konusunda her ne kadar uluslararası anlaşmaları onaylasa bile iklim siyaseti alanında orta ve uzun vadeli politikalar belirleme konusunda yetersizdir.

2021 Avrupa Komisyonu İlerleme Raporu'nda, Türkiye'nin Paris Anlaşması'nı onaylamış olması "bazı ilerlemeler" kaydedildiği ve önceki tavsiyelerin bir kısmına olumlu karşılık verildiği şeklinde değerlendirilmiştir. Rapor'da Türkiye'nin karbonsuzlaştırmayı ve ulusal katkısını uzun vadeli stratejiler biçiminde belirlemesi gerektiğine de dikkat çekilmektedir. Bunun yanında iklim konusunda Türkiye'nin diğer sektörlerin politikalarıyla bütünleşme açısından sınırlı kaldığı belirtilmiştir (Avrupa

Komisyonu, 2021: 108–109). Türkiye, iklim siyasetinde her ne kadar uluslararası anlaşmalara dahil olsa da İlerleme Raporu'nda da belirtildiği üzere iklim değişikliği konusunda katkısını arttırması gerektiği üzerinde durulmaktadır. Ayrıca bir önceki İlerleme Raporu'nda olduğu gibi 2021 İlerleme Raporu'nda da Türkiye'nin iklim değişikliğine yönelik ulusal katkısının kısıtlı ve kısa vadeli ele alınması eleştirildiği gibi uzun vadeli ve bütünsel stratejiler geliştirmesi gerektiği üzerinde durulmaktadır. Yani Türkiye'nin Paris İklim Anlaşması'nı onaylaması, hedef ve taahhütlerini yerine getirmesi oranında bir anlam ifade etmektedir.

Türkiye iklim değişikliğini önlemeye yönelik uluslararası müzakere sürecine, "orta gelirli gelişmekte olan ülkeler" kategorisinde dahil olmaktadır. Türkiye, BMİDÇS'nin ortak fakat farklılaştırılmış sorumluluk ilkesi doğrultusunda, ekonomik ve demografik gelişimi göz önüne alındığından herhangi bir sera gazı emisyon azaltım hedefi belirlememektedir (T.C. Çevre ve Şehircilik Bakanlığı, 2010: 16). Türkiye, iklim değişikliği konusundaki ulusal ve strateji belgelerinde sera gazı emisyon sınırlamalarının sürdürülebilir kalkınmayı olumsuz etkileme boyutuyla ilgilenir. Türkiye, ulusal programlarında iklim değişikliğini önlemeye yönelik planlar yapmakla birlikte bu planlarını ekonomik kalkınmayı sınırlandırmayan boyutta sürdürmeyi hedefler.

Türkiye, BMİDÇS'ye taraf olmasından dolayı dört yılda bir sunduğu İklim Değişikliği Ulusal Bildirimi'nin yedincisinde, Türkiye'nin iklim değişikliğinin etkilerini hissetmeye başladığı ve on yıl içerisinde de değişimlerin etkisinin artacağı belirtilmektedir (T.C. Çevre ve Şehircilik Bakanlığı, 2018: 22). Bunun yanında, ekolojik açıdan kaygılar artmakla birlikte Türkiye, iklim değişikliği siyasetinin belirlenmesi sürecinde ekonomik kalkınmanın sürdürülmesi hedeflerini merkeze alır.

Türkiye'nin 7. Ulusal Bildirimi'nde 1990–2016 yıllarını kapsayan sera gazı envanter bildiriminde, enerji sektöründeki sera gazı emisyonları %72.8 oranı ile en büyük paya sahip iken sanayi süreçlerindeki sera gazı emisyonları %12.6, tarımda %11.4 ve atıklarda %3.3 şeklindedir. 1990 yılına göre 2016 yılında enerji sektöründe %168.73 ve sanayi süreçlerinde %172.66 oranında sera gazı emisyonlarında değişim olmuştur (T.C. Çevre ve Şehircilik Bakanlığı, 2018: 50). 1990–2016 yıllarında sera gazı

emisyonları incelendiğinde tüm sektörlerde sera gazı emisyonlarının artış eğiliminde olduğu görülmektedir.

İDEP'in ise enerji yoğunluğunu 2015 yılında 2008 yılına göre %10 oranında düşürülmesi hedefi bulunmaktadır (T.C. Çevre ve Şehircilik Bakanlığı, 2012: 10). 1990–2016 yılları arasındaki sera gazı envanterleri incelendiğinde ise Türkiye'nin İDEP'de belirlenen sera gazı emisyonlarının azaltılması hedeflerinden uzakta olduğu görülmektedir.

Türkiye, iklim değişikliği hedeflerinde yenilenebilir enerji kaynaklarından üst düzeyde faydalanmayı amaçlamaktadır. Türkiye, yenilenebilir enerji, temiz kömür teknolojisi ve nükleer enerji başta olmak üzere düşük emisyon kullanımına geçerek, 2020 yılına kadar enerji sektöründeki emisyonları %7 oranında sınırlamayı hedeflemektedir (T.C. Çevre ve Şehircilik Bakanlığı, 2010: 20). Türkiye, fosil enerji kaynaklarına bağımlı olan üretimin yenilenebilir enerji teknolojisine yönlendirilmesini öngören Kyoto Protokolü ve Paris İklim Anlaşması gibi belgelerde de olduğu gibi sera gazı emisyonlarının azaltılmasını, piyasa engeli olmadan gerçekleştirmeyi amaçlamaktadır.

Türkiye, 2023 yılına kadar sanayi, tarım, ulaşım sektörlerinde ve bütün binalarda enerji verimliliğini arttırmak ve sera gazı emisyonlarının artış hızının sınırlandırılmasını sağlama amaç ve hedeflerine sahiptir (T.C. Çevre ve Şehircilik Bakanlığı, 2012: 11–13). Ancak iklim siyasetine yönelik belirlenen hedeflerin gerçekleştirilmesi, Türkiye'nin özel koşullarına bağlı tutulur. Böylece Türkiye'nin iklim siyasetini şekillendiren hedefleri, sürdürülebilir kalkınma ilkleriyle uyumlu ve BMİDÇS'nin ilklerini de aksatmayacak bir düzeyde tutulur. Yani Türkiye'nin iklim siyasetinde belirlenen ve uygulanan planlamalar, piyasa ekonomisi koşullarında belirlenen ve sürdürülebilir kalkınma yaklaşımının devamlılığını sağlayan bir işleve sahip olduğu söylenebilir.

Bulunduğu coğrafya itibariyle iklim değişikliğinden etkilenecek ülkeler arasında yer alan Türkiye, uluslararası iklim siyasetine katılım sürecinde ve ulusal iklim siyasetinin belirlenmesinde gecikmelerin hâkim olduğu bir özelliğe sahiptir. Ancak Türkiye'nin iklim siyasetinin belirlenmesi sürecindeki gecikmelerin kilit unsuru, ekonomik kalkınmanın öncelikli konumda olmasıyla bağlantılıdır. Böylece bu durum,

Türkiye'nin iklim siyasetindeki hedefleri ve uygulamaları arasındaki tutarsızlığın görülmesini sağlar.

4.3. Türkiye'nin İklim Siyasetinde *Failler/Aktörler, Güç, Yapı* (*Kurallar ve Kaynaklar*), *Yapının İkiliği* ve *Sistem*

Bu bölümde Türkiye'nin iklim siyasetinin belirlenme sürecini, Anthony Giddens'ın yapılaşma teorisinin nasıl açıkladığı incelenmiştir. Bu doğrultuda, Türkiye'nin iklim siyasetinin işleyişini açıklayabilmek için Türkiye'nin iklim siyasetinin belirlenme sürecine yapılaşma teorisinin metodolojik araçları uygulanmıştır. Giddens'ın iklim değişikliği çalışmalarından da yola çıkarak yapılaşma teorisinin metodolojik araçları, Türkiye'nin iklim siyasetinin belirlenmesine göre konumlandırılmıştır.

Giddens, iklim değişikliği siyasetinin belirlenmesinde devleti yapılaşma teorisindeki ana aktör konumuna yerleştirmiştir. Bu doğrultuda Türkiye'nin iklim siyasetinin belirlenme sürecinin açıklanmasında da devlet, *aktör/fail* olarak değerlendirilmiştir. Aynı zamanda Türkiye'nin iklim siyasetinin oluşmasında etkili olan diğer unsurların tayinleri de yapılaşma teorisinin sunduğu imkânlar doğrultusunda belirlenmiştir

4.3.1. Türkiye'nin İklim Siyasetinde *Aktörler/Failler*

Yapılaşma teorisinin *aktör/fail* kavrayışı genel olarak hermeneutik yaklaşımdan izler taşır. Yapılaşma teorisinde *faillerin* eylemlerini bilinçli olarak yaptığı kabulü, hermeneutik yaklaşımla benzerdir (Tatlıcan, 2005: 19). Ancak hermeneutik yaklaşımın eylemi öncelikli konuma yerleştirmesi, yapı ve güç faktörlerini görmezden gelmesi durumunu ortaya çıkarır. Bu anlamda yapılaşma teorisinin *fail* anlayışı yapı ve güç faktörlerinden bağımsız değildir.

Fail, eylemde bulunma yeteneğine sahip olmanın yanında gerçekleştirdiği eylem hakkında düşünme yeteneğine de sahiptir. Ancak bunun yanında *fail*, eylemelerini gerçekleştirirken niyetlenilen sonuçların yanında niyetlenilmeyen sonuçlarla da karşılaşabilir. (Giddens, 2020: 43–45). *Failin* eylemlerinin daima beklenen sonuçları ortaya çıkarmaması, eylemin içinde bulunduğu yapının ve diğer aktörlerin etkilerine açık olduğunun bir göstergesidir. Bu durumda yapılaşma teorisinde, sosyal bir olgunun

oluşmasında etkisi bulunan *failler* pasif ya da baskın bir özellikte değildir. Yani çeşitli belirleyenlere bağlı olarak etki düzeyi değişmektedir.

Fail kavramının yapılaşma teorisinde kullanıldığı anlamı kısaca belirttikten sonra Türkiye'nin iklim siyasetinin belirlenmesi sürecindeki aktörlerin incelenmesi daha açıklayıcı bir işleve sahiptir. Bu doğrultuda, Giddens'ın (2013: 15) devleti iklim siyasetindeki en önemli *faili* olarak kabul etmesinden yola çıkarak öncelikli olarak devletin *fail* olmasını sağlayan özellikler, Türkiye'nin iklim siyasetinin belirlenme süreci üzerinden açıklanmıştır.

Tablo: Türkiye'nin iklim siyasetindeki aktörlerinin yapılaşma teorisine göre gösterimi

Failler/Aktörler	Eylemde bulunabilme ve gerçekleştirdiği eylem hakkında düşünme yeteneğine sahiptir (Giddens, 2020: 43–45).	1. Devlet 1.1. Bakanlıklar ve Bağlı Kuruluşlar 1.1.1. Çevre ve Şehircilik Bakanlığı* 1.1.2. Dışişleri Bakanlığı 1.1.3. Enerji ve Tabii Kaynaklar Bakanlığı 1.1.4. Tarım ve Orman Bakanlığı 1.1.5. Ulaştırma ve Altyapı Bakanlığı 1.1.6. Sanayi ve Teknoloji Bakanlığı 1.1.7. Hazine ve Maliye Bakanlığı 1.2. TBMM 2. Devlet Dışı *Failler* 2.1. Uluslararası Kuruluşlar 2.1.1. BM 2.1.2. AB 2.1.3. WB 2.1.4. IMF 2.2. Sermaye Sınıfı 2.2.1. TOBB 2.2.2. TÜSİAD 2.2.3. MÜSİAD 2.3. Sivil Toplum Kuruluşlar 2.4. Meslek Odaları 2.5. Bilim İnsanları 2.5.1. YÖK 2.5.2. TÜBİTAK 2.5.3. iklimBU

*29 Ekim 2021 tarihinde ismi Çevre, Şehircilik ve İklim Değişikliği Bakanlığı olarak değiştirilmiştir.

Öncelikli olarak devlet, çelişkiler ve çatışan çıkarlar tarafından belirlenen egemenlik alanından dolayı iklim siyasetinin belirlenmesi sürecindeki merkezi aktördür. Devletin merkezi aktör olmasını pekiştiren bir diğer nokta ise uluslararası alanda belirlenen iklim siyasetinin de tarafı olmasıdır. Giddens (2013: 15), devletinin ulusal veya uluslararası politikalar fark etmeksizin çok sayıda *gücü* elinde bulundurması ve

uluslararası anlaşmaları imzalama zorunluluğunun olmamasını, devleti en önemli *fail* haline getirdiğini ifade eder.

Türkiye'nin iklim siyasetinin belirlenmesi sürecinde de devlet, çelişkiler ve çatışan çıkarlar içeren kendi egemenlik alanı içerisinde geliştirdiği politikalar ve uluslararası alana taraf olması bakımından iklim siyasetinin merkezi aktörüdür. Bu durum yapılaşma teorisindeki *güç* kavramının işlevlerini de ifade eder. Yapılaşma teorisinde *failin* eylemlerinin dönüştürme özelliğinin olması, *gücün* varlığına bağlıdır. Çünkü Giddens'a (2019: 136–137) göre *faillikten* söz edebilmemiz için *failin* kaynakları harekete geçirebilme *gücünü* elinde bulundurması gerekir.

Türkiye'nin çevre siyaseti, neoliberal politikalarla bütünleşmeye çalışan bir ülke olarak çevrenin korunmasından ziyade sürdürülebilir kalkınma yaklaşımı önceliğine dayanır (Şengül, 2008: 76). Türkiye'nin iklim siyasetinin belirlenmesi sürecinde devlet, sahip olduğu egemenlik alanından dolayı merkezi bir aktör olarak ön plana çıkar. Türkiye'nin iklim siyasetinin belirlenme sürecinde alınan kararlarda ve uluslararası mekanizmalarla girilen ilişkilerde devlet, belirleyici bir aktördür.

Türkiye'nin iklim siyasetinin belirlenmesinde etkili olan İDHYKK, Çevre ve Şehircilik Bakanlığı'nın başkanlığında, Dışişleri Bakanlığı, İçişleri Bakanlığı, Sağlık Bakanlığı, Milli Eğitim Bakanlığı, Sanayi ve Teknoloji Bakanlığı, Enerji ve Tabii Kaynaklar Bakanlığı, Hazine ve Maliye Bakanlığı, Tarım ve Orman Bakanlığı, Ulaştırma ve Altyapı Bakanlığı, Türkiye Odalar ve Borsalar Birliği (TOBB), Türk Sanayici ve İşadamları Derneği (TÜSİAD) ve Müstakil Sanayici ve İşadamları Derneği (MÜSİAD) üyelerinden oluşmaktadır (T.C. Çevre ve Şehircilik Bakanlığı, 2021). Türkiye'nin iklim siyasetinin belirlenmesi sürecinde Çevre ve Şehircilik Bakanlığı koordinasyonun sağlanmasında merkezi konumda iken Dışişleri Bakanlığı, uluslararası alandaki yükümlülüklerin ülkenin ekonomik ve siyasi çıkarlarına göre belirlenmesi için etkide bulunur. Enerji ve Tabii Kaynaklar Bakanlığı da çevrenin korunması ve enerji ihtiyacının birlikte karşılanmasını amaçlar. Bunların yanında Tarım ve Orman Bakanlığı, Ulaştırma ve Altyapı Bakanlığı, Sanayi ve Teknoloji Bakanlığı ile Hazine Maliye Bakanlığı'nın iklim siyasetindeki konumu, koruma, savunma ve uyum sağlama şeklinde yerine getirdiği işlevlerle *faili* desteklemektir.

İDHYKK üyelerinin kamu kesimi ve özel sektör temsilcilerinden oluşması, iklim siyasetine yönelik politikaların belirlenmesinde ve uygulanmasında kamu ve özel sektör ortaklığını beraberinde getirir. Bunun yanında İDHYKK'da STK ve akademik alandan temsilcilerin olmaması ya da belli projelere davet edilmekle sınırlı kalmaları, kurulda çok taraflı müzakere süreçlerinin olmadığını göstermektedir (Şahin, 2014: 88–89). Piyasa temsilcilerinin birlikte hareket etmelerini sağlayan kuruluşların İDHYKK'da yer alması, kurulun karar süreçlerinde belirli lobi faaliyetlerinin etkisine açık olduğu bir durumu ortaya çıkarmaktadır. Bu anlamda İDHYKK'nın kamu kesimi ve özel sektör temsilcilerinden oluşan *failleri* olmakla birlikte kurulun diğer alanlardaki *faillerle* işbirliğinin sınırlı olduğunu söylemek mümkündür.

İDHYKK, iklim değişikliğinin önlenmesine yönelik gerekli önlemlerin alınmasını sağlayan ve iklim politikalarının belirlenmesi sürecini koordine eden bir kuruldur. Bu anlamda iklim politikalarının belirlenmesi, başta BMİDÇS olmak üzere iç mevzuata bağlı olan sorumluluklardan kaynaklanır ("İklim Değişikliği ve Hava Yönetimi Koordinasyon Kurulu Çalışma Usul ve Esasları Hakkında Yönerge", S. 2014/1). İDHYKK üyelerinin iklim siyasetinin koordinasyonun sağlanmasında etkili olması, kurulun üyelerinin de Türkiye'nin iklim siyasetinin belirlenmesinde aktör olarak etkide bulunmalarını sağlar.

Türkiye'de çevrenin korunmasına yönelik kurumsal yapının eksikliğinden söz edilemez. Ancak Türkiye, çevre konusunda sahip olduğu kurumsal yapıya rağmen çevrenin korunmasına yönelik etki düzeyinin düşük olması, kurumsal yapının gereklerine "gönülsüz" yaklaşılmasının göstergesidir (Akbulut vd., 2013: 278). Bu durumu, yapılaşma teorisinde *failin* bilinçli eylemlerine rağmen her zaman beklenen sonuçları vermeme özelliğiyle açıklamak mümkündür.

Devletin belli bir konuda aldığı kararlar, daima bireysel üyelerin arzu ve beklentilerine uymayabilir. Yani bireysel üyeler, bir kararı onaylamasa da çoğunluğun aldığı kararlara uymak zorunda kalır (Giddens, 2020: 266). Türkiye'nin iklim siyasetinde olduğu gibi bir kurulda alınan kararlar tüm bireysel *faillerin* etkinliklerini kapsamamakla birlikte bazı bireysel *faillerin* eylemleriyle beklenmeyen sonuçları ortaya çıkardığı da görülür. Devletin eyleme kolektif olarak karar vermesini, iklim siyasetinin belirlenme sürecinin merkezi *faili* olması anlamlı hale getirir.

Türkiye'nin iklim değişikliği siyasetinde İDHYKK üyesi olan 10 bakanlık bulunmaktadır. Ancak bu bakanlıkların Türkiye'nin iklim siyasetinin belirlenmesi sürecine etkileri farklı düzeylerdedir. Bu durumu yapılaşma teorisinin *fail* kavramı üzerinden incelediğimizde, bakanlıklar iklim siyasetinde farklı etki düzeylerine sahip olmakla birlikte yerine getirdikleri roller bakımından devletin *fail* konumunu desteklemektedir. Çünkü Giddens'a (2020: 138) göre devlet, iklim değişikliğinde merkezi *fail* olmasından dolayı bazı görevleri yerine getirmesi gerekir. Bu anlamda devletin, iklim siyaseti sürecinde uzun vadeli politikalar yapması, iklim değişikliği ve enerji risklerinin yönetilmesinin yanında politik ile ekonomik olanı yaklaştırması gerekir.

Türkiye'nin iklim siyasetinin belirlenmesi sürecinde Çevre ve Şehircilik Bakanlığı koordinasyonun sağlanmasında merkezi konumda iken Dışişleri Bakanlığı, uluslararası alandaki yükümlülüklerin ülkenin ekonomik ve siyasi çıkarlarına göre belirlenmesi için etkide bulunur. Enerji ve Tabii Kaynaklar Bakanlığı da çevrenin korunması ve enerji ihtiyacının birlikte karşılanmasını amaçlar. Bunların yanında Tarım ve Orman Bakanlığı, Ulaştırma ve Altyapı Bakanlığı, Sanayi ve Teknoloji Bakanlığı ile Hazine Maliye Bakanlığı'nın iklim siyasetindeki konumu, koruma, savunma ve uyum sağlama şeklinde yerine getirdiği işlevlerle *faili* desteklemektir.

2014 yılı AB İlerleme Raporu'nda da önceki yıllarda olduğu gibi Çevre ve Şehircilik Bakanlığı'nın çevre ve kalkınma arasında bir denge yakalayamadığından söz edilmiştir. Bu durum özellikle büyük altyapı projelerinin uygulanması sürecinde çevresel gerekliliklere önem verilmemesinde görülmektedir. Ayrıca Türkiye'de mega projelerin ÇED süreçlerinde yapılan mevzuat değişikliklerinin de endişe kaynağı olduğu raporda belirtilmiştir (Cengiz, 2014). Çevre ve Şehircilik Bakanlığı'nın çevreyi koruma görevini yerine getirmekten önce kalkınmanın gerçekleşmesine yöneldiğini ifade etmek yanlış olmayacaktır. Bu durum devletin çelişen ve çatışan çıkarlar alanında kalkınmayı ve iklim siyasetini belirlemesinden kaynaklanır. İklim siyasetinde bakanlıkların çatışan çıkarları bir arada gerçekleştirmeye çalışması, devletin yapılaşma teorisinin *failin* yerine getirmesi gereken görevleriyle uyumludur.

BMİDÇS başta olmak üzere iklim siyasetinin belirlendiği uluslararası müzakere süreçlerinde Türkiye'nin heyet başkanlığını Dışişleri Bakanlığı yapar. Dışişleri

Bakanlığı, iklim değişikliği müzakere süreçlerinde daha çok diğer ülkelerin tutumlarına göre yönelim belirler ve Türkiye'nin çıkarlarının öncelikli olduğu kararların alınmasını sağlar (Şahin, 2014: 108–109). Dışişleri Bakanlığı, iklim siyasetinin belirlendiği uluslararası alandaki tutumundan da anlaşıldığı üzere iklim siyasetinde daha çok ülke çıkarlarını savunan bir *fail* olarak etkide bulunur.

Dışişleri Bakanlığı, Türkiye'nin uluslararası iklim siyaseti sürecinde belirleyici etkilerde bulunmaktan ziyade gelebilecek yükümlülüklerin en aza indirildiği ve savunmacı tutumun etkin olduğu bir *faillik* yürütür. Böylece Türkiye'nin uluslararası alanda belirlenen ve ulusal iklim siyasetini de şekillendiren tutumu, iklim siyaseti sürecini etkin olarak belirlemek yerine korumacı bir işlevi yerine getirir.

Enerji ve Tabii Kaynaklar Bakanlığı, ekonomik kalkınma için gereken enerjinin yenilenebilir kaynaklara önem vererek elde edilmesi gibi önlemlerle hem çevrenin korunmasının hem de enerji ihtiyacının karşılanmasının uyumlu hale getirilmesi amaçlanır (T.C. Enerji ve Tabii Kaynaklar Bakanlığı, 2020). İklim siyaseti sürecinde fosil enerji kaynaklarının kullanımının azaltılmasına dair etkide bulunması gereken bakanlıklardan biri olarak Enerji ve Tabii Kaynaklar Bakanlığı öncelikli *fail* konumuna gelir.

Enerji ve Tabii Kaynaklar Bakanlığı bünyesinde bulunan "Çevre ve İklim Daire Başkanlığı"nın, karbon, su, atık yönetimi ölçüm ve raporlamaların yürütülmesi, iklim ile ilgili ulusal bildirimlerin hazırlanmasına katkıda bulunma, elektrik ve ısı üretimine bağlı olarak oluşan sera gazı emisyonlarının hesaplanması ve ulusal sera gazı envanter raporunun ilgili bölümünü hazırlamak gibi görev ve yetkileri bulunmaktadır (T.C. Enerji ve Tabii Kaynaklar Bakanlığı, Tarihsiz). Enerji ve Tabii Kaynaklar Bakanlığı'nın, çevre ve iklim değişikliği konusunda ulusal ve uluslararası toplantıları takip etmenin yanında ulusal sera gazı envanterini BMİDÇS'nin resmi veri tabanın işlenmesi gibi eylemlerde bulunan bir Başkanlığı'nın bulunması iklim siyasetindeki önemli *faillerden* biri olduğunu göstermektedir. Ayrıca sera gazı emisyonlarının azaltılmasına yönelik müzakere süreçlerinin Enerji ve Tabii Kaynaklar Bakanlığı'nın da sorumluluk alanına girmesi, ikim siyasetindeki *failliğini* destekleyen işlevlerden biridir.

Tarım ve Orman Bakanlığı, iklim değişikliği sonucu veya çeşitli nedenlere bağlı olarak gelişen çölleşmenin görüldüğü alanlara yönelik kamu kurum, kuruluşları ve sivil

toplum örgütler ile yapılan işbirliği doğrultusunda önlemlerin alınmasını sağlar ("Toprak Koruma ve Arazi Kullanımı Kanunu", 2005: Madde 15). Böylece iklim siyasetinin belirlenme sürecinde Tarım ve Orman Bakanlığı iklim değişikliğinin etkisiyle oluşan çölleşmeye karşı uyum sağlanması konusunda *faillik* yapar. Böylece Tarım ve Orman Bakanlığı, iklim değişikliğini önleyici politikaların yapılması yerine iklim değişikliğine bağlı olarak ortaya çıkan çölleşmeye yönelik uyum politikalarının belirlenmesini sağlayan bir etkide bulunur.

Ulaştırma ve Altyapı Bakanlığı'nın iklim değişikliği konusundaki çalışmaları bünyesindeki "Avrupa Birliği ve Dış İlişkiler Genel Müdürlüğü"nün görevleri arasına girmektedir. Avrupa Birliği ve Dış İlişkiler Genel Müdürlüğü'nün, iklim değişikliğine yönelik ulusal ve uluslararası alandaki çalışmaları izleme, katılma ve değerlendirme gibi görevleri bulunmaktadır (T.C. Ulaştırma ve Altyapı Bakanlığı, 2020). Ulaştırma süreci, sera gazı emisyonlarının ortaya çıktığı önemli alanlardan birini oluşturur. Bu anlamada Ulaştırma ve Altyapı Bakanlığı, ulaşım sektöründeki sera gazı emisyonlarının düzenlenmesi ve azaltılmasın yönelik etkileri bakımından iklim siyaseti sürecinde önemli *failler* arasında bulunur. Böylece hem sera gazı emisyonlarının ulaşım sektörüyle bağlantısı hem de iklim değişikliğinin ulaşım üzerindeki etkileri bakımından Ulaştırma ve Altyapı Bakanlığı, sera gazı emisyonlarının azaltımı ve iklim değişikliğine uyum bağlamında işlevleri yerine getirmesi gerekir. Ancak Bakanlığın iklim siyasetindeki çalışmaları, daha çok ulaşım sektöründen kaynaklanan emisyonların azaltılmasıyla ilgilidir. Yani Bakanlığın iklim değişikliği konusunda somut eylemlerde bulunduğu gözlenmemektedir.

Sanayi ve Teknoloji Bakanlığı, uluslararası müzakerelerle belirlenen sera gazı emisyonlarının azaltılmasının ekonomiye yönelik maliyetlerinin hesaplanarak Türkiye'nin ekonomik kalkınmasını engelleyebilecek etkilere karşı "savunmacı" bir tutum benimser (Şahin, 2014: 105). Sanayi ve Teknoloji Bakanlığı'nı, iklim siyasetinin belirlenmesi sürecinde çelişkiyi barındıran *faillerden* biri olarak belirtmek mümkündür. Çünkü ekonomik kalkınmaya öncelik verilen bir ekonomik sistemde, sanayileşmenin geliştirilmesine yönelik politikaların yapılması kaçınılmazdır.

İklim değişikliği konusunda araştırmalar yürüten ve projeler yapan Türkiye Bilimsel ve Teknolojik Araştırma Kurulu (TÜBİTAK) Sanayi ve Teknoloji

Bakanlığı'na bağlıdır. Sanayi ve Teknoloji Bakanlığı tarafından desteklenen "İklim Değişikliği Kapsamında Sanayide Teknoloji İhtiyaç Değerlendirmesi ve Sera Gazı Azaltım Potansiyelinin Belirlenmesi" projesi ise TÜBİTAK Marmara Araştırma Merkezi (TÜBİTAK MAM) ile 2012–2014 yılları arasında yürütülmüştür.

İklim Değişikliği Kapsamında Sanayide Teknoloji İhtiyaç Değerlendirmesi ve Sera Gazı Azaltım Potansiyelinin Belirlenmesi Projesi, sanayinin yol açtığı sera gazı emisyonlarının ulusal ve uluslararası iklim değişikliği faaliyetlerine bağlı olarak nasıl azaltılabileceği konusunda yöntem geliştirmeyi amaçlamaktadır (TÜBİTAK Marmara Araştırma Merkezi, 2014). Sanayi ve Teknoloji Bakanlığı, sanayinin geliştirilmesine yönelik politika anlayışı geliştirirken aynı zamanda da sera gazı emisyonlarının artmasına katkı sağladığı görülmektedir. Diğer tarafta ise iklim değişikliğini önlemeye yönelik teknolojilerin geliştirilmesine etki etmesi, Sanayi ve Teknoloji Bakanlığı'nın iklim siyasetinde ki çelişkili konumunu göstermektedir.

İklim değişikliğine yönelik özel bir çalışma ya da proje yürütmemekle birlikte politikaların tümünün maliyetle ilişkili olması Hazine ve Maliye Bakanlığı'nı iklim siyasetindeki önemli aktörlerden biri yapmaktadır (Şahin, 2014: 115). Hazine ve Maliye Bakanlığı'nın iklim siyasetindeki *fail* konumu, iklim değişikliğini önlemeye yönelik politikaların belirlenmesinden çok iklim politikalarının maliyetle ve ticaretle olan ilişkisinden kaynaklanır. Çünkü iklim siyaseti sürecinde belirlenen sera gazı emisyonlarının azaltılması, teknolojik düzenlemekler ve karbon piyasaları gibi faktörlerin hepsi maliyetle ve ekonomik kalkınmayla ilgilidir. Yani Hazine ve Maliye Bakanlığı, iklim değişikliğini önlemeye yönelik politikaların belirlenmesi sürecinde doğrudan yer almaktan ziyade ortaya çıkacak maliyetlerin hesaplanması ve ekonomik kalkınmanın engellenmeyeceği politikaların uygulanması işlevini yerine getirir.

İçişleri Bakanlığı, Milli Eğitim Bakanlığı ve Sağlık Bakanlığı, İDHYKK üyesi olmakla birlikte iklim siyasetinin belirlenmesi sürecindeki aktörlükleri ilgili oldukları alanlarla sınırlıdır. Yani bu üç bakanlık, iklim siyaseti bağlamında belirlenen eylemlerin kendi sorumluluk alanlarına giren kısmının koordinasyonuyla ilgilidir (Şahin, 2014: 117). Bu anlamda İçişleri Bakanlığı, Milli Eğitim Bakanlığı ve Sağlık Bakanlığı, iklim siyaseti sürecinde *fail* konumunda olmaları iklim siyasetinin belirlenmesine doğrudan etkide bulunmalarından kaynaklanmaz. Bu üç bakanlığın Türkiye'nin iklim siyasetinin

belirlenmesi sürecindeki *failliği*, iklim değişikliği siyasetinin kendi çalışma alanlarını ilgilendiren kısımlarını uygulamalarından kaynaklanır.

Türkiye'nin iklim siyasetinin belirlenme sürecinde etki ve uygulama düzeyleri yüksek olması bakımından bakanlıklar *failler* olarak incelenmiştir. Bunun yanında Türkiye Büyük Millet Meclisi (TBMM), iklim politikaların belirlenmesinde ulusal düzeydeki kanunların onaylanması ve uluslararası alanda alınan kararların kabul edilmesi sürecinde *fail* olarak ön plana çıkar. Özellikle BM tarafından belirlenen iklim değişikliğine yönelik yaptırım kararlarının kabul edilmesi, TBMM'de gerçekleşen süreçle mümkün olur.

TBMM'nin, iklim siyaseti sürecinde kararların kabul edilmesinde etki gücünün olması diğer taraftan da iklim değişikliğinin önlenmesi kapsamında alınan kararların onaylanmaması gücünü de verir. Bu durum, TBMM'nin özellikle sera gazı azaltım yükümlülüğü gerektiren anlaşmaların onay sürecini uzatarak uygulamaya konulmasını geciktirmesini de beraberinde getirir. Devlet, kendi egemenlik alanı içerisinde iklim siyasetinin merkezi aktörü olduğu gibi uluslararası alanda yürütülen iklim siyasetine taraf olmasından dolayı da *fail* konumundadır. Ancak bu noktada uluslararası alanda devletin *fail* olmasının yanında uluslararası kuruluşlarında aktör konumunda olduğunu belirtmek gerekir.

Failler, hem kendi etkinliklerini sürekli olarak yapmayı ister ve başkalarının da aynısını yapmasını beklerler hem de içinde bulundukları alanın toplumsal ve fiziksel yanlarını rutin olarak gözlemlerler. *Faillerin* sahip olduğu bu özellikle eylemlerin rutin olarak yapılması durumu anlatılır (Giddens, 2020: 39). Yapılaşma teorisinde *faillerin* eylemlerinin rutinleşmesi durumunu, Türkiye'nin iklim siyasetinin belirlenme sürecinde uluslararası kuruluşlarla olan ilişkisinde de görmek mümkündür.

Türkiye, AB'ye uyum sürecinde İDKK'yi kurmuştur. Böylece iklim değişikliği konusundaki görev paylaşımı ve yönlendirilmesi, ilgili bakanlıkların çalışma alanlarına dahil edilmiştir (Köse, 2018: 62). Türkiye'nin AB'ye uyum süreci için gerekli olan ve iklim siyasetine yön verecek adımlar atması, AB'nin Türkiye'nin iklim siyasetindeki önemli failliğini belirtir. Bunun yanında Bölgesel Çevre Merkezi (REC), Türkiye'nin de iklim değişikliği siyasetindeki finans kaynağıdır. Böylece iklim değişikliğine yönelik projeler ve çalışmaların yapılmasında, AB'ye uyum sürecinin etkilerini görmeyi sağlar.

AB Komisyonunun 2020 Türkiye Raporu'na göre Türkiye rapor döneminde iklim değişikliği alanında ilerleme kaydedememiştir. Yine Rapor'a göre Türkiye'nin iklim değişikliği siyaseti, kısmi ve kısa vadeli bir yaklaşıma sahiptir. Ayrıca Türkiye, iklim konusu ile diğer sektör politikalarını uyumlu hale getirilmesi konusunda sınırlı bir düzeydedir (Avrupa Komisyonu, 2020: 107) Türkiye, iklim değişikliğine yönelik uluslararası alandaki sürece, ekonomik kalkınmayı etkileyen yükümlülüklerinden kaçınma ve iklim değişikliğini önlemeye yönelik teknolojik ve ekonomik yardımlardan faydalanma beklentisi çerçevesinde yaklaşmaktadır.

Türkiye'nin iklim değişikliğine yönelik bir önceki döneme göre ilerleme kaydedememesinin yanında "2030 İklim ve Enerji Politikaları Çerçevesi" konusunda da uyumlu bir ulusal stratejinin varlığından da henüz söz edilmemektedir (Avrupa Komisyonu, 2020: 107). AB'nin son ilerleme raporunda Türkiye'nin iklim değişikliğine yönelik stratejilerinin eleştirilmesi, Türkiye'nin iklim değişikliğine karşı daha çok kısa vadeli bir siyaset belirlediğini göstermektedir. Ancak uluslararası kuruluşların *fail* olmasını sağlayan özellikleri de bu noktada açığa çıkar. Çünkü uluslararası kuruluşlar iklim siyaseti sürecinde, etkinliklerini sürekli olarak yapmayı istemelerinin yanı sıra toplumsal ve fiziksel koşulların da rutinini sağlamayı amaçlarlar.

BM Kalkınma Programı (UNDP), WHO, UNICEF, Bretton Woods örgütleri olan WB ve IMF'nin de içinde bulunduğu 15 BM Kuruluşu, iklim değişikliği konusunda Türkiye'nin de içinde bulunduğu uluslararası iklim rejimini düzenleyen aktör konumundaki kuruluşlardır (Şahin, 2014: 126). Türkiye'nin iklim siyasetinin belirlenmesi sürecinde uluslararası iklim rejimine dahil olması, BM kuruluşlarının ve Bretton Woods örgütlerinin Türkiye'nin iklim politikalarının belirlenmesinde etkide bulunan önemli *failler* olmasını sağlar.

WB ve IMF gibi kuruluşlar iklim değişikliği sürecinde ülkelere kredi ve fon destekleri yaparak aslında uluslararası iklim siyasetinin de *faili* olmalarından dolayı rutinin devam etmesini sağlama işlevini yerine getirir. Yani Dünya Bankası, IMF ve Dünya Ticaret Örgütü uluslararası alandaki *faillik* işlevi ile sürdürülebilir kalkınmanın sağlanmasına katkı sunarlar. Böylece büyük projeler için sağlanan fon ve kredi destekleri, kalkınmanın öncelikli olduğu sistemin yeniden üretilmesini gerçekleştirirler. Duru'nun (2009: 91) da ifade ettiği üzere Türkiye ve GEF ilişkilerinde Türkiye, GEF

desteklerinden tam anlamıyla yararlanmamaktadır. Bu durumun nedeni olarak, GEF'in işleyiş mantığının etkisi kadar Türkiye'nin bürokratik kadrolarının, yerel yönetimlerin ve güçlü gönüllü örgütlerin varlığının sağlanmaması gösterilebilir.

Türkiye'de çevre sorunları konusunda var olan sivil toplum örgütleri, çevre sorunlarının kamuoyunun gündemine girmesinde önemli bir etkiye sahiptir. Ancak sivil toplum örgütlerinin iklim siyasetinde *fail* olarak etkide bulunabilmeleri *güç* sahibi olmalarını gerektirir. Bu anlamda Türkiye'de sivil toplum örgütleri arasında koordinasyonu sağlamak amacıyla kurulmuş İklim Ağı gibi birlikler, iklim siyasetine yönelik ortak söylemin oluşturulması ve lobicilik faaliyetlerinin katkısıyla etki düzeyini arttırabilir.

Türkiye'de bulunan çevreci STK'ların hepsi homojen özelliklere sahip değildir. Çevreci STK'ları profesyonel ve toplumsal olacak şekilde ayırmak mümkündür. TEMA, WWF-Türkiye, Greenpeace- Akdeniz vb. gibi profesyonel STK'lar, devlet ve sermaye sınıfının birlikte yürüttüğü projelere ortak olma eğilimindedir. Bunun yanında Bergama Çevre Platformu, HES karşıtı hareketler, Gezi eylemleri vd. yerelde başlayan ve gönüllü örgütlenmelerin oluşturduğu toplumsal hareketlerdir (Gönenç, 2019: 34–35; Eryılmaz, 2017: 527). Buradan Türkiye'deki çevreye yönelik bütün STK'ların iklim siyaseti konusunda *fail* olarak aynı amaç ve etki içerisinde olmadığını görmek mümkündür. Bu durum, iklim siyasetinde siyasal aktörlerin yanında doğrudan yurttaş katılımını ortaya koymaktadır.

İklim Ağı, 2012 yılında iklim değişikliği konusundaki düşüncelerin ve çözüm önerilerinin ortak söylem ve çalışmalar çerçevesinde yürütülmesi amacıyla kurulmuştur. Genel olarak sera gazı emisyonlarının azaltılmasına yönelik çalışmalar yapan İklim Ağı, yenilenebilir enerji kaynaklarına yatırımların yapılmasıyla iklim değişikliğinin önlenemez boyuta gelmesini engellemeyi amaçlar ("İklim Ağı", Tarihsiz; Şahin, 2014: 141). WWF–Türkiye, TEMA, Buğday Ekolojik Yaşamı Destekleme Derneği, Doğa Koruma Merkezi, Greenpeace Akdeniz, Doğa Derneği, Yeşilist, 350 Ankara, Yeşil Düşünce Derneği, Eurosolar Türkiye, Kadıköyü Bilim Kültür Ve Sanat Dostları Derneği gibi kuruluşlar, İklim Ağı'nın kurulmasında katkısı olan sivil toplum kuruluşlarıdır.

Türkiye'de iklim değişikliği alanında çalışma yapan sivil toplum kuruluşlarını biraraya getirmek amacıyla kurulan İklim Ağı, iklim değişikliğini önlemeye yönelik hareket eden STK'lar arasında koordinasyon sağlayarak etki düzeyinin arttırılmasını sağlar (Şahin, 2014: 140). İklim Ağı, özellikle sera gazı emisyonlarının azaltılması ve iklim değişikliğine neden olan etkilere karşı sivil toplum örgütlerinin ortak söyleminin biraraya getirilmesi ve lobicilik faaliyetleri yürütmesi bakımından Türkiye'nin iklim siyasetinde etkin *fail* konumundadır.

İklim değişikliğine neden olan etkilerin değiştirilmesine yönelik çalışmalarda bulunan Küresel Eylem Grubu, fosil yakıt kullanımı, HES, kentsel dönüşüm ve termik santrallerin yapılmasını engellemeye yönelik etkinliklerde bulunan bir eylem birliğidir ("Küresel Eylem Neden …", Tarihsiz). Küresel Eylem Birliği, iklim değişikliğini önlemeye yönelik eylemler, lobi faaliyetleri ve kampanyalar düzenleyerek iklim politikalarına ve Türkiye'nin iklim siyasetinin belirlenmesi sürecine etkide bulunur. Bundan dolayı Küresel Eylem Birliği, Türkiye'nin iklim siyasetine etkide bulunması bakımından *fail* olarak kabul edilir.

Paris İklim Anlaşması'nın hedeflerine ulaşması için gerekli taahhütlerin uygulanmasına davet etmek amacıyla düzenlenen Küresel İklim Eylemi Zirvesi öncesinde yerel tepki niteliği taşıyan "İklim İçin Ses Ver" hareketi de Türkiye'nin iklim değişikliği konusunda etkinlikte bulunması gerektiği yönünde amaç taşımaktadır (Bagatır, 2018). Türkiye'nin iklim siyasetinin belirlenme sürecinde yerel düzeyde de tepkilerin olması küresel bir sorun olan iklim değişikliğine karşı çok ve çeşitli *failli* bir katılımın olduğunu ifade etmek mümkündür.

Türk Mühendisler ve Mimarlar Odaları Birliği'ne bağlı olan meslek odaları da aktör işlevine sahiptir. Bu meslek odaları arasında Çevre Mühendisleri Odası, Meteoroloji Mühendisleri Odası, Mimarlar Odası, Orman Mühendisleri Odası, iklim değişikliğinin etkilerine yönelik projeler, danışmanlık işlemleri ve uluslararası anlaşmalar konusundaki tutumlarını belirtmektedir (Şahin, 2014: 120–123). Meslek odalarına da Türkiye'nin iklim siyasetindeki *failler* olarak yer vermek gerekir.

Mimarlar Odası, iklim değişikliğine neden olan etkenlerin düzenlenmesi ve kentleşme politikalarının değiştirilmesi üzerinde durmaktadır. Mimarlar Odası iklim değişikliğine yönelik uluslararası alanda kabul edilen anlaşmalar ile iklim değişikliğini

önlemeye yönelik yasal düzenlemelerin kaldırılması konusuna da dikkat çekmektedir. ("Mimarlar Odası: İklim …", 2017). Meslek odalarının iklim değişikliğine yönelik bilgilendirici ve eleştirel tutumu, iklim siyasetinin belirlenmesine katkı veren etkilerde bulunmalarını sağlamaktadır.

Meslek odaları aktör olarak iklim siyasetine daha çok basın açıklamaları yoluyla etkide bulunur. Bunun bir örneğini de Çevre Mühendisleri Odası'nın Türkiye'nin Kyoto Protokolü'nü imzalamasının gerekmediğini çünkü Kyoto Protokolü'nün hedeflerinin var olan iklim değişikliğini durdurma konusunda yetersiz olduğu ifade edilmektedir. Ayrıca sera gazı emisyonlarının başında gelen termik santrallerin ÇED raporlarının farklı içeriklerde olmasına da ilgili basın açıklamalarında dikkat çekilmektedir ("İklimler Çoktan Değişti! …", 2008; "İklim Değişikliği ve Termik …", 2016; Şahin, 2014: 121). İklim değişikliğine yönelik uluslararası alanda önemli işleve sahip olan anlaşmaların meslek odalarının şüpheci ve sorgulayıcı yaklaşımları, iklim değişikliği siyasetine *fail* olarak etkide bulunmalarını sağlamaktadır. Aynı zamanda termik santral projelerinin ÇED raporlarının arasındaki farklara dikkat edilmesini sağlayan meslek odaları, iklim siyasetinde etkili olan mevcut durumun ortaya koyulması ve bilgilendirme yapılmasının da yolunu açmaktadır.

İDHYKK üyesi olan 10 bakanlığın yanında TOBB, TÜSİAD ve MÜSİAD da iklim siyasetinin belirlenmesi sürecinde bakanlıkların yanında yer alır. TOBB, özel sektör meslek birliği olmasının yanında kamu kuruluşu özelliğine sahip olması nedeniyle iklim siyasetinin belirlenesindeki *fail* konumu bu başlık altında incelenmiştir. Bunun yanında belirtmek gerekir ki İDHYKK üyesi olan ancak özel sektör dernekleri içerisinde bulundukları için TÜSİAD ve MÜSİAD, sermaye sınıfı aktörleri başlığı altında incelenmiştir. Bu ayrım, TÜSİAD ve MÜSİAD'ın iklim siyasetinin belirlenme sürecinde sermaye sınıfının çıkarlarının öncelikli olduğu bir konumda bulunmalarından kaynaklanır.

TÜSİAD tarafından hazırlanan "Ekonomi Politikaları Perspektifinden İklim Değişikliğiyle Mücadele" isimli rapor, Türkiye'nin iklim siyasetinin uluslararası rekabeti engellemeyen ve yenilenebilir enerji kaynaklarının düzenlenmesi gerektiği yönünde bir içeriğe sahiptir (TÜSİAD, 2020). Bunun yanında, ekonomik dönüşümün

iklim değişikliğinin temelde olduğu bir anlayışı yansıtması amacıyla TÜSİAD tarafından 2017 yılında TÜSİAD Tutum Belgesi hazırlanmıştır.

TÜSİAD'ın iklim değişikliğiyle mücadeleye yönelik tutumu, Paris Anlaşması'nın benimsendiği ve iklim değişikliğinin merkeze alındığı bir ekonomik dönüşüm doğrultusundadır. Bunun yanında TÜSİAD, düşük karbonlu kalkınma için ise sürdürülebilir kalkınma siyasetine odaklanmaktadır ("İklim Değişikliğiyle Mücadele Alanında TÜSİAD Tutum Belgesi", 2017). TÜSİAD, Çevre ve İklim Değişikliği Çalışma Grubu sayesinde İDHYKK'nın çalışmalarına aktif olarak katılım sağlar. Ancak TÜSİAD, iklim siyaseti sürecine ekonomik göstergeler üzerinden yaklaşan ve iklim değişikliğinin önlenmesi için gerekli çözümleri piyasa mekanizmaları içerisinde arayan bir anlayışa sahiptir. TÜSİAD, bulunduğu konum itibariyle iklim değişikliğinin ekonomik büyümeyi etkileme yönüne odaklanır. Böylece TÜSİAD'ın iklim değişikliğine yönelik araştırmaları ve çalışmaları da ekonomik büyüme ve fırsatlar açısından şekillenir.

TOBB, kamu kurumu ve İDHYKK üyesi olarak Türkiye'nin iklim siyasetinin *failidir*. Bunun yanında TOBB'un iklim değişikliğine yönelik tutumu devletin tutumuyla uyum gösteren bir konumda yer alır. Yani iklim değişikliği sürecine etkisi daha çok savunmacı bir düzeyde belirlenir (Şahin, 2014: 120). Bu anlamda TOBB'un iklim siyaseti bağlamındaki etkileri, belirleyici olmaktan ziyade daha çok sürecin takip edilmesi şeklinde belirlenir. Türkiye'nin iklim siyasetinin belirlenmesinde ve koordinasyonun sağlanması amacıyla oluşturulan resmi bir kurulda devletin yanında sermaye sınıfını temsil eden derneklerin iklim politikaların belirlenmesi sürecine dahil edilmesi, *fail* olduklarının göstergesidir. Böylece sermaye sınıfı, iklim politikalarının akışını kendi çıkarlarına göre değiştirme *gücünü* elinde tutarak etkide bulunur.

Sermaye sınıfı, sermaye hareketlerini kolaylaştıran ve gerekli önlemler alan uluslararası kuruluşları desteklemenin yanında sermaye birikimini destekleyen "emek ve çevre" düzenlemelerini de ulusal alana yönlendirmeyi amaçlar (Çoban, 2018: 48). Bu durum sermaye sınıfının, iklim siyasetinin belirlenmesindeki *faillik* biçimini de oluşturur. Yani sermaye sınıfı, çevre düzenlemelerine yönelik ekonomik dezavantajlardan kaçınmanın yolunu gözetirken diğer *failler* olan devlet ve uluslararası

kuruluşların da bu amacı gözetmesini bekler. Ve bu beklenti, sermaye sınıfının devlet ve uluslararası kuruluşları yönlendirme *gücüne* sahip olmasından kaynaklanır.

İklim siyasetinin belirlenmesi sürecinde sermaye sınıfının *failliği,* çevresel anlamda önemli sonuçlar üretmek ve ortaya çıkan sorunların negatif dışsallığının paylaştırılmasını sağlayan ortamın oluşturulmasıdır. Bu anlamda, sermaye sınıfının sahip olduğu ekonomik güç devletinde ekonomik kalkınmayı önceleyen tutumunu pekiştirir. Yani sermaye sınıfı, iklim değişikliğine neden olan etkilerde bulunduğu gibi iklim politikalarında ortaya çıkan ekonomik yükümlülüklerden uzaklaşma eğilimindedir.

Yapılaşma teorisine göre *failin* belirli bir eylemde bulunabilmesi o eylem için gerekli olan araçları kullanmasına bağlıdır. Ancak araçları oluşturacak olan kaynakların harekete geçirilmesi ise *failin güce* sahip olmasına bağlıdır (Giddens, 2019: 137). Buradan Türkiye'nin iklim siyasetinin belirlenmesi sürecinde sermaye sınıfının *faillerden* biri olarak politika araçlarını oluşturacak olan kaynakları harekete geçirebilme *gücüne* sahip olduğu anlaşılır.

Bilim insanlarının Türkiye'nin iklim siyasetinin belirlenme sürecindeki işlevini, yapılaşma teorisindeki *fail* kavramıyla açıklamak mümkündür. İklim değişikliği doğal veya insan kaynaklı olsa da bu durumun bilgisi bilimsel çalışmalar sonucunda ortaya çıkmaktadır. Yani iklim değişikliği sorununun çıkış noktası ve iklim değişikliğine karşı alınması gereken önlemlerin kapsamı, bilim insanlarının çalışmalarına dayanır.

Türkiye'nin iklim siyasetinin belirlenme sürecinde, YÖK ve TÜBİTAK gibi kurumların iklim değişikliği konusunda yapılan çalışmaların idari ve mali boyutlarının karşılanmasına destek olması iklim politikalarının geliştirilmesi için gereklidir (Özer, 2017: 847). İklim değişikliğinin etkilerini azaltmaya yönelik, sera gazı emisyonlarının azaltılması ve üretimde temiz enerjinin geliştirilmesi gibi proje çalışmaları bilim insanları tarafından oluşturulan ve iklim politikalarında kullanılan etkiler arasında sayılır. Her ne kadar iklim politikaları ekonomik, siyasal ve toplumsal etkilerin şekillendirdiği ve çatışan çıkarlara göre belirlendiği bir içeriğe sahip olsa da bilimsel çalışmaların nesnel veriler sunma işlevi vardır. Ancak bu durum, bilimsel etik kurallar çerçevesinde geçerlidir. Çünkü üzerinde oynanan bilimsel verilerinde, iklim politikalarını ve iklim değişikliğine yönelik toplumsal yaklaşımı yönlendirme *gücü*

bulunur. Bu açıdan bakıldığında da bilim insanları, Türkiye'nin iklim siyasetinin belirlenmesine etki etme *gücüne* sahip olmalarına dayanarak *fail* konumundadırlar.

Türkiye'de iklim biliminin gelişmesi erken dönemleri bulurken, iklim değişikliği alanında yapılan bilimsel çalışmalar daha azdır. Ayrıca iklim değişikliği konusunun sosyal bilimlerin içeriğinde az sayıda yer bulmasının en önemli nedeni olarak, iklim değişikliği olgusunun Türkiye gündemine geç girmiş olması gösterilir (Şahin, 2014: 84–86). İklim değişikliği konusunda yapılan çalışmalarda iklim değişikliğinin fiziksel ve insan etkilerinin açıklanmasında toplumsal, ekonomik ve siyasi boyutlarının öncelikli olarak incelenmesi, iklim siyasetinin anlaşılmasında bilim insanlarının daha etkili olmasını sağlayacaktır. Ancak Türkiye gibi ekonomik kalkınmanın iklim politikalarından öncelikli konumda olduğu ülkelerde bilim insanları, iklim politikalarını belirlemekten ziyade bilgi üretme ve bilgilendirme işlevini yerine getirmeyi sağlarlar.

Türkiye'de iklim değişikliği konusunda kurulan Boğaziçi Üniversitesi İklim Değişikliği ve Politikaları Uygulama ve Araştırma Merkezi'nde, iklim değişikliğinin etkilerinin araştırılması ve iklim politikalarına yönelik projelerin yapılmasına yönelik araştırma ve faaliyetler yürütülür. Böylece üniversitelerde iklim değişikliği konusunda kurulmaya başlanan araştırma merkezleri, bilim insanlarının iklim siyasetindeki *failliklerinin* etki düzeyini arttırmaya yönelik bir işlevi de yerine getirir.

Bilim ve siyaset ilişkisine bakıldığında siyasal iktidarların bilimin özerkliğini sınırlayan bir işleve sahip olduğu görülür. Ayrıca bilim insanları, içinde bulundukları toplumsal yapı ve ilişkiler sisteminden bağımsız değillerdir (Şengül, 2014: 80–83). Bu nedenle siyasetin bilimle olan ilişkisi, iklim siyasetinde *fail* olan bilim insanlarının işlevlerini sınırlar. Yani iklim siyasetini oluşturan toplumsal yapı ve ilişkiler, egemen bilim kültürünü oluşturduğu gibi bilim insanlarının iklim değişikliği konusundaki etki alanını da belirleyen bir özelliğe sahiptir.

4.3.2. Türkiye'nin İklim Siyasetinde *Güç*

Marx, *praxis* kavramıyla insanlar ile doğanın karşılıklı bir inşa sürecinde olduğunu ifade eder. Bunun yanında Giddens, *faillerin* eylemleriyle toplumsal dünyayı inşa etmelerinin yanında eylemlerin bilgi sahibi *failler* tarafından da sınırlandırıldığını belirtir (Giddens, 2000: 58; Tatlıcan, 2005: 93). Her iki düşüncenin ortak noktası ise eylemde bulunmak için *gücün* gerekli olmasıdır. Yapılaşma teorisinde *gücün* varlığı

failin var olması için gerekli olan temel unsurdur. Bu anlamda, *failler* ya da *kolektiviteler* arasında üretilen ya da yeniden-üretilen düzenli pratikler olan ilişkilerin oluşması da *gücün* varlığından bağımsız değildir.

Fail, istediği eylemleri gerçekleştirebilme amacının yanında başka türlü davranması gereken durumlarda da *gücün* varlığına ihtiyaç duyar (Giddens, 2020: 49). Böylece *fail,* eylemleriyle düzenli pratikleri yeniden-üretirken diğer taraftan da düzenli pratikleri dönüştürme konusunda da *gücün* varlığı sayesinde etkide bulunabilir. Ayrıca yapılaştırıcı özellikler sağlayan *kurallar* ve *kaynakların* mevcut konumu da *gücün* kullanımına bağlı olarak üretilir ve yeniden-üretilir. Yani zaman ve mekâna yayılarak düzenli bir duruma ulaşan toplumsal pratiklerin sürekliliği veya dönüşümü *gücün* varlığına bağlı olarak belirlenir.

Türkiye'nin iklim siyasetinin belirlenmesinde etkili olan *failler*, eylemde bulunabilmek için siyasi, ekonomik ve toplumsal anlamda *kaynaklara* ihtiyaç duyar. Bu noktada belirtmek gerekir ki *failler,* iklim siyaseti kapsamında belirlenen politikaların düzenli pratikler şeklini almasını ve iklim politikalarını kendi çıkarlarına göre dönüştürmesini *gücün* varlığı sayesinde gerçekleştirirler. Ancak böyle bir durum, yapılaşma teorisinde *yapının* veya *failin* ön plana çıktığı bir konumu ifade etmez.

Yerel ya da uluslararası iklim politikalarının belirlenme sürecinde devlet çok sayıda *gücü* elinde bulundurması bakımından etkili bir *fail* olarak ön plana çıkar. Devletin iklim siyasetinin belirlenme sürecindeki gücünün en önemli göstergesi olarak, uluslararası anlaşmaları imzalama ya da uygulamaya koyma konusunun devletlerin sorumluluğunda olmasıyla ifade edilir (Giddens, 2013: 15). Bu anlamda Türkiye'nin de BMİDÇS ve Kyoto Protokolü'nü imzalama sürecinde iklim siyasetinin belirlenmesinde etkili olan yerel veya uluslararası politikalarda *fail* olarak devletin *gücü* elinde bulundurması, *kurallar* ve *kaynakların* üretimi ve yeniden-üretiminde de devletin rolünü ortaya çıkarır.

İklim siyasetinin belirlenme sürecinde de olduğu gibi bütün *failler* aynı *güce* sahip değildir. Ve *faillerin* sahip olduğu *güçler* de sosyal ve siyasal ilişkiler içerisinde kolektif olarak üretilir. Yani iklim siyasetinin belirlenme sürecinde devleti merkezi *fail* olarak kabul ettiğimiz durumda, ilgili idarecinin, siyasetçinin ve benzerlerinin elinde bulundurduğu *güç* kendisinden kaynaklanmaz. Siyasal ilişkiler ağının içerisinde

eylemde bulunan *faillerin* birlikte ürettikleri ve zaman-mekâna yayılan bir ilişki biçiminden kaynaklanır. Böylece Türkiye'nin iklim siyasetinde de devlet, sermaye sınıfı, sivil toplum örgütleri, bilim insanları, vb. arasında da *güç* farklılığı vardır.

İDKYKK, Türkiye'nin iklim siyasetinin belirlenmesi ve iklim değişikliğinin önlenmesi için gerekli olan sürecin koordine edilmesi sorumluluğuna sahip ulusal bir kuruldur. ("İklim Değişikliği ve Hava Yönetimi Koordinasyon Kurulu Çalışma Usul ve Esasları Hakkında Yönerge", S. 2014/1). Türkiye'nin iklim siyasetinin belirlenmesinde etkisi bakımından *faillerin* İDHYKK üyesi olmaları *güç* unsurunun varlığı sayesinde istenilen hedeflere ulaşma kapasitesini arttırır. Bunun yanında ilgili bakanlıklar, iklim değişikliğini önlemeye yönelik politikaların uygulanmasına öncülük ettikleri kadar kendi çalışma alanlarının beklentilerini de öncelikli konuma getirmiştir. Yani iklim politikalarının zaman ve mekânda düzenlilik kazanmasının yanında çıkarların yönlendirdiği bir değişim de mevcuttur.

Fail olarak devletin, iklim değişikliği ve enerji risklerinin yönetilmesinin yanında siyasal ile ekonomik olanı birbirine yaklaştırma işlevini de yerine getirmesi gerekir (Giddens, 2020: 138). Türkiye'nin iklim siyasetinin belirlenme sürecinde devletin ve devlet dışı *faillerin* eylemlerinin istenilen sonuçlara ulaşabilmesi, *güce* sahip olan başka *faillerin* eylemleriyle ilişkiseldir. Böylece Türkiye'nin iklim siyasetinin belirlenme sürecinin çok aktörlü olması, yapılaşma teorisinde *failin* sınırsız ve daima geçerli bir *güce* sahip olmamasına ve *kaynakların* etkisine bağlıdır. Yani Türkiye'nin iklim siyaseti *sistemi, faillerin güce* sahip olmaları anlamında etkilere açık bir konumda bulunur. Bu durum, *sistemin* yeniden-üretilmesinin yanında *sistemin* dönüşme özelliğinin bulunduğunun da anlaşılmasını sağlar.

BM, sera gazı emisyonlarının azaltılmasına yönelik çalışmaları küresel alanda teşvik eden bir örgüttür. BM tarafından gerçekleştirilen Stockholm Konferansı ise Türkiye'nin ulusal çevre mevzuatının ve kurumsal yapısının oluşma sürecini başlatmıştır. Ayrıca Bretton Woods örgütleri olan WB ve IMF ile 15 BM kuruluşu Türkiye'nin de dahil olduğu uluslararası iklim rejimini etkiler (Giddens, 2013: 14; Alada vd., 1993: 94; Şahin, 2014: 126). Türkiye'nin iklim siyasetinin oluşma sürecinde BM'de olduğu gibi uluslararası *failler, güç* unsurunun varlığı sayesinde etkide bulunur.

Ayrıca iklim siyasetine yönelik uluslararası *faillerin,* uluslararası işbirliğinin sağlanması adına işlevde bulunması *gücün* varlığını gösterir.

Yapılaşma teorisinde bireyler, bilgilenme ve başka türlü davranmayı seçebilme özelliğine sahiptir. Bunun yanında yapılaşma teorisinde *fail* olma özelliği, bireylerin yanında kolektivitelere de verilmektedir (Yıldırım, 1997: 31–32; Giddens, 2020: 265–266). İklim siyasetinin belirlenme sürecinde de bireysel *failler* olarak bilim insanlarının da etki gücüne sahip olduğu belirtilmiştir. Öyle ki iklim değişikliğinin insan kaynaklı olduğunun ortaya koyulması bilim insanlarının çalışmalarına dayanır.

Bilim insanları, iklim değişikliği konusunda yaptıkları araştırmalar, konferanslar vb. çalışmalar sayesinde iklim siyasetini oluşturan diğer aktörler ile etkileşim kurulmasını sağlamaktadır (Şahin, 2014: 67). Bilim insanlarının Türkiye'nin iklim siyasetinde *fail* olmaları bağlamında belirtmek gerekir ki bilim insanları, iklim siyasetini oluşturan politika belgelerini imzalama ya da uygulama *gücüne* sahip olmamakla birlikte iklim değişikliği süreci hakkında akademik olarak araştırma yapma ve bilgilendirme *gücüne* sahiptir. Bilim insanlarının iklime ilişkin ürettiği bilgilerden ise daha çok çevreci sivil toplum örgütleri yararlanarak eyleme geçme *gücüne* sahiptir.

Çevreci sivil toplum örgütlerinin, sorunların saptanması, bilinçlendirme, bilgiyi amaç doğrultusunda eyleme dönüştürme, lobi faaliyetleri yürütme ve anlaşma taslağı hazırlama gibi etkinlik türleri bulunur. Çevreci STK'ların faaliyetlerine bakıldığında, Türkiye'nin Paris İklim Anlaşması'nı imzalanması konusunda hükümete etki etmek adına 47 STK'nın imza kampanyası başlattığı görülür (Mazlum, 2007: 96; "STK'ler Türkiye'yi …", 2021). Bu anlamda Türkiye'nin Paris İklim Anlaşması'nın imzalanması sürecinde birçok sivil toplum kuruluşunun manipülesi bulunur. *Güç, faillerin* eylemlerini kısıtlama özelliğine sahip olduğu gibi *faillerin* niyetlenilen eylemlerini üretme kapasitesini de içinde barındırır. Böylece iklim siyasetinin belirlenmesinde *güç,* sivil toplum kuruluşlarına belirli eylemleri yapma imkânı sunarken bazı eylemleri de kısıtlar.

4.3.3. Türkiye'nin İklim Siyasetinde *Yapı (Kurallar ve Kaynaklar)*

Yapı (Kurallar ve Kaynaklar), benzer pratiklerin farklı zaman ve mekâna yayılmasını ve bağlanmasını sağlayan yani pratiklere sistemli bir biçim kazandıran "yapılaştırıcı özellikler" olma işlevine sahiptir (Giddens, 2020: 52). Yapılaşma teorisinde yapının anlamı, yapısalcı ve işlevselci yaklaşımlarda olduğu gibi öznenin etkisiz olduğu ya da hermeneutik yaklaşımın geri plana attığı bir işleve sahip değildir. Bu doğrultuda yapılaşma teorisindeki *yapı, kurallar* ve *kaynaklar* şeklinde tanımlanır.

İklim değişikliğine yönelik anlaşmalar, politika belgeleri ve müzakere süreçleri *faillerin,* dönüştürücü ilişkilere dahil olmasını sağlayan *kurallar* ve *kaynaklardır*. Ayrıca merkez ülkelerin ve uluslararası kuruluşların aktörü olduğu ve iklim anlaşmalarının da içinde gerçekleştiği neoliberal tek piyasa rejimi de *yapı* işlevini yerine getirir. Bu açıdan bakıldığında *faillerin,* iklim siyasetini üretmesi ve yeniden-üretmesinde *yapının* varlığından bağımsız olmadığı görülür. İklim siyasetindeki *yapılar, faillere* dışsal olmadıkları gibi yalnızca *faillerin* yönlendirmelerine de bağımlı değillerdir.

İklim siyasetinin belirlenme sürecinde mevcut düzenin hem yeniden-üretilmesi hem de üretilmesi *yapı* ile *failin* dönüşümsel ilişkide olmasından kaynaklanır. Türkiye'nin iklim siyasetini şekillendiren, anlaşmalar, sözleşmeler ve müzakereler de yapılaşma teorisindeki *yapıyı* yani *kurallar* ve *kaynakları* oluşturur. Böylece *kurallar* ve *kaynakların* düzenlediği ve eylemlerle oluşturulan ilişkiler, iklim siyasetini yani *sistemi* oluşturur. Yapıyı her şeyin üzerinde tutan yapısalcı ve işlevselci yaklaşımların aksine yapılaşma teorisinin *yapıyı, failin* etkilerinden bağımsız tutmaması iklim siyasetinin belirlenme sürecindeki kurumsalcı yaklaşımın aşılmasına da katkı sağlar.

Ülkelerin çevreye yönelik kurumsal yapısının oluşmasını başlatan 1972 Stockholm Konferansı, Türkiye'nin de çevreye yönelik kurumsal ve hukuki yapısının oluşmasını başlatmıştır. Ancak mevcut kurumsal yapılara rağmen Türkiye'nin iklim siyasetinin seyri, kurumsal yapıların işletilme biçimine bağlı olduğundan işlevselliği tartışmalıdır (Alada vd., 1993: 94; Akbulut vd., 2013: 278). Türkiye'nin iklim siyasetindeki *kurallara* ve *kaynaklara* baktığımızda da failin dışlanmadığı, düzenleyici ve mümkün kılıcı işleviyle pratikleri üreten ve yeniden-üreten bir konumda olduğunu

görmek mümkündür. Yani *kurallar* ve *kaynaklar,* dönüştürücü ilişkilere dahil olmayı sağlarken diğer taraftan da *yapı, failin* etkilerinden bağımsız değildir.

Türkiye'nin çevre siyasetini şekillendiren temel söylem, sürdürülebilir kalkınma bağlamında ve kurumların işleyişi üzerinden oluşur. Ancak Türkiye'nin çevreye yönelik politika belgeleri ve yasal düzenlemeler konusundaki tutumu, sermaye birikimi kaygısını taşımaktadır. Aynı zamanda bu durum, çevre siyasetine yönelik resmi belgelere imza atılmasında iklim değişikliği söyleminin kullanılmasını beraberinde getirmektedir (Orhan, 2013: 19–20). Türkiye'nin iklim siyasetini belirleyen ana *faillerden* biri olarak devlet, iklim değişikliğine yönelik uluslararası müzakereleri ve anlaşmaları kullanarak iklim siyasetini *üretir*. Yani *kurallar* ve *kaynakları* kullanan *failler*, yapının dışında olmaktan ziyade *kurallar* ve *kaynakları* kullanarak iklim siyaseti *sistemini* etkileyen koşulları oluşturur.

Türkiye'de iklim siyasetine yönelik politika belgelerinin belirlenmesi ve uygulanmasında ekonomik büyüme hedefi, çevreye yönelik hedeflerin önüne geçen bir özelliktedir. Bu doğrultuda Türkiye'nin çevre politikalarındaki ilkeleri ve fikirleri, kalkınma planlarında ve hükümet programlarında daha çok söylem niteliğinde kalmaktadır (Solak ve Sürmeli, 2015: 25–26). Türkiye'nin iklim siyasetinin belirlenme sürecinde de *failin yapının* dışında olmadığını görmek mümkündür. Hatta *failler*, iklim siyasetine yönelik *kurallar* ve *kaynakları* kısıtlayıcı veya mümkün kılıcı olarak da kullanmaktadır. Böylece iklim siyasetine yönelik sözleşmelerin getirdiği *kaynaklar* ve *kurallar, faillerin* eylemlerinde kullandığı kuralları oluşturur.

Türkiye'ye BMİDÇS kapsamında gelişmiş ülke olarak sayılmasından dolayı sera gazı emisyonlarının azaltılması ve gelişmekte olan ülkelere finansal destek sağlaması yönünde yükümlülükler verilir. Ancak bu yükümlülükler, Türkiye'nin Sözleşme'yi imzalamamasının nedeni olmuştur (Alada vd., 1993: 96). Türkiye'nin iklim siyasetinin belirlenmesinde önemli etkileri bulunan BMİDÇS'ye taraf olma sürecinden itibaren Türkiye, Ek-II grubundaki ülkelere getirilen yükümlülüklere karşı özel koşullar söylemini öne sürmektedir. Türkiye'nin periferi ülke konumunu dile getirmesi, uluslararası alanda belirlenen iklim politikalarına karşı tutumunu şekillendiren bir etken olarak karşımıza çıkar. Bu doğrultuda Türkiye'nin BMİDÇS'nin getirdiği

yükümlülüklere karşı tutumu, iklim siyasetinin *yapısını* oluşturan anlaşmalar aracılığıyla farklı zaman ve mekân aralıklarına yayılmasını sağlamaktadır.

Türkiye'nin iklim değişikliği siyasetinin belirlenmesinde ulusal ve uluslararası kuralların varlığının göz ardı edilemeyeceği gibi bu kuralların uygulamaya geçilmesi de *faillerin* etkilerine bağlıdır. Bu durum, *failin* iklim siyasetini üretirken ve yeniden-üretirken faydalandığı *kurallar* ve *kaynakların* varlığından kaynaklanır. Türkiye'nin iklim siyasetinin belirlenme sürecinde de görüldüğü üzere, *yapı* ve *faillerin* birbirleriyle olan etkileşimleri sayesinde iklim siyaseti inşa edilmektedir.

4.3.4. Türkiye'nin İklim Siyasetinde *Yapının İkiliği*

Yapısalcı ve işlevselci yaklaşımların yapıyı ön plana çıkararak aktörün eylemleri hakkında bilgi sahibi olmamasından dolayı geri planda bırakıldığı bir yaklaşım söz konusudur. Bunun yanında hermeneutik yaklaşım, bilinçli eylemde bulunan bireyleri tüm unsurların önünde tutarak açıklar. Böylece eylemi kısıtlayan herhangi bir varlığın olması kabul edilmez. Ancak Giddens (2019: 14–15), *yapının ikiliği* kavramıyla birlikte *fail* ile *yapı* arasında yaratılan düalizmin aşılmasını amaçlar.

Yapılaşma teorisinde, *yapı* ile *fail* ilişkisinin sentezci bir tutumla açıklanması, Marksist yaklaşımın yapı ile öznenin bütün içerisinde birbirini oluşturduğu şeklindeki düşünceyle paralellik gösterir. Yani yapılaşma teorisinde, yapı ile aktörü ayırmak yerine *yapı* ile *failin* karşılıklı olarak birbirini yeniden-ürettiği ve dönüştürdüğü fikrinin ifade edilmesi bakımından *yapının ikiliği* kavramı bütünsel bir açıklamaya imkân sunar.

Türkiye'de çevre sorunlarına yönelik belirlemeler genellikle devlet odaklıdır. Devlet'in çevreye yönelik uluslararası anlaşmalara ekonomi çerçevesinde yaklaşması, Türkiye'nin anlaşmalardaki hedefleri gerçekleştirme yönelimini de belirlemektedir. Bu durumu, Türkiye'nin iklim değişikliğine yönelik projelerini gerçekleştirmesinde gerekli olan yaklaşık "80 milyon avro" için AB'nin ekonomik desteğinin aranmasında da görmek mümkündür (Katıtaş ve Kanlı, 2018: 74–75; "Birpınar: 'Türkiye'nin …", 2021). Bu anlamda Türkiye'nin iklim siyasetinin belirlenme sürecinde de *yapının ikiliği* ortaya çıkmaktadır. Yani Türkiye'nin iklim siyaseti, *failler* ve *yapıların ürettikleri* ve *yeniden-ürettikleri sistemin* araçları oldukları gibi aynı zamanda da sonuçlarıdır. Aynı zamanda bu durum, iklim siyasetini belirleyen sürece bakıldığında da *faillerin* ve

yapıların karşılıklı bir ilişki içerisinde birbirini yeniden-üretmesinde ve dönüştürmesinde de görülür.

Türkiye'de çevrenin korunmasına yönelik kurumsal yapılar korunaklı bir biçimde düzenlenmiş olsa da kurumların yönlendirilmesinde isteksiz davranılması bu kurumların işlevini etkilemektedir (Akbulut vd., 2013: 278). Bu anlamda iklim siyasetinin gelişmesini sağlayan kurumlar her ne kadar düzenli bir biçimde oluşturulsa da Türkiye'nin iklim siyaseti sürecinde olduğu gibi *faillerin* etkilerinden bağımsız değildir. Yani *yapıyla* ilişkili olan *failler*, iklim siyasetinin belirlenmesinde bilinçli eylemlerde bulunarak *yapıyı* da etkilemektedir.

Türkiye, 2004 yılında BMİDÇS'ye taraf ülkeler arasına girmiş ve devamında da Kyoto Protokolü'nün sera gazı emisyonlarının düşürülmesine yönelik çalışmalara başlamıştır. Türkiye'nin iklim değişikliğinin önlenmesine yönelik temel amaçları da enerji sektörünü yenilenebilir kaynaklara yönlendirmek ve karbon piyasasında kazanç sağlamak adına girişimlerde bulunmak şeklinde belirlenmiştir (Konak, 2011: 173; Dağdemir, 2005: 57–58). Türkiye'nin iklim siyasetinin belirlenmesi sürecinde BMİDÇS, Kyoto Protokolü ve ulusal iklim siyasetini şekillendiren kurumsal yapılar olan *kurallar* ve *kaynaklar,* iklim politikalarının zaman ve mekânda yayılarak sistemli bir hal almasını sağlamıştır. Yapılaşma teorisi bağlamında baktığımızda *yapılar, sistemin* zaman ve mekânda bağlanmasını sağlarken diğer taraftan da *faillerin* eylemlerinden etkilenirler. Bu durum *yapının ikiliğinin* görülmesini sağlayan bir işleve sahiptir. Yani Türkiye'nin iklim siyasetinin belirlenme sürecinde olduğu gibi *kurallar* ve *kaynaklar, faillerin* eylemlerine imkân sunduğu kadar eylemler tarafından üretilme ve yeniden-üretilme özelliğini de barındırırlar.

Türkiye'nin, iklim değişikliğine yönelik anlaşmalarda beklenen işlevleri yerine getirebilmesi için kalkınma planlarında, kurumsal düzenlemelerinde, teknolojik mekanizmalarında değişiklikler yapması gerekir (Alada vd., 1993: 103). Türkiye'nin iklim siyasetinde *yapının ikiliği, kurallar* ve *kaynaklar* sayesinde iklim politikalarının oluşturulması mümkün hale getirilirken aynı zamanda da *faillerin* bu yapılaştırıcı özellikleri kullanması gerektiğini ifade eder. Yani iklim siyasetine yönelik uluslararası alanda ya da yerel düzeyde belirlenen politikaların uygulanarak zaman ve mekânda düzenli toplumsal pratikler halini alması, *faillerin* bilinçli eylemlerinin niyetlenilen veya

niyetlenilmeyen sonuçlarından bağımsız değildir. Böylece *yapının ikiliği* kavramı, iklim siyasetini belirleyen *yapı* ve *faillerin* hem etkileyen hem de etkilenen varlıklar olduğunu gösterir.

4.3.5. Türkiye'nin İklim Siyasetinde *Sistem*

Yapılaşma teorisine göre *sistem*, ilişkilerin düzenli pratikler şeklinde organize olarak *failler* arasında yeniden-üretilmiş ilişkiler halini almasını ifade eder (Giddens, 2005: 208). Bu anlamda toplumsal *sistemlerin* oluşması ve analiz edilmesi, *faillerin* ve *yapının* da içinde olduğu üretilen ve yeniden-üretilen ilişkiler dinamiğinin anlaşılmasını sağlamaktadır.

Yapılaşma teorisindeki *sistem* kavramının ifade ettiği anlama dayanarak iklim siyasetini, *sistem* olarak değerlendirmek mümkündür. Farklı siyaset biçimlerinin belirlenme süreçlerinde olduğu gibi iklim siyasetinin belirlenme sürecinde de birçok farklı *failin* çatışan çıkarlarına bağlı olarak ortaya çıkan eylemler etkilidir. Bunun yanında *faillerin* eylemleri iklim siyasetinin üretiminde yer alan *kurallar* ve *kaynaklardan* bağımsız değildir. Böyle bir durumda Türkiye'nin iklim siyasetini de yapılaşma teorisindeki *sistem* olarak değerlendirmek mümkündür.

1970'li yıllarda Türkiye'nin çevre politikalarını şekillendiren çevre ve kalkınmanın çatışmalı ilişkisinde ekonomik kalkınmanın öncelikli olduğu söylemi, 1980'li yılların çevre politikalarını da düzenlemiştir. Ancak 1992 yılında Rio Konferansı'nda benimsenen sürdürülebilir kalkınma söylemi, Türkiye'nin çevre politikalarını etkilemeye başlamıştır (Orhan, 2013: 16–18). Türkiye'nin iklim siyaseti, düzenli pratikler haline gelen çevrenin korunması ile ekonomik çıkarların korunması arasındaki çatışmalı ilişkiyi, kurumsal ve hukuki düzenlemeler sayesinde yeniden üretir. Türkiye'nin uluslararası iklim siyasetinin belirlenme sürecinde de ekonomik kalkınmanın önceliği temel söylemi oluşturur.

Yapılaşma teorisinde *failler* ile *kurallar* ve *kaynakların* olmadığı bir *sistemin* varlığından söz edilemeyeceği gibi aktörlerin ve iklim politikalarının dayandığı anlaşma, müzakere, kanun vb. olmadan bir iklim siyasetinin belirlenmesinden de söz etmek mümkün değildir. Ancak Gezer'in (2016: 88) de ifade ettiği üzere yapılaşma teorisinde sistemin insan etkileşimlerine bağlı olarak oluştuğu şeklindeki düşünce kısıtlayıcı bir etkiye neden olmaktadır.

Ülkelerin hükümet politikaları, devlet, şirketler, medya, vakıf yöneticilerinden oluşan egemen sınıfın beklenti ve çıkarlarına göre belirlenir. Bu anlamda toplumu etkileyen eğilimler, egemen sınıfın çıkarları ve egemen sınıfa dahil olmayan bireylerin ihtiyaçların uzlaşmasına bağlı olarak şekillenir. Ancak bu uzlaşma egemen sınıfın lehine yönelik gelişir (Neale, 2009: 50–51). İklim siyasetinin belirlenme sürecine etki etmeleri bakımından, devletin öncelikli konumda olmasıyla birlikte şirketler, sivil toplum örgütleri ve uluslararası kuruluşlar gibi bireysel *failler* tarafından oluşan kolektiviteler iklim siyasetinin *failleri* olarak kabul edilir. *Sistemin* oluşmasını, bireyler tarafından oluşturulan kolektiviteler ile kurallar ve kaynakların düzenli pratikler halini alarak zaman ve mekânda yapılması şeklinde ifade etmek gerekir.

Türkiye'nin çevre sorunlarına yönelik kurumsal yapısının oluşmasında devlet odaklı bir eğilim hakimdir. Devlet bir taraftan çevrenin korunmasını sağlarken diğer taraftan da ekonomik büyümenin gereklerini sağlamaya çalışan bir işlevi üstlenir. Bunun yanında TÜSİAD gibi sermaye sınıfının temsilcileri ise ekonomi modelinde karbon nötr yaklaşımın gerekliliğini gerçekleştirmeyi, piyasa ekonomisinin kurum ve kuruluşlarının güçlendirilmesini birlikte ele almaktadır (Akbulut vd., 2013: 14; "TÜSİAD: 'Karbon Nötr …", 2021). Türkiye'nin ikim siyasetinde de görüleceği üzere iklim siyasetinin oluşmasında yalnızca bireysel *faillerin* etkisinden bahsetmek mümkün değildir.

Türkiye'nin BMİDÇS'de olduğu gibi uluslararası iklim siyasetinin belirlenmesi sürecindeki mesafeli tutumu da finansal yükümlülükler bağlamında şekillenir (Köse, 2018: 61–62). Türkiye'nin iklim siyasetini belirleyen *faillerinden* biri olan devlet (Şahin, 2014: 64), ulusal ve uluslararası alanda belirlenen *kurallar* ve *kaynaklar* aracılığıyla iklim siyaseti *sistemini* oluşturur. Çünkü Türkiye'nin iklim siyasetinin belirlenmesinde etkili olan BMİDÇS ilkelerinin yanı sıra devletin iklim siyasetindeki tutumu, iklim siyasetinin düzenli pratikler halinde farklı zaman ve mekânlara yayılarak yeniden-üretilmesini sağlar. Böylece iklim siyaseti, zaman ve mekâna yayılmış organize toplumsal ilişkileri yansıtır.

Sistemler, kurallar ve *kaynaklar,* bireylerin düşünce ve davranışlarını içeren bir konuma sahiptir. Bu durumda sistemlerin varlığı, insanların nedenlerine bağlı olarak gelişir (Yıldırım, 1997: 31). İklim siyasetinin örgütlenme şekline bakıldığında, en başta

faillerin iklim değişikliğine yaklaşımlarının belirleyici olduğu görülür. *Faillerin* iklim değişikliğine yaklaşımının devamında gelişen *kurallar* ve *kaynaklar* kurumlara yansıyarak iklim siyasetinin zaman ve mekânda derinleşerek düzenli pratikler halini almasını sağlar. Ancak burada *fail* ya da *yapının* öncelikli konumları belirtilmemiştir. Çünkü *sistemlerin* üretimi ve yeniden-üretimi, *kurallar* ve *kaynaklar* ile *faillerin* düzenli pratikler şeklinde organize olmasına bağlıdır.

Türkiye'nin iklim siyasetinin belirlenme sürecinde de *failler* ya da *kurallar ve kaynaklar* arasındaki ilişkiyi incelemek gerekir. Çünkü Türkiye'nin 1970'li yıllardan itibaren gelişmeye başlayan çevre politikaları ve iklim siyaseti, *failler* ile *yapı* arasındaki ilişkiye bağlı olarak üretilen ve yeniden-üretilen pratikleri ifade eder. İklim siyasetinin belirlenme sürecinde, farklı amaçları olan birçok *fail* ile *kurallar* ve *kaynakların* kullanılması, *sistem* olarak iklim siyasetinin düzenli toplumsal pratikler halini almasını sağlamaktadır.

4.4. Bir Olgu Olarak Türkiye'nin İklim Siyasetinin Belirlenme Sürecinin Yapılaşma Teorisiyle Açıklanmasının İmkânları ve Kısıtlılıkları

İklim siyasetinin belirlenme sürecinin yapılaşma teorisiyle açıklanmasının mümkün olup olmadığının incelenmesi, araştırmanın temel çıkış noktasını oluşturmuştur. İklim değişikliğini ortaya çıkaran etkilerin çeşitliliğinin yanında iklim siyasetinin belirlenme süreci de çatışan ve çelişkili çıkarların olduğu bir alanda gelişir. İklim siyasetini üreten bütün süreçleri ve içinde barındırdığı unsurları, sentezci bir tutum içinde olan yapılaşma teorisiyle açıklamak belirli noktalarda mümkün olmuştur. Bu açıklamanın daha somut bir içerik kazanması için de Türkiye'nin iklim siyasetinin belirlenme süreci, yapılaşma teorisiyle açıklanmıştır.

Yapılaşma teorisinde yapısalcı yaklaşımın determinist etkisi aşılırken aynı zamanda da *fail,* bilen özne olarak yapının bazı sınırlayıcı etkileri içinde bilerek hareket etmektedir. Bu doğrultuda, iklim siyasetinin işleyişinde yapı ile aktörün birbirini etkilediğini ve ilişkinin dönüşümsel bir içeriğe sahip olduğunu açıklamak adına yapılaşma teorisi işlevsel bir açıklama alanı sunmaktadır.

Bu alt bölümde Anthony Giddens'ın, Sosyolojik Yöntemin Yeni Kuralları (2019), Sosyal Teorinin Temel Problemleri (2005), Toplumun İnşası (2020) kaynaklarından yapılaşma teorisi okunmaya çalışılmıştır. Bunun yanında Giddens'ın İklim Değişikliği Siyaseti (2013) kitabında ise iklim değişikliği olgusu üzerinden

yapılaşma teorisi okunmaya çalışılmıştır. Bu noktadan hareketle de Giddens'ın iklim değişikliği sürecini açıklarken yapılaşma teorisini nasıl uyguladığına yönelik bir kavrama çalışması yapılmıştır.

İklim değişikliğinin olası tehlikeleri, gündelik hayat içerisinde somut veya acil bir etkiyi ortaya çıkarmaz. Bu durum, insanların iklim değişikliğini önlemeye yönelik herhangi bir girişimde bulunmasını engeller. Ancak iklim değişikliğinin etkileri görünür ve inkâr edilemez boyutlara geldiğinde ise olumsuz sonuçları önlemeye yönelik eylemlere de geç kalınmış olur. Ortaya çıkan bu durum, *Giddens Paradoksu* ile açıklanır (Giddens, 2013: 12–13). *Giddens Paradoksu'nda*, iklim değişikliğini önlemeye yönelik eyleme geçilmesinde geç kalma durumu üzerinde durulur. Çünkü iklim değişikliğinin etkileri somut ve tehlikeli bir hal aldığı taktirde harekete geçilmesi, iklim değişikliğinin önlenmesi açısından çok geçtir.

Anthony Giddens, iklim değişikliğinin toplumda bölünmeleri ve çatışmaları arttıracağı yönüne vurgu yapar. Ancak şu noktayı belirtmek gerekir ki iklim değişikliği sürecinde eyleme geçmek için geç kalınması fikri, ilk kez Giddens tarafından *Giddens Paradoksu* ile açıklanmamıştır (Hamilton, 2012: 726). Bu durumda Giddens'ın iklim değişikliğinde eyleme geçme sürecini açıklarken ortaya koyduğu fikir, çarpıcı ya da yeterince özgün değildir.

Giddens'ın doğayı araçsal bir yaklaşımla kavraması ve iklim değişikliğine teknolojik ilerlemenin imkânlarıyla yaklaşarak iklim değişikliğine acil çözüm bulunması gerektiği üzerinde durulmasını sağlarken diğer taraftan da iklim değişikliği politikasına yönelik çözümleri sınırlı bir düzeyde kalır (Thorpe ve Jacobson, 2013: 100). Giddens'ın iklim değişikliğinin önlenmesine yönelik yaklaşımının bireylerin iklim değişikliğinin tehlikelerine yönelik ilgilerini arttırmak ve kurumların sürece dahil edilmesi yönünde olması, iklim politikalarına da dar bir çerçeveden baktığını gösterir. Giddens, iklim değişikliğine yaklaşımıyla daha öncesinde ve şimdi iklim değişikliğine neden olan siyasi yaklaşımlara ve sermaye sınıfının etkilerini görmezden gelen bir tutumu sürdürmüş olur.

Giddens, son endüstri devriminin henüz gerçekleşmediği ancak endüstri devriminin gerçekleşmesi haline gelecekteki tehlikelere karşı koruma düzeyi yüksek projeleri barındırması gerektiği üzerinde durur. Ayrıca Giddens'a göre teknolojik

yeniliklerin başarısı hem iklim değişikliği siyasetinde hem de enerji siyasetinde başarılı olunmasını sağlayacaktır (Giddens, 2013: 191). Giddens iklim değişikliğinin etkilerinin azaltılmasında, teknolojik ilerlemeleri ve enerji politikalarının başarısını birlikte ele almaktadır.

Anthony Giddens'ın iklim değişikliğine yönelik fikirlerine Castree da eleştirilerde bulunur. Castree'ye (2010: 159–160) göre Giddens, iklim değişikliğine yönelik daha önceden ifade edilen fikirleri, yalnızca kendi ifade tarzıyla tekrar yorumlamıştır. Ayrıca Giddens'ın, iklim değişikliğinde tedbir olarak sunduğu fikirleri de soyut düzeydedir. Bu durum, Giddens'ın iklim değişikliğine yönelik fikirlerinin yüzeysel olduğunu gösterir.

Giddens'a (2013: 14; 74) göre iklim değişikliği süreci için atılması gereken bazı adımlar vardır. Öyle ki bireylerin gündelik alışkanlıklarının değiştirilmesi, iklim değişikliği meselesinin politik gündeme taşınması gerekliliği, ulusal ve uluslararası kurumların iklim değişikliği sürecine dahil edilmesi ve iklim değişikliğinin önlenmesi için fosil yakıtlara olan bağımlılığın azaltılması gibi adımların atılması gerekir.

Giddens'ın iklim değişikliği sürecine yönelik fikirleri, iklim değişikliğine neden olan etkileri radikal bir şekilde değiştirmek yerine mevcut durumun muhafaza edilerek düzenlemelerin yapılması biçimindedir (Giddens, 2013: 158). Bu durum, Giddens'ın iklim değişikliğine yönelik tutumlarının genel ve yüzeysel tavsiyeler niteliğinde olduğu şeklindeki eleştirileri haklı çıkarır. Ancak bu noktada Giddens'ın yapılaşma teorisinin metodolojik araçlarından biri olan *failleri* iklim değişikliği sürecinde nasıl konumlandırdığı, ayırıcı bir özellik olarak karşımıza çıkar.

Giddens'ın iklim değişikliği siyasetindeki ayırt edici özelliği, siyasi fikirlere, kurumsal eylemlere ve önlemlere yoğunlaşıyor olmasıdır. Bu anlamda Giddens, iklim değişikliğinin yavaşlatılması için gereken önlemlerin alınmasında devleti kilit unsur olarak görmektedir (Castree, 2010: 158–159). Bu anlamda Giddens'ın iklim değişikliği sürecine ilişkin fikirlerinde devlet, iklim değişikliği sürecinde politika yapımı ve politikaların uygulanmasında asli unsur olarak ön plana çıkarılır.

İklim değişikliğinin önlenmesinde karbon emisyonlarının denetiminin yoksulları ayıran bir şekilde vergilendirme sistemine alınması ve planların uzun vadeli olması, devletin müdahalesini içeren durumlardır. Giddens, bu nedenlerden dolayı iklim

değişikliğinin önlenmesinde devletin yeteneklerini ifade eder (Lohmann, 2011: 659). Ayrıca Giddens, sera gazı salımlarının artarak devam etmesine neden olan eğilimlerin önüne geçileceği yeri uluslararası düzey olarak belirtir. Bunu kontrol edecek olanlarda gerektiğinde yurttaşların önüne geçmesi gereken liderlerdir (Giddens, 2013: 21). Bu anlamda Giddens, yapılaşma teorisinde eylemde bulunma gücüne sahip olan aktörü, iklim değişikliği siyasetinde devlet olarak belirler.

Ulusal ya da uluslararası alanlar fark etmeksizin elinde çok sayıda *gücü* bulundurması bakımından devlet, en önemli *aktördür*. Bu *güç*, uluslararası anlaşmaları imzalamak ya da kabul edileni uygulamak gibi kararların verilmesi sorumluluğunu devlete vermektedir (Giddens, 2013: 15). Giddens, iklim değişikliği sürecinde devletin aktör olarak politika yapabilmesine ve iklim siyasetine müdahalede bulunmasına odaklanarak, *güç* faktörünün varlığına dikkat çeker.

Giddens, iklim değişikliği sürecinde devleti *aktör* konumuna getirerek devletin uluslararası alanda karar almaya ve alınan kararları uygulamaya zorlanmasının herhangi bir yolunun olmaması özelliğini belirtir (Giddens, 2013: 15). Ancak bu konuda belirtmek gerekir ki iklim değişikliği alanında yapılan uluslararası anlaşmalar ya da sözleşmelerin, hukuki yaptırım özelliğinin olması devletin asli *fail* olma konumunu değiştirebilir. Sonuç olarak yapılaşma teorisi, Giddens'ın iklim değişikliği çalışmalarında tam anlamıyla uygulanmamakla birlikte yapılaşma teorisinin metodolojik araçlarından biri olan *fail* olarak devletin işlevlerine odaklanılır.

Yapılaşma teorisinin *fail*, *yapı (kurallar ve kaynaklar), sistem, güç* ve *yapının ikiliği* gibi metodolojik araçları iklim siyasetinin işleyişini açıklamada belli imkânlar sunmuştur. Yapılaşma teorisinin metodolojik araçlarının Türkiye'nin iklim siyasetinin belirlenme sürecine nasıl uygulanabileceği üçüncü bölümde detaylı olarak incelenmiştir. Bunun yanında Türkiye'nin iklim siyasetinin *sistem* olarak ele alındığını tekrar belirtmek gerekir. Çünkü *sistem, yapı* ve *failleri* içinde barındıran ilişkiler alanını tanımlamaktadır.

Türkiye'nin iklim siyaseti, 1970'li yıllardan itibaren gelişmeye başlayan bir süreci kapsamaktadır. Ancak Türkiye'nin iklim siyasetinin belirlenme süreci, başta ekonomik kalkınma önceliği olmak üzere AB üyelik süreci ve enerji yatırımları gibi etkiler tarafından şekillenen ve merkezi *fail* olarak devletin bulunduğu bir *sistem* olma

işlevine sahiptir. *Faillerin* ve *yapının* arasında diyalektik bir ilişki tanımlayan yapılaşma teorisi, Türkiye'nin iklim siyasetini üreten sürecin açıklanabilmesini sağlamaktadır.

Giddens, yapılaşma teorisinde *faili* ağırlıklı olarak insan özneyle tanımlar (Yıldırım, 1997: 38). Bunun yanında yine Giddens, özellikle uluslararası iklim politikalarının belirlenme sürecinde devleti çok sayıda gücü elinde bulunduran en önemli *fail* olarak belirtmektedir (Giddens, 2013: 15). Bu yaklaşım biçimi, Türkiye'nin iklim siyasetinde de devletin ön plana çıkarak oynadığı rolü belirtmek açısından önemlidir. Ancak Türkiye'de iklim siyasetinin belirlenmesinde devletin ön plana çıkması, daha çok iklim siyasetinde katılımcı bir siyasetin uygulanmamasıyla ilişkilidir.

4.4.1. Türkiye'nin İklim Siyasetinin Belirlenme Sürecinin Yapılaşma Teorisiyle Açıklanmasının Sunduğu İmkânlar

Yapısalcı yaklaşımda bilinçsiz ve eylemleri hakkında karar veremeyen birey, eylemleriyle yapıyı etkileyebilecek durumda değildir. Yapılaşma teorisinde ise yapı, eylemin yapılmasına engel olmadan eylemin yapılmasını mümkün kılan bir unsurdur (Şen ve Turğuter, 2014: 94; Turğuter, 2016: 13). Yani hermeneutik ve pozitivist yaklaşımların oluşturduğu, yapı ve eylem düalizminin aşılmasına imkân veren yapılaşma teorisi, somut bir durumunun da yapı ile eylem senteziyle açıklanmasını sağlar.

Türkiye'nin iklim siyasetinin belirlenme sürecini yapılaşma teorisiyle açıklamanın sunduğu en önemli imkânlardan biri iklim siyasetini *sistem* kavramıyla açıklayabilmektir. Giddens'a (2020: 60–61) göre *sistem*, düzenli pratikler olarak *failler* ve kolektiviteler tarafından yeniden-üretilen ilişkileri yansıtır. *Sistemleri* incelemek, *yapıdan* yararlanan bilgili *faillerin* zaman ve mekânda üretilen ve yeniden-üretilen etkileşimlerindeki *yapılaşmayı* analiz etmeyi sağlar.

Türkiye'nin iklim siyaseti konusunda harekete geçmesinde AB süreci ve BM kapsamında gerçekleştirilen müzakere süreçlerinin önemli katkısı vardır. Bunun yanında Türkiye, "özel koşullar" söylemi doğrultusunda Kyoto Protokolü ve Paris Anlaşması da dahi olmak üzere emisyon sınırlandırması ve azaltım taahhüdünde bulunmaz (Özışık, 2020: 75–76). Yapılaşma teorisinin de sunduğu imkânlar çerçevesinde belirtmek gerekirse, Türkiye'nin iklim siyasetinde etkili olan *kurallar* ve *kaynaklar*, eyleme dışsal değildir. *Kurallar ve kaynaklar, faillerin* eylemlerini gerçekleştirirken faydalandığı ve yeniden-ürettiği bir özelliğe sahiptir. Türkiye'nin

iklim siyasetinin belirlenme sürecini, *kurallar* ve *kaynaklar* kullanılarak *faillerin* karşılıklı etkileşimleri sonucu yeniden-üretilen bir *sistem* olarak ifade etmek mümkündür. Bu durum, Türkiye'nin Kyoto Protokolü ve Paris Anlaşması başta olmak üzere uluslararası iklim müzakerelerindeki tutumunu üretmesini ve yeniden-üretmesini açıklamaktadır.

Türkiye, uluslararası alanda iklim rejiminin oluşmasında etkili olan süreçlerden etkilenmiştir. Türkiye'nin iklim değişikliğine yönelik kurumsal yapısının işlevselliği tartışmalı olmakla birlikte kurumsal yapının oluşmaya başlaması, uluslararası sözleşmelerin imzalanmasıyla olmuştur. Ancak Türkiye BMİDÇS'ye taraf olmamasında öne sürdüğü nedenlerin benzerini Paris Anlaşması'na taraf olmamak için de ileri sürmüştür (Alada vd., 1993: 94; Köse, 2018: 73). İklim siyasetinin oluşmasında kullanılan sözleşmeler, anlaşmalar, kanunlar vb., yapılaşma teorisindeki *kurallar* ve *kaynaklara* karşılık gelir. Müzakere süreçlerinin, sözleşmelerin ve anlaşmaların Türkiye'nin iklim siyasetinin oluşmasındaki etkileri incelendiğinde iklim siyasetinin veya yapılaşma teorisindeki anlamıyla *sistemin*, üretilmesini ve yeniden-üretilmesini sağlayan *kurallar* ve *kaynakların* işlevlerini yerine getirdikleri anlaşılmaktadır. *Kurallar* ve *kaynaklar*, Türkiye'nin iklim siyasetinde de görüldüğü gibi benzer pratiklerin farklı zaman ve mekân aralıklarında yayılmasını sağlamaktadır.

Devletlerin kararlarını toplumun genel çıkarlarından ziyade, baskı ve çıkar gruplarının beklentilerine göre aldığı bilinmektedir. Bu durum, sera gazı emisyonlarının azaltılmasına yönelik uygulamaların amacına ulaşmasını engellemektedir. Türkiye'nin de iklim değişikliği sürecindeki temel hedefleri arasında karbon piyasasındaki kazanç payını arttıracak girişimler yapmak vardır. Ancak bu durum, kazanç güdüsüyle hareket eden devlet ve sermaye sınıfının boş görülen dereler üzerinde HES kurma isteğini arttırmaktadır (Hotunluoğlu ve Tekeli, 2007: 121–122; Konak, 2011: 173–175). Türkiye'nin iklim siyasetinin belirlenmesinde *failler,* iklim politikalarında ekonomik kalkınmanın engellenmemesi niyetiyle hareket ederler. Bu anlamda *faillerin* kullandığı *kurallar* ve *kaynaklar* da iklim politikalarının düzenli pratikler olarak organize olmasını ve yeniden-üretilmesini sağlar. Böylece hem sınırlayıcı etkileri bilerek eylemde bulunan *failler* hem de *yapılar,* iklim siyasetini yani *sistemi* yeniden-üretilen ilişkiler olarak devam ettirirler.

Yapılaşma teorisi, eylemin bilinçli olarak yapıldığı ve yapının da eylemin dışında kalmadan organize olmasıyla oluşan ve yeniden-üretilen ilişkileri kapsamaktadır (Giddens, 2005: 208; Yıldırım, 1997: 41). Türkiye'nin iklim siyasetinin belirlenmesinde etkili olan *faillerin* niyetlerinin yanında bilinçli olarak eylemde bulunmaları, *gücün* varlığını gerektirir. Bu durumda iklim siyasetinin belirlenmesinde etkili olan *faillerin* etkide bulunabilmelerini sağlayan *gücünün* kapsamını belirlemek gerekir. Devlet, yerel veya uluslararası alandaki anlaşmaları, sözleşmeleri imzalamak ya da yükümlülükleri yerine getirmek zorunda değildir. Ancak devlet, bu özelliğini kullanırken iklim siyaseti sürecinin belirlenmesinde etkili olan diğer *faillerden* de bağımsız değildir. Bu durum devlette olduğu gibi diğer *failler* için de geçerlidir.

Yapılaşma teorisinde *failler* ile *yapının* içerisinde bulunan çatışma ve yapısal çelişkiler de açıklanır. Çatışma, *failler* ve kolektiviteler arasındaki somut mücadeleleri ifade eder. Ve mücadeleler harekete geçirilen *kaynaklarla* yapılır. Bunun yanında *yapısal çelişki* ile *sistemi* oluşturan düzenli pratikler arasında ortaya çıkan ayrışmalar kastedilir (Giddens, 2020: 240). Yani *sistem* içerisinde, çatışma ve çelişki unsurlarının olduğunu da bilmek gerekir. Bu durum, sistemlerin yalnızca zaman ve mekâna yayılarak düzenli pratiklerin yeniden-üretilmesini değil aynı zamanda dönüşme ve üretme özelliğine sahip olduğunu da görmeyi sağlar.

Türkiye'nin iklim siyaseti, farklı sınıflardan bireyler ve kuruluşların etkileri bağlamında belirlenir. Türkiye'nin iklim siyaseti, çok aktörlü etkilere göre belirlenmesinin yanında iklim siyasetine yönelik atılan adımlarda da çeşitli sektörleri etkileme özelliğine sahiptir (Şahin, 2014: 64). İklim siyaseti *sisteminin* belirlenmesinde etkili olan *faillerin* sosyal, ekonomik ve siyasal ilişkiler alanında sahip oldukları etkiler, çelişkili ve çatışan çıkarları temsil eder. Türkiye'nin iklim siyasetinin belirlenme sürecinde de *sistemi* yani iklim siyasetini etkileyen *faillerin* amaçlarının ve beklentilerinin, *çatışmalı* bir durumda olmasını yapılaşma teorisiyle açıklamak mümkündür.

4.4.2. Türkiye'nin İklim Siyasetinin Belirlenme Sürecinin Yapılaşma Teorisiyle Açıklanmasının Kısıtlılıkları

Yapılaşma teorisine yönelik eleştirilerin başında gelen insan *failinin* bilgili olduğu ve bilgilenme imkânının yüksek olduğu yönündeki kabul, fazlaca abartılı bir içeriğe sahiptir (Yıldırım, 1997: 38). Çünkü sosyal ilişkiler içerisinde bulunan çeşitli *yapı ve failler*, *faillerin* bilgi sahibi olmasını yönlendiren ve sınırlandıran birçok etkiyi içinde barındırır. Yani yapılaşma teorisinde, bireyler eylemde bulunma *gücüne* sahip bilgili *failler* olarak kabul edilmekle birlikte faillerin bilgilerinin engellenmesi ya da kısıtlanması durumunun eylemlerini de yönlendirebileceği fikri görmezden gelinir.

İklim rejiminin oluşması için yürütülen müzakerelerde tüm taraflar aynı etki düzeyini belirtmez. Devletler arasındaki güç farklılığının yanı sıra çıkar gruplarının da devletler üzerindeki etkisi, müzakere süreçlerinde periferi ülkelerin temsil gücünü azaltır (Kaya, 2017: 101). Türkiye'nin iklim siyasetinin belirlenme sürecinde de *fail* olarak eylemde bulunan birey ya da kolektivitelerin bilgi sahibi olmasının ya da sahip olunan bilginin çelişen çıkarların hangi tarafında olduğunun ayırt edilmesi bilinebilir bir özelliği belirtmez. Bu durum, iklim siyasetine yönelik devletler, şirketler, bilim insanları ve STK gibi *faillerin* iklim değişikliğine yönelik bilgilerinin aynı etki düzeyine sahip olmadığını gösterir. Yapılaşma teorisinde *failin* bilgili olarak eylemde bulunmasını belirleyen *yapının* varlığı üzerinde daha az durulması, iklim siyasetinin belirlenme sürecinin açıklanmasında kısıtlayıcı bir etkiye neden olur. Çünkü iklim siyaseti gibi makro etki alanına sahip ve çok aktörlü bir sistemin oluşmasında etkili olan tüm *faillerin* bilinçli eylemde bulunduğu fikri, bilginin *güce* bağlı olarak anlam kazandığını göz ardı etmek anlamına gelir.

İklim siyasetinin belirlenme sürecinde etkili olan *faillerin* eylemde bulunabilmeleri için *gücün* varlığı gereklidir. Ancak uluslararası iklim rejiminin parçası olan Türkiye'nin iklim siyasetinde de *failler*, iklim siyasetinin belirlenmesi sürecine aynı düzeyde etkide bulunmazlar. Bu durumda *fail* olarak *gücü* elinde bulundurmak, sosyal, ekonomik, siyasi vb. ilişkileri aşmak anlamına gelmez. *Failler* ile *kurallar* ve *kaynaklar* arasında diyalektik bir ilişkinin kurulduğu yapılaşma teorisinde, *failler, kurallar* ve *kaynakları* kullanarak eylemde bulunurken *sistemi* yeniden-üretirler. Ancak bu ilişkiden *failler* ve *yapılar* birlikte etkilenirler. Bunun yanında Layder (2014: 214),

yapı ve *failin* zaman ve mekâna yayılan karşılıklı ilişkisinde bir süre sonra *yapı* veya *faillerin* süreç içerisindeki konumlarını ayırt etmenin zor olacağını belirtir.

Türkiye'nin çevre siyasetinin belirlenmesinde, sürdürülebilir kalkınma belirleyici bir yaklaşım olmakla birlikte sermaye birikiminin önceliği değişmeyen bir özelliğe sahiptir (Orhan, 2013: 19). Türkiye'nin iklim siyasetinin belirlenmesi sürecinde BMİDÇS, Kyoto Protokolü, Paris İklim Anlaşması ve Çevre Kanunu gibi *kurallar* ve *kaynaklarla* birlikte devlet ve diğer *failler,* bilinçli eylemde bulunarak iklim siyasetini yani *sistemi* yeniden-üretirler. Ancak bu noktadan sonra iklim siyasetinin belli bir mekânda ve zaman diliminde hangi *faillerin* ya da *kurallar* ve *kaynakların,* dönüştürme ya da yeniden-üretme özelliğini yerine getirdiğini ayırt etmek zorlaşmaktadır.

STK'lar küresel çevre siyasetinin belirlenmesine, lobi çalışmaları, gündem oluşturma, anlaşma taslakları hazırlama vb. etkinliklerde bulunarak dahil olurlar. Ancak çok sayıda *gücü* elinde bulunduran devlet, yine de uluslararası anlaşmaların imzalanması konusunda en önemli aktör konumundadır (Mazlum, 2007: 96; Giddens, 2013: 15). *Failler* arasında da etkide bulunma düzeyi açısından eşitliğin olmadığını belirtilmesi gerekir. Türkiye'nin iklim siyasetinin belirlenmesinde etkisi olan *faillere* baktığımızda da devletin, sermaye sınıfının ve uluslararası kuruluşların *gücü* ile sivil toplum kuruluşları, bilim insanları ve bireylerin etki alanının eşitsiz olduğunu görmek mümkündür. Bu durumda, makro düzeydeki somut durumlarda etkili olan *faillerin* etkilerini ayırt etmek zorlaşmaktadır.

Yapılaşma teorisi, Türkiye'nin iklim siyasetinin belirlenme sürecinde olduğu gibi somut bir durumu açıklama olanaklılığı açısından, *sistemlerin* yeniden-üretimini düzenleyen koşulların görülmesine imkân verir. Ancak yukarıda yer verilen yapılaşma teorisine yönelik eleştirilerde de olduğu gibi somut bir durumun açıklanmasında bilen özne olarak *failin* konumu, *yapının* sınırlamalarının görmezden gelindiği bir sürece evrilir. Bu durum, *faillerin* iklim siyasetinin belirlenme sürecinde aynı *güce* sahip olmadığı bir durumda *faillere* yönelik sıralamanın nasıl yapılması gerektiği konusunda kısıtlı bir açıklamanın yapılmasına neden olur.

5. SONUÇ

Doğanın varlık alanının sürekliliğinde ve dönüşümünde etkili olan unsurların ifade edilme biçiminde, doğa ile toplum ilişkisinin kavranma şeklini görmek mümkündür. Bu anlamda doğa ile toplum ilişkisinin kavranmasında etkili olan sosyal, ekonomik, kültürel, siyasal vb. faktörlerin belirleyici olmasıyla birlikte yapısal özelliklerin de göz önünde bulundurulması gerekir.

Doğada meydana gelen değişimlerin incelenmesinde toplumsal doğa yaklaşımının benimsenmesi hem doğanın hem de toplumun birlikte dönüşümünü açıklama imkânı sunar. Böylece iklim değişikliği gibi fiziksel ve toplumsal etkilere bağlı olarak gelişen sürecin varlığı, düalist olmayan bir kavranışla açıklanır. Ancak iklim değişikliğinde etkili olan unsurların eşitliksiz ve çatışmalı bir konumda olduğunu bu noktada belirtmek gerekir. Çünkü iklim değişikliğine etki etme bakımından toplumun tüm bireyleri, eşit etki düzeyine sahip değildir.

İklim değişikliğinde etkili olan unsurların eşitsiz ve çatışmalı olmasının yanı sıra iklim siyasetinin belirlenme süreci de çelişkili ve çatışan çıkarların belirlediği etkilerin toplamıdır. Böylece devletin çok parçalı bir aktör olması ve çok sayıda gücü elinde bulunduruyor olmasının yansımaları, iklim siyasetinin belirlenmesinde de görülür. Yani iklim siyasetinin belirlenmesinde etkili olan çok parçalı devlet aktörünün yanında iklim siyaseti sürecine dahil olan çeşitli aktörlerin de yönlendirme etkisi bulunur.

İklim siyasetini üreten sürecin açıklanmasında yapı ile aktör bütünselliği belirleyicidir. Yani yapı ile aktör arasındaki ilişki, düalist olmaktan uzak dönüşümsel bir ilişkidir. Bu çalışmada iklim siyasetinin belirlenme sürecinde etkili olan diyalektik ilişkinin açıklanabilmesi için Anthony Giddens'ın yapılaşma teorisinin imkânları kullanılmıştır.

Yapısalcı ve işlevselci yaklaşımların yapıyı merkezi belirleyen olarak kavraması ya da hermeneutik yaklaşımın aktör temelli açıklamaları, iklim siyaseti gibi sosyal bir olguyu meydana getiren unsurların dönüşümsel ilişkisini görmeyi engelleyen özelliğe sahiptir. Bunun yanında Giddens'ın yapılaşma teorisiyle yapmaya çalıştığı, yapısalcı yaklaşımın determinist etkisini aşarken yapının belli sınırlayıcı etkilerini de görmeyi sağlamaktır. Bilen özne olarak eylemde bulunan *fail*, aynı zamanda *yapının* sınırlayıcı

etkilerini de bilerek bu sınırlayıcı etkilerin içerisinde hareket etmektedir. Böylece yapılaşma teorisinde diyalektik bir yöntem tanımlanmaktadır.

Yapılaşma teorisine göre sosyal bilimlerin temel araştırma alanı, tekil *faillerin* deneyimleri ya da makro düzeyde toplumsal bütünlüğün durumu değildir. Bunun yerine sosyal bilimlerin araştırma alanı, zamanda ve mekânda organize olarak yeniden-üretilen ilişkilerin oluşturduğu toplumsal pratiklerden oluşur (Giddens, 2020: 36). Ancak *failler* toplumsal etkinlikleri yaratan bir konumda değildir. Çünkü *failler* toplumsal etkinlikleri, *kurallar* ve *kaynakları* kullanılarak yeniden-üretirler.

Türkiye'nin iklim siyasetinin *failleri* olarak, devlet ve devletin çok parçalı yapısının yansımaları olan bakanlıklar ile uluslararası kuruluşlar, sivil toplum örgütleri, sermaye sınıfı ve bilim insanları belirlenmiştir. Bunun yanında BMİDÇS, Kyoto Protokolü, Paris İklim Anlaşması ve Türkiye'nin Çevre Kanunu *yapı* yani *kurallar* ve *kaynaklar* olarak değerlendirilmiştir. Önemli bir nokta olarak ifade etmek gerekir ki yapılaşma teorisindeki *yapı* kavramı, *sistemi* ya da devleti belirtmez. Bunun yerine yapılaşma teorisinde kullanılan *yapı* kavramı, Giddens'a (2020: 52) göre benzer toplumsal pratiklerin zaman ve mekâna yayılmasını sağlayan yapılaştırıcı özellikler anlamına gelir.

Türkiye'nin iklim siyasetindeki *kurallar* ve *kaynaklar, faillerin* eylemde bulunurken benzer pratiklerin zamanda ve mekânda yayılmasını sağlayan sözleşmeler, anlaşmalar ve kanunların düzenlediği *kuralları* kullanarak yapılan eylemlerle oluşturulan ilişkilerdir. Bu anlamda sözleşmeler, anlaşmalar ve kanunların kendisi salt *yapı* değil *kurallardır.*

İklim siyasetinin kendisi ise *sistemi* oluşturur. İklim siyaseti, *kurallar* ve *kaynakları* kullanarak eyleyen *failler* arasında düzenli pratikler olarak organize olan ve yeniden-üretilen ilişkileri yansıttığı için *sistem* anlamına gelir. Türkiye'nin iklim siyasetinin belirlenme sürecinde de bütün *failler* aynı *güce* sahip değildir. Dolayısıyla *failler* arasında da *güç* farklılıkları vardır.

1970'li yılların başından itibaren çevre konularının siyasetin gündemine taşındığı Türkiye, neoliberal ekonomi modelinin etkisiyle hızlı bir sanayileşme ve fosil enerji kaynaklarının kullanıldığı bir döneme girmiştir. Bunun yanında Türkiye'nin çevre sorunlarına yönelik çalışmaları daha çok uluslararası düzeyde yapılan düzenlemelere

bağlı olarak gelişmiştir. Ancak Türkiye'nin iklim değişikliğini önlemeye yönelik yükümlülüklerden uzak durmasını belirleyen en önemli etken, ekonomik kalkınmanın öncelikli konumda olmasıdır.

Türkiye'nin iklim siyaseti, iklim politikasına yönelik yerel ve uluslararası politika belgelerini kullanarak özellikle devlet ve sermaye sınıfının *gücü* sayesinde eylemde bulunarak yeniden-üretilmiş ilişkilerdir. Bu anlamda BMİDÇS, Kyoto Protokolü ve Paris İklim Anlaşması, devlet ve sermaye sınıfı başta olmak üzere *faillerin* niyetlenilmiş eylemlerini yaparken içinde hareket ettiği *kuralları* oluşturmaktadır. Bu anlamda iklim politikalarının birçok konuda getirdiği ekonomik kısıtlayıcıların olduğu *kurallar*, *faillerin* onaylamaması sonucunda herhangi bir yaptırım sunmamaktadır. Buradaki kilit unsur ise *yapıların* eylemlere bağlı olarak ve *sistem* aracılığıyla var olabilmesidir.

Türkiye'nin iklim siyasetinin, devlet ve diğer *faillerin* eylemleriyle düzenli pratikler halini almasında bilinçli ve niyetlenilmiş eylemlerin etkisi hemen görülür. Türkiye'nin iklim siyasetinin belirlenme sürecinde *faillerin*, *kaynakları* ve *kuralları* kullanmalarını belirleyen özel koşullar söylemi ön plana çıkmaktadır. Türkiye, iklim siyasetinin belirlenmesi süreci boyunca özel koşullar söylemini yeniden-üreterek iklim değişikliğini önlemeye yönelik yükümlülüklerin önüne geçilmesini sağlar. Eylemler aracılığıyla varlık kazanan *kurallar* ve *kaynaklar, sistem* içerisindeki belli sınırlayıcı etkileri sağlayarak benzer pratiklerin zaman ve mekâna yayılmasını sağlar.

Türkiye'nin iklim siyasetini üreten sürecin açıklanmasında yapılaşma teorisi, devlet, sermaye sınıfı, sivil toplum örgütleri, bilim insanları gibi *failler* ile *yapıların* dönüşümsel ilişkisini görmek ve sosyal değişimin dinamiklerini anlamak açısından bir ilişki kurmayı sağlamaktadır. Öyle ki *sistem* olarak iklim siyasetinin, düzenli pratikler halinde organize olmuş ve *faillerin* eylemleriyle yeniden-üretilen ilişkiler olması hemen görünür. Yapılaşma teorisinde olduğu gibi Türkiye'nin iklim siyaseti, ne aktörlerin ne de yapıların yaratısıdır. Çünkü *failler* bilinçli eylemleriyle *kaynakları* ve *kuralları* kullanarak eylerler. Yani Türkiye'nin iklim siyasetinin üretilmesi ve yeniden-üretilmesinde *failler* ile *yapı,* birlikte işlevlerini yerine getirirler.

Yapılaşma teorisinde *sistemlerin* yeniden-üretilmesi sırasında *faillerin* daima paralel amaçlarının olmadığı, çatışma ve çelişki kavramlarının varlığıyla açıklanır.

Faillerin çıkarları çatışacağı gibi yapısal ilkeler arasında da çelişkiler olabilir (Giddens, 2019: 152). İklim değişikliğinin önlenmesi ile ekonomik kalkınmanın sağlanması çatışmalı bir ilişkiyi ifade etmekle birlikte siyasetin de üretimi öncelikli konuma alarak iklim değişikliğini hızlandıran sonuçlara neden olması çelişkiyi ortaya koymaktadır. Ancak iklim siyaseti yapılaşma teorisi bağlamında incelendiğinde, iklim siyasetinin belirlenmesi sürecinde ortaya çıkan çatışma ve çelişkilerin varlığı makul görünür.

İklim siyasetinin belirlenmesinde etkileri olan *faillerin* çatışan çıkarlarının, *sistemde* nasıl bir mücadeleye dönüşeceği bilinmez. Yani yapılaşma teorisinde *sisteme* etkisi olan *failler, güç* unsuruna bağlı olarak eylemde bulunmakla birlikte belirli kısıtlılıklarla da karşılaşabilir. Bu durumda *failler* arasında da belirli bir hiyerarşik etki gücü ortaya çıkar. Ancak yapılaşma teorisinde, eylemde bulunma *gücüne* sahip tüm bireyler ya da kolektiviteler *fail* olarak kabul edilir.

İklim siyaseti gibi somut bir olayın/olgunun açıklanmasında *faillerin* çatışan çıkarlarının ve çelişkilerinin açıklanması, yapılaşma teorisinin kısıtlı yönlerini ortaya çıkarır. Çünkü *sisteme* etkisi olan tüm *failler, güce* sahip olsalar da belirli bir hiyerarşik etki düzeyine tabi olurlar. Böylece *failler* bilen özne olarak bilinçli eylemde bulunsa da eylemlerinin *sistem* içerisinde karşılık bulması diğer *faillerin* etkilerine de bağlıdır. Son olarak belirtmek gerekir ki bu çalışmada yapılaşma teorisi gibi belirli bir teoriden alınan terimler, ilgili teori kapsamında ve bütün olarak kullanılmıştır. Bu anlamda da yapılaşma teorisinin somut bir çalışmaya uygulanmasında da daha esnek bir tutum benimsenmiştir.

KAYNAKÇA

AVRUPA KOMİSYONU, (2020), "AB Genişleme Politikasına İlişkin 2020 Bilgilendirmesi", https://www.ab.gov.tr/siteimages/trkiye_raporustrateji_belgesi_2020/turkey_report_30.10.2020., Erişim Tarihi: 01.08.2021

AVRUPA KOMİSYONU, (2021), "AB Genişleme Politikasına İlişkin 2021 Bilgilendirmesi", https://www.ab.gov.tr/siteimages/2021_trkiye_raporu_tr.pdf, Erişim Tarihi: 26.10.2021.

AKBULUT, Bengi, Fikret Adaman ve Murat Arsel, (2013), "Türkiye'de Çevre Siyasasının Ekonomi-Politiği: Kurumlar ve Devletin İnşası", içinde *Kalkınmada Yeni Yaklaşımlar*, der. Ahmet Faruk Aysan ve Devrim Dumludağ, Ankara: İmge Kitabevi, ss. 277–288.

AKPOLAT, Yıldız, (2007), "Durkheim'dan Giddens'a Pozitivist Sosyoloji", *Atatürk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, 10(2): 53–87.

AKSAY, Cemal Seçkin, Osman Ketenoğlu, Latif Kurt, (2005), "Küresel Isınma ve İklim Değişikliği", *Selçuk Üniversitesi Fen Fakültesi Fen Dergisi*, 1(25): 29–42.

AKYÜZ, Niyazi, Şahin Gürsoy, İhsan Çapcıoğlu, (2006–2009) "Sosyolojide Yönteme Giden Yollar Üzerine", *Toplum Bilimleri*, 1–3(1–6): 79–96.

ALADA, Adalet B., Ergun Gürpınar, Sevim Budak, (1993), "Rio Konferansı Üzerine Düşünceler", *İstanbul Üniversitesi Siyasal Bilgiler Fakültesi Dergisi*, (3-4-5): 93-108.

ALGEDİK, Önder, (2013), *İklim Değişikliği Eylem Planı Değerlendirme Raporu*, Tüketiciyi ve İklimi Koruma Derneği- Tüvik-Der ve Heinrich Böll Stiftung Derneği Türkiye Temsilciliği, Ankara.

ALKAN, Ersoy Özmen, (2015), "Sosyolojide Temel Metodolojik İkilikler ve Bunları Aşma Girişimleri", *İnönü Üniversitesi Uluslararası Sosyal Bilimler Dergisi*, 4(1): 1–24.

"Avrupa Kömürlü Santralleri Kapatıyor, Türkiye Yenilerini Kuruyor", (30.01.2021), *DW*, https://www.dw.com/tr/avrupa-k%C3%B6m%C3%BCrl%C3%BC-santralleri-kapat%C4%B1yor-t%C3%BCrkiye-yenilerini-kuruyor/a-56391106, Erişim Tarihi: 8.10.2021.

AYGÜN, Banu, Bilge Kağan Şakacı, (2007), "Türkiye'de Çevreye Doğrudan Odaklı Çevreci Hareketler ve Çevresel Yaklaşımları Üzerine Bir Deneme", *38. International Congress of Asian and North African Studies*, 1: 139–162.

AYSOY, Mehmet, (2008), *Yapılaşma Teorisinde Gelenek Fenomeni*, https://www.academia.edu/10403967/Yap%C4%B1la%C5%9Fma_Teorisinde_Gelenek_Fenomeni, Erişim Tarihi: 09.01.2021.

BAGATIR, Bulut, (2018), "İklim İçin Ses Vermeye Hazır mısınız?", *İklim Haber*, https://www.iklimhaber.org/iklim-icin-ses-vermeye-hazir-misiniz/, Erişim Tarihi: 03.08.2021.

"Bakan Kurum: 3 Milyar 157 Milyon Dolarlık Finansman Yeşil Kalkınma İçin", (2021), *Hürriyet*, https://www.hurriyet.com.tr/ekonomi/bakan-kurum-iklim-degisikligiyle-mucadele-calismalarini-degerlendirdi-41929494, Erişim Tarihi: 01.11.2021.

BAŞKAYA, Fikret, (2000), *Kalkınma İktisadının Yükselişi ve Düşüşü*, Ankara: İmge Kitabevi, 3. Baskı.

BAYKAN, Barış Gençer, (2013), "Türkiye'de İklim Hareketinin Kısa Tarihi: Uluslararası Müzakerelerden, Ulusal Politikaya", Araştırma Notu 13/146, *Bahçeşehir Üniversitesi Ekonomik ve Toplumsal Araştırmalar Merkezi Betam*, ss. 1–12.

"Bazı Cumhurbaşkanlığı Kararnamelerinde Değişiklik Yapılması Hakkında Cumhurbaşkanlığı Kararnamesi", (2021), *Resmi Gazete*, (Sayı: 31643, 29.10.2021).

BERBEROĞLU, Nursel (2009), "İklim Değişikliği: Post-Kyoto Müzakereleri ve Türkiye", *Uluslararası Ekonomik Sorunlar Dergisi*, 33: 18–26.

BERNAUER, Thomas, (2013), "Climate Change Politics", *Annual Review of Political Science*, 16: 421–448.

"Birpınar: 'Türkiye'nin İklim Kriziyle Mücadelede AB Standartlarına Ulaşması için 80 Milyar Euroya İhtiyacı Var'", (2021), *İklim Haber*, https://www.iklimhaber.org/birpinar-turkiyenin-iklim-kriziyle-mucadelede-ab-standartlarina-ulasmasi-icin-80-milyar-euroya-ihtiyaci-var/, Erişim Tarihi: 23.10.2021.

BLUE, Gwendolyn (2016), "Framing Climate Change for Public Deliberation: What Role for Interpretive Social Sciences and Humanities?", *Journal of Environmental Policy & Planning*, 18(1): 67–84.

BORATAV, Korkut, (2005), *Türkiye İktisat Tarihi 1908–2002*, Ankara: İmge Kitabevi, 9. Baskı.

BURKETT, Paul, (2004), *Marx ve Doğa Al-Yeşil Bir Perspektif*, çev. Ercüment Özkaya, Ankara: Epos Yayınları.

BURKETT, Paul, (2007), "Kapitalizm, Doğa ve Sınıf Mücadelesi", *Kapitalizme Reddiye: Marksist Bir Giriş*, ed. Alfredo Saat- Filho, İstanbul: Yordam Kitap.

CARNOY, Martin, (2014), *Devlet ve Siyaset Teorisi*, çev. Simten Coşar, Aykut Örküp, Mete Pamir, Mehmet Yetiş, Ankara: Dipnot Yayınları.

CASTELLS, Manuel, (2008), *Kimliğin Gücü, Enformasyon Çağı: Ekonomi, Toplum ve Kültür*, çev. Ebru Kılıç, İstanbul: İstanbul Bilgi Üniversitesi Yayınları.

CASTREE, Noel, (2001), "Social Nature Theory, Practice, and Politics", *Social Nature Theory, Practice, and Politics*, der. Noel Castree and Bruce Braun, London: Blackwell, ss. 1–21.

CASTREE, Noel (2010), "Book Review: The Politics of Climate Change Giddens Anthony", *The Sociological Review*, Cambridge: Polity Press, 58(1): 156–162. doi:10.1111/j.1467-954x.2009.01896.x

CENGİZ, Pelin, (2014), "10 Maddede Türkiye'nin Çevre Karnesi", *Yeşil Gazete,* https://yesilgazete.org/10-maddede-turkiyenin-cevre-karnesi-pelin-cengiz/, Erişim Tarihi: 02.08.2021.

COŞKUN, Seyit, (2009), "Gadamer'de Hermeneutik Yöntem", *Uludağ Üniversitesi Fen-Edebiyat Fakültesi Felsefe Dergisi*, 1(12): 27–37.

CUFF, E. C., W.W. Sharrock, D.W. Francis, (2006), *Sosyolojide Perspektifler*, çev. Ümit Tatlıcan, Ankara: Say Yayınları.

ÇAKAR, Mehmet, Ali Danışman, (2012), "Kurumsal Kuram", içinde *Örgüt Kuramları*, Der. H. Cenk Sözen ve H. Nejat Basım, İstanbul: Beta Yayıncılık, 2. Baskı, ss. 241–271.

ÇOBAN, Aykut, (2013), "Sınıfsal Açıdan Ekolojik Mücadele, Demokrasinin Açmazları ve Komünizm", *Yaşayan Marksizm*, 1(1): 250–263.

ÇOBAN, Aykut, (2016), "Toplumsal ve İklimsel Adaletsizlik Sarmalında İklim Siyaseti", içinde *Doğa ve Kent Hakları İçin Siyasal Stratejiler* ed. Fevzi Özlüer ve Ahmet Çoban, , Ankara: Ekoloji Kolektifi Derneği Yayını, ss. 13–41.

ÇOBAN, Aykut, (2018), *Ekolojik İhtilaflar ve Kapitalizm*, Ankara: İmge Kitabevi.

ÇOBAN, Aykut, (2020), *Çevre Politikası Ekolojik Sorunlar ve Kuram*, Ankara: İmge Kitabevi Yayınları.

ÇOKGEZEN, Jale, (2007), "Avrupa Birliği Çevre Politikası ve Türkiye", *Marmara Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Dergisi*, 23(2): 91–115.

ÇULHAOĞLU, Metin, (2017), "Marksizm", içinde *Siyaset Bilimi Kavramlar, İdeolojiler, Disiplinler Arası İlişkiler*, haz. Gökhan Atılgan ve E. Attila Aytekin, İstanbul: Yordam Kitap, 6. Baskı, ss. 329–345.

DAĞDEMİR, Özcan, (2005), "Birleşmiş Milletler İklim Değişikliği Çerçeve Sözleşmesi ve Ekonomik Büyüme: İklim Değişikliği Politikasının Türkiye İmalat Sanayii Üzerindeki Olası Etkileri", *Ankara Üniversitesi SBF Dergisi*, 60(2): 49–70.

DURKHEIM, Emile, (2004), *Sosyolojik Yöntemin Kuralları*, çev. Cenk Saraçoğlu, İstanbul: Bordo Siyah Klasik Yayınları.

DURU, Bülent, (2001), "Viyana'dan Kyoto'ya İklim Değişikliği Serüveni", *Mülkiye Dergisi*, *25*(230): 301–333.

DURU, Bülent, (2007), "Avrupa Birliği Çevre Politikası", içinde *Avrupa Birliği Politikaları*, der. Çağrı Erhan ve Deniz Senemoğlu, Ankara: İmaj Yayınevi,

ss.1–17, https://dspace.ankara.edu.tr/xmlui/bitstream/handle/20.500.12575/71563/Microsoft%20Word%20-%201151.pdf?sequence=1, Erişim Tarihi: 22.04.2021

DURU, Bülent, (2009), "Dünya Bankası, GEF ve Küresel Çevre Sorunları", *Ankara Üniversitesi SBF Dergisi*, 58(02): 79–95.

EMRE, Yunus, (2015), "Anthony Giddens ve Uluslararası İlişkiler: Yapılanma, Modernite e Küreselleşme", *Uluslararası İlişkiler Dergisi*, 11(44): 5–23.

ENGİN, Billur, (2010), "İklim Değişikliği ile Mücadelede Uluslararası İşbirliğinin Önemi", *Sosyal Bilimler Dergisi*, (2): 71–82.

ERCAN, Fuat, (2018), *Toplumlar ve Ekonomiler*, İstanbul: Bağlam Yayınları, 9. Baskı.

EROĞUL, Cem, (1990), *Devlet Nedir?*, Ankara: İmge Kitabevi.

EROĞUL, Cem, (2017), "Siyaset", içinde *Siyaset Bilimi Kavramlar, İdeolojiler, Disiplinler Arası İlişkiler*, haz. Gökhan Atılgan ve E. Attila Aytekin, İstanbul: Yordam Kitap, 6. Baskı, ss. 17–28.

ERYILMAZ, Çağrı, (2017), "Çevrecilik Analiz Tablosu ve Karadeniz Bölgesi'nde HES Karşıtı Yerel Hareket", *Uluslararası Sosyal Araştırmalar Dergisi*, 10(51): 521–528.

ESGİN, Ali, (2006), "Batı Sosyolojisinin Gündemindeki Entelektüel İlgiler ve Anthony Giddens", *Doğu Batı Dergisi*, (35): 1–28.

FOSTER, John Bellamy, (2013), *Savunmasız Gezegen Çevrenin Kısa Ekonomik Tarihi*, çev. Hasan Ünder, Ankara: Epos Yayınları, 3. Baskı.

FÜLBERTH, Georg, (2018), *Kapitalizmin Kısa Tarihi*, çev. Sadık Usta, İstanbul: Yordam Kitap, 4. Baskı.

GEZGİN, Elif, (2016), "Anthony Giddens ve Yapılaşma Teorisi Üzerine Bir Tartışma", *Border Crossing*, 6(1): 79–93.

GIDDENS, Anthony, (1989), "A Reply to My Critics", içinde *Social Theory of Modern Societies: Anthony Giddens and His Critics*, ed. David Held ve John B. Thompson, Cambridge University Press, ss. 249–301, doi:10.1017/CBO9780511557699.013.

GIDDENS, Anthony, (1999), *İleri Toplumların Sınıf Yapısı Marksist Yaklaşımın Eleştirisi*, çev. Ömer Baldık, İstanbul: Birey Yayınları.

GIDDENS, Anthony, (2000), *Tarihsel Materyalizmin Çağdaş Eleştirisi*, çev. Ümit Tatlıcan, İstanbul: Paradigma Yayınları.

GIDDENS, Anthony, (2002), "Hermeneutik ve Sosyal Teori", içinde *Retorik, Hermeneutik ve Sosyal Bilimler İnsan Bilimlerinde Retoriğe Dönüş*, der.-çev. Hüsamettin Arslan, İstanbul: Paradigma Yayınları, ss. 23–38.

GIDDENS, Anthony, (2005), *Sosyal Teorinin Temel Problemleri Sosyal Analizde Eylem, Yapı ve Çelişki*, çev. Ümit Tatlıcan, İstanbul: Paradigma Yayıncılık.

GIDDENS, Anthony, (2012), *Sosyoloji*, yay. haz. Cemal Güzel, İstanbul: Kırmızı Yayınları.

GIDDENS, Anthony, (2013), *İklim Değişikliği Siyaseti*, çev. Erhan Baltacı, Ankara: Phoenix Yayınevi.

GIDDENS, Anthony, (2019), *Sosyolojik Yöntemin Yeni Kuralları Yorumcu Sosyolojilerin Pozitif Bir Eleştirisi*, çev. Ümit Tatlıcan-Bekir Balkız, Bursa: Sentez Yayıncılık, 4. Baskı.

GIDDENS, Anthony, (2020), *Toplumun İnşası Yapılaşma Teorisinin Ana Hatları*, çev. Ümit Tatlıcan, Bursa: Sentez Yayıncılık.

GÖÇOĞLU, Volkan, Mehmet Devrim Aydın, (2018), "Rasyonel Kamu Politikası Analizi Perspektifinden Türkiye'deki İklim Değişikliği Politikaları", *Alternatif Politika*, 10(2): 210–230.

GÖMEÇ, Görkem, (2018), "Biliminsanları Uyarıyor: İklim Değişikliği Volkanik Patlamalara Sebep Olabilir", *Yeşilist*, https://www.yesilist.com/biliminsanlari-uyariyor-iklim-degisikligi-volkanik-patlamalara-da-sebep-olabilir, Erişim Tarihi: 15.02.2021.

GÖNENÇ, Defne, (2019), "Türkiye'de Sivil Toplum ve Çevre Politikası", *Mimarlık Dergisi*, (409): 33–36.

"Gönüllü Karbon Piyasaları", (Tarihsiz), https://iklim.csb.gov.tr/gonullu-karbon-piyasalari-i-4391, Erişim Tarihi: 16.07.2021.

GÜLALP, Haldun, (1993), *Kapitalizm, Sınıflar ve Devlet*, çev. Osman Akınhay ve Abdullah Yılmaz, İstanbul: Belge Yayınları.

GÜLCAN, Duygu Tan, (2018), "Ekolojik Kriz Karşısında Devletin Rolü Üzerine İdeolojik Bir Tartışma", *Uluslararası İlişkiler Dergisi*, 15(59): 49–63.

HAMİLTON, Clive, (2012). "Theories of Climate Change", *Australian Journal of Political Science*, 47(4): 721–729, doi:10.1080/10361146.2012.732213

HİRA, İsmail, (2000), "Sosyal Bilimler: Yasa Koyucu Tasarımdan Yorumcu Tasarıma", *Bilgi Sosyal Bilimler Dergisi*, (3): 81–97.

HOTUNLUOĞLU, Hakan, Recep Tekeli, (2007), "Karbon Vergisinin Ekonomik Analizi ve Etkileri: Karbon Vergisinin Emisyon Azaltıcı Etkisi Var Mı?", *Sosyoekonomi*, 6(6): 107–126.

"İklim Ağı", (Tarihsiz), http://iklimagi.org/hakkimizda/, Erişim Tarihi: 07.07.2021.

"İklim Değişikliği Çerçeve Sözleşmesi", (Tarihsiz), https://www.mfa.gov.tr/bm-iklim-degisikligi-cerceve-sozlesmesi.tr.mfa, Erişim Tarihi: 11.05.2021.

"İklim Değişikliği ve Hava Yönetimi Koordinasyon Kurulu Çalışma Usul ve Esasları Hakkında Yönerge", (07.05.2014), S. 2014/1.

"İklim Değişikliği ve Termik Santraller", (22.10.2016), *TMMOB Çevre Mühendisleri Odası*, https://www.cmo.org.tr/genel/bizden_detay.php?kod=95305&tipi=68&sube=0, Erişim Tarihi: 16.09.2021.

"İklim Değişikliğiyle Mücadele Alanında TÜSİAD Tutum Belgesi", (2017), TÜSİAD, https://tusiad.org/tr/cevre-iklim-degisikligi-cg/item/9933-iklim-degisikligiyle-mucadele-alaninda-tusiad-tutum-belgesi, Erişim Tarihi: 20.04.2021.

"İklimler Çoktan Değişti! Kyoto Protokolü Neyi Değiştirir?", (19.06.2008), *TMMOB Çevre Mühendisleri Odası*, https://www.cmo.org.tr/genel/bizden_detay.php?kod=84120&tipi, Erişim Tarihi: 16.09.2021.

KALKAN, Buğra, (2015), "Yeni Kurumsal Siyaset", *Gaziantep Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, 14(3): 559–583.

KALYONCUOĞLU, Yasemin, (2021), "Türkiye, Paris İklim Anlaşması'nı Onaylayarak İklim Değişikliği İle Mücadelesine Devam Edecek", *Anadolu Ajansı*, https://www.aa.com.tr/tr/cevre/turkiye-paris-iklim-anlasmasini-onaylayarak-iklim-degisikligi-ile-mucadelesine-devam-edecek/2373731, Erişim Tarihi: 28.10.2021.

KARAKAYA, Etem, (2016), "Paris İklim Anlaşması: İçeriği ve Türkiye Üzerine Bir Değerlendirme", *Adnan Menderes Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, 3(1): 1–12.

KASAPOĞLU, M. Aytül, (1992), "Sosyolojide Hermeneutik Uygulamalar", *Felsefe Dünyası Dergisi*, 5: 59–70.

KATITAŞ, Gökhan, İmam Bakır Kanlı, (2018), "Küresel Emisyon İkilemi: Türkiye Değerlendirmesi", *Uluslararası Afro-Avrasya Araştırmaları Dergisi*, 3(5): 58–85.

KAYA, Ferat, (2019), "Yorumsamacı Yaklaşımda Anlama Kavramının Önemi ve Pozitivizm Eleştirisi", *Dicle Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, 11(22): 271–280.

KAYA, Yasemin, (2017), "Paris Anlaşmasını İklim Adaleti Perspektifinden Değerlendirmek", *Uluslararası İlişkiler Dergisi*, 14(54): 87–106.

KAYHAN, Ali Kerem, (2013), "Birleşmiş Milletler Çevre Programı Üzerine Bir İnceleme", *Milletlerarası Hukuk ve Milletlerarası Özel Hukuk Bülteni*, 33(1): 61–90.

KAYMAZ, Cihan, Gürdal Tut, (2020), "İklim Değişikliği Politikalarına Yönelik Bir Çerçeve Oluşturma Denemesi", *Kent ve Çevre Araştırmaları Dergisi*, 2(1): 78–98.

KELEŞ, Ruşen, Can Hamamcı, (2002), *Çevrebilim*, Ankara: İmge Kitabevi, 4. Baskı.

KELEŞ, Ruşen, Can Hamamcı, Aykut Çoban, (2012), *Çevre Politikası*, Ankara: İmge Kitabevi, 7. Baskı.

KIŞLALIOĞLU, Mine, Fikret Berkes, (1990), *Ekoloji ve Çevre Bilimleri,* İstanbul: Remzi Kitabevi, 2. Baskı.

KLEIN, Naomi, (2015), *İşte Bu Her Şeyi Değiştirir*, çev. Osman Akınhay, İstanbul: Agora Kitaplığı.

KONAK, Nahide, (2011), "Küresel İklim Değişikliği, Kyoto Protokolü Esneklik Mekanizmaları, Gönüllü Karbon Piyasası ve Türkiye: Eleştirel Yaklaşım", *Alternatif Politika*, 3(2): 154–178.

KOZAN, Mert, (2018), "İS 535–537 Yılları Arasında Ortaçağ'da Gelişen İklim Değişikliğinin Kuzey Yarımküre Üzerindeki Etkisi: Güneşin On Sekiz Ay Boyunca Etkisini Azaltması ve Yaşanan Soğumanın Tarihsel Yansımaları", *Tarih Araştırmaları Dergisi*, 37(64): 207–226.

KÖSE, İsmail, (2018), "İklim Değişikliği Müzakereleri: Türkiye'nin Paris Anlaşması'nı İmza Süreci", *Ege Stratejik Araştırmalar Dergisi*, 9(1): 55–81.

KURNAZ, Levent, (2019), *Son Buzul Erimeden İklim Değişikliği Hakkında Öğrenmek İstediğiniz Her Şey*", İstanbul: Doğan Egmont Yayıncılık.

"Küresel Eylem Neden Gerekli? İklim Değişikliği Nelere Yol Açacak?", (Tarihsiz), http://www.kureseleylem.org/, Erişim Tarihi: 17.04.2021.

LAYDER, Derek, (2014), *Sosyal Teoriye Giriş*, çev. Ümit Tatlıcan, İstanbul: Küre Yayınları, 4. Baskı.

LOHMANN, Larry, (2011), "Capital and Climate Change", *Development and Change*, 42(2): 649–668.

LÖWY, Michael, Joel Kovel, (2001), "Ekososyalist Bir Manifesto", çev. Emre Ergüven, *Gelecek Dergisi, (2005)*, https://www.birikimdergisi.com/guncel/55/ekososyalist-bir-manifesto, Erişim Tarihi: 09.02.2021.

MARX, Karl, (2005), *1844 El Yazmaları*, çev. Murat Belge, İstanbul: Birikim Yayınları, 3. Baskı.

MAZLUM, Semra Cerit, (2007), "Yerel Politikadan Yeryüzü Politikasına: Küresel Çevre Yönetiminde Çevre Örgütleri", *Sivil Toplum Dergisi*, 5 (20): 91–108.

"Mimarlar Odası: İklim Değişikliğine Yol Açan Kentleşme Politikalarına Son Verilmelidir!", (02.10.2017), *TMMOB*,

http://www.tmmob.org.tr/icerik/mimarlar-odasi-iklim-degisikligine-yol-acan-kentlesme-politikalarina-son-verilmelidir, Erişim Tarihi: 15.09.2021.

MOORE, Jason W., (2015), *Hayatın Dokusundaki Kapitalizm Sermaye Birikimi ve Ekoloji*, çev. Alaz Munzur, Ankara: Epos Yayınları.

NASİRİTOUSİ, Naghmeh, Mattias Hjerpe, Björn-Ola Linner, (2016), "The Roles of Non-State Actors in Climate Change Governance: Understanding Agency Through Governance Profiles" *International Environmental Agreements: Politics, Law and Economics*, 16(1): 109–126.

NEALE, Jonathan, (2009), *Küresel Isınmayı Durduralım, Dünyayı Değiştirelim!*, çev. Doğan Tarkan, İstanbul: Yordam Kitap.

OCAK, Hazal, (2021), "Türkiye, Paris İklim Anlaşması'nı Onayladı, Atılacak Adımlar Bekleniyor", *Cumhuriyet*, https://www.cumhuriyet.com.tr/turkiye/turkiye-paris-iklim-anlasmasini-onayladi-atilacak-adimlar-bekleniyor-1875080, Erişim Tarihi: 10.10.2021.

OLLMAN, Bertell, (2015), *Yabancılaşma: Marx'ın Kapitalist Toplumdaki İnsan Anlayışı*, çev. Ayşegül Kars, İstanbul: Yordam Kitap, 2. Baskı.

ONART, Adnan, (1973), "Değişik Yönleriyle Yapısalcılık ve 'Yapı' Kavramı", *Türk Dili*, 28(262): 231–237.

ORHAN, Gökhan, (2013), "Türkiye'de Çevre Politikaları: Değişen Söylemler, Değişmeyen Öncelikler", *Memleket Siyaset Yönetim Dergisi*, (19–20): 1–24.

ÖZÇELİK, Özer, Aysın Barut, (2017), "Uluslararası Çevre Hukukunun Gelişimi ve Türkiye'deki Atık Yönetimi Düzenlemeleri ve Türkiye'nin Avrupa Birliği Mevzuatına Uyum Süreci", *Uluslararası Afro-Avrasya Araştırmaları Dergisi*, 2(4): 1–32.

ÖZDEMİR, M. Ali, (2004), "İklim Değişmeleri ve Uygarlık Üzerindeki Yansımalarına İlişkin Bazı Örnekler", *Afyon Kocatepe Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, 6(2): 173–192.

ÖZER, Yunus Emre, (2017), "İklim Değişikliği Yönetişimindeki Aktörlerin Analizi ve Türkiye", *Uluslararası Yönetim İktisat ve İşletme Dergisi*, 13(4): 833–851.

ÖZIŞIK, Fethi Ufuk, (2020), "Türkiye'de Bir Kamu Politikası Olarak İklim Değişikliği: Tarihsel Gelişim, Uluslararası Müzakereler, Yapısal ve İdari Sorunlar Çerçevesinde Bir Değerlendirme", *Marmara Üniversitesi Siyasal Bilimler Dergisi*, 8(1): 66–96.

ÖZTAN, Ece, (2013), "Dorothy Smith'in Sosyal Bilim Yaklaşımı ve Kurumsal Etnografya", *Sosyoloji Konferansları*, 48(2): 35–56.

ÖZTÜRK, Ali O., Sümeyra Kara, Harun Türker Kara, (2019), "Belirsizliklerin Örgütlere Etkisi: Yeni Kurumsal Kuram Ekseninde Bir Değerlendirme", *Sayıştay Dergisi*, (114): 33-51.

PALLEMAERTS, Marc, "Stockholm'den Rio'ya Uluslararası Çevre Hukuku: Geleceğe Doğru Geri Adım mı?", çev. Bülent Duru, *Ankara Üniversitesi SBF Dergisi*, *52*(01): 613–632.

"Paris İklim Anlaşması: Resmi Gazete'de Yayımlanarak Yürürlüğe Giren Anlaşma Neler Öngörüyor?", (7. 10. 2021), *BBC News Türkçe*, https://www.bbc.com/turkce/haberler-dunya-58649554, Erişim Tarihi: 9.10.2021).

PERÇİN, Deniz, (2017), "Paris Zirvesi'nden Bonn Zirvesi'ne Küresel İklim Zirveleri", http://jusgentiumint.org/wp-content/uploads/2017/06/bonn-zirvesi.pdf, Erişim Tarihi: 20.03.2021.

POLOMA, Margaret M. (1996), *Çağdaş Sosyoloji Kuramları*, çev. Hayriye Erbaş, İstanbul: Gündoğan Yayınları, 2. Baskı.

PRALLE, Sarah B, (2009), "Agenda-Setting and Climate Change", *Environmental Politics*, 18(5): 781–799.

REC, (2006), *Birleşmiş Milletler İklim Değişikliği Çerçeve Sözleşmesi ve Kyoto Protokolü*, Ankara: Bölgesel Çevre Merkezi.

"Report of the United Nations Conference on the Human Environment", (1973), A/Conf.48/14/Rev.1, Stockholm 5–6 Haziran 1972, New York: United Nations, https://undocs.org/en/A/CONF.48/14/Rev.1, Erişim Tarihi: 22.06.2021.

SARAÇOĞLU, Cenk, (2017), "Siyaset Bilimi ve Sosyoloji", içinde *Siyaset Bilimi Kavramlar, İdeolojiler, Disiplinler Arası İlişkiler*, haz. Gökhan Atılgan ve E. Attila Aytekin, İstanbul: Yordam Kitap, 6. Baskı, ss. 539–554.

SARIÇOBAN, Kazım, Elif Yildirimci, (2015), "Çevre Politikaları Bağlamında Sürdürülebilir Kalkınma ve Çevresel Harcamalar: Ab Üyesi Ülkeler ile Bir Karşılaştırma", ASSAM Uluslararası Hakemli Dergi, 2(3): 7–24.

SCHREURS, Miranda A., Yves Tiberghien, (2007), "Multi-Level Reinforcement: Explaining European Union Leadership in Climate Change Mitigation", *Global Environmental Politics*, 7(4):19-46, doi:10.1162/glep.2007.7.4.19.

SCOTT, W. Richard, (1981), "Developments in Organization Theory, 1960–1980", American Behavioral Scientist, 24(3): 407–422, doi:10.1177/000276428102400306.

SOLAK, Sevcan Solak, İpek Sürmeli, (2015), "Hükümet Programları ve Kalkınma Planları Ekseninde Çevre Politikası Analizi", *Yasama Dergisi*, (30): 22–43.

STANFORD, Jim, (2015), *Herkes İçin İktisat Kapitalist Sömürüyü Anlama Kılavuzu*, çev. Tuncel Öncel, İstanbul: Yordam Kitap, 3. Baskı.

"STK'ler Türkiye'yi Küresel İklim Politikalarında Söz Sahibi Olmaya Çağırıyor", (2021), *Yeşil Gazete*, https://yesilgazete.org/stkler-turkiyeyi-kuresel-iklim-politikalarinda-soz-sahibi-olmaya-cagiriyor/, (Erişim Tarihi: 18.07.2021)

SWINGEWOOD, Alan, (2014), *Sosyolojik Düşüncenin Kısa Tarihi*, çev. Osman Akınhay, İstanbul: Agora Kitaplığı, 4. Baskı.

ŞAHİN, İlkay, (2009), "Değişen Toplum-Çevre İlişkisinin Bir Göstergesi: İklim Değişikliği", *Bilimname XVI*, 2009(1): 107–139.

ŞAHİN, Ümit, (2014), *Türkiye'nin İklim Politikalarında Aktör Haritası*, İstanbul: İstanbul Politikalar Merkezi.

ŞAHİNÖZ, Ahmet, (2019), "Türkiye'de Çevre Politikalarının İtici Gücü: AB'ye Tam Üyelik Süreci", *ERASMUS Eğitim ve Sosyal Bilimlerde Uluslararası Akademik Çalışmalar Sempozyumu 5–6 Nisan 2019*, ed. Hasan Babacan, Yüksel Akay Unvan ve Tuğrul Özcan, Elazığ: Asos Yayınevi, ss. 91- 101.

ŞEN, Hasan, Ebru Açık Turğuter, (2014), "Anthony Giddens'ın Sosyolojik Teorisinin Epistemolojik Arka Planı", *Sosyoloji Dergisi*, (30): 89–104.

ŞEN, Ömer Lütfi, (2013), "Türkiye'de İklim Değişikliğinin Bütünsel Resmi", *III. Türkiye İklim Değişikliği Kongresi,* (TİKDEK 2013), 3–5 Haziran, İstanbul.

ŞENGÜL, Mihriban, (2008), "Türkiye'de Kamu Yönetiminde Neoliberal Dönüşümün Çevresel Sonuçları", *Memleket SiyasetYönetim*, 3(6): 67–87.

ŞENGÜL, Mihriban, (2013), "Türkiye'nin Su Politikası ve Köylülerin Öfkesi", *Su Kaynaklarının Yönetimi: Politikalar ve Sorunlar Küreselden Yerele Panel Bildirileri, Nevşehir Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi*, ss. 29–41.

ŞENGÜL, Mihriban, (2014), "Türkiye'de Üniversite ile İktidar İlişkileri ve Taşra Halleri", *Toplum ve Demokrasi Dergisi*, 8(17): 79–104.

ŞENSAZLI, Aziz Can, (2020), "Eylem Kavramı Ekseninde Toplumsal Yapı İncelemesi: Emile Durkheim ve Talcott Parsons'un Düşünceleri Çerçevesinde", *İnsan ve Sosyal Bilimler Dergisi*, 3(2): 654–664.

TANURO, Daniel, (2011), "Yeşil Kapitalizm'in Geçersizliği", *Yeni Fikir Dergisi*, 3(7): 34–53.

TATLICAN, Ümit, (2005), "Çevirmenin Sunuşu", içinde *Sosyal Teorinin Temel Problemleri Sosyal Analizde Eylem, Yapı ve Çelişki*, çev. Ümit Tatlıcan, İstanbul: Paradigma Yayıncılık.

T.C. ÇEVRE VE ŞEHİRCİLİK BAKANLIĞI, (2010), *Türkiye İklim Değişikliği Stratejisi 2010–2023*, Ankara, https://www.gmka.gov.tr/dokumanlar/yayinlar/Turkiye-Iklim-Degisikligi-Stratejisi, Erişim Tarihi: 18.06.2021.

T.C. ÇEVRE VE ŞEHİRCİLİK BAKANLIĞI, (2012), *Türkiye Cumhuriyeti İklim Değişikliği Eylem Planı 2011–2023*, Ankara, https://webdosya.csb.gov.tr/db/iklim/editordosya/file/eylem%20planlari/Iklim%20Degisikligi%20Eylem%20Plani_TR, Erişim Tarihi: 18.06.2021.

T.C. ÇEVRE VE ŞEHİRCİLİK BAKANLIĞI, (2018), *Türkiye'nin Yedinci Ulusal Bildirimi*, Ankara, https://webdosya.csb.gov.tr/db/cygm/icerikler/yed-nc--ulusal-b-ld-r-m-20190909092640.pdf, Erişim Tarihi: 19.06.2021.

T.C. ÇEVRE VE ŞEHİRCİLİK BAKANLIĞI, (2021), "Teşkilat Yapısı", https://iklim.csb.gov.tr/teskilat-yapisi-i-4368, Erişim Tarihi: 11.10.2021.

T.C DIŞİŞLERİ BAKANLIĞI, (2021), "Türkiye'nin Uluslararası Enerji Stratejisi", https://www.mfa.gov.tr/turkiye_nin-enerji-stratejisi.tr.mfa, Erişim Tarihi: 29.10.2021.

T.C. ENERJİ VE TABİİ KAYNAKLAR BAKANLIĞI, (2020), "İklim Değişikliği ve Uluslararası Müzakereler", https://enerji.gov.tr/bilgi-merkezi-iklim-degisikligi-ve-uluslararasi-muzakereler, Erişim Tarihi: 25.04.2021.

T.C. ENERJİ VE TABİİ KAYNAKLAR BAKANLIĞI, (2021), "Elektrik", https://enerji.gov.tr/bilgi-merkezi-enerji-elektrik, Erişim Tarihi: 29.10.2021

T.C. ENERJİ VE TABİİ KAYNAKLAR BAKANLIĞI, (Tarihsiz), "Daire Başkanlıkları", https://enerji.gov.tr/enerji-verimliligi-ve-cevre-dairesi-baskanligi-daire-baskanliklari, Erişim Tarihi: 01.11.2021.

T.C. TARIM VE ORMAN BAKANLIĞI METEOROLOJİ GENEL MÜDÜRLÜĞÜ, (2021), "2021 Yılı Haziran Ayı Ortalama Sıcaklıklarının 1981–2010 Normallerine Göre Mukayesesi", https://www.mgm.gov.tr/veridegerlendirme/sicaklik-analizi.aspx, Erişim Tarihi: 15.07.2021.

T.C. TARIM VE ORMAN BAKANLIĞI METEOROLOJİ GENEL MÜDÜRLÜĞÜ, (2021a), "Türkiye 2020 Yılı İklim Değerlendirmesi", https://www.mgm.gov.tr/FILES/iklim/yillikiklim/2020-iklim-raporu, Erişim Tarihi: 15.07.2021.

T.C. ULAŞTIRMA VE ALTYAPI BAKANLIĞI, (2020), "Görevler", https://abdi.uab.gov.tr/gorevler, Erişim Tarihi: 01.11.2021

THORPE, Charles, Brynna Jacobson, (2013), "Life Politics, Nature and The State: Giddens' Sociological Theory and The Politics of Climate Change", *The British Journal of Sociology*, 64(1): 99–122, doi:10.1111/1468-4446.12008.

TİMUR, Taner, (2014), *Felsefe, Toplum Bilimleri ve Tarihçi*, İstanbul: Yordam Kitap, 2. Baskı.

TOPÇU, Ferhunde Hayırsever, (2018), "Düşük Karbon Ekonomisine Geç(me)me: İklim Değişikliği ve Enerji Politikaları Bağlamında Bir İnceleme", *Akdeniz İ.İ.B.F Dergisi 2018 Özel Sayısı*, ss.115–154.

"Toprak Koruma ve Arazi Kullanımı Kanunu", (2005), "Erozyona Duyarlı Alanların Belirlenmesi ve Korunması", Kanun No. 5403.

TURĞUTER, Ebru Açık, (2016), "*Yöntem Tartışmaları*'nın Sosyal Bilimlere P. Bourdieu ve A. Giddens Üzerinden Yansıması", *MSKU Eğitim Fakültesi Dergisi*, 3: 9–17.

TÜBİTAK Marmara Araştırma Merkezi, (2014), "Sanayide Teknoloji İhtiyaç Değerlendirmesi ve Sera Gazı Azaltım Potansiyelinin Belirlenmesi Projesi", https://ctue.mam.tubitak.gov.tr/tr/haber/sanayide-teknoloji-ihtiyac-degerlendirmesi-ve-sera-gazi-azaltim-potansiyelinin-belirlenmesi, Erişim Tarihi: 30.10.2021.

TÜRKEŞ, Murat, (2000), "Hava, İklim, Şiddetli Hava Olayları ve Küresel Isınma", *TC Başbakanlık Devlet Meteoroloji İşleri Genel Müdürlüğü 2000 Yılı Seminerleri, Teknik Sunumlar, Seminerler Dizisi*, Ankara, 1: 187–205.

TÜRKEŞ, Murat, Utku M. Sümer, Gönül Çetiner, (2000), "Küresel İklim Değişikliği ve Olası Etkileri", *Çevre Bakanlığı, Birleşmiş Milletler İklim Değişikliği Çerçeve Sözleşmesi Seminer Notları* (13 Nisan 2000, İstanbul Sanayi Odası), ss. 7–24.

TÜRKEŞ, Murat, Utku M. Sümer, Gönül Çetiner, (2000a), "Kyoto Protokolü Esneklik Mekanizmaları", *Tesisat Dergisi*, 52, https://mgm.gov.tr/FILES/iklim/yayinlar/idcs.pdf, Erişim Tarihi: 09.04.2021

TÜRKEŞ, Murat, (2001), "Küresel İklimin Korunması, İklim Değişikliği Çerçeve Sözleşmesi ve Türkiye", *Tesisat Mühendisliği,* 61: 14–29.

TÜRKEŞ, Murat, Gönül Kılıç, (2004), "Avrupa Birliği'nin İklim Değişikliği Politikaları ve Önlemleri", *Çevre, Bilim ve Teknoloji, Teknik Dergi*, 2: 35–52.

TÜRKEŞ, Murat, (2008a), "İklim Değişikliği ve Küresel Isınma Olgusu: Bilimsel Değerlendirme", *Küresel Isınma ve Kyoto Protokolü İklim Değişikliğinin Bilimsel, Ekonomik ve Politik Analizi*, yay. haz. Etem Karakaya, Ankara: Bağlam Yayıncılık.

TÜRKEŞ, Murat, (2008b), "Küresel İklim Değişikliği Nedir? Temel Kavramlar, Nedenleri, Gözlenen ve Öngörülen Değişiklikler", *İklim Değişikliği ve Çevre*, 1: 26–37.

TÜRKEŞ, Murat, (2012), "Türkiye'de Gözlenen ve Öngörülen İklim Değişikliği, Kuraklık ve Çölleşme", *Ankara Üniversitesi Çevrebilimleri Dergisi*, 4(2): 1–32.

TÜRKİYE İSTATİSTİK KURUMU BAŞKANLIĞI, (2021), "Sera Gazı Emisyon İstatistikleri, 1990–2019", *Haber Bülteni*, 30 Mart 2021, Sayı: 37196.

TÜSİAD, (2020), *Ekonomik Göstergeler Merceğinden Yeni İklim Rejimi*, yay. haz. Nurşen Numanoğlu ve Tuğba Ağaçayak, https://tusiad.org/tr/yayinlar/raporlar/item/10633-ekonomik-gostergeler-merceginden-yeni-i-klim-rejimi-raporu, Erişim Tarihi: 18.04.2021.

"TÜSİAD: 'Karbon Nötr Bir Ekonomi Modelini Benimsemeliyiz', (20.10.2021), *İklim Haber*, https://www.iklimhaber.org/tusiad-karbon-notr-bir-ekonomi-modelini-benimsemeliyiz/, Erişim Tarihi: 21.10.2021.

ÜNDER, Hasan, (1996), *Çevre Felsefesi Etik ve Metafizik Görüşler*, Ankara: Doruk Yayıncılık.

ÜNVER, H. Akın, (2017) "Paris İklim Anlaşmasına Teorik Yaklaşım: Neo-Neo Tartışması, Eko-Marksizm ve Yeşil Kapitalizm", *Uluslararası İlişkiler Dergisi*, 14(54): 3–19.

YALÇINKAYA, Akansel, Deniz Taşcı, (2017), "Bir Kurumsal Girişimci Olarak Devlet: Yeni Kurumsal Kuram Bağlamında Bir Değerlendirme", *Yönetim ve Organizasyon Araştırmaları Dergisi*, 2(1): 71–90.

YILDIRIM, Engin, (1999), "Anthony Giddens'ın Yapılanma Teorisi", *Bilgi Sosyal Bilimler Dergisi*, 1: 25–44.

YILDIRIM, Uğur, Sevim Budak, (2010), “AB Tam Üyelik Sürecinde Türkiye'nin Çevre Politikasındaki Değişimler”, *Mustafa Kemal Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, 7(13): 173–191.

YÜCEDAĞ, İbrahim, (2011), “Yapı-Eylem Düalizminden Toplumsal Alanlar Teorisine”, *Gaziantep Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, 10(4): 1475 - 1491.